

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**

**11 EYLÜL SONRASINDA ASKERİ ALANDA ABD
HEGEMONYASI VE TÜRKİYE’NİN ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İhar YARMOLENKA

DANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. Mustafa KÜÇÜK

İZMİR-2014

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum 11 Eylül Sonrasında Askeri Alanda ABD Hegemonyası ve Türkiye'nin Rolü adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

İhar Yarmolenka

T.C.EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : Ihar YARMOLENKA
Numarası : 92-12-607
Anabilim Dalı : ULUSLARARASI İLİŞKİLER
Tez Başlığı (Türkçe) : 11 Eylül Sonrası Askeri Alanda ABD Hegemonyası ve Türkiye'nin Rolü
Tez Başlığı (İngilizce) : US Hegemony in Military Sphere After 9/11 and the Role of Turkey
Tez Savunma Tarihi : 14.07.2014

JÜRİ ÜYELERİ

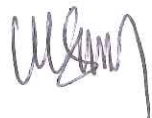
Jüri Başkanı (Danışman)

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd.Doç.Dr.Mustafa KÜÇÜK
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Prof.Dr.Siret HÜRİSOY
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : Yrd.Doç.Dr.Murat ERDEM
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Tez savunması sonucunda öğrenci;

- Başarılı bulunmuştur.
 Başarısız bulunmuştur.
 Tezinde Düzeltme Yapması Gerekmektedir.

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	vi
ÖNSÖZ.....	vii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE.....	8
1. Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Kavramının Kullanılması	8
2. Uluslararası İlişkiler Ana Teorilerinde Hegemonya Kavramı.....	11
2.1. Realizm.....	11
2.2. Liberalizm.....	14
2.3. Marksizm.....	18
3. Gramsci ve Hegemonya.....	20
4. Neo-Gramscian Yaklaşımda Hegemonya	27
İKİNCİ BÖLÜM: 11 EYLÜL SONRASINDA ASKERİ ALANDA ABD HEGEMONYASI.....	37
1. İkinci Dünya Savaşı'ndan Bu Yana ABD Hegemonyası	38
2. ABD Hegemonyasının Temel Dayanakları	44
2.1. ABD Hegemonyasında Askeri Güç.....	44
2.2. ABD Askeri Hegemonyasının Ekonomik Temelleri.....	50
2.3. ABD Askeri Hegemonyasının Kültürel ve Söylemsel Temelleri.....	55
3. 11 Eylül Sonrası ABD Hegemonyası	61
3.1. 11 Eylül Sonrası ABD Hegemonyasına İlişkin Tartışmalar.....	61
3.2. 11 Eylül Olaylarının Dünya Politikasındaki ve ABD Dış Politikasındaki Önemi	64
3.3. ABD Hegemonyasının Söylemsel İfadesi Olarak ABD'nin Dış Politika Doktrinleri	69
3.4. ABD Hegemonyasında Rızadan Zora Kayış: ABD'nin Afganistan'a Askeri Müdahalesi	75
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: 11 EYLÜL SONRASINDA ASKERİ ALANDA ABD HEGEMONYASININ SÜRDÜRÜLMESİNDE TÜRKİYE'NİN ROLÜ	88

1. ABD ve Türkiye: Tarihsel Müttefikler	90
2. ABD Hegemonyasında NATO ve Türkiye	101
2.1. ABD Hegemonyasının Kurumsal Bir İfadesi Olarak NATO	101
2.2. ABD Hegemonyasında NATO Üyesi Olarak Türkiye'nin Yeri	106
2.3. ABD ve NATO Askeri Üsleri	114
2.3.1. ABD Askeri Gücünün Küresel Boyutunu Oluşturan Askeri Üsler	114
2.3.2. Türkiye ile ABD Arasındaki Yakın İlişkilerin Bir Sembolü Olarak Askeri Üsler	117
3. Karşılıklı Söylemde ABD-Türkiye İlişkilerinin Öneminin Vurgulanması	122
4. Türkiye'nin Afganistan'ın Yeniden İnşasına ve ABD Hegemonyasına Katkısı.....	126
4.1. Türkiye Açısından “Terör ile Savaş”	126
4.2. Afganistan'ın Yeniden İnşası: ISAF Kuvvetlerinin Oluşumu.....	130
4.3. Türkiye'nin ISAF Güçlerine Katılımı	132
4.4. Afganistan'ın Yeniden İnşası Çerçevesindeki Türkiye'nin Faaliyetleri	135
4.5. Türkiye'nin Afganistan Silahlı Kuvvetleri'nin Eğitimine Katkısı	141
5. ABD Hegemonyasına Söylemsel Bir Muhalefet: Türkiye'de Anti-Amerikanizm ...	145
SONUÇ.....	153
KAYNAKLAR.....	160
ÖZGEÇMİŞ.....	184
ÖZET	185
ABSTRACT	186

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AGY:	Afganistan Geçici Yönetimi
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
BİE:	Bölgesel İmar Ekibi
BM:	Birleşmiş Milletler
BMGK:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
IMF:	Uluslararası Para Fonu (<i>International Monetary Fund</i>)
İSAF:	Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (<i>International Security Assistance Force</i>)
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (<i>North Atlantic Treaty Organization</i>)
PKK:	Kurdistan İşçi Partisi (<i>Partiya Karkeren Kurdistan</i>)
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİKA:	Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri
UGS:	Ulusal Güvenlik Stratejisi

ÖNSÖZ

Öncelikle tez danışmanım kıymetli yol göstericim Yrd. Doç. Dr. Mustafa Küçük'e, bana çok şey öğreten değerli hocalarım Prof. Dr. Tanju Tosun'a, Dç. Dr. Aslıhan Aykaç Yanardağ'a, Prof. Dr. Siret Hürsoy'e, Prof. Dr. Engin Berber'e; beni yetiştiren ve bana en büyük desteği veren aileme; beni sabırla bekleyen ve bana manevi destek olan sevgilim Yuliya Prokharava'ya; çok samimi arkadaşlarım Yücel Kocabıyık ve Ahmet Tekneci'ye; bana gerekli motivasyonu sağlayan Darel Kapetanoviç'e, Türkçe düzeltme konusunda yardımlarını esirgemeyen değerli sınıf arkadaşlarım Ahmet Bora'ya, Murat Kök'e, dostlarım Can Hakan Sarıkaya'ya, Gökhan Yüceer'e, Osman Saklıca'ya, Sedat Eldemir'e, Beyza Karaöz'e; aramızda mesafeler olmasına rağmen e-posta ile bana yardım sağlayan değerli hocam Serkan Gümüş'e; Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümün 3. Sınıf öğrencilerine ve özellikle Esra Çil'e ve Vildan Çakıroğlu'ya; Türkiye'de yüksek lisans eğitimi alma fırsatını sağlayan Türkiye Bursları'na ve Yurt Dışı Türkler Akraba ve Topluluklar Başkanlığı İzmir Koordinasyon Ofisine ve burada isimlerini sıralamadığım fakat her zaman hatırladığım arkadaşlarıma, verdikleri tüm destek ve yardımlardan dolayı içten teşekkür ederim.

İhar Yarmolenka
İzmir, Haziran 2014

GİRİŞ

XX. yüzyılda ABD, tüm dünyayı etkileyen daha önce görülmemiş küresel bir güce dönüşmüştür. ABD, kendi askeri gücünü kullanarak İkinci Dünya Savaşı'nda ve onu izleyen Soğuk Savaş'ta kazanan tek ülke olmuş; ekonomik gücünü kullanarak İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasını sağlamış; kültürel gücünü kullanarak kendi düşüncelerini, değerlerini, üretim ve yaşam tarzını tüm dünyaya ihraç etmiştir. Dünyada ABD hegemonyası çağı başlamıştır.

Türkiye'nin Batı ile yakınlaşma süreci, Cumhuriyetin kuruluşu ile başlamıştır. Türklerin "Batılılaşması", uluslararası toplumla kaynaşması, kendi siyasi, iktisadi ve toplumsal olarak dışa açılması, Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki devletin hedefleri olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türk yöneticiler, devletin güvenlik ve dış politikasını ABD çizgisinde oluşturmuşlardır. Türkiye'nin NATO'ya dâhil edilmesi, iki ülke arasında askeri ve stratejik işbirliği için kurumsal bir temel sağlamıştır. Türkiye açısından ABD'nin askeri gücünün sağladığı güven algısının yanısıra verdiği ekonomik ve askeri yardımlar, ABD açısından ise SSCB'nin çevrenmesinde Türkiye'nin jeopolitik konumunun sağladığı avantaj, iki devletin müttefik olmasını sağlamıştır. Paylaşılan Batılı değerler, ortak çıkarlar, uluslararası güvenliğe dayalı söylem bu işbirliğinin temelini oluşturmuştur.

11 Eylül 2001 yılında gerçekleştirilen insanlık tarihinin en trajik ve ürkütücü terör saldırılarını unutmak imkansızdır. Dünya Ticaret Merkezi binalarına, ülkenin kalbinde bulunan ABD Savunma Bakanlığı olan Pentagon ve Başkanlık Ofisi olan Beyaz Saray'a yapılan saldırıların neticesinde tüm dünya güvenlik kaygısı hissetmiş ve ABD'nin yanında yer almıştır. Bu olayların XX. yüzyılı sona erdirdiğini ve XXI. yüzyılı başlattığını söylemek yanlış olmaz. 11 Eylül olaylarının ardından neredeyse tüm devletler, anlaşmazlıklarını bir kenara bırakmış, ABD'nin "Terör ile Savaş" girişimini desteklemiş ve güvenlik getirme ve tehditleri yok etme noktasında ABD eylemlerine onay vermişlerdir.

ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ile başlatılan ve 10 yılı aşkın süren "Terör ile Savaş", ABD dış politikasında militarizmi ön plana çıkarmıştır. Buna rağmen ABD,

uluslararası güvenlik, barış ve istikrar gibi kavramları içeren bir söylemle uluslararası toplumda askeri müdahalelerini meşrulaştırmıştır. Dolayısıyla askeri eylemlerinin yanında ABD kültürel ve söylemsel unsurları da kullanmış ve saldırgan politikasının temelini kendi ahlaki liderliğini de yerleştirmeye çalışmıştır. Hegemonik gücün “zor” unsurunu oluşturan bu askeri müdahaleler genellikle etkisiz kalmıştır. Bu gücün gerekli ve daha önemli diğer unsuru ise, uluslararası çapta rızayı sağlama ve işbirliğini oluşturma yeteneğidir. Bu yetenek ABD’nin, tüm dünyanın çıkarlarını ve güvenliğini savunuyormuş gibi görünmesini mümkün kılmıştır.

ABD’nin Afganistan’a ve Irak’a askeri müdahaleleri, dünyanın en hassas ve çatışmalara maruz kalan bölgesi olan Ortadoğu’nun önemini yeniden gündeme getirmiştir. Türkiye’nin arka bahçesini oluşturan Ortadoğu’nun sorunları onu doğrudan ilgilendirmekte ve etkilemektedir. Bu bölge ile tarihsel, kültürel ve dini bağlara sahip olan Türkiye, özellikle 11 Eylül sonrası dönemde kendi güvenliği ile bölgesel ve uluslararası güvenliğini sağlamak için Ortadoğu’da istikrarın sağlanmasına yönelik faaliyetlerde bulunmayı gerekli görmektedir.

Bu tez, gelişmelerin yaşandığı o dönemde ortaya çıkan birkaç soru üzerine kurulmuştur. ABD hegemonyası nasıl ortaya çıkmış ve nasıl işlemektedir? ABD kendi hegemonyasını meşrulaştırmak ve sürdürülebilmek için hangi yöntemleri kullanmaktadır? ABD askeri hegemonyasının temelleri nelerdir? Diğer devletler ABD hegemonyasının sürdürülmesine neden ve nasıl bir onay vermektedir? Türkiye’nin ABD hegemonyasında rolü ve yeri nedir? Bu tez işte bu sorulara cevap vermeye çalışacaktır.

Bu tez, ABD askeri hegemonyasına mevcut çalışmaların çoğundan farklı bir açıdan bakma denemesidir. Uluslararası İlişkilerde hem askeri alan hem de hegemonya daha çok realist bakışı açısı ile incelenmektedir. Buna göre hegemonya, belirli bir coğrafi alanda veya bir faaliyet alanında bir devletin diğer devletler üzerinde kurduğu üstünlüğü tanımlamak için kullanılmaktadır. Realizm, güç, maddi üstünlük ve çıkar gibi kavramlara odaklanmakta, fakat hegemonyanın nasıl üretildiğini, onun kültürel ve söylemsel boyutunu ve diğer devletlerin rolünü dikkate almamaktadır. Bu çalışmada askeri alanda ABD hegemonyasının temelinde sadece maddi gücün ve çıkarın değil, kültürel ve ahlaki unsurların, söylemlerin, algıların yani maddi olmayan unsurların yattığı gösterilecektir.

Bu amaç doğrultusunda bu tezde ABD askeri hegemonyasını kapsamlı bir şekilde değerlendirilebilmesi için XX. yüzyılın ilk yarısında yaşamış İtalyan Marksist Antonio Gramsci'nin tanımladığı ve Eleştirel Kuramın kurucularından biri olan Robert Cox'un 1980'lerin başında Uluslararası İlişkilere aktardığı hegemonya anlayışından hareket edilecektir. Söz konusu yaklaşım Uluslararası İlişkilerde "Gramscianizm" olarak tanınmaktadır. 1970'li yıllara kadar Uluslararası İlişkilerin öncelikle bir ABD sosyal bilimi olarak gelişmiştir¹. Amerikan sosyal bilimi için Marksizm büyük bir bilinmeyendi. Çünkü Marksizm, realizm ve liberalizme karşı ve baş düşman SSCB'nin resmi ideolojisiydi. Gramsci, Marksist düşüncelerden ilham almış ve kuramını (daha doğrusu düşüncelerini) onun üzerine inşa etmiştir. Dünyada ABD'nin liderliği sorgulanmaya başladığı döneme dek, yani 1970'li yıllara kadar Gramsci hakkında çok az bilgi vardı. Fakat bu yıllarda yaşanan değişiklikler, hem ana paradigmalara sorgulanarak yeniden gözden geçirilmesini, hem de Uluslararası İlişkilerin nasıl ortaya çıktığını ve yürütüldüğünü açıklamak amacıyla yeni kuramların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Realizm ve liberalizm başta olmak üzere geleneksel kuramlar eleştirilmeye başlanmıştır. Gramsci'nin düşünceleri temel alan ve onu Uluslararası İlişkilere uygulayan neo-Gramscian kuram, Eleştirel Kuram ile Marksizm'in kesişme noktasında bulunmaktadır.

Gramsci'den önce hegemonya terimi, özellikle müttefikler arasında, bir ulusun diğerlerine üstünlüğünü ifade etmekle sınırlıydı. Fakat Gramsci, hegemonyanın sadece şiddete değil, "rıza"ya da bağlı olduğunu öne sürerek hegemonyayı farklı bir bakış açısından ele almış ve onun irdelenmesinde yeni boyutlar açmıştır². Özetlemek gerekirse, Gramscian anlayış, hegemonyayı zor (*coercion*) ve rıza (*consent*) unsurlarından oluşan bir bütün olarak kabul etmektedir. Bu rıza ideolojik, kültürel ve ahlaki bileşenleri içermekte ve tabii tutulan gruplar tarafından hegemonun fikirlerine, değerlerine ve kültürüne karşı oluşturulmaktadır. Gramscian yaklaşım, hegemonyanın

¹ Cox, Robert, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", içinde Keohane, Robert, "Neorealism and Its Critics", *Neorealism and Its Critics*, New York: Columbia University Press, 1986,

² Bkz. Hoare, Quentin, Geoffrey Nowell Smith, *Selections From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*, London: Lawrence & Wishart, 1971. Bu çalışmada bu kitabın 1999 yılının baskısından faydalanmıştır. Bkz. Hoare, Quentin, Geoffrey Nowell Smith, *Selections From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*, London, ElecBook, 1999.

kurulmasında maddi olmayan kaynakların ve özellikle diğer devletler tarafından hegemonia verilen rızanın önemini vurgulamaktadır. Dolayısıyla hegemonya, rıza yardımıyla hâkimiyeti gizleyen bir ahlaki liderliktir. Hegemon devlet, kendine saygı ve rıza gösterilmesinin karşılığında müttefiklerine liderlik yapmakta ve diğer devletlerin desteğini alarak kendi kurallarını ve düşüncelerini kabul ettirebilmektedir. Bu çalışmada hegemonya, ideolojik, ahlaki ve kültürel değerleri içeren, bir devletin (ABD), diğer devletler üzerindeki liderliği olarak ele alınacaktır.

Dolayısıyla bu tezin diğer çalışmalardan ayrıştığı nokta, askeri hegemonya incelemesinin Gramscian teorik çerçeveye dayandırılması ve dolayısıyla ABD askeri hegemonyasının ahlaki ve genel olarak kabul edilen bir girişim olarak gösterilmesidir. Bu kapsamlı yaklaşım sayesinde, sadece maddi kaynaklara ve askeri güce odaklanmak yerine ABD'nin fikirlerine, değerlerine, söylemlerine ve uluslararası kamuoyuna bakılarak diğer devletler tarafından ABD'nin liderliğine verilen onay ile ABD hegemonyasının inşası ve sürdürülebilmesi daha iyi bir şekilde açıklanmaktadır. Gramscian yaklaşım, ABD hegemonyasının geleceğine ve onun nasıl gelişeceğine dair öngörüde sağlamaktadır.

Bu tezin amacı, Gramscian yaklaşım üzerinden ABD askeri hegemonyasının nasıl inşa edildiğini ve 11 Eylül sonrasında nasıl sürdürüldüğünü göstermek ve ABD hegemonyasında Türkiye'nin yerini ve rolünü değerlendirmektir. Tezin hipotezi: 11 Eylül sonrasında Amerikan hegemonyasında rızadan zora kayışı ifade eden askeri gücün ön plana çıkmasına rağmen ABD, ortak çıkarlara, kültüre ve değerlere vurgu yapan bir söylem kullanarak uluslararası kamuoyuna seslenerek, askeri müdahalelerine onay almaya ve kendi kültürel liderliğini korumayı başarmış ve Türkiye, ABD hegemonyasının sürdürülmesine katkı sağlamıştır. Ana hipotezi değerlendirmek için, tezin ilerleyen bölümlerinde yan hipotezler ortaya konulacaktır. Bunlardan birkaçını aşağıda sıralamakta faydalı olacaktır.

Birincisi, NATO'nun dayandığı güvenlik, barış ve istikrar gibi değerlerin gerçekleştirilmesine ve korunmasına yönelik faaliyette bulunduğu için uluslararası toplum tarafından ABD'ye duyulan minnet duygusunun, ABD hegemonyasının sürdürülmesini kolaylaştırdığıdır.

İkincisi, NATO bünyesinde paylaşılan Batılı değerleri ve kimliği benimseyen Türkiye'nin ABD hegemonyasının sürdürülmesine katkıda bulunduğu.

Üçüncüsü, laik bir devlet olan Türkiye'nin nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturması, onun NATO içindeki varlığına özel bir önem kazandırmaktadır. Bu nedenle NATO'nun İslam coğrafyasındaki operasyonlarının ve diğer bölgesel girişimlerinin meşruiyeti açısından Türkiye'nin katkısı özellikle önemlidir.

Dördüncüsü, Afganistan'da yeniden yapılandırma faaliyetlerinde bulunan Türkiye, yürüttüğü projeler sayesinde Afgan halkının desteğini ve uluslararası toplumun takdirini kazanarak, bölgede ABD'ye karşı olumsuz görüşlerini ve düşüncelerini azaltmakta ve ABD hegemonyasının sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Türkiye'nin Afganistan'da yeniden yapılandırma sürecine ve barışçıl aktivitelere katılımı, ABD'nin Afganistan'da güvenliğin ve barışın sağlanmasına yönelik söyleminin meşru ve hegemonik kalmasına yardımcı olmaktadır.

Beşincisi ise yakın bir askeri müttefik ve dost ülke olan Türkiye'nin topraklarını NATO girişimlerine açması ve kuvvetlerini Afganistan'a göndermesi, ABD'nin Türkiye ve bölge üzerinde kendi hegemonyasını sürdürmesini kolaylaştırmakta ve diğer Müslüman ülkelerde müdahalesinin meşru ve gerekli olduğu yönünde bir kanaat oluşmasına katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan bölgeye ve dünyaya barış ve istikrar getirmek isteyen Türk siyasetçileri için, ABD'nin politikasına destek vermesi hem uluslararası hem de ulusal güvenliğin sağlanması amacını taşımakla beraber bölgeye ve dünyaya barış ve istikrar getirme amacını gütmektedir.

Bu tezde ABD hegemonyası Gramscian perspektiften ele alınarak ABD askeri hegemonyasının temel gücün kültürel ve ahlaki boyuta, yani işbirliğine, söyleme ve olumlu karşılıklı algılamalara daha çok dayandığı gösterilmeye çalışılacaktır. Gramscian perspektifin Türk-Amerikan ilişkilerine uygulanabilirliği, Afganistan müdahalesi ve NATO çerçevesinde gösterilecektir. Bunun yanısıra siyasi elitlerin söylemlerine ve kamuoyu yoklamalarına bakılarak ABD ile Türkiye arasındaki ilişkilerin söylemsel boyutu incelenecektir. Dolayısıyla Türkiye'nin ABD hegemonyasına gösterdiği tutumun olumlu olup olmadığı analiz edilecektir. XX.

yüzyılda ABD hegemonyasının kuruluşuna ve işleyişine göz atıldıktan sonra bu çalışma 11 Eylül sonrası döneme odaklanacaktır.

Bu tez, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde önde gelen Uluslararası İlişkiler teorilerinde hegemonya kavramı ele alınacak ve tezin teorik çerçevesi ortaya konulacaktır. Önce Realizm, Liberalizm ve Marksizm gibi geleneksel teorilerin hegemonya anlayışı tartışılacak ve bu yaklaşımların eksik ve zayıf yönleri ortaya konulacaktır. Sonra ise Gramscian ve neo-Gramscian kuramların temel savlarına ve bu teorilerin hegemonyayı nasıl kavramsallaştırdığına değinilecek ve söz konusu teorilerin geleneksel teorilere göre avantajlı olduğunu iddia edilecektir.

İkinci bölümde ABD hegemonyasının ne olduğu ve nasıl yayıldığı incelenecektir. Önce ABD hegemonyasının askeri, ekonomik ve kültürel unsurlardan oluşan üç ana dayanağı tartışılacaktır. Daha sonra 11 Eylül olaylarını izleyen dönemde ABD hegemonyasının nasıl işlediği ve hangi değişikliklere uğradığı incelenecektir. Bu bağlamda ABD hegemonyasında rızadan zora kayışın örneği olarak ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesi ve müdahale sonrası gelişmeler ele alınacaktır.

Üçüncü bölüm ise Gramscian perspektiften ABD ile Türkiye arasındaki işbirliğine ve karşılıklı algılar analiz edilecektir. Bu bölümde önce ABD hegemonyasında NATO'nun rolü tartışılacak; daha sonra ise Gramscian teorik çerçeveden hareket edilerek ABD hegemonyasına Türkiye'nin nasıl onay verdiği, Afganistan ve NATO örnekleri de ele alınarak incelenecektir. Bu bölüm, ABD'nin Afganistan'a müdahalesi sırasında ve sonrasında Türkiye'nin NATO bünyesinde oynadığı rolü ortaya koymakta ve karşılıklı siyasal söylemlerin bir analizini içermektedir.

Bu tezin yazılmasında analitik yöntem kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler kütüphane, internet ve kamuoyu yoklama araştırması ile elde edilmiştir. Bunun dışında gözlem yöntemi de kullanılmıştır. Türkiye'de bulunduğum zaman yaptığım gözlemler bu çalışmadaki analizlere yön vermiştir. Bununla beraber teori uygulama yöntemi de kullanılmıştır. Bu çerçevede askeri alanda ABD hegemonyasının açıklanmasında Gramscian tezinin ne kadar geçerli ve uygulanabilir olduğu test edilmiştir. Tezin kısıtlı olması nedeniyle incelenmiş konular, Afganistan örneği ve Türkiye'nin NATO üyeliğiyle sınırlandırılmıştır.

Bu çalışmada birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Birincil kaynaklar uluslararası antlaşmaların metinleri ve resmi belgeleri; ikincil kaynakları ise İngilizce, Türkçe ve Rusça makaleler ve kitaplar oluşturmaktadır. Bulara ek olarak, bu çalışma haberlerden, siyasetçilerin ve akademisyenlerin verdikleri demeçlerden ve yorumlarından faydalanmıştır. İngilizce ve Türkçe kamuoyu yoklamalarının ve anket sonuçlarının teze büyük katkısı olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE

Bu bölümde çalışmanın teorik çerçevesi ortaya konulmaktadır. Uluslararası İlişkilerde pozitivist yaklaşımlarla açıklanan hegemonya kavramı, belirli bir coğrafi alanda veya bir faaliyet alanında bir devletin diğer devletler üzerinde kurduğu üstünlüğü tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu hakimiyet maddi kaynaklar ile sağlanmaktadır. Hegemonyanın nasıl üretildiği, kültürel ve söylemsel boyutunun ne olduğu ve diğer devletlerle bağdaşıp bağdaşmadığı dikkate alınmamaktadır. Gramscian ve neo-Gramscian yaklaşımlar ise hegemonyanın kurulmasında maddi olmayan kaynakların, özellikle hegemonaya verilen “rıza”nın önemini vurgulamaktadır. Bu teoriler sayesinde hegemonyanın oluşumu ve sürdürülebilmesi daha iyi açıklanabilmektedir. Geleneksel yaklaşımlara kıyasla Gramscian yaklaşım, hegemonya kavramını daha kapsamlı ve bütüncül bir şekilde inceleme fırsatı sunmaktadır.

Bu bölümde, ilk olarak Uluslararası İlişkilerde hegemonya kavramının nasıl kullanıldığına göz atılarak teorik çerçevesi çizilecektir. Önce, geleneksel olan realizm, liberalizm ve Marksizm gibi geleneksel Uluslararası İlişkiler teorilerinde hegemonya kavramı ele alınarak onların eksikliklerine ışık tutulacaktır. Sonra Gramscian ve neo-Gramscian kuramlar tanıtılarak yaklaşımların hegemonyayı nasıl kavradıklarına değinilerek ve bu teorilerin hegemonya analizinde geleneksel teorilere kıyasla farklılıklar değerlendirilecektir.

1. Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Kavramının Kullanılması

Encyclopaedia Britannica hegemonyayı bir grubun diğer grup üzerinde ‘meşrulaştırılmış normlara ve fikirlere dayanan hakimiyeti’ olarak tanımlamaktadır.

Hegemon kavramı ise, hegemonik fikirleri yayan veya hegemon gücünü kullanan aktör, grup, sınıf ya da devlet olarak tanımlanabilmektedir¹.

Hegemonya kavramının uzun bir tarihi vardır. Hegemonya kavramı, Yunanca liderlik (önderlik) anlamına gelen “*egemon*” sözcüğünden türemiştir. Bu kavram antik Yunanca’da, hegemonun yalnızca kontrol sahibi olabilecek ya da etkide bulunabilecek durumda olmasından ve öznenin daha fazla otonomiye sahip olmasından dolayı, genellikle tahakküm kavramından ayırt edilmiştir. Hegemonya kavramı eski Yunan şehir-devletleri arasındaki ilişkileri tanımlamak için kullanılmıştır. M.Ö. beşinci yüzyılda Atina’nın, Yunanistan’ın merkezindeki diğer şehir-devletleri üzerinde hegemonyası söz konusuydu. Diğer şehir-devletleri de bir otonomiye sahipti, fakat Atina’nın askeri, siyasi ve kültürel liderliğine uymak durumundalardı. Bu hegemonya kavramı, kültürel üstünlük ve liderlik unsurları ile birlikte, askeri üstünlük unsurunu da içermektedir².

Antropoloji literatüründe hegemonya, “siyasi baskıcı rejimlere rızayı önceden veren sosyal kurumlar ve kültürel yatkinlıklar” olarak tanımlanabilmektedir³. Sosyal bilimler alanına ve bununla birlikte Uluslararası İlişkiler teorilerine hegemonya kavramı 1970’li yıllarda girmiştir. 1931 yılında yayınlanan “Sosyal Bilimler Ansiklopedisi”nde, “hegemonya” kelimesi yer almamıştır ve 1969 yılında tekrar basılmış olan “Sosyal Bilimler Uluslararası Ansiklopedisi”nde de “hegemonya” terimi ancak “Encyclopaedia Britannica”nın 15. basımında şu an kullanılan anlamında ‘hegemonya’ terimi yer alıyordu. Bu yüzden ansiklopedinin “hegemonya” terimi sosyal bilimler alanına, 1969 ile 1975 yılları arasında girmiştir. George Modelski, bu tarihin 1973 yılı olduğunu söylemektedir⁴.

Hegemonya, hâkimiyet (*domination*) kavramından başka bir içeriğe de sahiptir. Çünkü hâkimiyet, salt güce dayanan, ideoloji, ahlak ve ortak değerler gibi kavramlara yer vermeyen bir zor ilişkisidir. Hegemonya ise, seçkin bir grubun dayatmasına değil,

¹ “Hegemony”, *Encyclopaedia Britannica*, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1922977/hegemony>, (03 Eylül 2013).

² Fontana, Benedetto, *Hegemony and Power. On the Relations between Gramsci and Machiavelli*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993, s. 81.

³ Knauff, Bruce, “Provincializing America: Imperialism, Capitalism, and Counterhegemony in the Twenty - first Century”, *Current Anthropology*, (Cilt 48, Sayı 6, Aralık 2007), s. 786.

⁴ Chase-Dunn, Christopher, Peter Taylor, Giovanni Arrighi, Robert Cox, Henk Overbeek, Barry Gills, Andre Gunder Frank, George Modelski and David Wilkinson, “Hegemony and Social Change”, *Mershon International Studies Review*, (Cilt 38, Sayı 2, Ekim 1994), s. 373.

tabi (*subordinate*) grupların bu seçkin grubun değerlerini ve önderliğini kabul etmesine ve bunun gerekliliğine inanmalarına dayanır.

William Robinson'a göre, Uluslararası İlişkilerde hegemonyanın dört anlamı vardır⁵:

1. Uluslararası Hakimiyet olarak hegemonya: Bu anlam realist teoride kullanılmakta ve 'hegemonizm'i, yani aktif hakimiyete dayalı üstünlüğü ifade etmektedir. Bu duruma Soğuk Savaş boyunca ABD'nin müteffikleri üzerindeki hegemonyası örnek verilebilir.
2. Devlet hegemonyası olarak hegemonya: Dünya-sistem teorisinde kullanılmaktadır. Bu teoriye göre; merkezi ulus devlet, kapitalizmin kaynağı ve merkezi olarak tanınmakta ve kurallarını çevre ülkelere uygulayabilmektedir. Dünya sistem teorisyenleri bu çerçevede sermaye birikim döngülerinden bahsederken kapitalizmin tarihini ve gelişimini anlatmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede XX. yüzyılda ABD merkezli bir sistemik birikim döngüsü söz konusuydu.
3. Karşılıklı anlaşmaya dayalı veya ideolojik hakimiyet olarak hegemonya: Antonio Gramsci ve onun yazdıklarından esinlenen akademisyenler, hegemonyayı belli bir sınıf, sosyal grup ya da parti tarafından sağlanmış rıza veya kültürel-entelektüel liderliğiyle hükmetmesi olarak tanımlamaktadırlar. Bu kavramsal çerçeve, önce kapitalist ülkelerde işçi sınıfı üzerinde burjuvazinin hakimiyetinin nasıl kurulduğunu açıklamaya çalışmış ve 1980'li yıllardan sonra da Uluslararası İlişkilerde uygulanma alanı bulmuştur.
4. Yapıda bulunan tarihsel blokların içinde liderliğin uygulaması olarak hegemonya, devletin öncelikli gücü ile ideolojik liderliği ya da rızanın inşasını birleştirmektedir. Bu çerçeveye göre, ABD İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden dönemdeki hegemonyasına, salt ekonomik veya askeri araçlarla değil, Fordist-Keynesçi sosyal birikim yapısı sayesinde kavuşmuştur.

⁵ Robinson, William, "Gramsci and Globalization: From Nation-State to Transnational Hegemony", *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, (Cilt 8, Sayı 4, Aralık 2005), ss. 1-2.

Bu tezde Antonio Gramsci'nin tanımladığı ve Robert Cox'un 1980'lerin başında uluslararası ilişkilere aktardığı hegemonya anlayışından hareket edilerek hegemonya teriminin birinci ve ikinci anlamları özetlenecek ve daha sonra Gramscian tanımladığı anlamdaki hegemonya üzerinde odaklanılacaktır⁶.

2. Uluslararası İlişkiler Ana Teorilerinde Hegemonya Kavramı

2.1. Realizm

Realizm, Uluslararası İlişkilerde geleneksel ve en çok kullanılan yaklaşımdır. Realistler, hegemonyayı bir devletin veya devletler grubunun üstün gücü olarak ele almaktadır. Realist kuramda “güç” terimi merkezi bir kavramdır. Realistler için uluslararası ilişkiler, kendi çıkarlarını en üst düzeyde gerçekleştirmeye çalışan devletler arasındaki güç mücadelesidir. Aslında XX. yüzyılın ikinci yarısından bu yana realizm, kendi ihtiyaçlarını, çıkarlarını ve görüşlerini yaygınlaştırmak ve meşrulaştırmak amacıyla dünya politikasında baş aktör olan ABD'nin ana paradigmasıdır.

Realist görüş, Thomas Hobbes'un *homo homini lupus* (“insan insanın kurdudur”) analogisine benzer bir biçimde dünyayı, kendi çıkarlarını merkeze koyarak birbiriyle rekabet eden ulus-devletleri görmekte ve ulus-devletler arasında cereyan eden güç mücadeleleri üzerinde durarak, “güç dengesi” ve “hegemonya” kavramlarıyla ifade edilebilen normatif bir uluslararası düzen ve istikrar teorisi ortaya atmaktadır⁷. Bu teorinin ilham kaynağı, ABD'nin II. Dünya savaşı sonrası hegemonyası ve Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasındaki güç dengesi siyasetinin sonucunda ulaşılmış istikrar olmuştur.

⁶ Dördüncü anlam Gramscian ve realist teorinin kesişme noktasında bulunduğu için bu tezde özel olarak incelenmeyecektir fakat hem tarihsel bloklar hem Fordizm hakkında bilgi verilecektir.

⁷ Duman, Mehmet, “Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (Cilt 4, Sayı 2, 2002), s. 7.

Realistler tartışmalarında hegemonyadan bahsettiği zaman, hakimiyete zor ilişkilerine ve şiddete atıf yapılmaktadır. Doğrudan güce bağlı olan hegemonya, uluslararası sistemde en güçlü devlet tüm dünya üzerinde liderliğini ifade etmektedir. Antik Yunan tarihçisi Thucydides'in ünlü deyimiyile, "güçlü devletler istediğini, zayıf devletler denileni yaparlar"⁸. Ancak "ilk realist" Thucydides bile, Atina'nın Yunanistan'ın kültürel, ahlaki ve entelektüel merkezi olduğunu kabul ederek hegemonya kavramının sadece güce ve zora bağlı olmadığını vurgulamıştır⁹. Thucydides, "hegemonia" (meşru liderlik) ve "arkhe" (kontrol) kavramları arasında ayırım yapmış ve maddi gücü vurguladığı kadar ideolojiye de büyük önem vermiştir. Fakat bu iki terim de "hegemonya" olarak çevrilmiştir¹⁰. Bu anlamda Atina'nın liderliği, hegemonia yani meşru liderliğe dayanıyordu. Atina'nın cesaretine ve liderliğin kalitesine hayranlık duyan onun Atina'nın askeri liderliğini de kabul ediyordu¹¹. Thucydides'in yazdıkları Yunanca'dan ilk çevrildiği zaman böyle bir hata yapılmamış olsaydı belki şu an realistler kendi teorilerini dünyanın ilk Uluslararası İlişkiler teorisi olarak tanımlamazlardı.

Realizmin kurucusu sayılan Hans Morgenthau, "Uluslararası Politika" (*Politics Among Nations*) adlı eserinde, "uluslararası politika, tüm politika gibi güç için mücadele" tezini ileri sürmüştür¹². Realistlere göre, hegemon devletler, özellikle hammadde, sermaye kaynakları ve piyasalar üzerinde, aynı zamanda da yüksek değerli malzeme üretiminde rekabet avantajlarına sahip olmalıdır. John Mearsheimer'e göre, en güçlü devletler kendi bölgelerinde hegemonyalarını kurmaya çalışırken diğer bölgeler üzerinde bir rakip devletin hakimiyet kurmasını da önlemelidir. Her büyük gücün ana hedefi, dünyada kendi güçlerinin payını arttırmak ve sonucunda diğer devletler üzerinde hakimiyet kurmaktır. Ancak bugün realistler dünyanın her yerinde gücü sürdürmenin

⁸ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Thucydides, *History of Peloponnesian War*, çev. Charles Forster Smith, London: William Heinemann, 1956.

⁹ Fontana, s. 82.

¹⁰ Ned Lebow, Richard, Robert Kelly, "Thucydides and Hegemony: Athens and the United States", *Review of International Studies*, (Cilt 27, Sayı 4, Ekim 2001), s. 593.

¹¹ İbid, s. 597.

¹² Realizmin temelleri hakkında bilgi için bkz. Morgenthau, Hans, Thompson, Kenneth, Clinton David, *Politics Among Nations*, (7. Edition), London: McGraw Hill, 2005.

zor olduğunu ve dünyada hegemonyaya ulaşmanın imkansız olduğunu söylemektedirler¹³.

Realistler, hegemon olmak için maddi yeteneklerin ve kaynakların büyük önem taşıdığını düşünmektedir. Askeri, ekonomik, coğrafik ve sanayii alanlarda bir devletin üstünlüğü hegemonyaya dönüşebilmektedir. Kültür ve söylemin önemi ise küçümsenmektedir. Örneğin Paul Kennedy'ye göre, ekonomik güç siyasi gücü desteklemektedir. Büyük güçlerin yükselişini ve düşüşünü belirleyen faktörler, coğrafya yayılımı (Pax Americana üzerinde), ekonomik koşullar (sermaye birikimi) ve teknolojidir¹⁴. Eski ABD Dışişleri Bakanı Zbigniew Brzezinsky, evrensel gücü dört alana ayırmaktadır. Bunlar; askeri, ekonomik, kültürel ve teknolojik alanlardır¹⁵.

Realizm çerçevesinde hegemonya istikrar teorisi geliştirilmiştir¹⁶. Bu teoriye göre, askeri ve ekonomik yetenekleri diğer devletlerden üstün olan güçlü bir devlet uluslararası düzende hayatta kalabilmektedir¹⁷. Hegemon devlet, gücü ile dünyadaki diğer devletlere kendi kurallarını dayatmaya ve istikrar sağlamaya çalışmaktadır. İstikrarlı sistem tek bir hegemon gücü içermektedir. Hegemonun düşüşü ile sistemdeki istikrar bozulmaktadır¹⁸. Ayrıca, hegemon devletin içerisinde güç ne kadar büyük ve görünür olursa, bu devlet ile bağdaştırılan uluslararası düzen de o kadar barışçıl olacaktır¹⁹. Hegemonya istikrar teorisinin iki şekli vardır: “güçlü” versiyonu, hegemon dünyada barış ve istikrar ile daha spesifik karşılıklı bağımlı bir dünya ekonomisinde

¹³Mearsheimer, John, “The Rise of China Will Not Be Peaceful at All”, <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/P0014.pdf>, (29 Mayıs 2013).

¹⁴ Kennedy, s. 444.

¹⁵ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Brzezinsky, Zbigniew, *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, 1st Edition, 1998.

¹⁶ Hegemonya istikrar teorisinin açıklaması ve ona yönelik eleştiri için bkz. Snidal, Duncan, “The Limits of Hegemonic Stability Theory”, *International Organization*, (Cilt 39, Sayı 4, Sonbahar 1985), ss. 579-614, Strange, Susan, “The Persistent Myth of Lost Hegemony”, *International Organization*, (Cilt. 41, Sayı 4, Sonbahar 1987), ss. 551-574; Wohlforth, William, “The Stability of a Unipolar World”, *International Security*, (Cilt 24, Sayı 1, 1999), ss. 5-41; Snyder, Quddus, “Systemic Theory in an Era of Declining US Hegemony”, *University of Maryland*, http://www.gvpt.umd.edu/irworkshop/papers_fall09/snyder.pdf, (14 Ekim 2013).

¹⁷ Bieler, Andreas, Adam David Morton, Theoretical and Methodological Challenges of neo-Gramscian Perspectives in International Political Economy”, *International Gramsci Society Online Article*, http://www.internationalgramscisociety.org/resources/online_articles/articles/bieler_morton.shtml, (02 Ekim 2013).

¹⁸ Gilpin, Robert, “Theory of Hegemonic War”, *The Journal of Interdisciplinary History*, (Cilt 18, Sayı 4, Sonbahar 1988), ss. 591-613.

¹⁹ Wohlforth, William, “The Stability of a Unipolar World”, *International Security*, (Cilt 24, Sayı 1, 1999), s 23.

düzen ve istikrar üretecektir. Bu versiyonda hegemon, diğer devletler üzerinde kurduğu düzeni kabul ettirmek amacıyla güce başvurabilmektedir. “Zayıf” versiyonu ise, hegemon gücün düzen için gerekli olduğunu fakat bunun her zaman yeterli olmadığını varsaymaktadır²⁰.

Eleştirel bakış açıdan hegemonya istikrar teorisine bakıldığında şöyle bir yorum yapılabilir. Hakim devlet kendi iradesini dünyaya zorla kabul ettirmek için askeri güce başvurmuştur. Bundan dolayı küresel şiddet artmakta ve çatışmalar meydana gelmektedir. Hegemon devletin ekonomisi, daha az gelişmiş veya askeri anlamda güçsüz ülkelerin kaynaklarını istismar etmektedir. Hâkim gücün ittifak sistemi, bu ittifaklara dahil olmayan ülkeleri aşağılamakta ve bu ülkelerde yaşayanları hegemonyaya karşı bir ittifak kurmaya zorlamaktadır.

Modern realist paradigma salt güç ve çıkar kavramlarına odaklanmaktadır. Realizm teorisinde uluslararası sistemin istikrarı için hegemonik bir ulus-devlet ve bu devletin gücünün tanınması ön şarttır. Ancak bu teori, yönetilenin hegemonu verdiği “rıza” ve bu rızanın üretilmesinin ideolojik mekanizmaları dikkate alınmaz. Bu anlamda Gramscian yaklaşımın ana özelliği ve Realizm üzerindeki üstünlüğü, hegemonyanın iki temel boyutu olan, hâkimiyet ve rıza elde etme süreçlerini birbirleriyle ilişkili olarak ele almasıdır.

2.2. Liberalizm

Yukarıda belirtildiği gibi realist hegemonya istikrar teorisi, açık ve liberal dünya ekonomisi hâkim (hegemon) gücün var olduğunu göstermektedir. Hegemonya istikrar teorisi liberalistler tarafından da incelenmiş ve uluslararası ekonomik düzene uygulanmıştır. Liberalizm çerçevesindeki hegemonya istikrar teorisine göre, hegemon devlet; açık rejimlerin kurulmasında ve desteklenmesinde hem motivasyona hem de gereken yeteneklere sahiptir. Bununla beraber hegemon devletin var olması, bu açık

²⁰ Strange, Susan, “The Persistent Myth of Lost Hegemony”, *International Organization*, (Cilt 41, Sayı 4, Sonbahar 1987), s. 554.

rejimler için olması gereken bir şarttır²¹. Hegemon güç, dünya sisteminden en çok faydalandığı için sistemin devamlı işleminde en büyük katkı sağlayıcıdır. Bu nedenle var olan istikrar, hegemonyanın sonucu değil, niteliğidir. Bir örnek vermek gerekirse, 1815–1914 yılları arasında Avrupa Kıtası’ndaki “Uzun Barış Dönemi”nde – göreceli olsa da, hegemonya rejiminin istikrarlı olabileceği ispatlanmıştı. İktisadi ve sanayii alanlardaki İngiltere’nin üstünlüğünü, Avrupa üzerinde askeri üstünlüğe dönüştürmemesi (dönüştürme isteğinden yoksun olması), “Uzun Barış Dönemi”nin oluşma nedenlerinden bir tanesiydi.

Charles Kindleberger’in düşüncesine göre kurumsal kamu malı sağlamak için serbest ticaretin sürdürülmesi, “insaniyetli bir despotu” gerektirmektedir²². Hegemon tarafından kamu malının sağlanması bu teori için merkezi bir arguman olmuştur. Ama 1980’li yıllarda ortaya çıkmış uluslararası rejimler ve kurumlar ile ilgilenen neoliberal görüş, bu varsayımı sorgulamaya başlamıştır. Robert Keohane, hegemonya istikrar teorisini, uluslararası rejimler teorisi ile birleştirmiştir. 1984 yılında yayınlanmış “Hegemonyadan Sonra” (*After Hegemony*) adlı kitabında Keohane, uluslararası sistemi kuran hegemonun düşüşünden sonra uluslararası sistemin uluslararası kurumlar aracılığıyla işlemeye devam edebileceğini kanıtlamaya çalışmıştır²³. Dolayısıyla neoliberal yaklaşım çerçevesinde, hegemonyanın kurulmasında hegemonun olmasının gerektiğini fakat hegemonyanın işlemesi için gerekmediğini vurgulanmaktadır.

Robert Keohane’a göre hegemonya, devletlerarası ilişkileri belirleyen temel kuralların desteklediği bir devletin yeterince güçlü olma durumudur²⁴. Keohane’ın söylediği gibi, hegemonya hem işbirliğini sağlayabilmekte hem de kuralları üretmek ve kabul ettirmek için işbirliğine ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada hegemonya ve ortaklık sıkı bir ilişki içinde bulunmaktadır²⁵. Başlıca kapitalist devletlerin ortak çıkar ilişkileri olduğu için işbirliğinin devam etme olasılığı çok güçlüdür. İşbirliğinin kurulma aşamasında hegemon güç önemlidir, fakat uluslararası örgütler kurulduktan sonra

²¹ Bkz. McKeown, Timothy, “Hegemonic Stability Theory and 19th Century Tariff Levels in Europe”, *International Organization*, (Cilt 37, Sayı 1, Kış 1983), ss. 73–91.

²² Snidal, Duncan, “The Limits of Hegemonic Stability Theory”, *International Organization*, (Cilt 39, Sayı 4, Sonbahar 1985), s. 580.

²³ Uluslararası rejimler teorisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Keohane, Robert, *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton: Princeton University Press, 1984.

²⁴ Keohane, 1984, s. 35.

²⁵ *Ibid.*, s. 46.

işbirliğinin sürdürülebilmesi ve kalıcı olması rejimlere bağlıdır. Örneğin, ABD hegemonik güç olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ticari ve mali alanlarda uluslararası işbirliğinin kurulmasına yardımcı olmuştur. Ancak ABD'nin gücünün azalmasından sonra işbirliği sürmüştür. Başka bir ifadeyle, hegemon eskisi kadar güçlü olmadığı halde, uluslararası örgütler kurulduktan sonra bu örgütler hayatta kalmakta ve işbirliğine devam edebilmektedir.

Tek bir devlet tarafından hakim olunan gücün hegemon yapıları, güçlü uluslararası rejimlerin gelişmelerine daha yatkındır. Uluslararası rejimlerinin nispeten belirli ve tüm taraflarca yerine getirilen kuralları vardır. Keohane, kendi teorisine göre gücü üç alanda – enerji, para ve ticaret – test etmiş ve bir devletin (ABD) gücünün bu alanlarda eşdeğer olmadığını ve gücün sürekli değişebilme fırsatı var olduğunu göstermiştir. Keohane, hegemon devletin hem müttefikleri hem de tabi olmayan devletler üzerinde baskı kurabildiğini ifade etmektedir. Fakat bu baskı ve zorlama, hegemonun tehditlere veya yaptırımlara doğrudan başvurmasına değil fırsatları kullanması ve diğer üyeleri teşvik etmesine dayanmaktadır. Hegemonik liderlik hem hegemonu hem de diğer devletlere avantaj getirmekte ve hegemonik işbirliğinin temelini oluşturmaktadır²⁶.

Bu teorinin diğer merkezi argümanı olan, istikrar er ya da geç bitmektedir. Giderek artan ekonomik baskı, diğer devletlerin yükselişi ve aşırı derecede genişlemesi hegemonu endişelendirmeye başlamaktadır. Bu yüzden istikrar durumu dünya-sistem teorisindeki kapitalist sermaye birikimi döngüsüne benzetmektedir ve bir hegemon döngünün bitişi diğer hegemon döngünün başlangıcını ifade etmektedir.

Açık dünya ekonomisinin kurulması ve sürdürülebilmesi için güçlü ve otoriter bir lider gerekmektedir. Bu durum özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra açık bir şekilde kendini göstermiştir. Lider, öncelikle kendi siyasi ve ekonomik çıkarlarını desteklemek amacıyla kendi etki ve gücünü kullanarak ticareti liberalleştirmeyi ve sabit para sistemini sağlamaktadır. Ayrıca lider, bu liberal ekonomik uluslararası düzenin kurallarına uymak istemeyen devletleri zorlamak için şiddete başvurabilmektedir. Diğer devletler lider ile işbirliği yapmakta çünkü bu işbirliği, onların ekonomik ve güvenlik çıkarlarına uymaktadır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ABD

²⁶ İbid., s. 45.

hegemon rolünü üstlenmiş, dünya ekonomisinin kurulması ve işletilmesini sağlamıştır ve bunu sadece müttefiklerin rızası ve işbirliği ile gerçekleştirmiştir²⁷.

Liberal hegemonya, ekonomik liderliğin meşrulaştırılmasının kabulünden kaynaklanan rızaya bağlıdır. Bir örnek vermek gerekirse ABD önderliğinde İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Batı uluslararası sistem, Amerikan müttefikleri ve ortakları tarafından yetkili olarak kabul edilen çok taraflı kurumlara, siyasi ve ekonomik değerleri oturtmuştur²⁸. Bunun dışında müttefikler arasında kendi nüfuzunu arttırmak ve kendi ekonomisini geliştirmek isteyen ABD, Marshall Planı'nın mali yardımı kapsamında 4 yıl boyunca 13 milyar dolar harcamıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın en büyük kredi veren ülkesine dönüşmüş ve tüm sisteme finans sağlayabilmiştir. XIX. yüzyılda İngiltere gibi, ABD de biriktirilmiş servetini kullanarak yeni dünyayı kurmaya yardım etmiştir. Bu dünya, Amerikan yöneticilerine göre Amerika'nın siyasi ve ekonomik çıkarlarına hizmet etme fırsatını arz etmiştir²⁹.

Bazı liberalistler, bir devletin hegemonyasından bahsederken ekonomik alanı vurgulamakla beraber diğer hegemon olma unsurlarına da yer vermiştir. Joseph S. Nye, hegemon gücün kaynaklarını şöyle sıralamaktadır: teknolojik liderlik, askeri ve ekonomik alanlardaki üstünlük, “yumuşak güç³⁰” (*soft power*), iletişim hatları ve irtibat noktaları üzerindeki kontroldür³¹. Ikenberry ve Kupchan, tehditlere ve şiddete dayalı hegemonik düzenin salt maddi kaynaklar üzerine hegemonun kontrolüne bağlı olmadığını söylemektedirler. Öte yandan, sosyalleşmeyi sağlayan ve teşvik eden hegemonya, hegemon için daha verimli ve etkili olduğu görülmektedir. Onlara göre bu boyut belirli hegemonik düzenlerin, bu düzenleri kuran hegemonlardan neden daha uzun yaşandığını açıklayabilmektedir³².

²⁷ Gilpin, Robert, "The Rise of American Hegemony," içinde O'Brien, Patrick Karl, Armand Clesse (ed.), *Two Hegemonies: Britain 1846-1914 and the United States 1941-2001*, Aldershot: Ashgate Publishing, 2002, s. 166.

²⁸ Wallace, William, "Living with Hegemon. European Dilemmas", *Social Science Research Council*, <http://essays.ssrc.org/sept11/essays/wallace.htm>, (12 Ekim 2013).

²⁹ Gilpin, içinde O'Brien, s. 170.

³⁰ Nye'in tarafından üretilen 'yumuşak güç' terimi, zor kullanarak değil, çekicilik üzerinde istedikleri sonuçlara varma yeteneğini ifade etmektedir. Başka bir deyişle diğerlerin ne istediğini şekillenme kabiliyetidir.

³¹ Yılmaz, Sait, "State, Power and Hegemony", *International Journal of Business and Social Science*, (Cilt 1, Sayı 3, Aralık 2010), ss.192–202.

³² Ikenberry ve Kupchan, içinde Antoniadis, Andreas, "From 'Theories of Hegemony' to 'Hegemony Analysis' in International Relations", *University of Sussex*, <http://sro.sussex.ac.uk/2175/>, (16 Ekim 2013).

Sonuç itibariyle hem realist hem de liberalistler uluslararası sistemde hegemonik gücün karakteri ile ekonomik açıklık arasında yakın bir ilişki olduğunu kabul etmektedir³³. Fakat bu yaklaşımlar çerçevesinde hegemonya kavramı belirli bir coğrafi alanda veya bir faaliyet alanında bir devletin diğer devletler üzerinde kurduğu üstünlüğü tanımlamak için kullanılmaktadır. Liberalizm, belli bir hegemonik rejim meşrulaştırıldığında ve diğer devletlerin rızası sağlandığında lider devlet tarafından verilen teşvikleri ve mali yardımları önemsemektedir. Bu anlamda fikirlerin, değerlerin ve kamuoyunun düşüncelerine önem vermeden hegemonyanın nasıl oluştuğunu anlamak güçtür.

2.3. Marksizm

Marksistler, kapitalizmin gelişimini incelediğinde hegemonya kavramını, hakimiyet anlamında kullanmışlardır.³⁴ Marksizm, sınıf ilişkileri ile uğraştığı için hegemonyayı, burjuvazi tarafından kurulan ve proletaryat üzerinde yayılan adaletsiz bir hakimiyet olarak anlamaktadır. XX. yüzyılın ikinci yarısında bu çerçevede araştırma yapan Marksist akademisyenler ve araştırmacılar genellikle Antonio Gramsci'nin düşüncelerinden ilham almışlardır. Gramsci'nin teorisine daha ayrıntılı olarak ilerleyen kısımda değinilecektir. Bu kısımda ise dünya-sistem teorisi özetlenecektir.

Marksizm kökenli dünya-sistem teorisinde, hegemonyaya ekonomik ve kapitalizmin gelişmesi açıdan bakılmaktadır. Bu teoriye göre, bölgeler arası ve ulus ötesi iş bölümüne dayanarak dünyadaki devletler, merkez, çevre ve yarı-çevre olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Çevre ülkeleri yüksek yetenekli sermayeyi yoğun üretime odaklarken dünyanın geri kalanı düşük yetenekli, emek-yoğun üretime ve hammadde çıkarımına odaklanmaktadır³⁵. Bu durum çevre ülkelerin üstünlüğünü devamlı olarak

³³ Lacher, Hannes, Julian Germann, "Before Hegemony: Britain, Free Trade, and Nineteenth-Century World Order Revisited", *International Studies Review*, (Sayı 14, 2012), ss. 99-124.

³⁴ Keohane, 1984, s. 42.

³⁵ Dünya-sistem teorisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Wallerstein, İmmanuel, *The Capitalist World Economy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1979; Wallerstein, Immanuel, Terence Hopkins, *The Age of Transition. Trajectory of the World System, 1945–2025*, London: Zed Books, 1996.

sağlamlaştırmaktadır. İmmanuel Wallerstein, Karl Polanyi ve Giovanni Arrighi dünya-sistem teorisine en büyük katkıda bulunan kişilerdir.

Dünya-sistem teorisinin kurucularından biri olan Immanuel Wallerstein hegemonyayı, belli bir merkezi devlet tarafından verimli bir şekilde üretilen malların, diğer merkezi devletlerle rekabet edilebilmesi ve dolayısıyla söz konusu merkezi devletin, serbest dünya piyasasından faydalanabilmesini sağlayan bir durum olarak tanımlamıştır³⁶. Dünya-sistem teorisine göre, hegemonya her an değişebilir, ama çevre (Üçüncü Dünya) hiç bir zaman değişmeyecektir³⁷.

Kapitalizmin ortaya çıkışıyla merkezi güç hegemon olmaya başlamaktadır. Richard Chase Dunn hegemon devletin farkı, tüm merkezi hiç bir zaman ele geçirmemekle beraber onun ekonomik ve askeri alanda diğer merkezi devletlerden daha büyük ve daha güçlü olduğu söylemiştir³⁸. Giovanni Arrighi kendi kitaplarında tarihsel analiz yapıp sermayenin sistemik birikim döngülerinden bahsetmiştir. Onun için hegemonya, topluluğu yönetme yeteneği itibarıyla bir dominant grupla edinilen tamamlayıcı bir güç anlamına gelmektedir. Bu dominant grup, sadece kendi çıkarlarına hizmet etmeden tabi gruplar tarafından algılanan daha genel bir çıkar adına harekete geçmektedir. Bununla beraber hegemon konumu, devletlere aittir. Arrighi yaptığı ayrımda tarih boyunca Ceneviz, Hollanda, İngiltere ve ABD hegemon dönemleri olduğunu belirlemiştir³⁹.

Mark Rupert için hegemonya, ABD üretim tarzının (fordizmin) tüm dünyaya yayılışını ifade etmektedir⁴⁰. Burada hegemon güç, belli bir üretim tarzını uluslararası olarak genişletmektedir ve bu süreçte, hâkim üretim tarzı diğer tüm ülkelere sızarak tâbi üretim tarzlarıyla bağlantı kurmaktadır. Rupert, Gramsci'nin "tarihsel blok" kavramını da kullanmıştır. Rupert'e göre, ABD'nin sıradışı gücü, artan üretkenliğin ve ekonomik

³⁶ Keohane, 1984, s. 33.

³⁷ Dünya-sistem teorisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Wallerstein, İmmanuel, *The Capitalist World Economy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1979; Wallerstein, Immanuel, Terence Hopkins, *The Age of Transition. Trajectory of the World System, 1945-2025*, London: Zed Books, 1996.

³⁸ Chase-Dunn vd., s. 362.

³⁹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Arrighi, Giovanni, *The Long Twentieth Century. Money, Power and the Origins of Our Times*, London: Verso, 1994.

⁴⁰ Rupert için Fordist sistem, bir yönetim kontrol olarak zor ile rıza birleşme anlamına gelmektedir, bkz. Rupert, Mark, *Producing Hegemony (Cambridge Studies in International Relations)*, London; Cambridge University Press, 1995.

büyümenin temelinde yatan yeni sosyal konsensüsü inşa eden oluşturulmuş neo-realist tarihsel bloğundan kaynaklanmaktadır⁴¹.

Genel olarak Marksistler hegemonya kavramını, sınıflar arası ilişkileri betimlemek için kullanmaktadır. Marksistler hegemonyanın ulusal seviyede nasıl üretildiğini ve sonrasında diğer sınıflar üzerinde nasıl yayıldığını incelemektedirler. Bunu daha iyi açıklamak ve anlamak için İtalyan düşünür Antonio Gramsci'nin yazdıklarına başvurmak gerekmektedir. Marksist eğilimli Gramsci, hegemonyanın ne olduğuna dair ayrıntılı inceleme yapmış ve sonraki yıllarda ortaya çıkan Uluslararası İlişkiler teorilerinde yeni bir yaklaşım yaratmıştır. İzleyen kısımda Gramsci'nin teorisi incelenecektir.

3. Gramsci ve Hegemonya

1922 yılında Mussolini'nin faşist rejimi iktidara geldikten sonra Komünist Partisi yoğun baskılara maruz kalmış ve bu partinin üyesi olan Antonio Gramsci, tutuklanarak yirmi yıllık hapis cezasına mahkum edilmiştir. Gramsci, 1937 yılında salıverilmesinin ardından çok geçmeden ölmüştür. Kısaca Gramsci şöyle açıklanabilir: kültür eleştirmeni, sol görüşlü, Marksist bir düşünürdü. Zor koşullar altında tüm hayatının eseri olan “Hapishane Defterleri”ni (*Prison Notebooks*) yazmıştır. Gramsci'nin yazdıkları üzerine 33 dilde yapılmış 14 bini aşkın yayın vardır.

“Hapishane Defterleri”nin genel özellikleri, açık uçlu, karışık ve dağınık biçimde yazılmasıdır. Bu eserde Gramsci birçok konudan bahsetmektedir. Dil, siyasi ve sivil toplum, demokrasi, kültür, tarihsel blok gibi konular bunlardan birkaçıdır⁴². Bununla birlikte Gramsci yeni terimler yaratmayıp, hegemonya, entelektüel, sivil toplum gibi kavramları başka yazarlardan veya bağlamlardan, önceden var olan terminolojiler ile çalışarak bu kavramları dönüştürmüştür.

⁴¹ Rupert, s. 83.

⁴² Gramsci'nin, hayat tarzı olan amerikanizm ve üretim tarzı olan fordizm hakkında düşünceleri vardır. Gramscian perspektiften Fordizm'in değerlendirmesi için bkz. Rupert, Mark, *Producing Hegemony (Cambridge Studies in International Relations)*, London; Cambridge University Press, 1995.

Gramsci, kapitalizmin Batı ülkelerinde hayatta kalmasını anlamaya ve açıklamaya çalışmıştır. Onun en önemli katkılarından bir tanesi, demokratik kapitalist ülkelerde rıza ve zorlama arasındaki karmaşık ilişkiye yönelik incelemesidir. Rızanın biçimlendirilmesi ve örgütlenmesinde zorlama tehdidinin ve olasılığının, zorlamanın kurnazca kullanılmasının hayati bir öneme sahip olduğu konusunda Gramsci her zaman çok dikkatliydi⁴³. Yazdıklarında hegemonya kavramının özel bir yeri vardır. Gramsci, hegemonyayı hiç bir zaman açık bir şekilde tanımlamasına rağmen bu kavrama büyük önem vermiş ve onu açıklamaya çalışmıştır. Antonio Gramsci'nin yazıları sayesinde, hegemonya kavramı artık siyaset bilimi, tarih ve uluslararası ilişkilerde, çok sayıda farklı alanda güç ilişkilerinin çetrefilliliğini tanımlamak için kullanılmaktadır.

Gramsci, hegemonya kavramını rıza ile zor unsurlarının bir birleşimi olarak görmektedir. Hegemonik düzen, öncelikle tüm katılımcılarının rızasına dayanmak koşuluyla meşruluk kazanır. Hegemonya ise, bir seçkin grubun dayatması değil, tabi (*subordinate*) grupların, bu seçkin grubun değerlerini ve önderliğini kabul etmesine ve bunun gereğine inanmalarına dayanmaktadır⁴⁴. Gramsci için hegemonya, hâkimiyet unsurunu içeren ahlaki ve entelektüel bir liderliktir⁴⁵; egemen sınıfın hükmedilenlerin rızasıyla ondan korunma yeteneği, hükmedilen sınıfa entelektüel ve ahlaksal liderlik yapma yeteneği ile hükmedilenleri kendi çıkarlarının egemenin çıkarlarıyla aynı olduğuna ikna etme yeteneğidir.

Hâkimiyet için öncelikli olarak ekonomik ve siyasal güç gerekse de tabi gruplar tarafından verilen onay da büyük önem taşımaktadır. Bundan dolayı Gramsci'ye göre hegemonya, ekonomik/siyasal güç (zor) + kültürel liderlik (rıza) olarak formüle edilmelidir. Bir toplumda hem ekonomik ve siyasal amaçların birliğini hem de bu amaçların egemen sınıflarla ilişkisini maskeleyen onaya dayalı kültürel ve manevi birliğin sağlanması, o toplumdaki farklı gruplar üzerinde tek bir toplumsal grup hegemonyası yaratmakla mümkündür⁴⁶.

⁴³ Ives, Peter, *Gramsci'de Dil ve Hegemonya*, çev. Ekrem Ekici, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011, s. 107.

⁴⁴ Hoare, Quentin, Geoffrey Nowell Smith, *Selections From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*, London: ElecBook, 1999, s. 406.

⁴⁵ Hoare, s. 193.

⁴⁶ Dağı, İnsan, Eralp, Atila, Keyman, Fuat vd., *Devlet, Sistem ve Kimlik. Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim, 1996, s. 243.

Gramsci, hegemonya kavramını tanımlarken iki kaynaktan yararlanmışır. İlki, Üçüncü Enternasyonal⁴⁷ bünyesinde yer alan Sovyet Komünist partinin lideri Vladimir Lenin'in düşünceleri, ikincisi ise Machiavelli'nin "Prens" adlı eserindeki açıklamalarıdır. Lenin, Rus proletaryasının, başat ve yönetici sınıf olarak diğer sınıflar üzerinde diktatörlük ve liderlik kurması durumunu hegemonya terimini doğrudan kullanmadığı halde hegemonya anlamında açıklamıştır⁴⁸. Buna karşılık Gramsci ise, proletaryanın müttefik sınıflar üzerinde (rızaaya dayalı) bir hegemonya, düşman sınıflar üzerinde ise diktatörlük kurmasını öngörmüştür. Gramsci'nin diğer ilham kaynağı ise Niccolo Machiavelli'nin 1513 yılında yazmış olduğu "Prens" (*Prince*) adlı kitabı olmuştur. Özellikle bu kitapta kullandığı yarı insan, yarı hayvan olan "centaur" canavarından ilham alarak, hegemonya kavramını rıza ile zor unsurlarının bir birleşimi olarak ele almıştır⁴⁹. Gramsci'nin ifadesiyle, onlar (yarı insan yarı hayvan bileşimi) güç ve rıza, otorite ve hegemonya, şiddet ve medeniyet düzeyleridir⁵⁰. Karşılıklı anlaşmaya dayalı gücün boyutu önde olduğu sürece hegemonyadan bahsedilebilmektedir. Şiddet ise sadece marjinal olaylarda uygulanan ve her zaman görünmeyen hegemonyanın bir unsurudur. Ayrıca Gramsci "Çağdaş Prens"ten bahsederken, onun entelektüel ve ahlaki reformun organizatörü ve hatibi olmasının önemini vurgulamıştır⁵¹.

Hegemonya kavramı, Gramsci'nin diğer bir kavramı olan sivil toplum kavramı ile yakından ilgilidir. Gramsci sivil toplum kavramını ekonomide sınıf ilişkileri ile devletin siyasi unsurları arasındaki ideolojik ve kültürel bağlantıyı belirlemek için kullanmaktadır⁵². Hegemonyanın inşası sürecinde siyasi toplum-sivil toplum bileşkesinin taşıdığı anlama gelince, Gramsci burada rıza unsurunu sivil toplumla, zor unsurunu ise siyasi toplum yapısıyla özdeşleştirerek ikisi arasındaki zıtlığa dikkat

⁴⁷ Üçüncü Enternasyonal veya Komintern, 1919 yılın Mart ayında savaş komünizmi döneminde (1918-1921) Vladimir Lenin ve Sovyet Komünist Partisi tarafından kurulan, silahlı kuvvetler de dahil tüm mümkün araçlarla uluslararası burjuvaziyi yıkmak ve Uluslararası Sovyet Cumhuriyetini yaratmak için mücadele etme amacı güden uluslararası bir komünist örgüttü.

⁴⁸ Hoare, s. 711.

⁴⁹ Gramsci ile Machiavelli arasında karşılaştırılmalı değerlendirme için bkz. Fontana, Benedetto, *Hegemony and Power. On the Relations between Gramsci and Machiavelli*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.

⁵⁰ Hoare, ss. 386-388.

⁵¹ İbid., ss. 328-329.

⁵² Daha ayrıntılı bilgi için bkz. "Devlet ve Sivil Toplum" bölümü, içinde Hoare, ss. 445-558.

çekmektedir. Gramsci için hegemonya, sivil toplumun içinde bulunmaktadır⁵³. Gramsci'nin hegemonyası hem egemen sınıfın çıkarları lehine gerektiğinde zor kullanabilen siyasal devlet aygıtını hem de egemene rıza sağlama çabasının büyük oranda içerisinde gerçekleştiği sivil toplumu (eğitim ve din kurumları, medya, partiler vd.) kapsamaktadır. Devlet sosyal kontrolünü tahakküm, sivil toplum ise birlik (konsensüs) ile sağlamaktadır⁵⁴. Bu anlamda devlet, burjuvazinin baskı ve silahlı tahakküm alanı; sivil toplum ise burjuvazinin kültürel yönlendirme ve rızaya dayalı hegemonya alanıdır.

Gramsci'ye göre devlet, yöneten sınıfın yalnızca hakimiyetini koruduğu ve meşru kıldığı bir yapı değil, aynı zamanda yönetilenlerin aktif rızasını kazandığı pratik ve teorik aktivitelerin bir kompleksidir. Bu anlamda devlet, politik ve sivil toplumun toplamından oluşan, "bütüncül" (*integral* veya *extended*) bir devlete dönüşmektedir⁵⁵. Bu modele göre Batı'da iktidarın esas yeri sivil toplumun içidir. Dolayısıyla devlet kurumlarının kitleleri doğrudan baskı altına almadığı bir demokraside burjuva hegemonyasını sürdüren unsur sivil toplumdur. Sistem baskıyla değil, onay ile sürmektedir. Burjuva demokrasisi, Batı kapitalizminin başlıca ideolojik silahı olup iletişim araçları ve kültürel denetimin öbür aygıtları ile etkisini pekiştirmektedir.

Hegemonya devamlı olarak sivil toplum alanında sorgulanabilir ve sorgulanmalıdır. Gramsci'ye göre kapitalist kültürün hegemonyasına karşı diğer kültürler meydan okuyabilmektedir. Buna ek olarak insanlar, kendi ekonomik hayatlarının siyasi bir öneminin var olduğunu düşünebilmekte ve sosyal hayatın ekonomik ve siyasi unsurlarını ayıran kapitalizmi sorgulamaya başlayabilmektedir. Bu nedenle hegemonya karşıtı söylemler ortaya çıkmaktadırlar. Bu da ekonomik, kültürel ve siyasi yaşamın demokratikleşmesi için ön koşuldur⁵⁶. Bununla birlikte "karşı-hegemonya" (*counterhegemony*) terimi Gramsci'nin kullandığı bir terim değildir. Ancak Gramsci faşizme karşı daha büyük bir direniş ortaya koymak için karşı-

⁵³ Hoare, s. 448.

⁵⁴ Daha spesifik olarak ifade etmek gerekirse, hükümet, siyasi partiler ve ordu gibi kamusal alan içinde işleyen hükümet aygıtları siyasi toplum unsurlarını oluştururlarken, hegemonyanın içinde işlediği sendikalar, kiliseler, medya, eğitim kurumları gibi özel alanın birimleri sivil toplumu teşkil ederler.

⁵⁵ Hoare, ss. 447, 504.

⁵⁶ Rupert, Mark, "Marxism and Critical Theory" içinde Dunne, Tim, Kurki, Milja, Smith, Steve, *Internationall Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford University Press, 2010, s. 167.

hegemonya gücün nasıl oluşturulabileceğine ilişkin bir dizi karmaşık konu üzerine düşünmüş gibi görünmektedir. Bu çerçevede Gramsci, halkın faşizme karşı nasıl bir dil ve söylem oluşturulabileceği sorusunu sormuştur⁵⁷.

Antonio Gramsci, siyasetin dar anlamda devlet ve hükümet terimleriyle kavranmadığını ifade etmektedir. Buna karşın siyaset, okuduğumuz kitaplardan izlediğimiz filmlere, dinsel inançlarımızdan dünya algımıza kadar, gündelik inançlarımız ve davranışlarımız gibi, çoğu zaman siyaset dışı gibi görünen geniş çaplı insan etkinliğini kapsamak durumundadır⁵⁸.

Gramsci kendi teorisini uluslararası ilişkilere uygulamamasına rağmen yazdıklarından devletlerarası sisteme ilişkin birkaç sonuç çıkartılabilmektedir. Gramsci'ye göre bir devlet veya hükümet hegemon olmaz, devlet üzerinde hegemonyayı uygulayan sosyal grup hegemon olabilmektedir⁵⁹. Sınıf kelimesi yerine devlet kelimesi konduğunda kendi değerlerini ve çıkarlarını dünyanın evrensel anlayışlarına dönüştürmeyi başaran devlet, entelektüel ve ahlaki liderliğini elde edeceğinden bahsedilebilmektedir⁶⁰. Gramsci, toplumsal ilişkilerin uluslararası ilişkilerden önde geldiğinden emindir. Toplumsal yapıda herhangi bir organik yenilik, askeri-teknolojik ifadeler uluslararası alandaki ilişkileri de değiştirmektedir⁶¹. Bunun dışında hegemonyanın her ilişkisi, mutlaka eğitici bir ilişkidir ve sadece milletin içinde değil, uluslararası alanda ve küresel çapta da yer almaktadır⁶².

Çok yönlü ve karmaşık bir nitelik taşıyan Gramscian anlamda hegemonyanın kurulması ve işleyebilmesi için, maddi güçler, kurumlar ve ideolojiler arasında uyum sağlanması gerekmektedir. Bu nedenle Gramsci, “tarihsel blok” (*blocco storico*) kavramını ileri sürmektedir. Belirli sınıflar resmi siyasi devlet yapılarında meşru hakimiyeti kurduğu zaman önümüze “tarihsel blok” ortaya çıkmaktadır. Tarihsel blok, belli bir zaman ve mekandaki, belli bir altyapı (üretim ilişkileri, üretim araçları) –

⁵⁷ Ives, Peter, *Gramsci'de Dil ve Hegemonya*, çev. Ekrem Ekici, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011, s. 181.

⁵⁸ İbid., s. 19.

⁵⁹ Hoare, s. 406.

⁶⁰ Fontana, s. 140.

⁶¹ Hoare, s. 398.

⁶² İbid., s. 666.

üstyapı (ideoloji, siyasi öğeler) bütünlüğüdür⁶³. Bu blok kendiliğinden oluşmamakta ve hâkim sosyal sınıf içindeki siyasi bilinci gelişmiş liderliğin ve eylemin sonucu olarak meydana gelmektedir. Yönetici sınıfının çıkarları, ancak bu şekilde tabi sınıflarla uyum içinde bir araya getirilip evrensel olarak sunulabilmektedir.

Tarihsel blokun kurulması hegemonyanın yürütülmesi için ön koşuldur. Toplumun tümüne yayılan hegemonya, tarihsel blok üzerinde üretilmiş ve yeniden üretilmektedir⁶⁴. Gramsci tarihsel bloğu, belli grupların basit bir ittifakı olarak görmemektedir. Tarihsel blok belirli toplumsal oluşumun siyasi, kültürel ve ekonomik unsurlarını kapsamaktadır. Onun örneğiyle burjuvazi, yeni tarihsel bloğu medya ve eğitim aracılığıyla kurabilmiştir. Tabi gruplar burjuvazinin çıkarlarını kendi çıkarı olarak kabul etmiştir⁶⁵.

İktidarda olan sınıf halkın onayı kaybettiği zaman artık “yöneten” sınıf olmaktan çıkıp “hakem” sınıfa dönüşmekle beraber salt zora başvurmaya başlamaktadır. Bu durum, büyük kitlelerin geleneksel ideolojiden koptuğunu ve önceden alışık olduklarına artık inanmadıklarını ifade etmektedir⁶⁶. Gramsci için bu durum, hegemonya krizi anlamına gelmektedir. Gramsci hegemonya krizini, “otorite krizi” veya devletin bir bütün olarak krizine eşit kılmaktadır⁶⁷. Ancak bu kriz hegemonyanın sonu anlamına gelmez. Çünkü genel olarak hegemonya sürekli inşa edilmekte ve el değiştirmektedir. Hegemonyanın özü rızanın, ortak değerlerin, inançların ve tercihlerin etrafında bulunmaktadır. Hegemonyanın yeniden üretimi hegemonun maddi yeteneklerine değil, mevcut hegemon düzenin içinde bulunan diğer aktörlerin (devletlerin) hegemonun inançlarına, değerlerine ve fikirlerine inanması ve onay vermesini devam ettirme yeteneğine dayalıdır. Bundan dolayı diğer aktörler bu değerlere ve fikirlere inanmadığı takdirde hegemonya rejimi düşmektedir ve hegemon hâkimiyetini sürdürmek için şiddete ve tehditlere başvurmak zorunda kalmaktadır. Eski hegemonun düşüşü, yeni

⁶³ İbid., s. 337, 690.

⁶⁴ İbid.

⁶⁵ Özçelik, Sezai, “Neorealist and Neo-gramscian Hegemony in International Relations and Conflict Resolution During the 1990’s”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (Sayı 1, Güz 2005), ss. 88–114.

⁶⁶ Hoare, s. 556.

⁶⁷ İbid., s. 451.

değerleri ve yeni düzeni sağlamaya niyetlenen karşı-hegemonya projelerin yükselmesine sebep olmaktadır.

Tarihsel blok kavramının pratikte aldığı biçimin örneği olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan dünya düzenine bakılmalıdır. Bu bloğun kurulmasında, hâkim olan ABD'nin ahlaki-etik liderliğine onay vermesi anlamında Gramscian anlayıştaki rıza unsuru görülmektedir. Bu çalışmada ise, Gramscian anlamda 11 Eylül olaylarını takiben ABD, dünyanın rızanın sağlanıp sağlanmadığına dair araştırma yapılacaktır.

Gramsci, ideolojinin bir topluluğun inşa ve yeniden yapılandırma süreçlerinde merkezi yer aldığına inanmaktadır⁶⁸. Düzenin yeniden-üretimine yardımcı olan hegemonik ideoloji, “rıza yaratma” sürecinde evrensel bir dil (söylem, değerler ve fikirler) kurarak işlev görmektedir. Dil, siyaset ve hegemonya için kurucu ve merkezi bir unsurdur. Bu evrensel dile göre var olan sistemin kurucu elemanları arasındaki ilişkiler, bu elemanların çıkarları ve talepleri formüle edilmektedir. “Rıza” yaratımı hegemonya için gerekli olduğu ölçüde, lider devletin hegemonyasını kurabilmesi kendisinin siyasal ve ekonomik gücü kadar evrensel bir dili gündeme getirme becerisine bağlıdır⁶⁹. Dil, kültürden, toplumdan ve onu kullanan insanların tarihinden ayrılamaz⁷⁰.

Hegemonyanın “ahlaki ve entelektüel liderlik” bağlamında tanımlanmasına bağlı olarak Gramsci, hegemonyanın kurulup sürdürülebilmesi için ideolojiye; bunun da oluşturulması ve toplumun diğer kesimlerine yayılması için “Aydın” (*intellectual*) kavramına başvurmuştur. Bir sınıf ya da sınıf kesimi hegemonik olabilmek için mutlaka bir aydın kadrosuna ve ahlaki lidere sahip olmalıdır. Gramsci, aydınları, hâkim grupların siyasal ve teorik tavrını belirleyen ve hegemonyanın ideolojik koşullarını oluşturan “meşrulaştırma uzmanları” (*experts in legitimization*) olarak tanımlamaktadır. Aydınlar toplumsal düzene pratik ve teknolojik bakımdan da çok önemli katkılarda

⁶⁸ Hoare, ss. 704-708.

⁶⁹ Dağı, s. 245.

⁷⁰ Gramsci'nin yazdıklarında dil ile hegemonya arasındaki ilişkiler hakkında bkz. Ives, Peter, *Gramsci'de Dil ve Hegemonya*, çev. Ekrem Ekici, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011. İves, hegemonya kavramının dilbilimsel yönlerine bakarak, Gramsci'ye göre dilin hem bir güç kullanımı unsuru hem de gücün işleyişi biçimi için bir metafor olduğunu göstermiştir.

bulunmaktadırlar. Onlar, bir bütün olarak toplumsal düzenin varlık koşullarını teorileştirmekte, politika üretmekte ve bunların uygulanmasında rol oynamaktadırlar⁷¹.

Sonuç itibariyle Antonio Gramsci, maddi gücün üstünlüğünü önemsemeden hegemonyayı zor olarak değil, rıza, ortak inançlar ve çoğunluğun ideoloji olarak anlamaktadır. Gramscian hegemonya kavramı, yukarıda öngörülen şekilde kurulan tarihsel blok yoluyla hayata geçirilmekte ve uygulanmaktadır. Bu bloğun kurulmasında, kitlenin hâkim grubun ahlaki-etik liderliğine onay vermesi sonucunda Gramscian anlayıştaki rıza unsuru yerine getirilmiş olmaktadır. Gramsci, hegemon olmak için ekonomik ve siyasi gücün yeterli olmadığını, bağımlı grupların onayına da gereksinim duyulduğunu öngörmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin onun varlığıyla zenginleştiği kabul edilmektedir. Gramsci'nin görüşleri, hegemonyanın üretilmesinde kültürel ve söylemsel boyutun vurgulaması ile de önem taşımaktadır. Gramscian kuram, devletlerin hegemon liderliğini kabul görme isteğini anlamaya yardımcı olmaktadır. Bir sonraki kısımda Uluslararası İlişkilerde Gramscian teorinin bir devamı olarak sayılan neo-Gramscian kurama bakılacaktır.

4. Neo-Gramscian Yaklaşımda Hegemonya

Gramscian teori, 1980'li yıllarda geliştirilmiş ve "neo-Gramscian" adlı bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşıma en büyük katkı sağlayan Kanadalı akademisyen Robert Cox, Gramsci'nin çalışmalarını yeniden kavramış ve Uluslararası İlişkiler alanına bu çalışmaları başarı ile uygulamıştır. Cox, merkezi olan Gramscian hegemonya kavramı da, devletlerarası var olan etkileşimi anlamak için Uluslararası İlişkiler disiplinine aktarmıştır. İzleyen kısımda neo-Gramscian kuramın temel fikirlerine değinilecektir.

Neo-Gramscian yaklaşım, pozitivism sonrası oluşan Eleştirel Kuram çerçevesinde yer almaktadır. Eleştirel Kurama göre ahlak, politika ve ideolojiden bağımsız bilgi üretmemektedir. Bilgi, araştırmacının önem verdiği konuları yansıtmakta ve her zaman

⁷¹ Robinson, William, *Promoting Polyarchy - Globalization, US Intervention and Hegemony*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 42.

önyargılı olarak üretilmektedir. Robert Cox, bu kuramın temsilcilerinin en parlak örneklerinden biridir. Geleneksel yaklaşımlara karşı çıkan Cox, kuramın her zaman birisine ait ve bir amacı olduğunu belirtmiştir⁷². Ona göre bir teorinin yerine getirdiği iki amacı vardır: Belirli bir zaman/meکان içinde oluşan sorunların çözümüne yardımcı olmak ve yeni dünya düzeni vizyonu yaratmak için gerekli eleştirel bir düşünce tarzı yaratmaktır⁷³. Realistlerin düşünce tarzını şöyle betimlenir: gelecek her zaman geçmiş gibi olacaktır. Cox'a göre, Realizmin hatası, tarihin belli bir döneminden olayların ve süreçlerin alınması ve onların evrensel gerçek olduğunu savunmasıdır⁷⁴.

Cox, Gramsci'nin yazdıklarının Uluslararası İlişkiler alanına değinmediğini itiraf etmektedir⁷⁵. Cox, Gramsci tarafından ortaya atılan genel kavramsal çerçevede uluslararası alanda hegemonya faaliyetlerini ve dünya düzenindeki değişimini açıklamaya çalışmaktadır. Cox'un metinlerinin temel niteliği, Gramsci'nin metinlerine benzemektedir: okuması zor ve bulanıktır. Eleştiriyi iyi bir şekilde yapmakta fakat yazdıklarını nasıl hayata geçirebileceği sorusuna somut bir cevap verememektedir.

Robert Cox'un 1981 yılında *Millenium* dergisinde yayımlanan "*Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory*" adlı makalesi, neo-Gramscian teorik çerçevesi klasik hale getirmiştir. 1983 yılında yayınlanmış olan "*Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method*" adlı makalesinde Cox, Gramscian perspektiften Uluslararası İlişkilere bakmaya devam etmiş ve görüşlerini geliştirmiştir.

Cox hegemonyayı, bir başat devletin yarattığı, ideolojik olarak rızaya dayanan, lider devletin üstünlüğünü güvence altına alan, genel ilkelere uygun olarak işleyen ve diğer devletler için belli bir tatmin seviyesi sağlayan bir düzen olarak tanımlamaktadır⁷⁶. Bu sistemde, belli başlı ülkelerin ekonomileri, çeşitli mekanizmalar aracılığıyla birbirleriyle bağlantılı hale gelmektedir.

⁷² Bu çalışmada Robert Cox'un "*Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory*" adlı makalesi, Robert Keohane'nin "*Neorealism and Its Critics*" adlı kitabından yararlanılmış ve bu kitaba göre sayfaların numaralarını sıralanmıştır. Bkz. Keohane, Robert, *Neorealism and Its Critics*, New York: Columbia University Press, 1986, s. 207.

⁷³ Dağı, s. 242.

⁷⁴ Cox, içinde Keohane, 1986, s. 214.

⁷⁵ Cox, Robert W., "*Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method*", *Millennium: Journal of International Studies*, (Cilt 12, Sayı 2, 1983), s. 162.

⁷⁶ Cox, Robert, *Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History*, New York: Columbia University Press, 1987, s. 7.

Uluslararası düzeyde hegemonya, sadece devletlerarası bir düzen değildir. Dünya hegemonyası toplumsal yapı, ekonomik yapı ve siyasi yapı olarak tanımlamakta ve bu üç bileşenin birleştirmesinden oluşmaktadır. Bununla beraber dünya hegemonyası, hem devletlerin hem de milli sınırların ötesinde hareket eden sivil toplum güçleri için uygulanan evrensel normlar, kurumlar ve mekanizmalarında ifade etmektedir⁷⁷. Cox, dünya düzeninde hegemonyayı, hâkim toplumsal sınıf tarafından kurulan içsel veya ulusal hegemonyanın dışı doğru genişlemesi olarak tanımlamaktadır⁷⁸. Hâkim devletin, hakem sınıfının düşünceleri ve eylemlerini açıklayan ve meşru kılan toplumsal pratikler ve ideolojiler, hegemon düzenin temelini oluşturmaktadır⁷⁹. Bunun dışında hegemonya, hâkimiyetin bir şeklidir ama daha çok mutabık kılınmış bir düzen ile ilgilidir. Cox'un ifadesiyle, "güçlü devletin hâkimiyeti, hegemonyanın gerekli fakat yeterli olmayan bir koşulu oluşturmaktadır"⁸⁰.

Robert Cox, Gramsci'nin Machiavelli'nin güç anlayışından "yarı insan, yarı canavar" esinlendiğini vurgulayarak karşılıklı anlaşma şiddetin önde olduğu zaman hegemonya yerine geçmektedir⁸¹. Bu genişletilmiş hegemonya çoğu zaman insanların onayını sağlayacak ve şiddet, sadece olağanüstü durumlarda kullanılacaktır. Cox'un düşüncesiyle ulus-devletler, dünya gücünün ana toplanmalarıdır. Hegemon devlet sadece kendi çıkarlarına değil, diğer devletlerin çıkarlarına da uyumlu bir dünya düzeni kurmaktadır⁸². Hegemon devlet bu yeni dünya düzenini kendi çıkarları için kullanmamakta ve bu düzene dahil edilen daha zayıf devletleri sömürmemektedir. Aksine, kendi hegemonyasını sürdürmek için evrensel normlara başvurmakta ve ortak çıkarlar adına harekete geçmektedir.

Cox'un çalışmalarında hegemonya ile ilgili iki mekanizma vardır: içselleştirme (*internalization*) ve ulusötesileşme (*transnationalization*). İçselleştirme sürecinde hâkim sınıf, evrensel çıkar adına hizmet edilen normlara, rejimlere ve kurumlara dayalı uluslararası düzeni kurmaya ve sürdürmeye çalışmaktadır. Ulusötesileşme sürecinde, yeni hegemonik topluluk, dışı doğru açmakta ve kendi hegemonyasını diğer devletler

⁷⁷ Cox, 1987, s. 42.

⁷⁸ Cox, 1983, s. 171.

⁷⁹ İbid., s. 140.

⁸⁰ Cox, içinde Keohane, 1986, s. 223.

⁸¹ Cox, 1987, s. 164.

⁸² Cox, 1983, s. 171.

üzerine yaymaya çalışmaktadır. Cox'a göre, bu sayede ulusal hegemonya ile ilgili ekonomik ve toplumsal kurumlar, kültür, teknoloji yurt dışına öykünme modeline dönüşmektedir⁸³. Diğer bir deyişle hegemon için iyi olan dünya için de iyidir. Hegemon devlet, diğer devletler ona öykünmedikleri kadar başarılıdır. Aslında öykünme, hegemon projenin kalbinde yatan onayının temelidir⁸⁴. Ulusötesileşme mekanizması ABD hegemonyasının işleyişinde merkezi rol oynamaktadır.

Robert Cox, Gramscian tarihsel blok kavramını da geliştirmektedir. Gramsci'yi takip eden Cox, tarihsel blok, hegemon toplumsal sınıf var olmadan mevcut olamaz ve sırf milli seviyede kurulabilir iddiaları savunmaktadır⁸⁵. Bu noktada Cox kendine ait fikirler eklemektedir. Cox'un teorisinde tarihsel blok kavramı, ulusal düzeyden devletlerarası ve ulus-ötesi düzeye kaymaktadır. Dünya düzeni aşamasında hegemonya, hem ülke içinde hem diğer devletlerde bulunan müteffik veya tabi grupların çıkarlarını koordine etmeyi başarmış bloğun etrafında kurulmuş olan kapitalist örgütün uluslararası oydaşması olarak görülmektedir⁸⁶. Hegemon devletin hakim sınıflarının çıkarları ve ortak ideolojik perspektifi doğrultusunda, küresel bir tarihsel blok oluşturmaktadır. Cox, hegemon olma gücü ve kapasitesine sahip ülkelerin, dış dünyaya yayılmadan önce kendi içlerindeki toplumsal ve ekonomik devrimlerini gerçekleştirmiş olmaları gerektiğini belirtmektedir⁸⁷.

Cox, 3 güç kategorisini – fikirler, maddi yetenekler ve kurumlar – ayırmakta ve onların etkileşimine büyük önem vermektedir. Fikirler, dünya düzeninin kolektif imajlarıdır. Maddi yetenekler, biriktirilmiş kaynaklar anlamına gelmektedir. Kurumlar ise, belirli bir düzeni stabilize etmenin araçlarıdır⁸⁸. Bu çalışmada ABD hegemonyasından bahsederken fikirler, kültür ve söylem olarak; maddi yetenekler, askeri ve ekonomik alanlar olarak; kurumları ise, NATO ve askeri üsler olarak incelenecektir.

⁸³ Ibid., s. 137.

⁸⁴ Taylor, Peter, içinde Chase-Dunn, Christopher, Peter Taylor, Giovanni Arrighi, Robert Cox, Henk Overbeek, Barry Gills, Andre Gunder Frank, George Modelski and David Wilkinson, "Hegemony and Social Change", *Mershon International Studies Review*, (Cilt 38, Sayı 2, Ekim 1994), s. 364.

⁸⁵ Cox, 1983, s. 168.

⁸⁶ Cox, 1983, s. 171.

⁸⁷ Cox, 1987, s. 149.

⁸⁸ Cox, içinde Keohane, 1986, s. 218.

Cox, “tarihsel yapı” (*historical structure*) kavramını ileri sürmektedir. Tarihsel yapıların içinde hegemonyanın, üç hareket alanı olmuştur. İlk olarak, toplumsal üretim güçleri, hegemonyanın işleyişinin değerlendirilmesi için hareket noktasıdır⁸⁹. Cox’a göre üretim kavramının anlamı, malların üretiminin yanısıra, malların üretiminin ön koşulunu oluşturan toplumsal ilişkilerin, ahlakın, kurumların ve bilginin üretimi ve yeniden üretimidir. Cox’a göre toplumsal güçlerin farklı tarzlarını ayırarak, değişen üretim ilişkilerini belirli dünya düzeninin ve devletlerin içinde gücün kaynakları haline gelen sosyal güçlere nasıl yol açtığı açıklanabilmektedir⁹⁰. İkinci hareket alanı devlet biçimleridir. Toplumsal güçler, ikinci eylem alanı olan devlet biçimlerinin değişmesine yol açmaktadır. Devletlerin farklı biçimleri, belli bir tarihsel blokun ifadesidir. Bu ilişkiye sivil toplum-devlet kompleksi olarak atıfta bulunmaktadır ve Gramsci’nin düşüncelerin bir geliştirmesi arz etmektedir⁹¹. Devlet biçimlerinin değişmesi, üçüncü hareket alanı olan dünya düzenini de değiştirmektedir. Dünya düzeninin istikrarı, hegemonya ile ilişkilendirilmektedir. Maddi güç, hâkim olan ortak dünya düzeninin görüntüsü ile evrenselliğe vurgu yapan yöneten kurumlar arasında uyum olduğu zaman hegemonya istikrarklı bir biçimde sürdürmektedir⁹². Dünya düzeninin değişmesi, milli sınırların içinde yeni tarihsel bloğun inşasıyla başlamaktadır. Üretim-devlet biçimleri- farklı dünya düzenleri eksenini tanımlayan Cox, birbirini izleyen üç dünya düzeninden söz eder: liberal uluslararası ekonomi (1789-1873); rakip emperyalizmler dönemi (1873–1945) ve neo-liberal dünya düzeni (İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem). Cox’a göre her dönem, farklı devlet biçimleri ve üretim ilişkileri ile nitelendirilir. Nitekim hegemonya, gücün, kurumların ve fikirlerin birbirlerine uygun olmasıdır⁹³. Toplumsal güçlerin, devletlerin ve dünya düzenlerinin etkileşimi Cox’un çalışmalarında büyük öneme sahiptirler.

⁸⁹ Cox, 1987, s. 1.

⁹⁰ *Ibid.*, s. 4.

⁹¹ Gramsci için devlet, “toplumsal” alanın (hükümet, askeri alan, siyasi partileri) içinde işleyen hükümetin bir aygıtı değil sivil toplumun ‘özel’ alanın (kilise, medya, eğitim kurumları) bir parçası olarak anlaşılmalıdır. Gramsci devlet-sivil toplum ilişkilerine kendi yazılarında büyük önem vermekte ve bir “Hapishane Defterleri”nin bir bölümü, “Devlet ve Sivil Toplum” adı taşımaktadır. Bkz. Hoare, s. 445-558.

⁹² Cox, içinde Keohane, 1983, s. 223.

⁹³ Cox, içinde Keohane, 1986, s. 224.

Cox'a göre dünya düzeninin yaratılması, tarihsel bloğun kurulmasının bir sonucudur. Tarihsel blok, toplumsal sınıflar arasında ittifakı oluşturan hegemon ideolojinin etrafında kurulmaktadır. Dolayısıyla başarılı tarihsel blok, ahlaki ve entellektüel liderliği yerine getirilmesi üzerine düzenlenmekte ve siyasi ile sivil toplum arasında organik bir bağlantı kurmaktadır⁹⁴.

“Üretim, Güç ve Dünya Düzeni” (*Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History*) adlı kitabında Cox, ittifaklara ve ortak çıkarlara vurgu yaparak, küresel sınıfları içeren küresel sivil toplumun nasıl oluştuğunu anlatmaktadır. Cox'a göre, hakim devletin toplumsal güçleri, diğer devletlerin içinde müttefikler bulmakta; belirli devletlerin temelinde yatan tarihsel bloklar, diğer devletin toplumsal sınıflarının ortak çıkarları ve ideoloji aracılığıyla bağlanmakta ve küresel sınıflar oluşmaya neden olmaktadır⁹⁵.

Cox'a göre kurumsallaşma ile hegemonya arasında yakın bir bağlantı vardır. Ulusal hegemonyanın dünya ölçeğinde genişlemesi, uluslararası örgütler ile desteklenmektedir⁹⁶. Kurumlar, çatışmalarla mücadele etmek için şiddetin asgari ölçüde kullanılması amacıyla imkanlar sağlamaktadırlar. Güçlü olanlar ihtiyaç olduğunda zayıflar üzerinde baskı kurabilmektedir. Fakat hakim devletin davranışını meşru gördüğünde şiddete başvurma ihtiyacı azalmaktadır. Güçlü devletler kendi çıkarlarını evrensel çıkarlar olarak pazarlarken diğer devletlerin rızasını alıp üstünlüklerini sürdürebilmektedirler. Dolayısıyla çeşitli çıkarların temsilciliğinin ve politikanın evrenselleşmesinin bir parçası olan kurumlar, bu stratejide merkezi rol oynayabilmektedirler. Bu kurumlara örnek olarak, NATO ve Uluslararası Para Fonu sayılabilir. .

Robert Cox, uluslararası örgütler aracılığıyla dünya hegemonyasının evrensel normlarının ifade edildiğinden bahsetmiştir. Ona göre uluslararası örgütler, hegemon devletin ideolojisinin gelişmesini sağlayan bir araç görevi üstlenmektedir⁹⁷. Başka bir deyişle uluslararası örgütler, küresel normları aktaran bir aracı mekanizma gibi işlemektedir. Cox, hegemonik rolü ifade eden uluslararası örgütlerin unsurlarını da

⁹⁴ Özçelik, s. 100.

⁹⁵ Cox, 1987, s. 7.

⁹⁶ Cox, içinde Keohane, 1986, s. 219.

⁹⁷ Cox, 1983, s. 167.

sıralamıştır. Ona göre uluslararası örgütler; 1) hegemonik dünya düzenlerinin genişlemesine yardım eden normları içine almakta, 2) kendileri de hegemonik dünya düzenin ürünleri arz etmekte, 3) dünya düzeninin normlarını ideolojik olarak meşru kılmakta, 4) çevre ülkelerin elitlerini birleştirmekte ve 5) hegemonya karşıtı söylemleri yok etmektedirler⁹⁸.

Cox, hegemonyanın inşasında entellektüellerin önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Entellektüeller, sadece fikirlerin üretimi ile uğraşmamakta; hegemon sınıfa organik olarak bağlanmış olup belirli işlevleri yapmaktadırlar. Onların işlevi, toplumsal güçleri organize edip diğer güçlerin rızasını almak için bu grupların çıkarlarını aktarabilecek bir hegemon projeyi geliştirmektir. Ayrıca entellektüeller, sınıf ve tarihsel bloğun üyelerinin ortak kimliğe bağladıkları teknolojilerinin, örgütlerinin ve bilinçli imajların gelişmesi ve desteklemesi de işlevini üstlenmektedirler⁹⁹. Bu hegemon proje, büyük öneme sahip olan “organic” fikirlere dayanmalıdır. Bieler ve Morton hakim sınıf tarafından belirli politikaları meşrulaştırmak için kullanılan bu fikirleri, silaha benzetmiştir¹⁰⁰. Entellektüeller, hakim sınıfının çıkarları ile tabi tutulanların çıkarlarını uyumlu hale getirmektedirler. Organik entellektüeller toplumun küçük bir parçasıdır, fakat büyük halk kitleleri üzerine kendi fikirlerini yaymaktadırlar. Bu anlamda dış işlerinin vektörü, iç siyaseti ve ekonomiyi denetleyen ve kamuoyuna sorumlu olmayan küçük elitin çıkarlarını yansıtmaktadır.

Cox kendi teorisinin nasıl işlediğini göstermek için, hegemon ve hegemon olmayan dört dünya düzenini ve onlara ait dört dönemi ayırmaktadır: 1845-1875, 1875-1945, 1945-1965 ve 1965’ten bugüne kadar süren bir dönemdir. Hegemonya kurulduğu dönem hegemon sayılmaktadır. Cox’a göre, İngiltere’nin hegemon olduğu 1845 ile 1875 arası yıllar ve ABD’nin hegemon olduğu 1945-1965 yıllar hegemon oldukları dönemlerdir. Fakat dünyada tek bir hegemon hakimiyeti söz konusu değilse,

⁹⁸ İbid., s. 171.

⁹⁹ Cox, 1983, s. 168.

¹⁰⁰ Bieler, Andreas, Adam David Morton, “Introduction: Neo-Gramscian Perspectives in International Political Economy and the Relevance to European integration”, ss. 3-24. içinde Bieler, Andreas, Morton, Adam David (ed.), *Social Forces in the Making of the “New Europe”: the Restructuring of European Social Relations in the Global Political Economy*, Basingstoke: Palgrave-Macmillan, 2001, s.19.

hegemonyasız bir dönemden bahsedebilmekteyiz. Cox bu dönemlerin, 1875 ile 1945 ve 1965 sonrası yıllara denk geldiğini söylemektedir¹⁰¹.

Diğer neo-Gramscian akademisyen olan William Robinson'un düşüncelerinin kısa özetini sunmakta fayda görmekteyim. Robinson, çalışmalarında küresel kapitalizm teorisini geliştirirken Gramsci'nin görüşlerini temel olarak ele almaktadır. Robinson, hegemonyayı ele almak için mücadelenin her zaman sürekli ve devam eden bir girişim olduğunu belirtmektedir¹⁰². Robinson, hegemonyayı, devletler tarafından değil devletler ve diğer kurumlar vasıtasıyla işleyen toplumsal gruplar ve sınıflar tarafından yürütülen sosyal hakimiyetin bir biçimi olarak görmektedir. Bu durum, halen yeni hegemonyayı kurmaya çalışan küresel sistemde belli grupların kim olduğunun saptamasına ve genelde XXI. yüzyılda olası hegemonya girişimlerinin değerlendirilmesine yardımcı olmaktadır.

Robinson, ulusötesi sınıfın oluşturulmasına odaklanmakta ve “Yöneten sınıf kimdir?” sorusunun kilit soru olduğuna inanmaktadır¹⁰³. Robinson, küreselleşmeye küresel sermayenin artışı tezinden yaklaşp, küreselleşmenin ulusal niteliği olmayan bir kapitalist sınıf projesi olduğunu belirlemiştir¹⁰⁴. Ona göre hegemonya, devlet seviyesinde yar almamakla beraber toplumsal gruplar, sınıflar veya bu grupların içerisinde olan elitler tarafından yerine getirilmektedir. Bu yüzden ABD hegemonyası dediğimiz zaman ABD'yi ülke olarak algılamamakta, belirli bir grubun (siyasetçiler, askerler, çokuluslu şirketler) hegemonyası olarak görmekteyiz. .

XX. yüzyılın ikinci yarısında bu çerçevede araştırma yapan neo-Gramscian olmayan marksist akademisyenler genellikle Antonio Gramsci'nin düşüncelerinden ilham almışlardır. Örneğin, Karl Polanyi'nin teorisi Gramsci'nin teorisine benzer. Ona göre bir sınıf veya grubu yönetmek için önde olan sınıfın diğer grupları da savunması

¹⁰¹ Cox, içinde Keohane, 1986, ss. 223–225.

¹⁰² Robinson, William, “Gramsci and Globalization: From Nation-State to Transnational Hegemony”, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, (Cilt 8, Sayı 4, Aralık 2005), s. 10.

¹⁰³ Robinson, 2005, s. 6.

¹⁰⁴ İbid., s. 11.

gerekir¹⁰⁵. Rıza oluşumunun yansımaları, Noam Chomsky tarafından öne sürülen “rızanın imalatı” (*mahufacturing consent*) adlı kavramda da bulabilmekteyiz¹⁰⁶.

Sonuç itibarıyla Gramscian ve neo-Gramscian düşünürler için hegemonya, bir sınıf ya da grubun diğer sınıflar üzerinde, bu unsurların aktif rızası ile kazandığı liderlik durumunu belirleyen sınıflararası bir ilişki biçimidir. Hegemonya, güce başvurmadan ikna ile, oydaşma ve yaygın bir işbirliği içinde yaratılan bir sistemdir. Hegemonya, önce bir devlette önde giden belirli toplumsal güçler tarafından bu devletin içinde kurulmakta ve sonra dünyaya yayılmaktadır. Hegemonya, düşüncelerin kabul edilmesi, kurumların ve maddi kaynakların desteği ile yürütülen tüm halk grupları tarafından kabul edilen bir rızanın ifadesidir.

Sonuç itibarıyla hegemon devlet, kendi ortaklarına liderlik sağlayarak saygı ve itibar karşılığında dünya sisteminde önemli bir rol oynamaktadır. Fakat imparatorluk gibi, bağımsız devletlerden belli bir derecede rızayı almadan kendi kurallarını kabul ettiremez veya yapamaz. Bu yüzden Gramsci ve onu izleyenler için hegemonya saf hâkimiyetle (*dominance*) farklılaşmaktadır. Bu da Gramscian teori, Realizm ve Liberalizm’den ayıran en önemli unsurdur. Hegemonya hakimiyetten daha geniştir; doğal bir düzen olarak kabul edilen rıza yardımıyla zorlamayı gizleyen bir hakimiyet şeklidir. Gramscian hegemonya; maddi olan ve maddi olmayanın, etik ve siyasetin, eylemin ve bilginin birleşmesidir. Bu birleşme, uluslararası toplumuna yayılmakta ve kitlelerin rızasına dayanmaktadır.

Bu tezde Gramscian anlayıştaki hegemonya kavramı, hem şiddet hem de rıza ile sağlanmış işbirliği ve siyasi, sosyal, ekonomik vs. alanları bir devletin (ABD) denetiminde bulunan bir durum olarak sayılmaktadır. Bu koşullarda rıza ile zor kullanma arasındaki dengenin hegemonyayı nasıl etkilediği de gösterilecektir. Gramscian yaklaşım, Amerikan kültürünün, yaşam tarzının, söyleminin ve fikirlerinin dünyada kabulünün nasıl sağlandığını anlamamıza ve görmemize yardımcı olmaktadır. Bununla beraber askeri ve ekonomik kaynaklara önem veren Gramscian teorini

¹⁰⁵ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Silver, Beverly J., Giovanni Arrighi, “Polanyi’s “Double Movement”: The Belle Époques of British and U.S. Hegemony Compared”, *Politics & Society*, (Cilt 31, Sayı 2, Haziran 2003), s. 327.

¹⁰⁶ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Chomsky, Noam, *Hegemony or Survival: America’s Quest for Global Dominance*, New York: Metropolitan Books, 2003.

kullanarak, hegemonyayı çok taraflı bir proje olarak incelemek mümkündür. İkinci bölümde ABD'nin askeri gücün kullanılmasında karşılıklı anlaşmaya dayalı işbirliğine, kurumların rolüne ve ortak ve evrensel çikara yönelik söylemlere daha çok önem verdiğini ispatlamaya çalışılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM: 11 EYLÜL SONRASINDA ASKERİ ALANDA ABD HEGEMONYASI

Bu bölümde ABD hegemonyasının ne olduğu ve nasıl yayıldığı tartışılacaktır. ABD hegemonyasının üç temel dayanağı olan askeri, ekonomik ve kültürel unsurlar birbirlerinden ayrılamaz ve ancak bütünsel bir şekilde ele alınarak anlaşılabilir. ABD'nin söylemlerine bakılarak, Amerikalı yöneticilerin dünyayı kendi hegemonyasını desteklemeleri gerektiğine nasıl ikna ettikleri görülebilmektedir. ABD hegemonyası Gramscian paradigma doğrultusunda, hakimiyet unsurunu içeren ideolojik olarak rızaya dayalı hem ahlaki hem de entelektüel bir lider konumu ve yarattığı dünya düzeni olarak incelenecektir. Bu kapsamlı yaklaşım sayesinde, sadece maddi kaynaklara ve askeri güce odaklanmadan ABD'nin düşünceleri, değerleri, söylemleri ve uluslararası kamuoyunun tepkisi de göz önünde bulundurularak, ABD hegemonyasının inşası ve sürdürülebilir olması daha iyi bir şekilde açıklanabilir.

Bu bölümde iki farklı düşünce üzerinde durulacaktır. Birincisi, ABD hegemonyasının askeri, ekonomik ve kültürel-söylemsel olarak üç temel dayanaktan oluştuğu ve bunların birbirlerini desteklediği iddia edilecektir. İkincisi, XX. yüzyıl boyunca ABD'nin rızaya dayalı hegemonyasını devam ettirmekle beraber 11 Eylül terör saldırıları sonrası dönemde ABD hegemonyasında zorlama unsuru ön plana çıkmasına rağmen ABD'nin kendi ahlaki liderliğini nasıl korumayı başardığı tartışılacaktır.

Bu bölümde ilk önce ABD hegemonyasının kaynakları ve tarihsel gelişimi hakkında kısa bir özet verilecek ve XX. yüzyılda özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi şekillendiren ABD hegemonyasına ait unsurlardan bahsedilecektir. Sonra ABD hegemonyasının temelleri anlatılacak ve 11 Eylül terör saldırıları sonrası dönemde hegemonyanın değişimine değinilecektir. Gramscian yaklaşım ele alındığında, ABD hegemonyasında rızadan zora kayışın örneği olarak ABD'nin Afganistan'a yaptığı askeri müdahalesi tartışılacaktır. Bununla beraber bu zora kayışı meşrulaştırma çabası olarak diğer devletlerin onayının alınmasında Amerikan söylemleri ve uluslararası kamuoyunun görüşleri irdelenecektir.

1. İkinci Dünya Savaşı'ndan Bu Yana ABD

Hegemonyası

XX. yüzyılın en göze çarpan unsuru savaşlar olsa da ABD'nin dünya çapında, tüm alanları etkisi altına alan hegemonyası, bu yüzyılın en büyük özelliklerinden biridir. Son iki asır içerisinde ABD, küçük ve bağımlı eyalet devletinden kıta ölçekli, bağımsız ve başat bir güç haline gelmiştir. XX. yüzyıl boyunca ABD, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, kendi kıtasında tecrit edilmiş bir ülkeden küresel bir güce dönüşmüş ve dünyaya kendi görüşlerine göre hükmetmeye çalışmıştır. ABD'yi kısaca şöyle özetlenebilir: çok-kültürlü karışık göçmen topluluğudur, coğrafi açıdan çok iyi bir pozisyona sahiptir, çünkü etrafında büyük ve nüfuslu bir devlet yoktur. Ayrıca fiilen diğer ülkelerden iki okyanus ile ayrılmış durumdadır.

XIX. yüzyılda İngiltere'nin gölgesinde bulunan ABD, kendi kıtasında iç işleriyle uğraşmaktaydı. Fakat Birinci Dünya Savaşı bu durumu değiştirmiştir. Bu savaş sırasında ABD, dünyanın en fazla borç veren ülkesi haline gelmiştir. Fakat savaşın bitişinden sonra ABD, dünya sisteminde hegemon rolü üstlenmeye henüz hazır değildi ve Avrupa ve Asya'dan yüzünü çevirerek "geleneksel" yalnızlık politikasına geri dönmüştür¹. Amerikan yetkilileri ve kamuoyu dünya siyasetinde tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Bununla beraber XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın ilk yarısında ABD, dış ticarete bağımlı değildi, çünkü kendi ihtiyaçlarını iç piyasada üretilen mallarla serbestçe karşılayabilmekteydi. Ayrıca ABD topluluğu, dünyanın ilk kitle tüketici topluluğudur. Çok geçmeden bu yaşam tarzı, İkinci Dünya Savaşından sonra ABD ekonomisi dışa açılınca tüm dünyaya yayılmıştır².

İkinci Dünya Savaşı ABD hegemonyası için dönüm noktası olmuştur. Savaş bitmeden önce ABD yöneticileri geleceğe dair planlar kurmaya başlamış ve savaştan sonra dünyada üstün bir role sahip olmak amacıyla ilk adımlarını atmıştır. Örneğin,

¹ ABD'nin tarihinden kaynaklanan "yalnızlık politikası" (*politics of isolation*), Doğu yarımküresine karışmama ve kendi iç işlerine odaklanması olarak tanımlanabilmektedir.

² ABD'nin XX. yüzyılda toplumsal süreçleri hakkında ve üretim tarzında Amerikan hegemonyasının nasıl oluştuğuna dair incelenme için bkz. Rupert, Mark, *Producing Hegemony (Cambridge Studies in International Relations)*, London; Cambridge University Press, 1995.

1944 yılında imzalanan Bretton Woods Antlaşmaları sonucunda kurulmuş iki uluslararası teşkilat – Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu – fiilen ABD’ye tabiydi ve ona karşı sorumluydu. 1945’ten sonra ABD yalnızlık politikasından vazgeçmiş ve dünyaya yeni düzen getirmek amacıyla kendi görüşlerine göre dünyayı yeniden yapılandırmaya başlamıştır. Eski çağlarda Atina Devleti Yunanistan’ı Perslerden kurtardıktan sonra en güvenilir ve demokratik devlet olarak sayılmıştır. Benzer şekilde ABD, Avrupa’ya faşizmden kurtulması için yardım etmiş ve Batı İttifakının lideri olmuştur. Atina örneğinde olduğu gibi savaş sonrası ortaya çıkması, ABD hegemonyası için ideolojik temelleri sağlamış ve en başında kamuoyunun ve müteffiklerinin gözünde onları meşrulaştırmaya yardım etmiştir³. Bu dönemde Amerikan tecrübesinin, geleceğin anahtarı olduğunu öne süren *Time* dergisinin muhabiri Henry Luce, ABD’nin insanlar arasında kardeşliğin sağlanmasında milletlerin ağabeyisi olması gerektiğini yazmıştır⁴.

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra büyük güçler arasında yalnızca ABD servetini daha çok arttırmıştır. Bir örnek vermek gerekirse, Paul Kennedy’ye göre savaş bittiği zaman toplam 33 milyar dolar değerindeki dünya altın rezervlerinden ABD, 20 milyar dolarlık paya sahipti⁵. 1948 yılı itibariyle ABD’nin GSYİH’sı, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Benelux ülkelerinin⁶ toplam GSYİH’dan iki kat fazla, SSCB’ninkinden ise 6 kat daha fazlaydı⁷. Sonuç olarak ABD savaş sonrasında ekonomik açıdan da dünyanın lideri olmuştur.

ABD, kendi küresel hegemonyasını desteklemek amacıyla tüm dünyayı kapsayan karmaşık ittifak ağları kurmaya başlamıştır. ABD hegemonyası, NATO, Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası örgütlerin aracılığıyla dünyaya yaymış ve bunu hala sürdürmeye ve meşrulaştırmaya devam etmektedir. Aslında ABD’nin gücü, tüm imparatorluklar ve hegemonyalarda olduğu gibi, tek bir kaynaktan - Washington, D.C’den – gelmektedir.

³ Ned Lebow, Richard, Robert Kelly, “Thucydides and Hegemony: Athens and the United States”, *Review of International Studies*, (Cilt 27, Sayı 4, Ekim 2001), s. 604.

⁴ Luce, Henry, içinde Kennedy, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, London: Unwyn Hyman, 1988, s. 360.

⁵ İbid., s. 358.

⁶ Benelüks, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg ülkelerinin ilk hecelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir isimdir. Bu 3 komşu ülkenin dahil olduğu bir ekonomi birliğidir.

⁷ Silver, Beverly, Giovanni Arrighi, “Polanyi’s “Double Movement”: The Belle Époques of British and U.S. Hegemony Compared”, *Politics & Society*, (Cilt 31, Sayı 2, Haziran 2003), s.339.

Soğuk Savaş sırasında SSCB'nin caydırılması, ABD hegemonyasının ana hedefi olmuştur. Dünyadaki mali kaynaklar üzerinde kontrol ve askeri güç bu sürecinin ana araçları haline gelmiştir⁸. Ancak kuvvetle muhtemeldir ki dünya haritasında ABD'nin karşısında başka bir süper güç olmasaydı ABD hegemonyası bu kadar hızlı ve sorunsuz bir şekilde yayamazdı. SSCB'nin dünya haritasındaki konumu, ABD hegemonyasının sürdürülebilirliği ve askeri gücünün meşruiyeti için hayati önem taşımaktaydı. Tam tersi bir durum da düşünülebilir: SSCB ve komünist blok ülkeleri olmasaydı ABD etkisi tüm dünyaya yayılabilirdi. SSCB'nin yayılmasından ve komünizm tehdidinden korkan devletler, onları bu tehditten kurtarabilecek Amerikan korumasına onay vermiştir. SSCB'nin dağılmasıyla ABD hegemonyası tek-kutupluluktan yeniden doğmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, Pax Americana olarak adlandırmakta ve Robert Cox'un çalışmalarında tartışılmaktadır. Ona göre 1945–1965 yıllar arası meydana gelen Pax Americana, hegemon bir dönemdi. ABD, SSCB dışında bulunan devletlerin büyük çaplı rızasını alıyor ve onların sessiz rızasını devam ettirmesi amacıyla onlara farklı ayrıcalıklar sağlıyordu. Cox'un vurguladığı gibi, ABD liderleri kendilerini yeni dünya düzeninin sorumluları ve ideolojik önderleri olarak görüyorlardı ve sistematik bir düşünceden hareket ediyorlardı⁹. Küreselleşme, ABD hegemonyasının doğal doktrini olmuş ve bunun sayesinde ABD'nin değerleri, kültürü, yaşam tarzı ve malları tüm dünyaya yayılma fırsatı bulmuştur.

Sonuç itibariyle ABD hegemonyası, büyük savaş sonunda ortaya çıkmıştır. ABD'nin liderliğini, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünya ve özellikle Avrupa tamamen çökmüş olduğu için bu liderliği gerekli ve meşru sayıyordu. Ekonomik düzeni ve siyasi rejimleri yeniden kurmak gerekiyordu. Bu girişim, ancak ve ancak ABD yardımıyla gerçekleştirilebilmiştir. Başka bir deyişle, ABD, dünyayı ABD'siz ayağa kalkamayacağına ve onun yardımına ihtiyaç duyacağına ikna etmiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde ABD askeri, ekonomik, siyasi, teknolojik ve bilimsel alanlarda dünyanın ilerisindeydi. ABD hegemonyasının yükselişi Gramscian paradigmaya uygundu, çünkü ABD kendi hegemonyasını ahlaki liderliği ve uluslararası işbirliği temellerine oturtmuş ve diğer devletlerden aldığı onay ile dünya üzerinde kontrol sağlamayı başarmıştır.

⁸ Arrighi, 2007, s. 152.

⁹ Cox, içinde Keohane, 1986, s. 230.

İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllar ABD hegemonyasının yükselişine sahne olmuştur. Fakat bu “altın çağı” hızlı geçmiştir. 1970’lerden itibaren ABD hegemonyası, tüm alanlarda sorgulanmaya başlanmıştır. Arrighi’ye göre, Amerikan rejiminin “sinyal krizi” (*signal crisis*), 1968 ile 1973 arasında üç farklı ama birbirleriyle bağlı alanlarda kendini göstermiştir¹⁰. Askeri açıdan ABD ordusu Vietnam’da¹¹ çok büyük bir sıkıntıya düşmüş (Vietnam Savaşı, ABD’nin yenilgisiyle biten ilk savaşı); mali açıdan ABD Federal Rezerv, Bretton Woods’ta kurulan dünya çapında para basım ve düzenleme konusunda kontrol kaybetmesi sonucunda sabit döviz kuru rejimi çökmüş; ideolojik açıdan ABD hükümetinin komünizm karşıtı saldırıları hem içerde hem de dünyada meşruiyetini yitirmeye başlamıştır¹². Vietnam Savaşı, ABD hegemonyasında ilk gerçek rızadan zora kayışın göstergesi olmuş ve sadece zor kullanarak hegemonyanın sürdürülebilme tezi rafa kaldırılmıştır. Vietnam Savaşı sırasında şok etkisi yaratan “Watergate skandalı”¹³ tüm dünyada büyük yankı bulmuştur. Bu olay ABD’yi birkaç yıl içinde dünyanın en önde gelen ve saygı duyulan devletinden nefret edilen bir devlet haline dönüştürmüştür. 1979’daki İran Devrimi ile gündeme gelen 1980 Rehine Krizi¹⁴ ve Sovyetlerin Afganistan’a müdahalesi, Amerika’nın güç ve prestij yitirmesini daha da hızlandırmıştır.

1980’li yıllar ABD’nin “belle époque”un dönemi olarak sayılmaktadır. Fakat bu tarz bir iyileşme fırtına öncesi sessizlik gibi görülmekteydi. 1987 yılında Paul Kennedy, ABD’nin durumunu “düşmekte olan hegemon”ların durumuyla karşılaştırmıştır¹⁵. Farklı akademisyenler ABD hegemonyası hakkında benzer tutumlar izlemişlerdir. Hem Marksist Fred Block hem de realist Robert Gilpin bu konuda aynı kanıda birleşmişlerdir: İki de İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra düzen yaratma girişiminde

¹⁰ Arrighi, 1994, s. 300.

¹¹ Vietnam Savaşı, Doğu Bloğu ülkeleri olan Kuzey Vietnam, Çin ve SSCB ABD destekçisi olan anti-komünist Güney Vietnam ve başta ABD arasında yaşanan savaştır. Kore Savaşı’ndan sonra Soğuk Savaş’ın ikinci sıcak çatışması olmuştur. ABD birlikleri 1963 yılından 1973 yılına dek savaşa katılmış ve 60.000 kadar askeri ölmüştür.

¹² İbid.

¹³ Watergate skandalı, 1972–1974 Washington’da gelişen ve Başkan Richard Nixon’ın istifa etmesiyle sonuçlanan siyasi bir skandaldır.

¹⁴ 1979’da İran İslam Devrimi neticesinde Tahran’daki ABD Büyükelçiliği devrimciler tarafından saldırıya uğramış ve 52 Amerikalı rehin alınmıştır. 444 günlük süren rehine krizi, Ronald Reagan’ın Başkan olarak yemin etmesinden hemen sonra 52 Amerikalının serbest bırakılmasıyla sona ermiştir.

¹⁵ İbid., s. 529.

ABD hegemonyasının rolünü ve sonradan Amerikan gücünün bozulmasının rahatsız edici etkilerini vurgulamışlardır¹⁶.

Soğuk Savaş boyunca ABD, dünyada eşi olmayan bir askeri güce sahipti. Nitekim NATO gibi güçlü ve kendine bağlı ittifakları kurabilmiştir. Aynı zamanda ABD kültürel çapta dünyada merkezi devlet konumundaydı. Bununla birlikte SSCB'nin 1991 yılında beklenmedik çöküşü, ABD hegemonyasının daha da pekiştirilmesini sağlamıştır.

Soğuk Savaş'ın bitişi uluslararası ilişkilerde yeni bir evrim başlatmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla beraber dünya haritasında tek süpergüç kalmıştır. Çünkü ABD'ye karşı en büyük direniş kaynağı ortadan kalkmıştır. ABD hegemonyasının pekiştirilebilmesi için yeni stratejik ufuklar açılmıştır. Yeni oluşturulmuş sistem için de farklı metaforlar ve isimler yaratılmaya başlanmış ve her akademisyen bu oluşturulmuş sistemi ve özellikle ABD'nin konumunu kendine ait bir tarzda adlandırmaya çalışmıştır. Örneğin, Soğuk Savaş sonrası sistemin tanımını yapmaya çalışan Charles Krauthammer yeni sistemin “tek kutuplu” bir hegemonya olduğunu söylemiştir¹⁷. Öte yandan Samuel Huntington, sistemin tek-kutuplu olmaktan ziyade, “tek-çokkutuplu” olduğu söylemiştir.¹⁸ David Wilkinson ise, Soğuk Savaş sonrası dünyanın güç konfigürasyonunu “hegemonyasız tek-kutupluluk” olarak adlandırmıştır¹⁹. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana Uluslararası İlişkilerde ABD nasıl adlandırılmalı diye tartışmalar süregelmektedir ve tezin ilerleyen kısmında 11 Eylül sonrası ABD'nin konumuna dair akademik çevrede var olan tartışmalar analiz edilecektir.

1990'ların sonunda ABD, Richard Hase'nın ifadesiyle “gönülsüz şerif” rolünü üstlenmiştir²⁰. ABD, dünyanın süper gücüydü ama bu sorumluluğun bedellerini yerine getirmede ve onların belirsiz maliyetlerini karşılamada isteksizdi. 1999 yılında Fransa Dış İşleri Bakanı Hubert Vedrine, ABD'nin XX. yüzyılın süper gücü statüsünden öteye

¹⁶ Keohane, s. 42.

¹⁷ Krauthammer, Charles, içinde Patman, Robert, “Globalisation, the New US Exceptionalism and the War on Terror”, *Third World Quarterly*, (Cilt 27, Sayı 6, 2006), s. 972.

¹⁸ Huntington, içinde Chomsky, 2003.

¹⁹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Wilkinson, David, “Unipolarity without Hegemony”, *International Studies Review*, Cilt 1, Sayı. 2, Yaz 1999, ss. 141–172.

²⁰ Haass, Richard, *The Reluctant Sheriff: The United States after the Cold War*, New York: Council of Foreign Relations Press, 1997.

geçtiğini söylemiştir²¹. Vedrine ABD'yi "hyperpower" şeklinde adlandırarak bu terimi oldukça popüler yapmıştır. Yukarıda belirtilen ABD'nin konumuna dair tüm betimlemeler, halkını etkilemek ve kamuoyunun algılarını değiştirmek amacıyla yaratılan söylemlerin ifadeleriydi. Akademisyen ve siyasetçiler Amerika'nın rolünü vurgulayarak ABD'nin hegemon söylemini yaymasında katkıda bulunmuşlardır. Bunun sonucunda dünya kamuoyu, hegemonya veya süper güç gibi kavramları Amerika ile özdeşleşmeye daha yatkındı.

Soğuk Savaş bitmesine rağmen askeri müdahalelerin sayısı azalmamıştır ve en büyük rakibin ortadan kalkmasıyla ABD, tek başına askeri girişimler yürütmeye başlamıştır. Kısaca özetlemek gerekirse, 1992'de Somali'ye, 1994'te Haiti'ye, 1995'te Bosna'ya, 1999'da Kosova'ya, 2001'de Afganistan'a ve 2003'te Irak'a yapılan ABD'nin müdahaleleri, Soğuk Savaş sonrası dönemde askeri cephede ABD'nin hareketli davrandığını ve uluslararası arenada kendi gücünü kullanmasından çekinmediğini ispatlamıştır. Buna rağmen ABD, uluslararası barışa, güvenliğe, istikrara dayalı söylemini ileri sürerek uluslararası toplumun onayını almayı başarmıştır. Dolayısıyla tüm dünya tarafından istenilen olguların sorgulanması zor olduğu için bu girişimlere tüm dünya destek vermektedir. Bununla birlikte ABD, uluslararası koalisyonun içerisinde müdahaleler gerçekleştirmeye çalışmıştır. Örneğin Somali, Bosna ve Kosova Harekâtları sırasında ABD, BM ve NATO nezdinde yapıldığı için dünya kamuoyunun ve devletlerin rızasını almış ve "barışı destekleme operasyonu" çerçevesinde yapılmıştır. Geldiğimiz noktada ABD, 1991 yılında patlak veren İlk Körfez Savaşı'ndan beri 20 yıldır süren bir çatışma döneminde bulunmaktadır. Çalışmanın sonraki kısmında 2001'de yapılan ABD'nin Afganistan'a müdahalesi tartışılacaktır.

Fakat bununla birlikte bu müdahalelerin başarıyla sonuçlandığını söylemek güçtür. Örneğin Somali'ye yapılan insani müdahale başarısızlığa uğramıştır. Televizyonda Somaliler tarafından sürüklenen Amerikan askerinin ölü vücudunu görünce Amerikalılar ve tüm dünya şoka girmiş ve bu durum ABD askerlerinin geri

²¹ Vedrine, Hubert, "To Paris, U.S. Looks Like a 'Hyperpower'", *The New York Times*, (5 Şubat 1999), <http://www.nytimes.com/1999/02/05/news/05iht-france.t.0.html>, (10 Mart 2013).

çekilmesine neden olmuştur²². Kosova Savaşı'nda da aynı şekilde gerçekler göz önüne serilmiştir. Kosova'da ABD "istediği ülkeyi tahrip etme hakkına ve teknolojik yeteneğe sahip olduğunu" dünyaya ispatlamıştır²³. Dolayısıyla askeri alanda ABD hâkimiyeti, Vietnam'dan sonra yine hüsrana uğramış ve XX. yüzyılın son yıllarında ABD'nin "dünya jandarması" rolü ciddi bir şekilde sorgulanmaya başlamıştır.

Özetlemek gerekirse ABD hegemonyası, 1945'te iki kutupluluktan, 1990'lı yıllarda ise tek kutupluluktan yeniden doğmuştur. Bununla beraber, sermaye genişlemesi ve askeri üsler, çok uluslu şirketler ve serbest girişimcilik, dolar ve uçak gemileri, ABD hegemonyasının araçları olmuştur. Sömürgeci olmayan bir devlet olan, faşizm ile komünizme karşı iki tarafta zafer kazanan ABD, hem Batılı devletlerin hem de az gelişmiş ülkelerin zihninde minnet duygusu uyandırmış ve kendi hegemonyası için ülkelerin rızasını kazanmıştır. ABD'nin hegemon statüye ulaşmasını sağlayan üç ana faktör çerçevesinde inceleyebilmekteyiz.

2. ABD Hegemonyasının Temel Dayanakları

2.1. ABD Hegemonyasında Askeri Güç

Bugün bir devletin gücü, eskisi gibi askeri güce ve şiddet kullanıma o kadar dayanmamaktadır. Buna rağmen askeri aygıtın, silahların ve savunma sanayinin önemi unutulmamalıdır. Askeri güç sayesinde istenilen sonuçlara kavuşulması ve buna ulaşmak için diğer davranışlarının değiştirilmesi sağlanabilmektedir. Adam Smith gücün üstünlüğünden bahsederken tarih boyunca askeri alanda üstünlük hangi tarafta olsa bu tarafın özellikle gelişmemiş olduğunu ve dünyaya kapanmış toplulukları baskı

²² 1992 yılında Somali'de devam eden iç savaş ve kuraklık nedeniyle toplam 300.000 kişi açlıktan ölmüştür. 3 Aralık 1992 yılında kabul edilen 794 no'lu BM Güvenlik Konseyi kararı ABD'nin önderliğinde Birleşmiş Milletler Barış Gücü (UNITAF) oluşturulmuştur. ABD 1945 yılından beri ilk defa kendi çıkarlarından ziyade insanların refahı ve güvenliği korumak için diğer ülkeye müdahale etmiştir. Fakat harekât hayal kırıklığına uğramış ve kayıp sayısı artan BM barış gücü bölgeden 3 Mart 1995 tarihinde çekilmiştir. Somali'de iç savaş hala devam etmektedir.

²³ Arrighi, 2007, s. 181.

altında tuttuğunu iddia etmiştir²⁴. Bu durum XX. ve XXI yüzyılda da aslında değişmemiştir.

Antonio Gramsci askeri gücü, ekonomik gücün ve toprak genişlemesinin bir bütünü olarak tanımlamıştır²⁵. Gramsci kendi yazılarında askeri gücün bazen “doğrudan kararlı” olduğundan bahsetmiştir²⁶. Aslında hegemonyanın kurulmasının ve işleyişinin rıza ile zor arasında dengesinde, askeri güce başvurma hegemonyasının zora kayışını ifade etmekte ve sıkça kullanıldığı zaman hegemonyanın zayıflamasına neden olabilmektedir. Fakat hegemon devlet, belirli bir takdirde askeri gücün kullanılmasını gerekli bulmakta ve dolayısıyla güçlü askeri aygıtı ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple ABD gücünün değerlendirilmesinde, gücün en önemli enstrümanı olan askeri yeteneklerinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Askeri güç sayesinde, düşmanları yenmek, müteffikleri kontrol etmek, etkiyi sağlamak ve savaşları kazanmak mümkündür. Bununla birlikte ABD askeri gücünün temel amacı, insanların kalplerini ve zihinlerini yenmektir. Başka bir deyişle, ABD'nin kendi askeri aygıtını geliştirmesi, kuvvetlerinin dünyadaki başat güç rolünü sürdürmesi, katıldığı savaş ve müdahaleleri için gerekli olan kamuoyunun desteğini alması, ABD yöneticileri için her zaman büyük önem arz etmiştir. Bu kısımda askeri ayrıntılara girmeden, askeri gücün ABD hegemonyasında nasıl bir rol oynadığından bahsedilecektir.

Şüphesiz ki ordu ve askeri aygıt, uluslararası arenada ABD'nin en güçlü kartıdır. Tartışılabilir olsa da askeri alanda üstünlük, bazı akademisyenler tarafından Amerika'nın tek kartı olduğu da düşünülmektedir²⁷. Bununla beraber 1945'ten 2001'e kadar direkt olarak katıldığı 3 savaşta (Kore, Vietnam ve Körfez Savaşı) ABD bir kere mağlubiyete uğramış (Vietnam'da) ve iki çatışma da fiilen berabere bitmiştir. Bu savaşlar övünmeye değer bir netice değildir. 2001 yılından sonra Afganistan ve Irak'a gerçekleştirilmiş müdahalelerin de, çok başarılı olmadığı da açıkça görülmektedir. Buna

²⁴ Smith, içinde Arrighi, 2007, s. 3.

²⁵ Quaderni 13, s. 1598, içinde Fusaro.

²⁶ Hoare, s. 407.

²⁷ Wallerstein, Immanuel, “The Eagle Has Crash Landed”, *Foreign Policy*, (Sayı 131 Temmuz–Ağustos 2002), s. 66. Giovanni Arrighi, ABD'nin henüz eksi anlamda hegemon olmadığını fakat öncü askeri gücün kaldığını ve “terör dengesinde” hatırı sayılır etkisini sürdürdüğünü düşünmektedir; Benzer bir şekilde David Harvey, ABD'nin sadece askeri kuvvette güçlü olduğunu zannetmektedir. Bkz. Arrighi, 2007, ss. 207, 221.

rağmen ABD silahlı güçleri ve yetenekleri, hala dünyanın en güçlüsü konumunda bulunmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde hiçbir devlet ABD kadar savaşmadı ve o kadar çok kayıplara dolaylı veya dolaysız sebep olmamıştır²⁸. Aslında ABD, istediği anda ve istediği bahane ile askeri müdahalelerde bulunabilmiştir. Beeson'un sözleriyle askeri müdahaleler, ABD'nin meşruiyetini sağlarken, ABD'nin geniş ulusal çıkarlarını gerçekleştirmesine imkan veren bir sistemi içeriyordu²⁹. Fakat bunun ötesinde askeri müdahalelere bulunduğu ABD, gerek Soğuk Savaş zamanında komünizm tehdidi karşısı, gerekse XXI. yüzyılın başında uluslararası terörizm karşısı bir söylem kullanarak uluslararası güvenlik, barış, istikrar gibi yaptıklarını tüm dünyanın faydalanabileceği ortak çıkar doğrultusunda hareket ediyormuş gibi göstermeye çalışmıştır. Bu sayede kamuoyunun rızasını daha kolay bir şekilde sağlamış oluyordu.

XXI. yüzyılda ABD, 7 Ekim 2001 yılından beri bu yana "Terör ile Savaş"ını sürdürmektedir. Bu girişim, ABD dış politikasını askerileştirmiş ve silahlı kuvvetlerinin dünyanın her köşesinde terörizme hızlı ve somut bir cevap verebilmek için askeri aygıtının yenilenmesine, donanımın geliştirilmesine, bütçenin büyük kısmının askeri amaçlara harcanmasına yönelik tedbirler alınmıştır. 11 Eylül olaylarını takiben Başkan George W. Bush yönetimi, ABD askeri aygıtını kuvvetlendirmeye başlamıştır. Bush, 2001 yılından önce var olmayan İç Güvenlik Ofisi (*Homeland Security Office*) için 20 milyar dolar talep etmiştir³⁰. ABD savunma harcamaları (Irak'a müdahalesi hariç) 2001'den 2007'ye kadar 404 milyar dolardan 626 milyar dolara artmıştır³¹. Bunun dışında 2001'den bu yana ABD askeri bütçesi, %60'a yükselmiştir. ABD'nin askeri harcamaları için tahsis edilen bütçe, dünyanın diğer tüm devletlerinin toplam askeri

²⁸ Amerikan askeri örgütlenme hakkında bkz. Foster, John Bellamy, Hannah Holeman ve Robert McChesney, "The U.S. Imperial Triangle and Military Spending", *Monthly Review*, (29 Temmuz 2013).

²⁹ Beeson, Mark, Richard Higgot, "Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective", *Third World Quarterly*, (Cilt 26, Sayı 7, 2005), s.1176.

³⁰ Cox, 2002, s. 273.

³¹ Dufour, Jules, "The Worldwide Network of US Military Bases. The Global Deployment of US Military Personnel", *Global Research*, (17 Şubat 2013), <http://www.globalresearch.ca/the-worldwide-network-of-us-military-bases/5564>, (31 Mayıs 2013).

harcamalarından daha büyüktür³². Michael Cox'un deyimiyle, diğer devletlere kıyasla ABD, askeri harcamalarda "kendi ligindedir"³³.

ABD'nin deniz ve kara üstünlüğü de önemli bir boyuttur. XXI. yüzyıla gelindiğinde denizde 9 "süper uçak gemisi grupları" bulunmaktadır, dünyada dengi olmayan bir güçtür. Havada ise ABD'nin üç farklı çeşit "stealth" uçağı bulunmaktadır³⁴. Uzayın askerleştirilmesi de söz konusudur. Chomsky'nin düşüncesiyle bu evreye geçince ABD "tek hegemon" olacaktır³⁵. ABD Hava Kuvvetlerinin Genelkurmay Başkanı General Michael Ryan'nın ifadesiyle, ABD 100 askeri ve 150 ticari uydu dâhil olmakla beraber, uzayda bulunan tüm aktif uyduların yarısına denk düşmektedir³⁶. Nitekim ABD, tüm alanlarda kendi askeri üstünlüğünü güçlendirmeye çalışmaktadır.

ABD silahlı kuvvetleri hakkında birkaç rakam vermek gerekir. Amerikan askeri personelin sayısı Mart 2013 itibariyle 1.430.000 kişidir (Çin ordusunun sonra dünyada ikinci. ordudur)³⁷. ABD, en büyük nükleer silahın stokuna sahiptir ve konvansiyonel silahların en büyük üreticisidir³⁸. 2001 yılında ABD'nin AR-GE departmanı, en yakın rekabetçisi olan Fransa'dan 7 kat daha büyüktü³⁹.

Tehditlerin ve çatışmanın önlenmesi veya gerekli kaynaklara erişimin sağlanması, müttefiklerin arasında ABD etkisini arttırmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkeler arasında askeri güç hala önemli bir rol oynamaktadır. İsrail ve Suudi Arabistan başta olmak üzere bazı Yakın Doğu ülkeleri bölgede var olan istikrarsızlıktan dolayı kendi topraklarında

³² Teslik, Lee Hudson, "Iraq, Afghanistan, and the U.S. Economy", *Council on Foreign Relations*, (11 Mart 2008), <http://www.cfr.org/afghanistan/iraq-afghanistan-us-economy/p15404>, (27 Kasım 2013). Genel olarak dünyadaki askeri harcamalar 2001 yılından sonra artış göstermiştir. Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü'nün (SİPRİ) verilerine göre 2012 yıl itibariyle tüm askeri harcamaların %39'u Amerika'ya, %1'i Türkiye'ye aittir. Bkz. *Trends in World Military Expenditure*, Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, 2013.

³³ Cox, Michael, "American Power before and after 11 September: Dizzy with Success?", *International Affairs*, (Cilt 78, Sayı 2, Nisan, 2002), s. 268.

³⁴ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Posen, Barry, "Command of the Commons", *International Security*, (Cilt 28, Sayı1, Yaz 2003), ss. 5-46.

³⁵ Chomsky, Noam, *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance*, New York: Metropolitan Books, 2003, s. 148.

³⁶ Posen, Barry, "Command of the Commons", *International Security*, (Cilt 28, Sayı1, Yaz 2003), s. 12.

³⁷ "United States of America Military Strength", *Global Firepower*, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=united-states-of-america, (03 Mart 2014).

³⁸ Nükleer silahın önemi ile ABD hegemonyası sürdürülebilmesi arasındaki ilişki hakkında bkz. Wallerstein, Immanuel, "U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony", *Monthly Review*, <http://monthlyreview.org/2003/07/01/u-s-weakness-and-the-struggle-for-hegemony>, (19 Kasım 2013).

³⁹ Cox, Michael, 2002, s. 268.

Amerikan askerlerinin bulunmasını uygun bulmaktadır. 2012 yıl itibariyle 200.000 Amerikan asker personeli yurt dışında bulunmaktadır⁴⁰. Bill Clinton Savunma Sekreteri olan William Cohen'a göre ABD, "insanların Amerika hakkında düşünceleri" şekillendirmek için Avrupa ve Asya'da askeri güçleri tutmak zorundadır⁴¹. Amerikan askerleri yurt dışında salt savaşmak veya barışı korumak için bulunmamaktadırlar. Bunun yanısıra ABD, askerlerini ideolojik amaçlarda da kullanmaktadır. ABD, uluslararası çıkar olan güvenlik ve istikrar adına diğer devletlerin toprağında bulunmasını meşrulaştırmakta ve yerli halk ABD'yi, kendi güvenliklerinin güvencesi olarak görmekte ve buna onay vermektedir.

ABD'nin askeri aygıtını genişletmesinin bir olumlu tarafı, teknolojik gelişmesini teşvik etmesi ve askeri amaçla icat edilen yenilikleri topluluğa kaymasının sağlanması ve güncel yaşamın kolaylaştırılmasıdır. Örneğin GPS⁴² uyduları ve internet, ABD bilim adamları tarafından önceden askeri amaçlar için tasarlanmış fakat çok geçmeden sivil topluluğa kayan yardımcı icatlar haline dönüşmüştür. Benzer bir şekilde bilgisayar teçhizatı üretilen dünyanın en büyük firması olan IBM, 1954 yılında ABD savunma programından alınan destekle faaliyete başlamış ve askeri amaçlar için kullanılmış tüm teknoloji ve ürünleri sayesinde gündelik hayatta devrim gerçekleştirmiştir⁴³.

11 Eylül sonrası dönemde ABD, kendi nüfusu ve dünya kamuoyunu askeri girişimlerin gerektiğine ikna edinceye kadar dünyadaki konumunu askeri araçlarla kuvvetlendirmeye devam etmiş ve bu alanda hegemonyasını sürdürmüştür. Bu gereklilik söylemlerle desteklenmiştir. 2002'de kabul edilmiş ABD'nin ana güvenlik belgesi olan "Ulusal Güvenlik Stratejisi"nin (*National Security Strategy*) metninde ABD, kendi askeri gücüne her zaman öncelik vereceğine ve askeri gücünü sürekli

⁴⁰ Rogers, Simon, "US Military Deployments Overseas Mapped: How Have They Changed Under Obama?", *The Guardian*, (23 Ekim 2012), <http://www.theguardian.com/news/datablog/interactive/2012/oct/23/us-military-deployments-overseas>, (13 Şubat 2014).

⁴¹ Cohen, William, İçinde Chomsky, Noam, *Making the Future. Occupations, Interventions, Empire and Resistance*, San Francisco: City Lights Books, 2012.

⁴² GPS (*Global Positioning System*, Küresel Konumlama Sistemi), dünya üzerinde herhangi engelsiz bir görüş hattında, dört veya daha fazla uydusu ile her türlü hava koşulunda yer ve zaman bilgileri sağlayan uzay tabanlı uydu navigasyon sistemidir

⁴³ Strange, Susan, "The Persistent Myth of Lost Hegemony", *International Organization*, (Cilt. 41, Sayı 4, Sonbahar 1987), s. 570.

geliştireceğine dair ifadeler kullanmıştır⁴⁴. Bu belgeye göre ABD'nin, halen dünyada eşi olmayan askeri güce, büyük siyasi ve ekonomik etkiye sahip olduğunu iddia etmiştir⁴⁵. Ayrıca UGS metninde, ABD'nin en iyi savunmasının, iyi saldırı olduğu beyan edilmiştir⁴⁶.

ABD üst düzey yetkililerinin bu konuda dile getirdiği ifadeler, askeri gücü vurgulayarak kamuoyunun düşüncelerini etkilemektedirler. Haziran 2002'de West Point askeri akademisinde yapılan seslenişte ABD Başkanı George W. Bush ABD'nin, meydan okunulamaz askeri gücünü sürdürmesi ve rekabetçi devletin çıkışını önlemesi gerektiğini vurgulamıştır⁴⁷. ABD senatörü ve Cumhurbaşkanı adayı Mitt Romney 12 Şubat 2007'de verilen söyleyişinde, askeri yolla çözüm, ABD'nin küresel sorunlarına en iyi cevabının olduğunu dile getirmiştir⁴⁸. Bu sözler Amerikan halkı arasında güçlü ve üstün bir Amerikan devletine inancı arttırmaktadır.

Fakat bunun yanında Milli İstihbarat Konseyi tarafından hazırlanan "Global Trends 2025" adlı raporunda, askeri alanda dahil olmak üzere ABD'nin görece gücü azalacağını söylenmiştir⁴⁹. Bu durum dünyada hiç bir şeyin sonsuz olmadığını kanıtlamakta ve ABD kendi hegemonyasını devam ettirmek için daha çok askeri olmayan tedbirlerin alınmasını teşvik edebilmektedir. XXI. yüzyılda dünya kamuoyunun tepkisi ABD'nin lehine değildir. Haziran 2005'te yapılan "Pew Global Attitudes Survey" anketi, dünyanın en büyük 15 ülkesinde nüfusun çoğunun, ABD küresel askeri üstünlüğüne meydan okuyacak diğer devleti tercih ettiği görülmüştür⁵⁰. İlk olarak, bu sonuçlar Afganistan ve Irak'a gerçekleştirilmiş müdahaleler ile ilgilidir.

⁴⁴ UGS belgelerine daha ayrıntılı olarak sonraki bölümlerde bakılacaktır.

⁴⁵ *The National Security Strategy of the United States of America*, 2002, giriş.

⁴⁶ *The National Security Strategy of the United States of America*, s. 6.

⁴⁷ Patman, Robert, "Globalisation, the New US Exceptionalism and the War on Terror", *Third World Quarterly*, (Cilt 27, Sayı 6, 2006), s. 975.

⁴⁸ "Governor Romney, Remarks at Presidential Announcement, Dearborn, MI, February 13, 2007", *Mitt Romney*, http://www.mittromney.com/News/Press-Releases/Presidential_Announcement_Remarks, (20 Nisan 2013).

⁴⁹ Klare, Michael, "2025' Report: A World of Resource Strife", *CommonDreams*, (3 Aralık 2008), <https://www.commondreams.org/view/2008/12/03-8>, (05 Eylül 2013).

⁵⁰ Kanada, Fransa, Almanya, Rusya, İngiltere ve diğer ülkelerde sorulanların çoğu, ABD yerine Çin'e karşı daha olumlu bakmaktadır. Bkz. "U.S. Image Up Slightly, But Still Negative", *Pew Research Global Attitudes Project*, (23 Haziran 2005), <http://www.pewglobal.org/2005/06/23/us-image-up-slightly-but-still-negative/>, (23 Aralık 2013).

Bu durum yalnız askeri gücü kullanarak insanların rızasının sağlanılmasında bazı güçlüklerle karşılaşılabilceği anlamına gelmektedir.

Netice itibariyle ABD, askeri anlamda dünyanın en güçlü devletidir. Chomsky'nin ifadesiyle ABD, askeri boyutta dünyada “tamamen yalnız durmaktadır”⁵¹. ABD, askeri gücü vasıtasıyla siyasi dengeleri etkilemekte ve dünya üzerindeki önemli kaynakları ve müttefiklerinin yakın çevresini kontrol altında tutabilmektedir. Daha önemlisi ise, uluslararası güvenliğin temel taşı olarak algılanan ABD askeri gücü sayesinde ABD'ye karşı minnet ve saygı duyulmaktadır.. 11 Eylül sonrası dönemde başlatılan “Terör ile Savaş” çerçevesinde sadece ABD için değil, tüm dünya için tehdit oluşturan uluslararası terörizm söylemini gündeme getirmesi, ABD askeri aygıtının devamlı bir şekilde geliştirmesini mümkün kılmış ve başlangıçta bu eylemler kamuoyunun desteğini kazanmışlardı. ABD, askeri, ekonomik ve kültürel/söylemsel olan üç boyutta diğer ülkelerle karşılaştırıldığında daha büyük potansiyele sahiptir. Bununla beraber sadece askeri güce önem verirken ABD hegemonyasını tek boyuta indirmiş olacak ve bu yüzden ABD hegemonyasında bütünsel bir analiz eksik olacaktır. Dolayısıyla diğer ana dayanakları irdelemek gereklidir. Bir sonraki kısımda ABD hegemonyasının iktisadi boyutu incelenecektir.

2.2. ABD Askeri Hegemonyasının Ekonomik Temelleri

Cicero'nun ifadesiyle, savaşın ana dayanağını sınırsız para oluşturmaktadır. Para varken istenilen her şeye ulaşılabilir. Bu çerçevede ABD hegemonyasının diğer ana ögesi olan ekonomik dayanak, askeri güç gibi hayati öneme sahiptir ve ayrı incelenmeye değerdir. ABD hegemonyasının bir parçası olan ekonomik sisteme bakıldığında, Amerikan askeri gücü ile karşılıklı bağlantının nasıl kurulduğu açıklanabilmektedir.

1945'ten sonraki yıllarda ABD, dünya ekonomisinde kilit rolüne sahipti. Soğuk Savaşın ilk yılları, askeri Keynesçiliğin (*military Keynesianism*) doğuşunu görmüştür.

⁵¹ Chomsky, Noam, *Making the Future. Occupations, Interventions, Empire and Resistance*, San Francisco: City Lights Books, 2012

Bu görüşe göre, etkili talebi ve tekeli teşvik etme askeri harcamalara yansımıştır. Bu nedenle yüksek askeri harcamalar ekonomik canlanmayı meydana getirmiştir. Bu tutumu takip ederek İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sadece 6 yıl içerisinde ABD ekonomisi %70 artış göstermiş ve 1929 – 1933 yılları arasında meydana gelen Büyük Bunalım⁵² etkisi tamamen unutulmuştur⁵³.

Önceki kısımda belirtildiği gibi, Pax Americana “altın çağ” dönemlerinde dünyaya göreceli barış getirmiştir. ABD, liberal uluslararası ekonomik düzeni yaratmış ve onu korumaya çalışmıştır. Belli bir altın değerine bağlı olan Amerikan doları, dünya ekonomik sisteminde bir dengeleyiciydi ve onun yardımıyla ABD'nin ekonomik üstünlüğü sağlanmıştır. Fakat bu sistem 1970'li yıllarda meydana gelen Petrol Krizi⁵⁴ yüzünden terkedilmiştir.

Kriz sonrası dönemde ABD'nin ekonomik alanda hâkim durumu sorgulanmaya başlanmıştır. 1980'lerde Reagan yönetimi Amerika tarihinin en muazzam borçlanmasından birine başlamış ve 1990'de ulusal borç 4 trilyon dolara ulaşmıştır. 1990'lı yıllarda ise Amerikan ekonomisinin yeniden doğuşu, tarihte eşi olmayan yabancı borçlara dayanmıştır. Aslında XXI. yüzyılın başında ABD, Afganistan ve Irak rejimlerini düşürdüğü zaman “dünyanın en büyük borçlu” unvanını taşımıştır. Bu yüzden birçok akademisyenler ABD'nin göreceli ekonomik durumunun zayıf olduğunu zannetmiştir⁵⁵. Bununla beraber hala ABD'ye gelen paranın çoğu, yabancı yatırımcılardan değil, Çin ve Japonya başta olmak üzere yabancı hükümetlerden gelmektedir. Çin'in ve Japonya'nın ABD'ye verdiği kredileri geri istemesi ile ekonomik alanda nükleer savaşa benzer bir gerçeklik beklenilebilmektedir⁵⁶.

⁵² 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, 1929'da başlayan ve 1930'lu yıllar boyunca devam eden ekonomik buhrandır. Kriz, ABD ve Avrupa'yı merkez almasına rağmen, dünyanın geri kalanında yıkıcı etkiler yaratmıştır.

⁵³ Foster, John Bellamy, Hannah Holeman ve Robert McChesney, “The U.S. Imperial Triangle and Military Spending”, *Monthly Review*, <http://monthlyreview.org/2008/10/01/the-u-s-imperial-triangle-and-military-spending>, (29 Temmuz 2013).

⁵⁴ 1973 Petrol Krizi, 15 Ekim 1973 tarihinde Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Birliğinin 1973 Arap-İsrail Savaşında ABD'nin İsrail ordusuna destek vermesine karşılık olarak ilan ettiği petrol ambargosudur. OAPEC, ABD ve savaşta İsrail'den yana tavır sergileyen ülkelere artık petrol ihraç etmeyeceğini bildirmiştir. Bununla beraber OPEC üyeleri, dünya petrol fiyatlarını yükseltmiştir. Gelişmiş ülkelerin ekonomileri petrole bağlı olduğu için 1929 Büyük Buhran'dan beri görülmeyen bir çöküş yaşamıştır.

⁵⁵ Bu konuda değerlendirme için bkz. Arrighi, Giovanni, *Adam Smith in Beijing. Lineages of the Twenty-First Century*, London: Verso, 2007.

⁵⁶ Birçok akademisyen Çin'i, yeni ortaya çıkan hegemonya olarak görmekte ve Çin'in, dünyanın en güçlü devleti olan ABD'yi ekonomik açıdan fiilen kontrol ettiğini düşünmektedir. Örneğin bkz. Ip, Greg, Neil

Son zamanlarda ABD, savaşları ve girişimleri için diğer devletleri ödemeye zorlamıştır. Örneğin Birinci Körfez Savaş sırasında ABD, Birleşmiş Milletleri'ni bu harekatı meşrulaştırmayı ikna etmiş ve askeri anlamda en bağılı ve en zengin müttefiklerinden - Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşmiş Arap Emirlikleri ve Japonya'dan – toplam 54.1 milyar dolar almayı başarmıştır. ABD'nin kendi payı ise 7 milyar dolardır⁵⁷. Bu para, komünizm gibi tehlikeden değil, ABD'nin herkes için avantajlı ve istenen bir amaç olan uluslararası barış ve güvenlik koruması adına müdahalede bulunduğunu ilan edip, diğer devletlerin rızasını ve ödemesini sağlamıştır. Nitekim ABD, yüksek mali borçluluğu olduğundan dolayı meşru güç kullanma yeteneği dünya nakdi üzerinde denetim sahibi olan örgütlerin ve devletlerin onayı ile sürdürebilmiştir. Ekleme gerekir ki ABD güç kullanımında meşruiyetini kaybederse, dünya ekonomisini ve dünya düzenini (tartışılmalı olsa da) kendi etrafında kurduğu için dünyanın vazgeçilmez bir parçası olmaya devam edecektir.

1944 yılında imzalanan Bretton Woods Antlaşmaları uyarınca kurulmuş iki uluslararası teşkilat – Dünya Bankası (*World Bank*) ve Uluslararası Para Fonu (*International Monetary Fund – IMF*) – fiilen ABD'ye tabi ve ona karşı sorumluydu. IMF yardım modelleri, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin ekonomilerini geliştirmek için gereken mali kaynakları sunmakta ve bu nedenle bu ülkelerde öncelikle ABD, yardım etmeye hazır bir devlet olarak algılanmaktadır. Kendi statüsü yüzünden ABD,

King Jr., "Is China's Rapid Economic Development Good for U.S.?", *The Wall Street Journal*, (27 Haziran 2005), <http://online.wsj.com/article/0,,SB111983980154170153,00-search.html>, (1 Haziran 2013); Sussman, Sam, "Left Behind: Re-Evaluating American Hegemony", *International Policy Digest*, (27 Ağustos 2012), <http://www.internationalpolicydigest.org/2012/08/27/left-behind-re-evaluating-american-hegemony/>, (1 Haziran 2013); Wolferen, Karel van, "The End of American Hegemony", *Karel van Wolferen*, <http://www.karelvandolferen.com/the-end-of-american-hegemony/>, (1 Haziran 2013); Bandow, Doug, "China's Military Rise Means End of US Hegemony?", *CATO Institute*, (5 Mayıs 2009), <http://www.cato.org/publications/commentary/chinas-military-rise-means-end-us-hegemony>, (28 Mayıs 2013).

⁵⁷ Arrighi, 2007, s. 258. Bu konuda Giovanni Arrighi'nin kitabında verilen örneği incelemek yardımcı olabilmektedir. Arrighi, ABD hegemonyasının durumuna gönderme yapılarak "hegemony" ve "hegemoney" kavramı arasında ayırım yapmaktadır. 1991'deki "Çöl Fırtınası" harekatı sırasında ABD'nin müttefikleri bu savaşın masraflarını karşılamışlardır. ABD hegemonyası güçlü olduğunda ise kendi savaşlarını ve stratejik ortakların korunması ile ilgili tüm mali masraflarını kendi karşılıyordu. Bu nedenle, bu savaş masraflarının ödenmesi için diğer ülkeler üzerinde ABD'nin yaptığı baskı, uluslararası alanda ABD hegemonyasının göstergesi değildi. Bundan ziyade ABD hegemonyası, "hegemoney" olmaktan yani ekonomik alanda hâkim güç olmaktan çıkmış, fakat siyasi ve ideolojik alanda hala büyük nüfuz korumuştur. Arrighi'ye göre, 2003'te yapılan Irak'a müdahale sırasında ise ABD yetkilileri, salt ABD'nin çıkarları adına başlanmış savaş için diğer devletleri ödemeyi zorlayamadılar ve bu durum, ABD'nin hem "hegemoney" hem de "hegemony"ı kaybetmesinin göstergesiydi.

IMF'nin müeyyidelerinden fiilen muafır. ABD ekonomisinde yaşananları başka herhangi bir ülke yaşasaydı bu ülke, IMF'nin yapısal düzeltme ve sıkı kemer sıkma politikasına maruz kalırdı⁵⁸. Ekonomik alanda bu durum, ABD'nin lider konumunun bir avantajıdır. Bunun dışında G-8⁵⁹ adlı grup, çalışmalarında ABD'nin ekonomik ve siyasi alanda politikalarını yürütmektedir.

Bugün refaha ve istikrara kavuşması, her devlet için iki ana istenilen amaç olmuştur. Devletin ekonomik göstergeleri hem insanların düşünceleri hem diğer devletlerin davranışlarını etkilemektedir. Örneğin 2012 yılının verilerine bakıldığında ABD'nin GSYİMH'ı dünyada en yüksektir – 15.660 trilyon dolardır⁶⁰. Bu rakam ABD ekonomisinin ölçeği ve büyüklüğünü göstermek ile beraber uluslararası toplum arasında ABD ekonomisinin dünyanın en büyük ekonomisi olması şeklinde algılanmasına sebep olmaktadır. Özellikle ekonomik alan serbest ve rekabete açık olduğundan dolayı ABD'ye çok kişi göç etmektedir. Uluslararası kamuoyu için “Amerikan rüyası” çok cazip ve ulaşılabilir gözükmektedir. 2010'da yayınlanan yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin diliyle, ABD gücün temeli Amerikan vatandaşlarının refahına bağlıdır ve bu refah, uluslararası arenada ABD gücünü belirleyecektir⁶¹. Devletin en önemli resmi belgesinde bu sözlerin bulunması, insanları doğrudan etkilemekte ve hükümete karşı olumlu bir imaj oluşturmaktadır.

Öbür taraftan ABD nüfusu dünya nüfusunun yirmide birini oluşturmaktadır. Bununla beraber dünya zenginliğinin ve kirlenmesinin dörtte biri Amerika'da oluşmaktadır. Kimi bu fenomeni “lüks yaşam” olarak adlandırabilmektedir⁶². ABD'deki adaletsiz gelir dağılımı dünyanın en büyük olanlardandır. *Credit Suisse Global Wealth Databook* son raporuna göre Amerika'nın en zenginlerinin %10'u, ülkenin servetinin

⁵⁸ Knauff, Bruce, “Provincializing America: Imperialism, Capitalism, and Counterhegemony in the Twenty - first Century”, *Current Anthropology*, (Cilt 48, Sayı 6, Aralık 2007), s. 784.

⁵⁹ G8 (*Group of Eight*), dünyanın GSMH'sı en yüksek ülkelerini kapsayan bir gruptur. ABD, Japonya, Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa, Kanada ve Rusya'yı kapsamaktadır. G8'in temsil eden sekiz ülke dünya nüfusunun % 14'ünü teşkil etmesiyle birlikte dünyanın ekonomik verimlilik ölçüsü olan brüt iç hasılanın üçte ikisinden sorumludurlar.

⁶⁰ “Country Comparison: GDP (purchasing power parity)”, *CIA – The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html?countryName=China&countryCode=ch®ionCode=eas&rank=3#ch>, (30 Mayıs 2013).

⁶¹ *National Security Strategy*, Washington: The White House, 2010, s. 9.

⁶² Barnett, Thomas, “Great Powers: America and the World after Bush”, *Carnegie Council*, http://www.cceia.org/resources/transcripts/0131.html:/pf_printable?, (03 Eylül 2013).

%75.4'üne sahiptir⁶³. Ayrıca 1998–2000 ve 2008 yıllarında kendini gösteren mali buhranlar ABD ekonomisine ve öncelikle basit insanlara büyük zarar vermiştir ve bu krizlerin sonucunda ortaya çıkan hoşnutsuzluk ve genel refah düzeyinde gerileme ortaya çıkmıştır. Kendi ekonomik durumuyla memnun olmayan halk, gelecekte ABD hükümetine rıza göstermeyebilecek ve gelecekte hegemonya karşıtı bir söylemin ortaya çıkabilecektir.

XX. yüzyıl boyunca ABD, ekonomik işbirliğin tek merkezi idi. Fakat XXI. yüzyıla gelindiğinde ekonomik alanda ABD hegemonyasına karşı birçok tehdit oluşmuştur. Avrupa Birliği dünyanın diğer bir cazibe merkezi oluşturmaya başlamıştır. 2002'de Avrupa Birliği, 12 ülkenin katılımıyla tek paraya geçerek, dünyada “Dolar”ın üstünlüğünü ortadan kaldıracabilecek bir para yaratmayı başarmıştır. Bu anlamda Euro, dolar hegemonyasına ve fiilen ABD hegemonyasına karşı kurulmuştur. Çin'in yükselişi de son zamanda literatürde en çok konulardan biridir. Dünya ekonomik merkezinin Doğu Asya'ya kaymasını sıkça dile getirilmektedir. Bu anlamda Emmanuel Todd'a göre, “dünya finans merkezi statüsünü elinden bırakmak istemeyen ABD, Afganistan ve Irak'ta başta olmak üzere askeri yeteneklerinin ve gücün bir gösterişi, kendi zayıflıklarını diğer devletlere unutturmak için yapmaktadır”⁶⁴.

Fakat söz konusu dış faktörlere ve iç ekonomik gerilemeye rağmen ABD, dengenin ve hususun her tipinde belirleyici bir aktör olmaya devam etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde dünya ekonomisinin yeniden yapılandırılması, Amerikan desteğini alan devletlerin yükümlülüklerini yaratmıştır. Bu yükümlülük duygusu, onların ABD ile askeri ittifaka girmesini teşvik etmiştir⁶⁵. Bunun yanı sıra dünya ekonomisinin ABD tarafından inşası ve onun etrafında işlemesi sayesinde diğer devletlerin onayı sağlanmıştır. Bunun dışında ABD hegemonyasının altında tutan Amerika'nın ana ekonomik ortakları aynı zamanda onun askeri müttefikleriydi.

⁶³ Zuesse, Eric, “United States Is Now the Most Unequal of All Advanced Economies”, *The Huffington Post*, (12 Ağustos 2013), http://www.huffingtonpost.com/eric-zuesse/us-is-now-the-most-unequa_b_4408647.html, (22 Aralık 2014).

⁶⁴ Todd, Emmanuel, içinde Shor, Fran, “Declining U.S. Hegemony + Rising Chinese Power: A Formula for Conflict?”, *State of Nature*, <http://www.stateofnature.org/?p=4541>, (1 Haziran 2013).

⁶⁵ Wallerstein, Immanuel, “The Eagle Has Crash Landed”, *Foreign Policy*, (Sayı 131, Temmuz–Ağustos 2002), s. 62.

XXI. yüzyıla gelindiğinde ekonomik krizler, 11 Eylül saldırılarının sonucunda başlayan askeri harekâtlar ve bu nedenle artan askeri harcamalar, Amerikan ekonomisine büyük zarar vermişlerdi. Eskisi gibi o kadar güçlü ekonomiye sahip olmamasına rağmen ABD, dünya ekonomisinin vazgeçilmez bir parçası olmakla beraber karşılıklı bir biçimde diğer devletlere bağlıdır. ABD hegemonyasının başarı, kendi ekonomik sistemi düştüğü zaman tüm dünya ekonomik sisteminin düşme imajını bir gerçek olarak kabullendirmesi ve kendi ekonomisini destekleme gerekliliğine diğer devletlerini ikna etmesidir. Ancak ABD hegemonyasının sadece ekonomik güce dayalı olduğunu söylemek yanlıştır. Sadece ekonomik göstergelere ve mali sistemin istikrarına odaklanan ve diğer önemli boyutlarını arka plana itebilen hegemonyanın analizi, bütünsel olamaz. Bir sonraki kısımda Gramscian anlamda hegemonyanın inşasında büyük önem taşıyan kültürel ve söylemsel boyut tartışılacaktır.

2.3. ABD Askeri Hegemonyasının Kültürel ve Söylemsel Temelleri

Sadece ekonomik potansiyeli ve askeri gücü değerlendirerek kültüre ve söyleme bakmadan, ABD hegemonyasının analizi eksik olacaktır. Bir devletin kültürünün evrenselliği, gücün önemli bir kaynağıdır. Gramsci'nin ifade ettiği gibi, gelişmiş ülkede ortaya çıkmış belirli bir ideoloji, daha az gelişmiş ülkelere kaymaktadır ve bu ülkelerin iç hayatını etkilemeye başlamaktadır.⁶⁶ Bu anlamda ABD, kendi sıradışı çok-kültürlü topluluğunu ve bu topluluğun kültürünü ustaca kullanmaktadır.

ABD kültürel hegemonyası, İngiltere hegemonyasının doğal bir devamı olarak varsayılabilir. ABD'nin nüfusu çoğunlukla İngiltere'den göç eden insanlardan oluştuğu için aynı Anglo-Saxon değerlerine sahiptir. Bunun yanısıra Afrika'dan köle olarak götürülen ve yıllar boyunca Amerikan zenginlere hizmet eden insanlar, bu kültürü benimsemiş ve kendine eklemişlerdir. İngiliz dilinin yaygınlaşması önce İngiltere, sonra ABD'nin kültür hegemonyasına en büyük katkıda bulunmuştur.

⁶⁶ Hoare, ss. 406–407.

Amerikan halkı, kendi ülkenin dünyada eşi görülmeven bir pozisyonuna sahip olduğuna inanmaktadır. Bu teklık fikri, Amerikan halkına devletin kurucu liberal ilkelerin eşsizliğine, ayrıcalığına, üstünlüğüne ve ABD'nin tüm devletler arasında özel kaderine inancı resmi olmayan bir ideolojidir⁶⁷. Bu fikir çerçevesinde Amerikan halkı, kendi devletin dünyada eşit olmayan olarak algılamaktadır. 1997 yılında ABD'nde yapılmış "Looking for America" adlı anketine göre, soruların %82'sini bir kültür içine çok çeşitli kültürün karıştırması, ABD'yi tüm diğer devletlerden farklılaştırdığını iddia etmiştir⁶⁸.

ABD hegemonyasının kültür faktörü, İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra Marshall Plan'ın⁶⁹ temeline konulmuştur. Marshall Planı kapsamında verilen yardım sadece mali unsuru içermiyordu. Marshall Planı, Avrupa'nın yeniden yapılandırılması için gereken para akışını sağlamasıyla beraber ABD'den Avrupa'ya yeni liberal ideolojinin, kurumların ve pratiklerin çekirdeklerinin aktarma mekanizması olmuştur. Bununla beraber Amerikan üretim tarzında ve işgücü yetiştirilmesinde rol oynayan ilham verici iş okulları, spor merkezleri, akademik araştırma merkezleri gibi kurumlar Avrupa'ya kaymıştır⁷⁰. Dolayısıyla kültürel değiştirme süreci harekete geçmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemi inceleyen Mark Rupert, ABD hegemonyasının kurmasının ana koşulu, ABD'nin içinde yer alan toplumsal değişikliklerin süreçleri olduğunu varsaymıştır⁷¹. ABD hegemonyası kitle üretim pratiklerin ve üretim ideolojisinin gelişmesi sayesinde ortaya çıkmıştır. Rupert'e göre kitle üretimin öncüsü ve ortaya çıkan hegemon kültürünün üreticisi olan Amerikan nüfusu, içinde yaşadığı toplumsal ilişkileri diğer insanlardan daha fazla şekillendirebilmiştir⁷².

⁶⁷ ABD'nin teklığı hakkında bkz. Patman, Robert, "Globalisation, the New US Exceptionalism and the War on Terror", *Third World Quarterly*, (Cilt 27, Sayı 6, 2006), ss. 963-986.

⁶⁸ Schildkraut, Debora, "The More Things Change... American Identity and Mass and Elite Responses to 9/11", *Political Psychology*, (Cilt 23, Sayı 3, Eylül 2002), ss. 516.

⁶⁹ Marshall Planı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1947 yılında önerilen ve 1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konan ABD tarafından sağlanan bir ekonomik yardım paketidir. Marshall Planı çerçevesinde 16 ülke ABD'den ekonomik kalkınma yardımı almıştır.

⁷⁰ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Rupert, Mark, *Producing Hegemony*, London; Cambridge University Press, 1995, ss. 52-60.

⁷¹ Rupert, s. 59.

⁷² İbid.

Amerikan kültürünün yayılışında küreselleşme süreci özel bir yere sahipti. Küreselleşme; ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel alanlarda ortak değerlerden bazılarının yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması olarak kabul edilmektedir. Küreselleşme, ABD hegemonyasının doğal öğretisi olmuştur⁷³. Küreselleşmenin bir sonucu, Amerikan yaşam tarzının ve fikirlerin dünyaya yayılışdır. Dünyanın tüm köşelerinde yaşayan insanlar Coca-Cola'yı içmekte, Levi's pantolonları giymekte, McDonalds lokantalarındaki yemekleri yemekte, iPhone cep telefonları kullanmaktadırlar. Amerika'da üretilen ve tüm dünyada kabul edilen ve benimsenen ürünlerin var olması, ABD ile kültürel bir bağ kurmakta, ABD hegemonyasının her yerde bulunma algısını yaratmakta ve hayatın bir parçası haline dönüştürmektedir.

Amerikan popüler kültüründe, eğitiminde, dış politikasında sıkça dile getirilen “demokrasi”, “kişisel özgürlüğün değerleri” gibi kavramlar ABD ahlaki liderliğini tüm alanlarda güçlendirmektedir. Özellikle dünyadaki genç nüfus üzerinde Amerikan kültürün etkisi büyüktür. Popüler kültür vasıtasıyla, farklı uyruk, grup, dinlere ait insanlar ortak kimliğine kavuşabilmektedir. Popüler kültür, insanlar arasındaki var olan farklılıkları silmektedir ve insanların birbirlerini yakınlaştırmaktadır. Bu anlamda Hollywood yıldızları, Amerikan ünlü şarkıcılar ve sporcuları ABD'nin olumlu imajına katkıda bulunmaktadır.

ABD eğitim sistemi de, dünyanın her köşesinden gençleri Amerika'ya çekmektedir. ABD yüksek eğitim sistemi, yabancı elitlerin sosyalleşmesinin güçlü bir mekanizması haline gelmiştir. ABD'de eğitim gören öğrenciler, Amerikan siyasi, ekonomik ve kültürel yaşamını daha yakından tanıma fırsatını bulmakta ve Amerika'nın görüşlerini özümsemektedirler. ABD'de eğitim alan öğrenciler, ondan sonra Amerikan düşüncelerini, değerlerini, yaşam tarzını kendi öz toplumlarına yaymaktadırlar.

Birçok akademisyen Amerikan kültürünün önemini vurgulamaktadır. Genellikle kültürün önemi “yumuşak güç” kapsamında incelenmektedir. Örneğin Joseph Nye, “yumuşak güç” terimini açıkladığı zaman, bir devletin edebiyat, sanat, eğitim, popüler kültür, siyasi değerler gibi kültürel unsurların, diğer devletlerde yaşayanlar için ilgi

⁷³ Brzezinsky, içinde Yılmaz, s. 4.

çekici olduğunu söylemiştir⁷⁴. Bunun sonucunda bir devletin dış politikasının olumlu algısı kurulmaktadır. Nye yumuşak gücü, istediği sonucu diğerleri elde ettirmesi olarak tanımlamıştır. Ona göre yumuşak güç, insanları zorlamaktan ziyade onları birleştirmektedir⁷⁵. Yumuşak güç genelde bir devletin değerlerinden ortaya çıkmaktadır. Nye'ye göre, Amerika güçlü kalmak istiyorsa Amerikan halkı yumuşak güce büyük önem vermelidir. Eski ABD Dışişleri Bakanı Zbigniew Brzezinski bu konuda aynı tutum izlemektedir⁷⁶. Alman muhabiri Josef Joffe, ABD yumuşak gücünün, ABD askeri veya ekonomik servetinden üstün olduğunu varsaymaktadır. Ona göre Amerikan kültürü dışı çok parlak bir ışık saçarak devletlerin sınırlarını tanımadan tüm dünyayı kapsamaktadır ve “güneşin batışı görmeyen” dünyaya hükmetmektedir⁷⁷. Colin Flint'e göre ABD kültürel hegemonyasının unsurları, evrensellik ve liderliktir⁷⁸. PJ Taylor, ABD hegemonyasının kültürel unsurunu açıklamak için “baş çağdaşlık” (*prime modernity*) terimini ileri sürmektedir. Ona göre tüm hegemonlar kendi dönemlerde çağdaşın anlamını belirleyebilmiştir. Taylor ifade ettiği gibi banliyö manzarası, toplumsal ilişkiler (sınıf, ırk ve cinsiyet), kitle tüketim ve hayat tarzı, ABD'nin baş çağdaşlıkları olmuştur⁷⁹.

Fransız diplomatik danışmanı Hubert Vedrine'e göre ABD'nin gücü, televizyon ve sinema üzerinden aktarılan küresel vizyonların yardımıyla diğerlerinin rüyaları ve isteklerin telkin edilebilirliğinden kaynaklanmaktadır⁸⁰. Mesela kötülük ile savaşan ABD menşeli süper kahramanları çocukluğundan beri insanları hayran etmektedir. Jason Dittmer, popüler karakteri “Kaptan Amerika”nın imajını incelediği zaman onun savunma karakterine dikkatimizi çekmektedir⁸¹. ABD'yi kişiselleştiren bu kahraman,

⁷⁴ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Nye, Joseph S., Jr, *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*, New York: Oxford University Press, 2002, Nye, Joseph S., Jr, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs, 2004.

⁷⁵ Nye, Joseph Jr., “Limits of American Power”, *Political Science Quarterly*, (Cilt 117, Sayı 4, Kış 2002-2003), s. 552.

⁷⁶ Brzezinsky, s. 13.

⁷⁷ İçinde Nye, 2002–2003, s. 554.

⁷⁸ Flint, Colin, Ghazi Walid Falah, “How the United States Justified Its War on Terrorism: Prime Morality and the Construction of a 'Just War'”, *Third World Quarterly*, (Cilt 25, Sayı 8, 2004), s. 1380.

⁷⁹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Taylor, PJ, *Modernities: A Geohistorical Interpretation*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999.

⁸⁰ Nye, Joseph Jr., 2002, s. 9.

⁸¹ Dittmer, Jason, “Captain America's Empire: Reflections on Identity, Popular Culture and Post-9/11 Geopolitics”, *Annals of the Association of American Geographers*, (Cilt 95, Sayı 3, Eylül 2005), s. 633.

ABD'nin saldırgan ve kavgacı bir devlet değil, savunucu ve küresel sorunlarla mücadele eden bir devlet algısı yaratmaktadır. Bu algı, ABD dış siyaseti ve dış işlerine kayıp ABD'nin dünya güvenliği ve uluslararası barış adına hareket ettiğini vurgulamaktadır.

Diğer devletlerce bir devletin değerlerinin benimsendiği, refah düzeyinin arzulandığı ve örnek olarak görüldüğü zaman söz konusu devlet dış politikada istenilen sonuçlara ulaşabilecektir. ABD böyle bir devletin en parlak örneğidir. Zorlama, şiddet ve ekonomik yaptırımların kullanılması yerine kültür yoluyla diğer devletleri kendi tarafına çekmesi, daha güçlü ve karşılıklı bir bağlantıya yol açmakta ve kamuoyu tarafından daha az sorgulanmaktadır. Şüphesiz ki ABD, diğer devletlerin elde etmek istedikleri değerleri temsil ederse, liderliğini uzun vadede sürdürebilir. Bununla birlikte hegemon devletin kültürü ve topluluğu dünyada çekici olduğu zaman diğer devletlerin arasında tehlikenin ve güvensizliğin hissi azalır.

Dil, diğer önemli kültür unsurudur. Bugün dil sorunu, aktüel dilin ve dil politikalarının alanında belki de hiçbir zaman olmadığı kadar küresel bir düzeyde ortaya konulmaktadır. Uluslararası bir dil olarak kabul edilen İngilizce, dünyanın her yerinde öğretilmekte ve konuşulmaktadır. David Crystal, İngilizcenin bir iktidar ve kaynak dili olarak egemenliğinin altını çizerek, 1950'lerin İngilizcesinin, "küresel" bir dil olarak adlandırılmaya başlandığını işaret etmektedir⁸². İnsanlar, kendi düşüncelerini hegemon devletin diliyle ifade ederken Amerika'nın hegemonyasının sürdürmesine katkıda bulunmaktadır.

Birçok Amerikalı siyasetçi, XXI. yüzyılı "Amerikan Yüzyıl"ı olarak tanımlamıştır⁸³. Bu isim, ABD'nin hâkim pozisyonu ile gerçek yeni bir dünya düzeni kurma girişimini meşrulaştırmak için kullanılmıştır. Bu algıyı insanların hayatına aktarmak için "Amerikan Yüzyıl'ın Sözlüğü" ve "Amerikan Yüzyıl'ın Yemek Tarifleri" gibi kitaplar basılmıştır. Dolayısıyla "Amerikan Yüzyılı" çerçevesinde oluşturulan hegemonik söylem, Amerikan teklik fikrini bir kere daha gündeme getirmiş ve ABD

⁸² Ives, ss. 256–257.

⁸³ Bu söylem, Amerikan yeni-muhafazakâr siyasetçileri tarafından geliştirilmiştir. Onlara göre, ABD'nin kendi pozisyonu pekiştirmek için dış politikasında daha militarist vizyona ve tektarafılığa daynması gerekmektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. "Project for the New American Century", *Right Web*, (21 Mart 2013), http://www.rightweb.irc-online.org/profile/project_for_the_new_american_century, (10 Ekim 2013).

kamuoyunun onurunu okşayarak ABD'nin dünyada başat bir rol oynayacağını ifade etmiştir.

Bugün ABD kültürel üstünlüğünün temelleri, Ulusal Güvenlik Stratejisi'ne atıfta bulunmaktadır. Örneğin UGS'ye göre ABD, dünyadaki insanlar için her zaman karanlığa ışık tutan bir fener olmuştur⁸⁴. UGS, Amerikan nüfusun evrensel değerlerini içerde yaşanarak onları dışarıda teşvik ettiğini ve bu değerler zorla kabul ettirmeyeceğini ilan etmektedir⁸⁵. ABD'nin dünyada kültürel rolü vurgulayan sözler, özellikle Amerikan toplumu arasında kendi hükümetine karşı olumlu görüşler yaratmaktadır. Uluslararası toplum ise bu değerleri benimsediği zaman ABD'nin politikasına karşı olumlu bir tutum izlemeye daha yatkındır.

Halk, medya ve siyasetçiler, birbirlerinin görüşleri ve inançlarını karmaşık şekilde etkilemektedir. Sürekli olarak dile getirilen “Amerikan özgürlüğü”, “Amerikan rüyası”, “ABD ahlaki liderliği” gibi ifadeler, Amerika odaklı hegemonik bir söylem oluşturmaktadır. Dolayısıyla tüm dünya, ABD'nin dünyanın en önemli vazgeçilmez bir parçası olduğunu algılamaktadır ve bu algı, ABD'nin kendi kurallarıyla oynamaya devam etme fırsatını sağlamaktadır.

Sonuç itibariyle William Wallace'ın özetlediği gibi, ABD hegemonyası kaynak, askeri ve ekonomik kudret, mali yatırımlar ve değerler, kültürel etki ve prestije dayanmaktadır⁸⁶. Hem müttefiklerin hem düşmanların düşüncelerini şekillendiren Amerikan üstünlüğü; ekonomik, askeri, kültür alanında, yaşam tarzında, dilde ve kitle üretim ve kitle topluluğun ürünlerde açıkça görülebilmektedir. ABD kültürel gücü, çelik elini saklayan kadife eldivendir.

Eski ABD Cumhurbaşkanı John F Kennedy, ABD'nin silah gücünün yerine, çok taraflı diplomasi kullanmasıyla, Birleşmiş Milletlere ve hukukun üstünlüğüne verdiği destekle dünyaya öncülük etmesini istemiştir⁸⁷. XXI. yüzyılın başında ABD dış politikasında askeri güç ve zora başvurma ön plana çıkmıştır. ABD hegemonyasında zora kayış olmuştur ama buna rağmen ABD için uluslararası toplumun desteğini almaya

⁸⁴ *National Security Strategy*, Washington: The White House, 2010, s. 2.

⁸⁵ *Ibid.*, s. 5.

⁸⁶ Wallace, William, “Living with Hegemon. European Dilemmas”, *Social Science Research Council*, <http://essays.ssrc.org/sept11/essays/wallace.htm>, 12 Ekim 2013).

⁸⁷ Patman, Robert, “Globalisation, the New US Exceptionalism and the War on Terror”, *Third World Quarterly*, (Cilt 27, Sayı 6, 2006), s. 983.

yönelik söyleminin önemini artmıştır. İzleyen kısımda 11 Eylül sonrası dönemde ABD hegemonyasında meydana gelen değişikliklere değinilecektir.

3. 11 Eylül Sonrası ABD Hegemonyası

3.1. 11 Eylül Sonrası ABD Hegemonyasına İlişkin Tartışmalar

11 Eylül olaylarından bahsetmeden önce ABD hegemonyasına dair tartışmalara bakmak faydalı olacaktır. ABD’yi adlandırmak için kullanılan her kavram, söylemsel açıdan kendine özgü önem taşımakta ve kendine özgü gerçek yaratmaktadır. Bu kısımda ABD hegemonyası ile ilgili farklı bakış açılarının karşılaştırılması yapılacaktır.

Akademik toplulukta ABD hegemonyasına ilişkin birçok görüş vardır. Örneğin neo-realist teorinin en ünlü isimlerinden biri olan John Mearsheimer, ABD’nin küresel bir hegemon değil, bölgesel hegemon olduğunu düşünmektedir⁸⁸. William Wohlforth ABD’nin, çağdaş uluslararası tarihte gücü belirleyen tüm bileşenlerde – ekonomik, askeri, teknolojik ve jeopolitik - hâkim olduğunu görmektedir⁸⁹. İmmanuel Wallerstein, ABD’nin konumundan dolayı ona “güçsüz bir süpergüç” adı vermektedir⁹⁰. Ayrıca Wallerstein, ABD’nin kendi meşruiyeti kaybettiğini ve bu nedenle hegemon statüsünü yitirdiğini iddia etmektedir⁹¹. Konstrüktivizm teorisinin ana temsilcileri Barry Buzan ve Ole Weaver’e göre ABD, dünyada tek bir süpergüçtür⁹². Noam Chomsky ABD’nin, dünyanın sahibi olduğunu iddia etmektedir⁹³.

⁸⁸ Mearsheimer, John, “The Rise of China Will Not Be Peaceful at All”, *University of Chicago*. <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/P0014.pdf>, (29 Mayıs 2013).

⁸⁹ Wohlforth, William, “The Stability of a Unipolar World”, *International Security*, (Cilt 24, Sayı 1, 1999), s. 7.

⁹⁰ Wallerstein, Immanuel, “The Eagle Has Crash Landed”, *Foreign Policy*, (Sayı 131, Temmuz-Ağustos 2002), ss. 60–68.

⁹¹ Wallerstein, Immanuel, “U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony”, *Monthly Review*, <http://monthlyreview.org/2003/07/01/u-s-weakness-and-the-struggle-for-hegemony>, (19 Kasım 2013).

⁹² Barrihna, Andre, *The Copenhagen School in US-Turkey Relations The ‘War on Terror in Northern Iraq*, Coimbra: Oficina do CES, 2008, s. 6.

⁹³ Chomsky, 2012, s. 45.

11 Eylül olayların neticesinde ABD'nin hegemonyası ile ilgili yeni tahminler doğmuştur. Bazı akademisyen, tek-kutuplu dünyanın var olmaya devam edeceğini varsaymıştır⁹⁴. Diğerleri ise 11 Eylül'den sonra dünyanın "daha disiplinli uluslararası yardımsever bir hegemonyaya doğru" gidildiğini iddia etmiştir⁹⁵. Bazıları, 11 Eylül sonrasında dünyanın resmen "post-post Soğuk Savaş" dönemine girdiğini söylemiş, kimileri ise ABD hegemonyasının krizinden bahsetmeye başlamıştır. Örneğin Giovanni Arrighi, krizin can alıcı noktası, 11 Eylül saldırıları ve neticesinde ABD'nin Afganistan'a ve Irak'a yapılan müdahalelerinin olduğunu söylemiştir. Arrighi'ye göre, ABD hegemonyasının krizinin son aşaması, 11 Eylül saldırıları ile başlamış ve Irak'a müdahaleyle sonuçlanmıştır. Arrighi, 11 Eylül'den sonra ABD hegemonyası kendi nüfusu üzerinde pekişmesine rağmen onun dünyada gevşek durumda olduğunu iddia etmiştir⁹⁶.

Bununla beraber ABD hegemonyasının tamamen olumsuz etkisine ilişkin tartışmalar da sürdürülmektedir. David Wilkinson ifade ettiği gibi 11 Eylül sonrası ABD'nin politikası, "hegemonizm"e, yani hegemonyayı arayan veya hegemonyaya yönelik sürdürülen politikaya benzemektedir⁹⁷. Bu anlamda "hegemonizm", hegemonyanın eksikliğinin bir kanıtıdır. Bir çok akademisyen, ABD'nin durumunu "hegemonyasız bir hâkimiyet" olarak görmektedir⁹⁸. ABD hegemonyasının yarattığı olumsuz etkisinden bahsederken hem Robert Jervis hem de Samuel Huntington uluslararası toplumun ABD'yi, dünya için en büyük dış tehdit oluşturan "haydut devlet" olarak algıladığını ifade etmektedirler⁹⁹. XX. yüzyılın en önemli tarihçilerinden biri olan Erik Hobsbawm, bugünkü dünyada en büyük tehlikenin, ABD'nin mantıksız hükümetinin kontrol edilemez hırısından geldiğini düşünmektedir¹⁰⁰.

⁹⁴ Posen, Barry, "Command of the Commons", *International Security*, (Cilt 28, Sayı 1, Yaz 2003), s. 6; Aras, Bülent, Gökhan Bacık (haz), *11 Eylül. Öncesi ve Sonrası*, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006.

⁹⁵ Bresser-Pereria, Luiz Carlos, "Beyond Conflicting Powers Politics", *Social Science Research Council*, <http://essays.ssrc.org/sept11/essays/bresser2.htm>, (05 Ekim 2013).

⁹⁶ Arrighi, 2007, s. 189.

⁹⁷ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Wilkinson, David, "Unipolarity without Hegemony", *International Studies Review*, (Cilt 1, Sayı 2, Yaz 1999), ss. 141–172.

⁹⁸ Knauff, Bruce, "Provincializing America: Imperialism, Capitalism, and Counterhegemony in the Twenty - first Century", *Current Anthropology*, (Cilt 48, Sayı 6, Aralık 2007), s. 785.

⁹⁹ İçinde Chomsky, Noam, America's Going Rogue, *In These Times*, (9 Kasım 2013), http://inthesetimes.com/article/15842/chomsky_americas_going_rogue, (14 Aralık 2013).

¹⁰⁰ Hobsbawm, Eric, *On Empire: America, War, and Global Supremacy*, New York: Pantheon, 2008, s. 57.

Birçok akademisyen, İngiltere ve ABD hegemon dönemlerini karşılaştırmaktadır¹⁰¹. Niall Ferguson, Britanya ve ABD hegemon dönemleri kıyasladığında, hegemon devletin imparatorluktan daha güçlü olduğunu söylemektedir. Kimileri ise ABD'nin durumu hakkında yorum yaparken, askeri güç bakımından tarihte hiç bir devletin bu kadar yüksek seviyeye ulaşmadığını iddia etmektedirler¹⁰².

Özetlemek gerekirse ABD'nin dünyadaki üstün konumu literatürde en çok tartışılan konulardan biridir. Genel olarak Amerika'nın dünyadaki üstün pozisyonuna dair akademisyenler farklı terimler kullanmaktadır. Bunun dışında ABD'nin imparatorluk olup olmadığına dair birçok tartışma vardır ve bu konu ile ilgili kitap ve makale basılmaktadır¹⁰³. Bu çalışmada kullanan Gramscian teoriye ait "hegemonya" terimi, ABD'nin statüsüne en çok uygulanan bir kelimedir. Tüm akademisyenler, ABD'nin dünyada hâkim durumunu reddetmemekte, ama bu durumun ne kadar sürdüğüne ve sonra hegemonya ile ne olacağına dair görüşleri farklılaşmaktadır. Gramscian yaklaşımı kullanarak, ABD'ye "hegemonya" teriminin uygun olup olmadığını anlamak mümkündür. İzleyen kısımlarda 11 Eylül sonrası dönemde ABD hegemonyasına değinilecektir.

¹⁰¹ Örneğin, Arrighi, Giovanni, *The Long Twentieth Century. Money, Power and the Origins of Our Times*, London: Verso, 1994; Gamble, Andrew, "Hegemony and Decline: Britain and the United States", *Mount Holyoke*, <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/ipe/gamble.htm>, (1 Haziran 2013); Silver, Beverly, Giovanni Arrighi, "Polanyi's "Double Movement": The Belle Époques of British and U.S. Hegemony Compared", *Politics & Society*, (Cilt 31, Sayı 2, Haziran 2003), ss. 325-355.

¹⁰² Beaumont, Peter, Ed Vulliamy, "Armed to the Teeth", *The Guardian*, (10 Şubat 2002), <http://www.theguardian.com/world/2002/feb/10/usa.terrorism>, (05 Kasım 2013), Wallerstein, Immanuel, "U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony", *Monthly Review*, <http://monthlyreview.org/2003/07/01/u-s-weakness-and-the-struggle-for-hegemony>, (19 Kasım 2013).

¹⁰³ Örneğin, Ferguson, Niall, *Colossus. The Price of America's Empire*, New York: The Penguin Press, 2004; Cox, Michael, "Empire by Denial: The Strange Case of the United States", *International Affairs*, (Cilt 81, Sayı 1, Ocak 2005), ss. 15-30. Ferguson'un argümanı, Amerika'nın sadece imparatorluk değil, imparatorluğun her zaman olduğudur. Cox'a göre bugün ABD, fiilen "red ile imparatorluk" olmaya devam etmektedir.

3.2. 11 Eylül Olaylarının Dünya Politikasındaki ve ABD Dış Politikasındaki Önemi

11 Eylül 2001’de “İkiz Kuleler”e ve Pentagon’a yapılan terör saldırıları ve bunları takiben “Terör ile Savaş” girişimi, güvenlik ilişkilerinde realist paradigmaya bir dönüşü ifade ediyormuş gibi görünüyordu. Fakat John Mearsheimer başta olmak üzere çağdaş realistler, terör grupları gibi devlet olmayan aktörlerin tanınmasını öngörmemektedir. Neo-Gramscian yaklaşım ise, devletlerin merkezi bir rol oynadığını kabul etse de devlet dışı aktörlerin önemini de vurgulamaktadır. Söylem ve dilin önemi de unutulmamakta ve özellikle 11 Eylül sonrası yaptıkları konuşmalar, verdikleri söyleşiler, yazdıkları belgelere bakıldığı zaman, gerçekliğin nasıl inşa edildiği ve hegemon söyleminin nasıl kurulduğu görülebilmektedir. İzleyen kısımda 11 Eylül olayları özetlenecek ve onların ABD hegemonyasını nasıl etkileyeceği incelenecektir.

SSCB’nin dağılması, “tarihin sonu”¹⁰⁴ olarak düşünülse 2001 yılının 11 Eylül tarihinde dünyayı sarsan olaylar sonrası dönemi, “tarihin başlangıcı” olarak adlandırmak yanlış olmaz. Yakın tarihte hiçbir olay manşetler üzerinde o kadar hâkim olmamıştır. Patlama çok büyük bir yankı bulmuştur: medyada, dünyada ve öncelikle ABD topraklarında yaşayanların bilincinde. 11 Eylül olaylarından sonra dünyanın hiç bir zaman eskisi gibi olamayacağını açtı. 11 Eylül terör saldırılarına karşı verilecek ABD cevabının, uluslararası sistemi şekillendireceği ve yeni dünya düzeni kuracağı ifade edilmiştir. Hakikaten bunun sunucunda ABD, uluslararası düzeni şekillendirme çabasına yönelmiş ve kendi hegemonyasında rıza ile zor arasında denge zora doğru kaymıştır.

11 Eylül 2001 tarihinde, El-Kaide¹⁰⁵ terör örgütünün ABD’de New York, Washington D.C. ve Pennsylvania’da yaptığı terör saldırıları unutulabilecek bir olay değildir. “İkiz Kuleler” olarak adlandırılan New York’taki Dünya Ticaret Merkezi’nin binalarına ve ABD Silahlı Kuvvetlerinin genel karargâhı olan Washington’daki

¹⁰⁴ “Tarihin sonu” terimi, SSCB’nin ve Doğu Blok’un dağılmasından kaynaklanan ortaya çıkabilecek sonuçları açıklamak için ilk defa Francis Fukuyama dile getirmiştir. Bkz. Fukuyama, Francis, *The End of History and the Last Man*, London: Penguin, 1992.

¹⁰⁵ El Kaide 1988’de, SSCB birlikleri ile savaşmak amacıyla, Soğuk Savaş döneminde SSCB’nin Afganistan’ı işgal edebileceği öngörüsü üzerine kurulan köktendinci silahlı örgüttür.

Pentagon'a yolcu uçakları ile yapılan terör saldırıları yüzünden yüzlerce insan ölmüş ve ABD büyük hasara uğramıştır. 11 Eylül'de ABD'nin toprağı 1812 Savaşı'ndan sonra ilk defa taarruza maruz kalmıştır.

Terör saldırılarında 19 uçak kaçırانlarla beraber 2.996 kişi hayatını kaybetmiştir¹⁰⁶. Pentagon'a saldırısında ölen 55 asker hariç tüm can kayıpları sivillerden oluşmuştur¹⁰⁷. 19 hava intihar korsanları arasından 15 kişi, ABD'nin Ortadoğı bölgesindeki kilit müttefiki olan Suudi Arabistan uyrukluydu. Ancak bu olgu, Amerikalı yöneticilerin söylemlerinden neredeyse çıkartılmış ve bunun yerine "uluslararası güvenlik", "terörizm", "vatanseverlik" gibi ifadelerle odaklanılmıştır. Bu nedenle iki ülke arasındaki ilişkiler hiç bozmadan devam etmiştir.

"İkiz Kuleler"ın yangınları ve düşüşleri, tüm medya kanallarında canlı yayınlara dünyanın her yerinde izlenebilmekteydi. ABD'nin en büyük dört televizyon yayını, dört gün boyunca olaylar ile ilgili reklâmsız yayın yapmıştır. Haber kanalları olmayan MTV, ESPN ve TNT gibi kanallar, tüm eğlence ve spor programları yerine haber akışı sağlamıştır. Çoğu radyo istasyonu da benzer bir şekilde müzik yerine haberleri duyurmuşlardır. Bu gösteriş Amerikalılar için büyük bir şok olmakla beraber vatanseverlik ve ortak kimlik duygusunu da pekiştirmiş. Bununla birlikte uluslararası toplum arasında teröristlere karşı korku ve nefret duygusu güçlendirilmiştir. 11 Eylül olaylarından uzun bir süre sonra "Asla Unutmayacağız" (*We Shall Never Forget*) sloganı, ABD'de her tarafta görülüyordu. Nitekim 11 Eylül terör saldırıları sadece Amerikan halkı değil, tüm dünya yeni tehdide karşı birleştirmiştir. Bunun gibi olayların bir daha tekrarlanmasını kimse istememiştir. Bu algı, Amerikalı siyasetçiler için hem iç hem de dış politikada terörizm tehdidine karşı alınacak tedbirleri meşrulaştırmıştır.

Bu saldırılar, küresel terörizmin dünyanın her yerinde vurabileceğini göstermiştir. Ersen Aydınlı'ya göre Somali veya Vietnam gibi eski çatışmalarda kuvvetler geri çekilebilmiş ama düşmanlar ABD askerlerini kendi topraklarına kadar takip edememişlerdir¹⁰⁸. Bu nedenle tehdit sadece bir ülkenin sınırları içerisinde kalmış

¹⁰⁶ "Casualties of the September 11 Attacks", *Wikipedia. The Free Encyclopedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Casualties_of_the_September_11_attacks, (18 Kasım 2013).

¹⁰⁷ İbid.

¹⁰⁸ Aydınlı, Ersen, "Roudtable Discussion: The Middle East", *Foreign Policy*, <http://www.foreignpolicy.org.tr/documents/periodicals/vol30.pdf>, (10 Ekim 2013).

oluyordu. Ancak küresel terör örneğinde tehdidin mekânsal sınırları aşılmaktadır. Terörizmin devletlerin sınırlarının ötesinde küresel bir tehdit olduğunun en iyi kanıtı olan 11 Eylül olayları, uluslararası güvenlik ve barışa karşı oluşturulan tehdidin yok edilmesi gerektiğini dünya gündemine getirmiştir. Bu “küresel gereklilik” etrafında dünya kamuoyunu birleştirmeye çalışan ve sonrasında askeri güce başvuran ABD, ortak çıkar adına hareket ederek uluslararası toplumun desteği almak niyetindeydi.

Yukarıda belirtildiği gibi 11 Eylül olayları, tüm dünyayı birleştirmiştir. Saldırıların ardından dünya devletlerinin hemen hepsi ABD’nin yanında yer almıştır, ABD’nin eski düşmanları olan Çin, İran, Hindistan ve Rusya terör saldırıları kınamış ve destekleri önermişlerdir. Saldırlardan sonra sol eğilimli Fransız “*Le Monde*” gazetesinin ilk sayfasında şu cümle vardı: “Şimdi biz bütün Amerikalılar gibiyiz”¹⁰⁹. Bu çerçevede 11 Eylül terör saldırılarının ardından gelişen olaylarda ABD ve Rusya arasında daha önce görülmemiş düzeyde diyalog, işbirliği ve karşılıklı anlayıştan söz edilmeye başlanmıştır. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, sembolik açıdan önemli bir jest yaparak, 11 Eylül saldırılarının hemen ardından ABD Başkanı George W. Bush’u arayan ilk lider olmuş ve saldırıların sorumlularının bulunması için iki ülke arasında dayanışma içinde çalışmayı önermiştir¹¹⁰. ABD’nin diğer eski düşmanı İran da, 11 Eylül olayları kınamış, Afganistan’a karşı başlatılan harekâtla ilgili sert çıkışlardan kaçınmıştır, hatta ABD askerlerinin saldırıya uğramaları halinde kendi hava sahasından tahliye edilmelerine izin vermiştir¹¹¹.

Başkan Bush’un aynı gün verdiği ulusa seslenişte, terör saldırılarının Amerika’nın en büyük binalarını temelinden sarsabildiğini fakat Amerika’nın temellerini sarsamadığını vurgulayarak, ABD’nin askeri eyleme hazır olduğunu dile getirmiştir¹¹². Bu sözler, uluslararası düzende yeni bir dönemin başlangıcı ifade etmiştir 11 Eylül

¹⁰⁹ Aras, Bülent, Gökhan Bacık (haz), *11 Eylül. Öncesi ve Sonrası*, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006, s. 64.

¹¹⁰ “Putin Expresses Sympathy to George W. Bush for 9/11 Anniversary”, *Radio the Voice of Russia*, (12 Eylül 2011), <http://voiceofrussia.com/2011/09/12/56028154/>, (24 Kasım 2013).

¹¹¹ Bu olumlu gelişmelerin yarattığı tüm beklentilere rağmen, ABD Başkanı Bush’un 29 Ocak 2002’de yaptığı konuşmasında İran’ı, Irak ve Kuzey Kore ile birlikte “şer eksenini” olarak nitelenmesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin tekrar kopmasına neden olmuştur. Bkz. “George W. Bush. State of the Union. Washington, DC. January 29 2002”, *Presidential Rhetoric*, <http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/01.29.02.html>, (05 Nisan 2013).

¹¹² “George W. Bush 9/11 Address to the Nation”, *American Rhetoric*, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911addresstothetation.htm>, (05 Nisan 2013).

sonrası dönemde ABD, kendi hegemonyasının sürdürmesinde daha çok şiddete ve askeri eylemlere başvurmaya başlamıştır. Gramscian anlamda 11 Eylül olayları sonrasında ABD hegemonyasında rıza ile zorlama arasındaki denge, zora doğru kaymıştır. Popüler bir *motto* haline gelen Bush'un "Ya bizimlesiniz, ya teröristlerlesiniz" sözleri¹¹³ dünyayı fiilen ikiye bölmüş ve dünyada korku ve belirsizlik yaratmıştır. Savaş kurallarının dışında bulunan belirlenmemiş bir düşmana karşı savaş ilan ederek Bush, "Terör ile Savaş"ı (*War on Terror*) meydana getirmiştir. Bununla beraber, "Terör ile Savaş"ın belirsiz süreli küresel bir girişim olduğu da ilan edilmiştir¹¹⁴. Bunun yanısıra "Terör ile Savaş" konusu, ABD'nin yeni hegemonik söylemi olmuştur. Paul Rogers'in ifade ettiği gibi, "Terör ile Savaş", ABD'nin dünya üzerinde kontrolü genişletme girişimini adlandırmak için edebi bir kelimedir¹¹⁵. Bu söylem, ortak bir tehdide karşı dünyayı birleştirmeye ve bu bağlamda Amerikan salt askeri değil, kültürel liderliğini de güçlendirmeye ve dolayısıyla askeri liderliğini meşrulaştırmaya yönelikti.

11 Eylül olayları ABD'nin diğer ülkeler gibi yaralanabilir olduğunu ispatlamışlardır. Bunun dışında tüm hassasiyetlere ve sorunlara rağmen ABD'nin, gerektiğinde dev kaynaklarını ve varlıklarının mobilize ettiği zaman hala dünyanın süper gücü olduğunu kanıtlanmıştır¹¹⁶. Terör saldırıları sonrası dönemde ABD İç Güvenlik Ofisi (*U.S. Homeland Security Office*) kurulmuş, 25 Kasım 2002 bu bölüm ABD İç Güvenlik Bakanlığı'na (*United States Department of Homeland Security*) dönüştürülerek ülkede terörle mücadele konusunda görevli baş devlet kurumu haline getirilmiştir. Amerikan kamuoyu bu girişimlere tam destek vermiştir¹¹⁷. Ayrıca sırasıyla 2001'de ve 2004'te çıkartılan "Vatansever Yasası" (*The USA Patriot Act*) ve "ABD İstihbarat Reformu ve Terörizmi Önleme Yasası" (*U.S. Intelligence Reform and*

¹¹³ Bu sözler ilk defa, 21 Eylül 2001 yılındaki Bush'un söyleyişinde kullanılmıştır. Bkz. "Transcript of President Bush's Address", *CNN*, (21 Eylül 2001), <http://edition.cnn.com/2001/US/09/20/gen.bush.transcript/>, (04 Eylül 2013).

¹¹⁴ *The National Security Strategy of the United States of America*, Washington: The White House, 2002, s. 2.

¹¹⁵ İçinde Beaumont, Peter, Ed Vulliamy, "Armed to the Teeth", *The Guardian*, (10 Şubat 2002), <http://www.theguardian.com/world/2002/feb/10/usa.terrorism>, (05 Kasım 2013).

¹¹⁶ Cox, Michael, "American Power before and after 11 September: Dizzy with Success?", *International Affairs*, (Cilt 78, Sayı 2 Nisan, 2002), s. 263.

¹¹⁷ Maney, Gregory, Lynne Woehle, "Harnessing and Challenging Hegemony: The U.S. Peace Movement after 9/11", *Sociological Perspectives*, (Cilt 48, Sayı 3, Sonbahar 2005), s. 369.

Terrorism Prevention Act) ile güvenlik bürokrasinin yeniden yapılandırılması hukuki bir temele oturtulmuştur¹¹⁸. Yukarıda ismi geçen yasalar bir taraftan Amerikan güvenlik birimlerine “Bush Doktrini” kapsamında 11 Eylül terör saldırıları öncesine göre daha geniş yetkiler verirken, diğer taraftan da onlara daha büyük bütçeyi, daha geniş bir personel kadrosunu ve daha yeni ve ileri teknolojileri kullanabilme imkanı sağlamıştır.

11 Eylül olaylarının sonucunda iktidarın meşruiyeti pekiştirilmiştir. Bu durum kamuoyu anketlerinin sonuçlarında yankı bulmuştur. Bush yönetiminin 2001 yılın Ocak ayında iktidara geldiğinde Amerikan halkının %13,5’i kendi yürütme organlarına karşı güven hissediyordu. Fakat 11 Eylül müteakip yürütme gücüne karşı güven hissettikleri insanların sayısı, %51,5’e yükselmiştir¹¹⁹.

11 Eylül sonrası dönemde televizyonda gösterilen askeri dram dizileri (*24, The Agency, The Grid*), suç dramları (*Crossing Jordan, Missing*) ve adli tıp dram dizileri (*Bones, the CSI* dizisi) “Terör ile Savaş”ın ahlakı temellerinin açıklamasında önemli bir rol oynamıştır¹²⁰. Popüler kültür, terörizm ve terör ile ilgili insanların algılarını ve fikirlerini biçimlendirerek insanların teröristlere karşı olumsuz algılamalarını keskinleştirip onlar ile mücadele etmesi gerektiğine katkıda bulunmuştur.

Terör saldırıları, halkın bilgi edinmeye ihtiyacını da artırmıştır. 11 ile 12 Eylül arası tarihlerde CNN internet sitesine giriş yapan yeni kişilerin sayısı, %680 artmış ve 11.7 milyon ziyaretçiye ulaşmıştır. Diğer büyük medya kaynağı olan MSNBC haber sitesini ilk defa kullanan insanların sayısı, %236 artış göstermiştir¹²¹. Saldırıları konusunda birçok kitap, makale ve yazı yazılmıştır¹²². Olayların şüpheli karakteri yüzünden ve hükümetin raporunda eksiklerin var olduğundan dolayı çeşitli komplo teorileri yaratılmış ve dünya kamuoyunu hala bunları tartışmaktadır.

¹¹⁸ İnaç, Hüsamettin, Aktan, Fatih, “11 Eylül 2001 Terör Saldırılarının Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, (Sayı 34, Ocak-Şubat 2013), ss. 1-19.

¹¹⁹ Maney, Gregory, Lynne Woehle, “Harnessing and Challenging Hegemony: The U.S. Peace Movement after 9/11”, *Sociological Perspectives*, (Cilt 48, Sayı 3, Sonbahar 2005), s. 359.

¹²⁰ 11 Eylül’den sonra Amerikan filmlerinde var olan terörizm konusu hakkında bkz. Takasc, Stacy, “Monsters, Monsters Everywhere: Spooky TV and the Politics of Fear in Post-9/11 America”, *Science Fiction Studies*, (Cilt 36, Sayı 1, Mart 2009), ss. 1–20.

¹²¹ Prior, Markus, “Political Knowledge after September 11”, *PS: Political Science and Politics*, (Cilt 35, Sayı 3, Eylül 2002), s. 524.

¹²² 11 Eylül olayları izleyen ilk 6 ay içerisinde bu terör saldırıları üzerinde 2 kitap yayınlanmıştır: Fred Halliday, *Two Hours that Shook the World*, London: Saqi Books, 2001; Strobe Talbott ve Nayan Chanda (ed), *The Age of Terror and the World after 11 September*, Oxford: Perseus, 2002.

Netice itibariyle 11 Eylül saldırıları, ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in ifadesiyle ABD'ye İkinci Dünya Savaşı gibi dünyayı yeniden düzenleme fırsatını sunmuştur¹²³. Bu olay güvenlik ve güç politikaları için önemli bir dönemeç olmuştur. Saldırıları, tüm dünyayı ortak bir tehdide karşı birleştirmiş ve ABD dış politikasını tekrar askerleştirmiştir. Bu koşullarda ABD hegemonyasında rızadan zora kayış olduğu için Amerikan ahlaki liderlik konumunu sarsılmıştır. Toplumdan destek alma çabasında, ABD resmi söylemi ön plana çıkmıştır. Bir sonraki kısımda ABD dış politikasının söylemine bakılacaktır.

3.3. ABD Hegemonyasının Söylemsel İfadesi Olarak ABD'nin Dış Politika Doktrinleri

Dünyada var olan hegemonik düzen bir gerçeklik değil, fakat belli bir merkezin liderliğinin pekiştirilmesini sağlayan hegemonik söylemdir. Gramscian ve neo-Gramscian yaklaşımlar başta olmak üzere hegemonyanın kurulmasında söyleme büyük önem vermektedir. Birinci bölümde belirtildiği gibi toplumda rıza yaratma süreci hegemonya için gerekli olduğu kadar, hegemon devletin kendi hegemonyasını kurabilmesi için siyasi ve ekonomik gücü, evrensel bir dil olarak gündeme getirme becerisine bağlıdır¹²⁴. Gramsci'nin ifade ettiği evrensel dilin örneği, ABD doktrinlerine ve Ulusal Güvenlik Stratejileri'ne bakıldığında bulabilmekteyiz.

Tarih boyunca ABD kendi doktrinleri ile meşhurdur. Hiç bir devlet böyle bir tarzda kendi isteklerini ve taleplerini savaş hali hariç diğer devletlere sunmamıştır. XIX. yüzyıldan başlayarak her ABD Cumhurbaşkanı kendine ait bir doktrin icat etmeye ve dile getirmeye çalışmıştır. Monroe Doktrini, Truman Doktrini, Eisenhower Doktrini, Nixon Doktrini, Reagan Doktrini, Clinton Doktrini, Bush Doktrini bunlardan birkaç örnektir.

¹²³ Beeson, Mark, Richard Higgot, "Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective", *Third World Quarterly*, (Cilt 26, Sayı 7, 2005), s. 1180.

¹²⁴ Dağı, s. 245.

Tüm dünyaya bildirilen ABD doktrinlerin dili, açıkça ikna edici ve kararlıydı. Örneğin Soğuk Savaş boyunca 1957 yılında Süveyş Krizi'nin¹²⁵ patlak verdiğinde ABD Devlet Başkanı Dwight Eisenhower, kendi doktrini dile getirerek, ABD'nin Sovyet tehdidinden Ortadoğu'nu koruyacağını iddia etmiştir¹²⁶. Eisenhower Doktrini, SSCB'ye karşı izlediği ABD'nin çevreleme politikasını¹²⁷ Batı Avrupa'dan Ortadoğu'ya kadar genişletmiştir. Ortadoğu bölgesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD için dünyanın en önemli bölgelerinden biriydi. ABD, söylemi kullanarak kendi görüşünü dünyaya kabul ettirmiştir. ABD aynı zamanda Ortadoğu'yu kendi himayesi altına alıp, bölgedeki insanlara güvence verip, anti-Amerikan görüşleri lehine çevirerek kendi meşruiyetini artırma çabalarını hızlandırmıştır.

Belli noktalarda ABD'nin doktrinleri sert bir dille ifade edilmiştir. Örneğin, eski ABD Dış İşleri Bakanı Henry Kissinger 1974 yılın sonunda, petrol ihracatçı ülkeler sanayileşmiş dünyayı fiilen boğmakla tehdit ettiği zaman ABD'nin, askeri eylemleri kullanabileceğini söylemiştir¹²⁸. Carter Doktrini uyarınca, ABD için hayati önem taşıyan çıkarların Basra Körfezi'nde bulunduğunu tespit edilmiştir. Diğer bir devlet bu bölgeye saldırırsa ABD'nin çıkarlarına saldırı olarak nitelenecek ve bu takdirde askeri güce başvurabilecektir¹²⁹. Bunun kanıtı olarak 1990 yılında Birinci Körfez Savaşı¹³⁰ sırasında Amerikan niyetlerini ne kadar ciddi olduğunu ispatlanmıştır. Ancak bu dönemde tüm dünya Irak'ın Kuveyt'e müdahalesine karşıydı ve Irak'ı saldırgan bir devlet olarak algılamıştır. Kuveyt'in bağımsızlığını koruma ve sivil halkı kurtarma adına savaşa girmesi gerektiğini ilan eden ABD bu savaşı, dünya toplumunun desteğiyle gerçekleştirmiştir.

¹²⁵ 29 Ekim – 7 Kasım 1956 tarihlerin arasında yer alan Süveyş Krizi veya İkinci Arap-İsrail Savaşı olarak bilinmektedir. Savaş, 1956 yılında, bir tarafta Mısır, diğer tarafta İngiltere, Fransa ve İsrail ve üçüncü tarafta Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşmiş Milletler'in olduğu, diplomatik ve askeri karşılaşmalarla gerçekleşmiştir. Süveyş Kanalı'nın kamuşlaştırılması savaşın en büyük neden olmuştur.

¹²⁶ Amerikan doktrinlerine kritik bir değerlendirme için bkz. Kuniholm, Bruce, "9/11, the Great Game, and the Vision Thing: The Need for (And Elements of) a More Comprehensive Bush Doctrine", *The Journal of American History*, (Cilt. 89, Sayı 2, Eylül 2002), ss. 426–438.

¹²⁷ Çevreleme politikası, ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikasına karşı izlediği askeri, ekonomik ve diplomatik unsurlar içeren dış politika stratejisidir

¹²⁸ Keohane, 1984, s. 40.

¹²⁹ "Jimmy Carter "State of the Union Address" 1980", *Jimmy Carter Library*, <http://www.jimmycarterlibrary.gov/documents/speeches/su80jec.phtml>, (03 Mayıs 2013).

¹³⁰ Körfez Savaşı veya Birinci Körfez Savaşı, (1990-1991), diğer adıyla Çöl Fırtınası Harekatı (17 Ocak 1991 – 28 Şubat 1991), 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan krizin sonucunda, ABD öncülüğünde, 34 ülkenin dahil olduğu koalisyon gücünün Irak'a karşı düzenlediği askeri harekattır.

Clinton doktrini, ABD'nin kendi askeri gücü anahtar piyasalara, enerji teminlere ve stratejik kaynaklara serbest erişim sağlamak amacıyla kullanabilmesinden ibaretti. Clinton ABD'nin uluslararası arenada mümkün olduğunda çok taraflı ama gerek olduğunda tek taraflı olarak davrandığını beyan etmiştir¹³¹. Çok taraflı anlaşmaya dayalı ve ortak çıkar adına hareket etmesini ifade eden bu doktrin, ABD hegemonyasının kültürel boyutunu vurgulamaya hedeflemiştir.

11 Eylül terör saldırılarını izleyen Ulusa Seslenişi'nde George W. Bush, kendi doktrinini dile getirmiştir. “*Teröristler ile onlara destek ve sığınma verenler arasında ayırım yapmayacağız. Ya düşmanlarımızı adalete teslim edeceğiz ya adaleti onlara getireceğiz*” söyleyerek ABD'nin dış politikasına yeni yön vermiştir¹³². Bush Doktrini sonraki yıllarda geliştirilmiştir. 29 Ocak 2002 yılında yapılan Ulusa Seslenişte Bush, “iki büyük hedef”i ortaya koymuştur: 1) terörist kampların kapanması ve teröristlerin adalete teslim edilmesi 2) kitle imha silahlarını elde etmek isteyen rejimler dünya barışı için oluşturdukları tehditlerin ABD tarafından önlenmesidir¹³³. Ulusa Sesleniş boyunca Bush, teröristlere destek veren ve kendi kitle imha silahlarını üreten rejimleri belirlemek için “Şer Ekseni” (*Axis of Evil*) ifadesi ilk defa kullanmıştır¹³⁴. Bu rejimlerin örneği olarak, İran, Irak ve Kuzey Kore'yi sıralamıştır. Yukarıda belirtilen Bush'un söyledikleri ABD hegemonyasını sürdürmek için bir yandan gelecekte kamuoyunun onayını aramadan güce daha çok başvurma olanağı ifade etmiş, diğer yandan ise ortak bir düşmana karşı mücadele etmek gerektiğini vurgulayarak diğer devletleri hegemon söylemine karşı çıkılması zorlaştırmıştır. Terörizmin yok edilmesi herkesin çıkarıydı ve uluslararası toplum, bu girişimde ABD'ye destek vermeye hazırdı.

Bush Doktrini'nde ve “Terör ile Savaş” söyleminin meşrulaştırılmasında savaşın İslam'a değil teröre karşı olduğu vurgulanmıştır. Beyaz Saray'ın resmi internet sitesinde bile, ABD Cumhurbaşkanı'nın İslam ilgili dile getirilen ifadeleri içeren bir

¹³¹ “Effects of U.S. policy in the Middle East. Noam Chomsky interviewed by Greg Ruggiero”, *Noam Chomsky*, <http://www.chomsky.info/interviews/20011005.htm>, (02 Eylül 2013).

¹³² “George W. Bush 9/11 Address to the Nation”, *American Rhetoric*, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911addresstothetation.htm>, (05 Nisan 2013).

¹³³ “George W. Bush. State of the Union. Washington, DC. January 29 2002”, *Presidential Rhetoric*, <http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/01.29.02.html>, (05 Nisan 2013).

¹³⁴ İbid.

bölümü vardı¹³⁵. Bu bölüm, İslama karşı eleştirinin giderilmesine vakfedilmiştir. Örneğin, “terörün yüzü gerçek İslamın yüzü değil” veya “İslam barışı temsil ederken, teröristler ise savaşı temsil etmektedirler” gibi ifadeler, özellikle Müslüman ülkelerinde yaşayanların arasında ABD’nin prestijini geliştirmeye yardımcı olmuş ve terörizme karşı girişimlere Müslüman dünyasının destek vermesine katkıda bulunmuştur.

17 Eylül 2002 tarihli Bush yönetimi tarafından hazırlanan Ulusal Güvenlik Stratejisi (*The National Security Strategy of the United States of America*), Bush doktrinin temel dayanağı olmuştur. UGS metninin ilk sayfasında ABD’nin dünyanın tek süpergücü olduğunu ilan edilmektedir¹³⁶. Bu belge, ABD ve müttefiklerinin güvenliğini tehdit etme potansiyeline sahip olan her devletin, önalıcı savaş (*preemptive war*) ve önleyici savaş (*preventive war*) kapsamında ABD’nin askeri müdahalesine başvurabileceğini meşrulaştırmaya çalışmaktadır.

Önleyici savaş şöyle açıklanabilmektedir: Bir devletin kendi topraklarına gerçekleştirilecek bir saldırıdan haberi varsa, bunu önlemek için karşılıklı bir taarruz gerçekleştirilebilmesidir. Böyle hamle uluslararası hukuka aykırı değildir. Öte yandan önalıcı savaş ise, karşı tarafın saldırmasını beklemeden ABD’nin saldırıya geçme durumunu yani olası bir savaşın önlemesini ifade etmektedir. Bu saldırı, savaş suçu olarak betimlenebilmektedir¹³⁷. Bunun dışında UGS’nde, ABD dışında diğer ülkelerin bu hakkı yok olduğunu belirlenmiştir¹³⁸. Bunun yanı sıra UGS’de açıklanan güvenlik politikası; hem Amerika’nın herhangi bir güç üzerindeki askeri üstünlüğünü sürdürmesi kararlılığını hem de askeri faaliyetlerle tehditleri ortadan kaldırma konusundaki özel hak iddiasını içermektedir.

ABD hükümeti, büyük güçler arasında var olan anlaşmazlıkları unutturmak ve tüm dünyayı ortak bir tehdide karşı birleştirmek istemiştir. UGS’te yazıldığı gibi, “Bugün dünya süpergüçleri, aynı tarafta yer almakta ve tek bir tehdide – terörizme – karşı ortak eylemler yapmaktadır”¹³⁹. Bununla birlikte belgenin metninde, ABD’nin

¹³⁵ “Backgrounder: The Presidents Words on Islam”, *The White House. President George W. Bush*, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/ramadan/islam.html>, (14 Eylül 2013).

¹³⁶ *The National Security Strategy of the United States of America*, 2002, giriş.

¹³⁷ Söz konusu iki savaş türü tartışması hakkında bkz. Chomsky, Noam, *Hegemony or Survival: America’s Quest for Global Dominance*, New York: Metropolitan Books, 2003, ss. 7–9.

¹³⁸ *The National Security Strategy of the United States of America*, 2002, s. 15.

¹³⁹ *Ibid.*, giriş.

kendi liderliğinin sürdürmesinde ortak değerlere, düşüncelere ve çıkarlara saygı duyacağı belirlenmiştir¹⁴⁰. Bu söylem, tüm dünyanın desteğinin sağlanmasına yönelikti ve başlangıçta çok başarılı olmuştur. Yukarıda belirtildiği gibi ortak çıkar adına ve ortak tehdide karşı hareket etmesi, uluslararası toplum tarafından kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra hegemon söylemine karşı çıkabilecek diğer söylemler de bastırılmıştır.

UGS, ABD gücünün ana dayanağının kendi toprağında var olduğunu ve Amerikan halkının dış politikasına yön verdiğini kabullenmiştir¹⁴¹. Devletin en önemli resmi belgede insanların refahının öneminin vurgulanması, Amerikan kamuoyunda kendi hükümetine karşı olumlu görüşleri yaratmış ve hükümetin yaptıklarına karşı halkın onayı almayı kolaylaştırmıştır.

Sonuç itibariyle 2002 yılın Eylül ayında Bush idaresi tarafından bildirilmiş Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD küresel hegemonyasına karşı oluşturulan herhangi bir tehdidi ortadan kaldırmak için ABD güce başvurma hakkını ilan etmiştir. UGS’te yazıldığı gibi, ABD gücüne eşit olmak veya ondan üstün olmak amacıyla askeri gücünü geliştiren düşmanları caydırmak için ABD’nin kuvvetlerinin güçlü olacağını beyan etmiştir¹⁴². Bunun devamı olarak “Terör ile Savaş” söylemi gündeme gelmiş ve ABD hegemonyasında zora kayış dönemi başlamıştır.

Bu stratejiye dayanarak ABD, 11 Eylül sonrası dönemde uluslararası arenada daha aktif ve saldırgan bir şekilde hareket etmeye başlamıştır. Dünya kamuoyu, barış adına ve terörizme karşı tedbirlerin alınmasını başlangıçta meşru ve gerekli görmüştür. Fakat zamanla ABD, tüm dünyayı terörle mücadeleye sürükleyerek sorunun azalmaktan ziyade izleyen kısımda görebileceğimiz gibi 11 Eylül sonrası dönemde özellikle Ortadoğu bölgesinde sorunun tırmanmasına ve istikrarın bozmasına neden olmuştur. Bu koşullarda Amerikan yöneticileri, hem kendi hem de uluslararası kamuoyunun desteği tamamen kaybetmemek için UGS’nin metni değiştirmek zorunda kalmıştır.

Bush yönetiminden sonra iktidara gelen Barack Obama’nın idaresi, ABD’nin küresel rolünü gözden geçirmiştir. Amerikalı siyasetçilerin vizyonunun nasıl değiştiğini göstermek için iki doktrin kıyaslanmak faydalı görülmektedir. 2010 yılında kabul edilmiş yeni “Ulusal Güvenlik Stratejisi”nde (*National Security Strategy*), önalıcı savaş

¹⁴⁰ Ibid., s. 31.

¹⁴¹ Ibid., s.31.

¹⁴² Ibid., s.30.

ve önleyici savaş olarak adlandırılan savunma (daha doğrusu saldırı) yöntemlerini geliştirmemiş ve bu kavramlar metinden tamamen kaldırılmıştır. UGS'ye göre ABD'nin amacı, kendi liderliğini yeniden kazanmak olmuştur: “*Amerikan liderliği için daha güçlü dayanağı inşa etmeliyiz ve XXI. yüzyılda yaşayanlar için en önemli sonuçları daha iyi şekillendirmek için çalışmalıyız*”¹⁴³. Bununla beraber yeni UGS'nin giriş bölümünde, dünyaya güvenlik getiren ABD askeri üstünlüğünü on yıllarca sürdürdüğü tespit edilmiştir¹⁴⁴. Bunun dışında ABD'nin sahip olduğu nitelikler arasında, güçlü ittifaklar, eşit olmayan askeri güç ve ekonomi, güçlü demokrasi ve dinamik nüfus sıralanmıştır¹⁴⁵. Dolayısıyla yeni UGS, ABD'nin askeri gücü üstünlüğüne yeniden odaklanıp, onun uluslararası güvenliğinin sağlamasındaki rolüne vurgu yapmıştır. Bunun muhtemel amacı, XXI. yüzyılda yaşanan başarısızlığı kamuoyunu unutturmak ve İkinci Dünya Savaşı'ndan kaynaklanan minnet duygusunu canlandırmaktır.

UGS, Amerika'nın eşitsiz bir konumu ve imkanları dile getirmekte ve tüm dünyanın buna rıza göstermesi gerektiğine dair kanıtlar sunmaktadır: “*Yabancı topraklarda kanımız döktük. İmparatorluk kurma amacıyla değil, daha çok kişi ve ülke kendi kaderini tayin etme fırsatı sunan ve hakedilen huzur ve onur ile yaşamaya mümkün kılan dünyayı şekillendirme niyetiyle bunu yaptık*”¹⁴⁶. Bundan dolayı Amerikan yöneticileri, kendi ülkesinin rolünü vurgulayarak gerek başarılı gerekse başarısız ABD'nin tüm askeri müdahaleleri dünyanın ortak çıkarı olan barış ve güvenlik adına gerçekleştirildiğini ifade etmekte ve ABD'nin, dünyanın vazgeçilmez bir parçası olması gerektiği düşüncesi diğer devletlere empoze etmeye çalışmaktadırlar.

UGS'e göre çatışma olduğu zaman ABD'nin, direkt güce başvurmadan ziyade önce barışçıl tüm seçeneklerin tükettiğini beyan etmektedir. Ancak güce başvurduğu zaman, ABD'nin geniş uluslararası desteğini aradığı, NATO ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gibi kurumlarla çalıştığı söylenmektedir¹⁴⁷. Aynı zamanda dış politikada tek taraflılığın tamamen ayrılması öngörülmemektedir. UGS'nin metni

¹⁴³ *National Security Strategy*, Washington: The White House, 2010, s. 7.

¹⁴⁴ *Ibid.*, giriş bölümü.

¹⁴⁵ *Ibid.*, s. 1.

¹⁴⁶ *Ibid.*, giriş bölümü.

¹⁴⁷ *Ibid.*, s. 22.

incelendiğinde, ABD'nin kendi milletini ve çıkarlarını korumak için tek taraflı olarak hareket edebilmektedir¹⁴⁸.

Sonuç itibarıyla, Bush doktrininin resmi belgesi olan UGS, dış politikada tek taraflılığı savunmuş ve Amerikan çıkarlarının salt askeri güç yardımıyla korunabilmesini öngörmüştür. 2010'da kabul edilen UGS'te ise, ülkenin iç işlerine ve vatandaşların refahına büyük önem verilmekle beraber uluslararası örgütlerin çerçevesinde işbirliği ve ortaklaşa faaliyetlerin önemi beyan edilmiştir. Bunun yanı sıra 2002 tarihli UGS, ABD hegemonyasında zora kayışını meşrulaştırmaya çalışan bir söylemin ifadesiydi. 2010 tarihli UGS ise, zora kayıştan kaynaklanan ABD hegemonyasının zayıflamasını önlemeye ve uluslararası toplumun desteğini yeniden kazanmaya yöneliktir. ABD hegemonyasında rıza ile zor dengesinin nasıl bozulduğu izleyen kısımda değerlendirilecektir.

3.4. ABD Hegemonyasında Rızadan Zora Kayış: ABD'nin Afganistan'a Askeri Müdahalesi

XXI. yüzyıla gelindiğinde, ABD tüm alanlarda güçlü bir ülkeydi. Fakat 11 Eylül terör saldırıları sonrasında, Amerika'nın ne kadar güçlü bir devlet olduğu tüm dünyaya bir kez daha gösterilmiştir. Bu dönemde ABD hegemonyası için yeni bir devir açılmıştır. Önceden uluslararası kamuoyunun desteğine dayanan ABD hegemonyası zora kaymış ve hâkimiyet unsuru ön plana çıkmıştır. Bununla beraber bu kayış dengelemek için ABD, uluslararası güvenlik ve yeni tehditlerin ortadan kaldırılmasına odaklı bir söylem yaratmıştır. Bu durum örnek olarak ABD'nin Afganistan'a yapılan askeri müdahale göz önünde bulundurulacaktır.

11 Eylül 2001 yılının trajik olayları çoğu zaman yeni dönemin başlangıcı veya hareket noktası olarak kabul edilirse de İkinci Dünya Savaşı'ndan bugüne kadar ABD, 24 ülkeye askeri müdahalede bulunmuştur¹⁴⁹. Son yirmi yıl içerisinde ABD, El Salvador, Nikaragua, Libya, Grenada, İran, Panama, Haiti, Sudan, Afganistan ve Irak'a

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Knauff, s. 783.

askeri müdahalelerde bulunmuştur. Çoğu zaman bu müdahalelerin hedefi, siyasi rejimlerin düşürülmesi olmuştur. Fakat Afganistan'a yapılan askeri müdahalenin farkı, bu müdahalenin tüm dünya tarafından uygun bulunması ve ABD eylemlerine karşı onay verilmesidir. Müdahale sonrası da Afganistan'ın yeniden inşası süresince uluslararası toplumun ortak çıkarı olan güvenliğin sağlanması, terörizmin yok edilmesi, barışın korunması odaklı Amerikan söylemi, ABD hegemonyasının varlığını meşrulaştırmaya yöneliktir.

11 Eylül olaylarının sonucunda ABD, etrafında tüm dünyayı birleştirmeyi başarmıştır. Saldırlardan hemen sonra ABD, NATO Daimi Konseyi'ni 12 Eylül akşamı acilen toplantıya çağırmıştır. Bu toplantıda "NATO üyelerinden birine yapılan saldırının tüm üyelere yapılmış sayılacağına" ilişkin NATO anlaşmasının 5. Maddesi¹⁵⁰ işleme koyulmuş ve tüm NATO üyeleri tarafından kabul edilerek ilan edilmiştir. 12 Eylül BM Güvenlik Konseyi'nin çıkardığı 1368 sayılı müdahale kararında, 11 Eylül terör saldırıları "uluslararası bir terör saldırısı" olarak nitelendirilmiş ve gerekli tedbirlerin alınması gerektiği ilan edilmiştir¹⁵¹. Çok geçmeden BMGK açık bir yetkilendirmesi olmadan başlatılan Afganistan Harekatı, BM Antlaşması'nın 51. maddesinde yer alan meşru müdafaa hakkına dayandırılmıştır. Bu karar ABD'nin, BM'i nasıl etkileyebildiğini göstermiştir.

11 Eylül terör saldırıları ve sonrasında başlayan ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesi, Pearl Harbor olaylarını takiben Japonya'ya yapılan hava saldırısına benzetilmiştir¹⁵². Çok geçmeden terörizme karşı uluslararası koalisyon kurulmuştur. 11 Eylül olaylarını takiben 3 ay içerisinde George W. Bush, "Terör ile Savaş" girişimine destek sağlamak için 51 devlet lideriyle görüşmüştür. Bunun sonucunda 136 ülke ABD'ye çeşitli askeri yardım teklif etmiş, 89 ülke ABD askeri uçaklarına transit uçuş yapma yetkisi vermiş, 76 ülke kendi iniş pistlerinin kullanılmasına izin vermiş, 23 ülke

¹⁵⁰"The North Atlantic Treaty", *North Atlantic Treaty Organization*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm, (24 Kasım 2013).

¹⁵¹"UN Security Council Resolution 1368", *United Nations*, <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/SC7143.doc.htm>, (25 Kasım 2013).

¹⁵² Pearl Harbor Saldırısı, Japon İmparatorluk Deniz Kuvvetleri'nin 7 Aralık 1941 Hawaii adalarının Oahu adasında bulunan ABD Pasifik Filosu ve Pearl Harbor askeri üslerine karşı düzenlediği beklenmedik bir saldırıdır. Saldırının sonucunda 12 Amerikan savaş gemisi tahrip edilmiş, 188 savaş uçağını imha edilmiş ve 2.403 Amerikan askeri ile 68 sivil hayatını kaybetmiştir.

ABD'nin kuvvetlerini kendi ülkesine yerleştirmesine izin vermiştir¹⁵³. Nitekim ABD, terörün dünya için ortak bir tehdit oluşturduğunu gösterip, bu tehdide karşı tedbirlerin alınmasının gerektiğine dünyanın büyük kısmını ikna etmiştir. Amerikalı siyasetçiler, diğer devletleri kendi liderliğinin üstünlüğüne inandırmayı başarmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi, 11 Eylül olayları teröristlere karşı tüm dünyayı birleştirmiş ve bunun neticesinde ABD'ye büyük destek ve sempati kazandırmıştır. ABD'nin Afganistan'a müdahale etme isteği ve bunun gereği konusunda ABD'nin eski düşmanlarının bu müdahaleye onay vermesi göze çarpmaktadır. Örneğin 1979 yılında başlayan ve 1989 yılında Afganistan'dan Sovyet askerlerinin çıkarılması ile sonuçlanan Sovyet-Afgan Savaşı¹⁵⁴, ABD'nin ve Batı dünyasının galibiyeti anlamına gelmiş ve SSCB'nin dağılmasının nedenlerinden biri olmuştur. Fakat sadece 13 yıl sonra Rusya bunu unutmuş gibi davranarak ABD'nin Afganistan'a müdahalesini tamamen desteklemiştir.

11 Eylül olayları takiben Bush yönetiminin söylemi büyük değişikliklere uğramıştır. Bush, askeri eylemlerini meşrulaştırmak için kendi halkının ve dünya kamuoyunun desteğini almak amacıyla ahlaki değerlere odaklı bir söylem kullanmıştır: *“Afgan halkına karşı şiddetçe davranıldığı için, çok kişi açlıktan ölmektedir ve göç etmek zorunda kalmaktadır. Kadınların eğitimi yasaktır. Televizyon setine sahip olanlar veya yeterince uzun sakal olmayanlar hapisliğe atılabilmektedir”*¹⁵⁵. Nitekim Bush, ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesinin barışı koruma, insan hakları, özgürlük ve adalet getirme adına yapılan bir girişim olduğunu dünyaya duyurmuş ve bu barışçıl söylem sayesinde uluslararası kamuoyunun onayını almıştır.

Bunun dışında Bush, 11 Eylül olaylarını değerlendirdiğinde, ABD topraklarına yapılan saldırıların, medeni dünyanın kalbi ve ruhuna bir saldırı olduğunu dile getirmiştir¹⁵⁶. Bu sözler dünya kamuoyunun algılarını etkilemiş ve tüm dünya yeni

¹⁵³ The Global War on Terrorism: The First 100 Days”, U.S. Department of State Archive, <http://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/wh/6947.htm>, (19 Ekim 2013).

¹⁵⁴ Sovyet-Afgan Savaşı (27 Aralık 1979 – 15 Şubat 1989), Sovyetler Birliği'nin Afganistan'daki Marksist hükümetin daveti üzerine Afganistan'a girerek, İslamcı Mücahitlere karşı savaştığı 9 yıl süren bir savaştır. Mücahitler ABD ve Suudi Arabistan başta olmak üzere ülkelerden yardım almışlardır

¹⁵⁵ “Transcript of President Bush's Address”, CNN, (21 Eylül 2001), <http://edition.cnn.com/2001/US/09/20/gen.bush.transcript/>, (04 Eylül 2013).

¹⁵⁶ “Bush on State of War”, The Washington Post, (11 Ekim 2001), http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bush_text101101.html, (13 Ekim 2013).

tehlikeli düşmana karşı savaşmak için ayağa kaldırmıştır. ABD'nin Afganistan'a müdahalesi gerçekleştirdiği zaman George Bush, dünyanın ortak iradesinden destek aldığı¹⁵⁷ ilan ederken, diğer devlet liderlerinden kimse ona karşı çıkmamıştır. Küresel terörizme karşı hissedilen korku Soğuk Savaş dönemindeki “Kırmızı Korku”ya¹⁵⁸ benzetilmiştir. Özellikle Amerikan halkı arasında yaygınlaşmış olan terörizm korkusunu yenmesi, Afganistan'a askeri müdahalede bulunma ihtiyacını meşrulaştırmıştır. Bu nedenle “Kalıcı Özgürlük” sadece Afganistan'a değil, tüm dünya için uygulanabilir bir kavram haline gelmiştir.

George Bush Amerikan milletinin, Afgan halkı için bir dost olduğunu vurgulayarak, 7 Ekim 2001 Afganistan harekâtının başlangıcı ilan etmiştir¹⁵⁹. ABD kendi “büyük oyunu”nu¹⁶⁰, Afganistan'da bulunan El Kaide¹⁶¹ eğitim kamplarına, Taliban askeri tesislerine ve birliklerine karşı hava saldırısı ve füze atağı ile başlamıştır. ABD Özel Harekat Güçleri, hava gücü ve Afgan yerli gruplarının kombinasyonu, Taliban rejimini¹⁶² üç ay içerisinde düşürmüştür. Harekât boyunca 11 terörist eğitim merkezi ve 39 Taliban komut alanı tahrip edilmiştir¹⁶³. Bu harekâta katılanlara göre, bu operasyon “ABD savaş tarzını canlandırmıştır”¹⁶⁴. Çünkü müdahale, büyük kayıplara yol açmadan çok kararlı ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bununla beraber

¹⁵⁷ “Presidential Address to the Nation”, *The White House*, (7 Ekim 2001), <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/10/20011007-8.html>, (08 Ekim 2013).

¹⁵⁸ 1920'ler ve 1950'ler yıllarında iki dönem esnasında komünistlerden ve sosyalizmin prensiplerinden Amerikan kamuoyunun aşırı korkusunun ortamının yaratılmasıdır.

¹⁵⁹ “Bush Announces Strikes Against Taliban”, *The Washington Post*, (7 Ekim 2001), http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_100801.htm, (29 Ekim 2013).

¹⁶⁰ Büyük Oyun' terimi, XIX. yüzyılda Orta Asya üzerinde egemenlik kurma çabasının ürünü olan İngiliz-Rus rekabetini tanımlamak için R.Kipling tarafından ortaya atılmıştır

¹⁶¹ ABD'nin Afganistan'a müdahalesi başladığında El Kaide'nin lideri Usame Bin Ladin'in Afganistan'da bulunduğunu varsayılmıştır.

¹⁶² Taliban, (Arapça‘öğrenciler’) çoğunluğu Afganistan'ın en kalabalık etnik grubu Peştunlardan oluşan Sünni İslamcı gruptur. Taliban, Sovyet-Afgan Savaşı'nın ardından Sovyetlerin 1989'da geri çekilmesinden sonra yaşanan iç savaştaki yönetim boşluğunda iktidara gelmiş ve ülkenin büyük bölümünü kontrolü altında tutmuştur.

¹⁶³ The Global War on Terrorism: The First 100 Days”, *U.S. Department of State Archive*, <http://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/wh/6947.htm>, (19 Ekim 2013).

¹⁶⁴ Jones, Seth, *Counterinsurgency in Afghanistan*, RAND Corporation: Santa Monica, 2008, s. 1.

Afganistan'a müdahale, ABD'nin en uzun harekâtı olarak tarihe geçmiştir. 7 Ekim 2001 yılında başlamış ve Nisan 2014 itibariyle hala devam etmektedir¹⁶⁵.

Afganistan Harekâtının adı, kelimelerin halkı nasıl etkileyebileceğini göstermektedir. İlk önce harekâta “Sonsuz Adalet” (*Infinite Justice*) adı verilmesi planlanmıştır. Fakat “sonsuz adalet”in sadece Allah tarafından sağlanabileceğine inanan Müslümanlar için verilen isim dine ve Allah'a hakaret olarak varsayılmış ve kabul edilmemiştir. Bu yüzden geleneksel mezheplerin savunucusu olan Hamza Yusuf, ABD terör karşıtı harekâtına verilen “Sonsuz Adalet” adının, Müslümanlara zarar verebileceğini dikkate alarak, değiştirilmesini istemiştir. Bunun üzerine Afganistan Harekâtının adı “Kalıcı Özgürlük” olarak değiştirilmiştir¹⁶⁶. Söylemin ifadesi olarak harekâtın adı, kamuoyunun verdiği desteği etkilebilmiştir. Bunun yanısıra “özgürlük” kavramının kullanılması, herkesin ortak bir değeri ifade ettiği için hem Afgan hem de uluslararası kamuoyunun onayının almasını kolaylaştırmıştır.

Bununla beraber ilk önce Taliban rejiminin düşürülmesi ve Afganistan'ın özgürleştirilmesi “Terör ile Savaş”ın ana hedefi değildi. Müdahale ve bombalı saldırı için resmi motif, “11 Eylül'ün suçuna bulaşan insanların Taliban'ı teslim ettirilmesi idi”¹⁶⁷. Bununla birlikte ABD, Afganistan'da bu kişilerin bulunduğu dair kanıtları Taliban'a ve dünya kamuoyuna sunmamıştır. Uluslararası toplumda tedirginlik yaratmak ve dünyanın desteğini kaybetmek istemeyen ABD, müdahalenin başlangıcını hızlandırmıştır.

5 Aralık 2001 tarihli Bonn Antlaşması'nda, Afganistan'ı barışçıl demokratik bir devlete dönüştürmek için yol haritasını sunulmuştur. Antlaşma uyarınca Afganistan Geçici Yönetimi (AGY) kurulmuş ve 6 aylık süre için yetkilendirilmiştir¹⁶⁸. 4 Haziran

¹⁶⁵ 11 Eylül terör saldırılarının El-Kaide tarafından gerçekleştirildiğini kanıtlayan uluslararası hukuka uygun herhangi bir soruşturma mevcut değildi. Öte yandan, BM bünyesinde de ABD'nin Afganistan'a yapılan askeri müdahalesi meşru kılacak herhangi bir karar alınmamıştır.

¹⁶⁶ Aras, 2006, s. 207.

¹⁶⁷ Böyle bir davranış ikili standart politikasına benzemektedir. Taliban 1989 yılından beri Afganistan'da insan haklarını ihlal etmiştir fakat ABD başta olmak üzere tüm dünya bunu görmezden gelmiştir. Bu davranış 1990'lı yılların ikinci yarısında Bin Laden Afganistan'a gelene kadar sürmüştür. Bkz. “Interview with Gary Schroen”, *Frontline*, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/darkside/interviews/schroen.html>, (12 Ekim 2013).

¹⁶⁸ “Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-establishment of Permanent Government Institutions”, *UN News Centre*, <http://www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm>, (9 Kasım 2013).

2002’de “Loya Jirga”¹⁶⁹ konseyi toplanmış ve AGY’ni oluşturmuştur. 2004 yılı Ekim ayında yapılan seçimlerle birlikte Afganistan İslam Cumhuriyeti kurulmuş ve AGY’nin görevi sona ermiştir. ABD yanlısı Hamid Karzai devlet başkanı seçilmiştir¹⁷⁰. Taliban sonrası dönemde Afganistan’ın yeniden yapılandırılması başlanmıştır. Bunun amacı, Afganistan’ın terörist unsurlarından arındırılması; ülkenin ve ekonominin tekrar yapılandırılması olmuştur. Ülkenin yeniden inşasına dair detaylar Bonn Antlaşması’nda belirtilmiştir¹⁷¹.

Antonio Gramsci, felsefeden bahsederken dil üzerinde entelektüel aktivitelerin göstergesinin dünyanın bir kavrayışını içerdiğini iddia etmiştir¹⁷². Herkes için bu kavrayışlar aynı olmayabilmektedir. ABD hükümeti ve medyası, 1979 ile 1989 arasında Afganistan’da SSCB kuvvetlerine karşı savaşan, Batılı devletler ve medya tarafından desteklenen Afganlıları “direniş savaşçıları” (*resistance fighters*) ve “özgürlük savaşçıları” (*freedom fighters*) olarak adlandırırken, 2001 yılından beri uluslararası koalisyon güçleriyle savaşan aynı Afgan gruplarını da “militan” ve “isyancı” olarak adlandırmıştır¹⁷³. Dolayısıyla söylem değiştirdiği zaman aynı kişiler, farklı tutumları izleyen insanlar için ya müttefik ya da düşman olabilmektedir. Söylemin değişmesi, aynı olaylara farklı bakış açısından bakma ve yeni gerçeklik yaratma fırsatını sunmaktadır.

Uluslararası İlişkilerde istenen sonuçlara zorlama yoluyla değil, rıza ve karşılıklı anlaşma ile ulaşılabilmektedir. Toplumun içinde hegemoniye karşı duyulan sempati ne kadar geniş olursa, o kadar az miktarda zor kullanmak gerekmektedir. Bu destek halk tarafından sağlanmaktadır. Walter Lippmann’a göre rızanın üretimi, popüler hükümetin bir organı ve öz bilinçli bir sanattır. Kamuoyunun desteğini almadan ABD hükümeti girişimlerinde başarılı olamaz. Bu çerçevede Noam Chomsky, 11 Eylül saldırıları

¹⁶⁹ Afganistan’ın geleneksel halk meclisidir.

¹⁷⁰ Bennet, Adam (ed.), *Reconstructing Afghanistan*, Washington: International Monetary Fund, 2005, s. 1.

¹⁷¹ “Agreement on Provisional Arrangements in Afghanistan Pending the Re-establishment of Permanent Government Institutions”, *UN News Centre*, <http://www.un.org/News/dh/latest/afghan/afghan-agree.htm>, (9 Kasım 2013).

¹⁷² Hoare, s. 626.

¹⁷³ “Some Matter More - When 47 Victims Are Worth 43 Words”, *Media Lens*, (22 Temmuz 2008), <http://medialens.org/index.php/alerts/alert-archiv/2008/547-some-matter-more-when-47-victims-are-worth-43-words.html>, (09 Eylül 2013).

sonrası dönemde dünyada iki süpergücün, ABD ve dünya kamuoyu var olduğunu dile getirmiştir¹⁷⁴.

Bu çerçevede Afganistan ile ilgili dünya kamuoyunun görüşlerine bakmak faydalı olacaktır. ABD'nin Afganistan'a askeri müdahale başlamadan önce dünya kamuoyu, askeri tedbirlerden ziyade diplomatik tedbirlerin tüketilmesini destekliyordu. 11 Eylül terör saldırılarından iki hafta sonra yapılmış ve 37 ülkeyi kapsayan *Gallup International* anketine göre, Avrupa'da Afganistan'a karşı askeri eylemleri destekleyenlerin oranı, Yunanistan'da %8 ile Fransa'da %29 arasında değişkenlik göstermiştir¹⁷⁵. Avrupa'nın büyük çoğunluğu Afganistan'ın bombalanmasına karşıydı. Latin Amerika ülkelerinde de Afganistan'a müdahaleye verilen destek asgari idi. Hindistan ve İsrail dahil olmak üzere bu durumun sadece iki istisnai devleti vardı¹⁷⁶. Fakat bu açıklamalar, Amerikan basınında yokmuş gibi geçmiştir¹⁷⁷. Bu sonuçların basında yer alınmaması, iktidarda olan Bush hükümetinin bir hegemonya söyleminin baskısından kaynaklanmıştır. Dahası mevcut anketlerin sonuçları medya tarafından değiştirilmiş ve Amerikan medyası, insanların çoğu müdahaleyi destekliyormuş gibi bir tutum izlemeye devam etmiştir. Tüm dünya Afganistan'ın bombalanmasına karşı olmasına rağmen bu görüş hegemonik veya baskın söyleme dönüşmemiş ve üst düzey politikada etkili olamamıştır.

ABD askeri güce başvururken uluslararası toplumun ortak çıkarları olan dünya güvenliği, istikrar sağlanması ve barış getirilmesi adına harekete geçmeyi vurgulamaya çalışıyordu. Fakat tüm çabalarına rağmen 11 Eylül sonrası dönemde ABD hegemonyasında var olan zora kayış, dünyada ABD'nin imajını yitirmiş ve ABD'nin ahlaki liderliğini ciddi bir şekilde sorgulanmıştır. Halk yoklamaları bu durumu yansıtmıştır. Örneğin ABD'ye en yakın dost ülke olan Kanada'da yapılmış anket sonuçlarına göre, Kanadalıların %36'sı, Amerika'yı dünya barışı için en büyük tehdit

¹⁷⁴ Chomsky, 2003, s. 2.

¹⁷⁵ Miller, David, "World Opinion Opposes the Attack on Afghanistan", *Global Issues*, (21 Kasım 2001), <http://www.globalissues.org/article/302/world-opinion-opposes-the-attack-on-afghanistan>, (03 Kasım 2013).

¹⁷⁶ Söz konusu devletler, kendi devletinin benzer dertlerinin (Hindistan için Kashmir, İsrail için Filistin sorunu) var olduğundan dolayı bombalanmasını desteklemiştir.

¹⁷⁷ Miller, David, "World Opinion Opposes the Attack on Afghanistan", *Global Issues*, (21 Kasım 2001), <http://www.globalissues.org/article/302/world-opinion-opposes-the-attack-on-afghanistan>, (03 Kasım 2013).

olarak görmüş ve soruların sadece %21'i bu tehdidin El Kaide'den geldiğini düşünmüştür. *Time* dergisi tarafından yapılmış resmi olmayan bir halk yoklamasına göre, Avrupa ülkelerinde soruların %80'i, ABD'nin dünya barışı için en büyük tehdit oluşturduğunu algılamıştır¹⁷⁸.

Amerikan kamuoyu, 2001 yılından bu yana, Afganistan'a yapılan askeri müdahalenin bir hata olduğunu düşünmeye başlamıştır. Müdahalenin ilk günlerinde yapılmış *Gallup International* anketine göre, katılımcıların %9'u harekâtı bir hata olarak düşünmüştür. Savaş başladıktan 12 yıl sonra ise Amerikan halkının bu konudaki görüşü, ikiye ayrılmıştır: %49'u savaşın hata, %48'i ise doğru olduğunu ifade etmiştir¹⁷⁹. Bu sonuçlardan, Amerikalı yöneticiler gelecekte olası başka bir askeri müdahale planlayacakları zaman kendi halkının desteğini almayacaklarını tahmin edilebilmektedir.

Ekonomik açıdan ABD hükümeti, Afganistan'a yapılan askeri müdahale nedeniyle büyük masraflara girmiştir. Harekâtın sonra Bush'un yaptığı konuşmaya göre, ABD hükümeti harekâtın ilk üç ayında 3 milyar doları aşkın para harcamıştır¹⁸⁰. 11 Eylül olaylarından beri ABD'nin "Terör ile Savaş"a tahsis ettiği para, en başta bir tahmin olarak ileri sürülen 60 milyar doları fazlasıyla aşmıştır. Toplam 2001 yılından bu yana sadece Afganistan Harekâtı için ABD hükümeti 710 milyar dolar harcamıştır¹⁸¹. Bunun yanında savaş sırasında yararlanan askerlere tıbbi yardım ve maluliyet maaşı gibi savaşın diğer büyük harcamaları olacaktır ve ancak gelecekte toplam ne kadar para harcandığı saptanabilecektir¹⁸². Şüphesiz ki Afganistan'a müdahaleden sonra ABD

¹⁷⁸ İçinde Chomsky, 2003, s. 26.

¹⁷⁹ Newport, Frank, "More Americans Now View Afghanistan War as a Mistake", *Gallup Politics*, (19 Şubat 2014), <http://www.gallup.com/poll/167471/americans-view-afghanistan-war-mistake.aspx>, (27 Şubat 2014).

¹⁸⁰ "George W. Bush. State of the Union. Washington, DC. January 29 2002", *Presidential Rhetoric*, <http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/01.29.02.html>, (05 Nisan 2013).

¹⁸¹ "Cost of National Security", *National Priorities Project*, <http://nationalpriorities.org/cost-of/>, (02 Mart 2014). Afganistan ve Irak savaş harcamalarına ilişkin rakamları kaynaklara göre değişmektedir. Örneğin, Harvard Üniversitesi profesörü Linda J. Bilmes'a göre ABD, Afganistan ve Irak savaşları için 2 trilyon dolar harcamıştır. Bkz. Londono, Ernesto, "Iraq, Afghan Wars Will Cost to \$4 Trillion to \$6 Trillion, Harvard Study Says", *Washington Post*, (28 Mart 2013), http://articles.washingtonpost.com/2013-03-28/world/38097452_1_iraq-price-tag-first-gulf-war-veterans, (20 Aralık 2013); Teslik, Lee Hudson, "Iraq, Afghanistan, and the U.S. Economy", *Council on Foreign Relations*, (11 Mart 2008), <http://www.cfr.org/afghanistan/iraq-afghanistan-us-economy/p15404>, (27 Kasım 2013).

¹⁸² Amerikan hükümeti, İç Savaş'ının bitmesinden 150 yıl sonra hala o savaşın eski muhriplerinin akrabalarına para ödemeye devam etmektedir.

hegemonyasının ana dayanağı olan ekonomi bozguna uğramış ve ABD'nin ekonomik üstünlüğü ciddi bir şekilde sarsılmıştır.

ABD'nin Afganistan'a müdahalesi, hem yerli halk hem de Amerikan hükümeti için olumlu sonuçlar doğurmuştur. Örneğin Afgan kadınlarının durumuna dair gelişme söz konusu olmuştur: Afganistan'ın yeni hükümeti iktidarda geldiğinde kadınlara eğitim ve öğretim hakları verilmiştir. Bunun sonucunda birkaç milyon Afgan çocuk ve 50.000'i aşkın kadın öğretmen okula dönmüştür¹⁸³. Bununla beraber “Kalıcı Özgürlük” harekâtı boyunca 11 Eylül terör saldırılarını yapmakla suçlanan kişilerin çoğu öldürülmüş veya tutuklanmıştır. Dünyayı huzursuz eden yapılanmalardan biri olan Taliban rejimi düşürülmüştür. ABD, Afganistan ve Orta Asya ülkelerin topraklarında yeni askeri üsler kazanmış¹⁸⁴ ve Afganistan'da bulunan petrol ve gaz kaynağı güvenceye alınmıştır. ABD eski Afganistan elçisi ve askeri komutanı Karl Eikenberry, müdahalenin olumlu taraflarını değerlendirdiği zaman Afganistan'ın yeniden inşası kapsamında Afganistan tarihinde eşi görülmemiş seviyede ulaşım sisteminin geliştirildiğini, çok sayıda okul ve yol inşa edildiğini, sağlık ve eğitim alanlarında kalitenin arttırıldığını, daha çok kişiye elektrik sağlanabildiğini vurgulamıştır¹⁸⁵.

Öte yandan ABD'nin Afganistan'a müdahalesi, olumsuz etki de bırakmıştır. Amerika'nın hava saldırısından korkan yaklaşık 1 milyon Afgan vatandaşı evini terk etmek zorunda kalmıştır. Harekât başlamadan önce BM raporuna göre, Afganistan'da 8 milyon kişi acil yardıma ihtiyaç duymaktaydı. Bu durumu betimlerken Roy Arundhati şöyle sert bir ifade kullanmıştır: “*yeni yüzyılın sonsuz adaletine tanık oluyoruz: siviller, öldürülmeyi beklerken açlıktan ölmektedirler*”¹⁸⁶. Uluslararası kamuoyu buna göz yummaya karar vermiştir.

¹⁸³ “U.S. Intervention from Afghanistan to Iraq. David Barsamian Interviews Noam Chomsky”, *International Socialist Review Online Edition*, http://www.isreview.org/issues/25/chomsky_interview.shtml, (03 Aralık 2013).

¹⁸⁴ Afganistan Harekâtı'ndan sonra Orta Asya'daki Amerikan yığınağı hızla artmaya devam etmektedir. Bkz. Aras, 2006, s. 166. Özbekistan'da konuşlanmış olan 1500 Amerikan askerini desteklemek için 3000 Amerikan askeri de Kırgızistan'a gönderilmiştir. Tacik ve Kazak hava üslerinin askeri operasyonlar için kullanımı konusunda gerekli anlaşmalar yapılmış ve hatta tarafsız olan Türkmenistan bile hava sahasını askeri uçuşlara açmayı kabul etmiştir.

¹⁸⁵ Eikenberry, Karl, içinde Brinkley, Joel, “Money Pit: The Monstrous Failure of US Aid to Afghanistan”, *World Affairs*, <http://www.worldaffairsjournal.org/article/money-pit-monstrous-failure-us-aid-afghanistan>, (13 Ocak 2014).

¹⁸⁶ Roy, Arundhati, “The Algebra of Infinite Justice”, *The Guardian*, (29 Eylül 2001), <http://www.theguardian.com/world/2001/sep/29/september11.afghanistan>, (12 Ekim 2013).

Olumsuz etki bugün de görülmektedir. ABD'nin Afganistan'a müdahalesi sonrasında yer alan güvensizliğin ve şiddetin artması, büyük sivil kayıplara neden olmuştur. Özellikle ABD askerleri tarafından risk teşkil etmeyen olaylarda bile kontrolsüz ve öldürücü gücün kullanılması, ABD'nin imajına ve liderliğine büyük zarar vermiştir¹⁸⁷. Ekim 2013 itibariyle doğrudan çatışma nedeniyle Afganistan'da tahminen 18.000 sivil hayatını kaybetmiştir¹⁸⁸. RAND¹⁸⁹ raporuna göre, 2002 ile 2006 döneminde isyancı saldırılar 4 kat artmış ve bu saldırılar nedeniyle ölü sayısı 8 kat artmıştır¹⁹⁰. Başka bir rapora göre Taliban'ın faaliyetleri, ülkedeki var olan yolsuzluk ve ademi merkezileştirme nedeniyle yeniden yapılandırılmasının etkisini azaltmaktadırlar. Örneğin Taliban, birçok yeni inşa edilmiş birçok okulu tahrip etmiştir. Kalan okulların birçoğu ise elektrik veya sudan yoksundur. Ülkedeki mevcut felaket durumunu, "Awakened Youth of Afghanistan" örgütünün lideri Ahmed Karimizai, Afganistan'da devam eden savaşı, "Afghanicide" (Afganistan'ın öldürülmesi) diye adlandırmıştır¹⁹¹. Tüm bu gelişmeler ABD'nin Afganistan'a müdahalesinin o kadar kurtarıcı olmadığını göstermiş ve dünyada ABD ahlaki liderliği sorgulanmaya yol açmıştır.

Afganistan Harekâtı başlattığı zaman Afganistan, dünyanın en fakir, gelişmemiş ve en az okuma yazma bilen ülkelerinden biriydi. Bugün tüm olumlu sonuçlara rağmen Afganistan hala dünyanın en yoksul ülkelerinden yer almaktadır. Bunun en parlak bir örneği, Afganların %55'i kendi yaşamını "eziyet" olarak nitelemesidir¹⁹². 10 yılı aşkın süren yeniden yapılanma sürecinden sonra ekonomik ve toplumsal göstergelere bakıldığında bu girişimin çok başarılı olduğu söylenemez. Örneğin Afganistan'da

¹⁸⁷ Örneğin, 1 Temmuz 2002'de gece yarısında bir Afgan düğünü boyunca otomatik silahlarla havaya ateş edilmiştir. Bu ateş tehdit olarak algılayan Amerikan C-130 savaş uçağı düğündeki insanlara saldırıya geçmiş ve attığı roketler düğünün yapıldığı binayı tahrip etmiştir. Aralarında çocuklarında bulunduğu 48 sivil hayatını kaybetmiş ve 100'ü aşkın kişi yaralanmıştır.

¹⁸⁸ "Civilians Killed and Wounded", *Costs of War*, <http://costsofwar.org/article/civilians-killed-and-wounded>, (20 Kasım 2013).

¹⁸⁹ RAND şirketi (Araştırma ve Geliştirme, İngilizce *Research and Development* başharflerinden) ilk önce ABD silahlı kuvvetleri için araştırma ve geliştirme yapması amacıyla 1946 yılında "Project RAND" ismiyle kurulmuştur. 1948 yılında ana şirket bünyesinden ayrılmış, kâr amacı gütmeyen dünya çapında siyasi strateji ve düşünce kuruluşuna dönüşmüştür.

¹⁹⁰ Jones, Seth, *Counterinsurgency in Afghanistan*, RAND Corporation: Santa Monica, 2008, ss. 48-49.

¹⁹¹ Gopal, Anand, "Afghanistan's Emerging Antiwar Movement", *The Christian Science Monitor*, (20 Ekim 2008), <http://www.csmonitor.com/layout/set/basic/World/Asia-South-Central/2008/1020/p07s02-wosc.html>, (20 Ekim 2013).

¹⁹² Younis, Mohamed, "Majority of Afghans Suffering in 2013", *Gallup*, (19 Şubat 2014), <http://www.gallup.com/poll/167465/majority-afghans-suffering-2013.aspx>, 27 Şubat 2014).

ortalama hayat süresi 50.5 yıldır, dünyadaki en kısa sürelerden biridir¹⁹³. Afganistan bebek ölüm oranlarında, dünya birincisidir. Her bin bebeğin 117'si 1 yaşına gelmeden ölmektedir¹⁹⁴. Tüm bu eğilimler, Afganistan'ın yeniden inşasının başarısızlığını gündeme getirmektedir. Yerli halkın refah seviyesinin düşük olması, toplumda büyük hoşnutsuzluk yaratarak ABD'nin ve NATO'nun Afganistan'da bulunmasına karşı tepkilere yol açmaktadır.

Genel olarak ABD'nin Afganistan'a yapılan askeri müdahale, ABD'nin Vietnam sonrasındaki en uzun süren harekâtıdır. ABD silahlı kuvvetleri 2001 yılından bu yana Afganistan'da kalmaya ve kayıplar vermeye devam etmekte ve Amerikan kayıplarının sayısı her yıl artmaktadır: 2001 yılında ABD, sadece 5 asker kaybederken, 2002'de ise bu sayı 30'a yükselmiş ve bundan itibaren sürekli artış göstermiştir. 11 Eylül 2013 tarihi itibariyle, "Kalıcı Özgürlük" harekâtı sırasında 2.144 ABD askeri hayatını kaybetmiştir¹⁹⁵. Anatol Lieven'e göre Amerikan ve İngiliz askerleri; "ABD ve İngiltere vatandaşları için Afganistan'ı daha tehlikeli yapmak niyetiyle Afganistan'da hayatlarını kaybetmektedir"¹⁹⁶. Şüphesiz ki müdahale süresince ABD askerleri hayatlarını kaybetmeye devam ettikçe Amerikan halkının kendi hükümetine verdiği destek de düşmektedir. Fakat ABD, dünya güvenliği ve küresel barış adına kayıplar vererek, bedeli ne olursa olsun Afganistan'a istikrar getirme ve terörü yok etmede ne kadar kararlı olduğunu uluslararası topluma göstermektedir. Amerikan söylemine karşı durmak zordur, çünkü barıştan ve istikrardan herkes faydalanabilecektir. Bu yüzden de ABD'nin, Afganistan'a yaptığı müdahale ve ülkede bulunması meşrulaşmaktadır.

ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesi ve Taliban rejiminin düşürülmesi, fiilen eski bir olgu yine kanıtlamıştır: ABD istediği takdirde herhangi gelişmemiş bir ülkeye saldırabilmekte ve bu ülkenin iktidarını değiştirebilmektedir. Taliban rejiminin düşürülmesi ABD için gördüğümüz gibi zor değildi. Ancak Afganistan Harekâtı kısa

¹⁹³ "Country Comparison: Life Expectancy at Birth", *CIA The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2102rank.html>, (23 Şubat 2014).

¹⁹⁴ "Country Comparison: Infant Mortality Rate", *CIA The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2091rank.html>, (27 Şubat).

¹⁹⁵ Crowley, Dennis, "The 12-Year War: 73% of U.S. Casualties in Afghanistan on Obama's Watch", *CNS News*, (11 Eylül 2013), <http://cnsnews.com/news/article/dennis-m-crowley/12-year-war-73-us-casualties-afghanistan-obamas-watch>, (02 Aralık 2013). Bu araştırmaya göre, Afganistan'da tüm Amerikan kayıplarının %73'ü (1.575 kişi) 20 Ocak 2009 sonrası dönemde olmuştur..

¹⁹⁶ Lieven, Anatol, içinde Chomsky, 2012, s. 57.

sürede başarıyla sonuçlanmasına rağmen müdahale sonrası dönem başarısızlıklarla doluydu. Örneğin Afganistan’da El Kaide ve Taliban unsurları etkisiz hale getirilememiştir, Taliban hükümeti devrilmiş ama ülkenin büyük kısmında etkili durumda kalmıştır. İnsan hakları, eğitim, sağlık ve refah düzeyi gibi konularda hedeflenen gelişmeler sağlanamamıştır.

Afganistan’ı işgal etmek çok kolay gözükse bile bu dağlık coğrafyasından çıkmak oldukça zordur. Bu yanlışlığı XIX. yüzyılda İngiltere, XX. yüzyılda Sovyet Birliği ve XXI. yüzyılda ABD yapmıştır. “Terör ile Savaş” girişiminin sonucunda ABD, dünyada terör yok edilmekten ziyade onun tırmanmasına katkı sağlamıştır¹⁹⁷. Fakat Afganistan’a askeri müdahale gerçekleştirildiği zaman, bu eksikler önceden tahmin edilememiştir ve bu müdahaleye hem Amerikan kamuoyunu hem de diğer hükümetler destek vermiştir. Askeri müdahale için uluslararası toplumun onayını alan ABD, kendi hegemonyasında zora kayışın meşru ve gerekli olduğunu göstermeye çalışmıştır. Fakat uzun vadede Afganistan Harekâtı’nın ilerisini planlamayan ABD, terörün tırmanması, göç sorunu, güvenlik gibi sorunlarla baş başa kalmış ve bu durum hem kendi hem de dünya kamuoyunun ABD’nin askeri alanda hegemonyasının sorgulanmasına yol açmıştır. Bu koşullarda ABD hegemonyasının inşası ve sürekliliği için dünyanın ortak çıkarı olan güvenliğin ve barışın sağlanması adına ABD’nin uluslararası toplumla beraber çalışması ve müttefiklerinin desteğinin önemi, Amerikan söyleminde vurgulanmaya devam etmektedir.

Sonuç itibarıyla İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra doğan Pax Americana, devletin siyasi gücünü belirleyen ekonomik, askeri ve kültürel faktörlerden oluşmaktaydı. ABD; askeri, ekonomik ve kültürel/söylemsel olarak bu üç boyutta diğer ülkelerle karşılaştırıldığında daha büyük avantajlara sahipti. İkinci Dünya Savaşı’nı fiilen kazanmış olan tek ülke ABD idi, çünkü ne Avrupa ülkeleri gibi tahrip edilmiştir, ne de SSCB gibi geri kalmış bir bölgeye dönüşmüştür. Savaş sonrası yıllarda ABD, askeri gücünü kullanarak, Batı dünyasını SSCB’nin tehdidinden korumuş; ekonomik gücünü kullanarak, Avrupa’nın yeniden inşasını sağlamakla beraber Almanya ile Japonya’ya yeniden ayağa kaldırıp dünyanın en refah devletlerine dönüştürerek uluslararası topluma

¹⁹⁷ Mesela ‘Terör ile Savaş’ girişiminin sonucunda, El-Kaide’nin gönüllü asker alma artmıştır. Bkz. Chomsky, 2003, s. 12.

yeniden dâhil etmiş; kültürel gücünü kullanarak ise kendi düşüncelerini, değerlerini, üretim ve yaşam tarzını tüm dünyaya ihraç etmiştir. Nitekim ABD, lider devlet üstünlüğünü güvence altına almış, genel ilkelere uygun olarak işleyen ve aynı zamanda diğer devletler için de belirli bir tatmin ortamı sağlayan bir düzen oluşturmayı başarmış ve gerçek bir hegemon olmuştur.

ABD hegemonyasının gerçek kuvveti olan kültürel ve diğer devletlerin desteğine dayalı liderlik, XXI. yüzyıla gelindiğinde askeri güç ve zora başvurma nedeniyle yeni bir boyut kazanmıştır. 11 Eylül 2001 tarihinin unutulmayan olayları, ABD hegemonyasının yeni bir sayfa açmasına neden olmuştur. ABD'nin Afganistan'a yaptığı askeri müdahale ile başlayan "Terör ile Savaş" girişimi, ABD dış politikasını askerileştirmiş ve ABD hegemonyasında şiddete ve hâkimiyete doğru kayışa yol açmıştır. Buna rağmen ABD, dünyanın ortak değerleri olan güvenlik, barış, istikrar adına hareket etme söylemini vurgulayıp uluslararası toplumun onayını almayı başarmıştır. ABD, küresel terörizm tehdidine karşı tüm dünyayı birleştirerek "Terör ile Savaş" söyleminin merkezine kendini yerleştirmiştir. Dolayısıyla ABD, ahlaki liderliğini korumayı başarmıştır.

ABD, kendi hegemonyasında zora kayış olmasına rağmen, dünyanın rızasını ve kamuoyunun desteğini arama girişiminde ortak kültüre, ortak çıkarlara, insan hakları gibi evrensel (fiilen, Batılı) normlara odaklanarak karşılıklı antlaşmaya dayalı bir söylem ileri sürmeye çalışmıştır. Bunun yanında ABD, kendi hegemonyasını devam ettirmek için diğer devletlerle kültürel bağlara vurgu yaparken çeşitli yardım tekliflerinde bulunarak onların desteğini almayı başarmıştır. Bu anlamda ABD'nin eski ve güvenilir müttefiki olan Türkiye'nin, ABD hegemonyasına nasıl onay verdiğine ve ABD hegemonyasının sürdürülmesine nasıl katkı sağladığına ilişkin konular sonraki bölümde irdelenecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: 11 EYLÜL SONRASINDA ASKERİ ALANDA ABD HEGEMONYASININ SÜRDÜRÜLMESİNDE TÜRKİYE’NİN ROLÜ

Bu bölümde, NATO bünyesinde Türkiye’nin rolü ABD’nin Afganistan’a müdahalesi ve müdahale sonrası Afganistan’ı yeniden yapılandırma sürecinde Türkiye’nin faaliyetlerini ve Türk-Amerikan ilişkilerine dair karşılıklı söylem incelenerek, Gramscian teori uygulanmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede, NATO’ya salt bir askeri bir örgüt olarak değil, ABD’nin liderliğinde ortak ideolojiye ve paylaşılan değerlere dayalı siyasi-askeri bir kurum olarak bakılacaktır. Paylaşılan değerler ve ortak çıkarlar, askeri güç unsurlarından daha etkilidir; bu yüzden, NATO’nun söyleminde “uluslararası güvenlik”, “barışın korunması”, “tehdidin yok edilmesi” gibi kavramların kullanılması, ABD önderliğinde yürütülen NATO faaliyetlerinde diğer devletlerin desteğini almaya yöneliktir. 11 Eylül’den hemen sonra ABD tarafından öne sürülen ve uluslararası güvenlik için Afganistan’a yeniden yapılandırmanın gerektiğini içeren “Terör ile Savaş” hegemonik söylemi ABD’nin Afganistan’a müdahalesini sonraki dönemde meşrulaştırmıştır. Türkiye bu sürece katılarak kendi çıkarları uğruna değil, Afganistan ve daha geniş bir anlamda küresel bir çıkar uğruna hareket etmiştir. Bu yüzden ABD hegemonyasının sürmesini açıklamak için söylemin incelenmesi gerekmekte ve bu noktada Gramscian yaklaşım ön plana çıkmaktadır.

Genel olarak İkinci Dünya Savaş’ından sonra Türkiye’nin dış politikası, ABD ile ilişkileri geliştirmeye ve Batı dünyası ile yakınlaşmaya yöneliktir. Soğuk Savaş boyunca Batı Bloğu’na dâhil edilen Türkiye, hem kendi hem de müttefiklerin güvenliğini sağlamak amacıyla NATO üyesi olmuştur. Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olduğu için Türkiye’nin Batı kurumu olan NATO bünyesinde özgün bir yeri vardı. Ayrıca Batı yanlısı olmakla beraber Ortadoğu ve Orta Asya devletleri ile kültürel ve tarihsel bağlara sahipti. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası dönemde ABD ve NATO için Türkiye’nin önemi artmıştır. Bu bölümde Gramsci’nin teorisinin yardımıyla Türkiye’nin rolü ve

ABD hegemonyasına katkısı, jeostratejik açıdan değil, kültürel ve söylemsel açıdan açıklanmaya çalışılacaktır.

Bu bölümün üç tezi vardır. Birincisi, NATO'nun güvenlik, barış ve istikrar uğruna kurulduğu ve bu değerlerin savunulmasına yönelik faaliyette bulunduğu için uluslararası kamuoyu tarafından ona duyulan minnet duygusu, ABD hegemonyasının devamını kolaylaştırmaktadır. NATO bünyesinde paylaşılan Batılı değerleri ve ortak kimliği benimseyen Türkiye, uluslararası toplumun ortak çıkarları olan güvenlik, barış, istikrar adına hareket ederek ABD hegemonyasının inşasına ve sürekliliğine katkıda bulunmaktadır. İkincisi, Afganistan'da yeniden yapılandırma faaliyetlerinde bulunan Türkiye, yürütülen projeler sayesinde Afgan halkının desteğini almayı başararak ABD'ye karşı duyulan olumsuz görüşleri hafifletmekte ve 11 Eylül ertesinde ABD hegemonyasının sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Üçüncüsü ise, Türk kamuoyunda gelecekte ortaya çıkabilecek hegemonya karşıtı bir söylemin kaynağı olarak anti-Amerikanizme rağmen iki ülkenin üst düzey yetkililerinin karşılıklı dile getirildikleri işbirliğine dair olumlu ifadeler, karşılıklı olumlu algılamaları yaratmakta ve işbirliğinin derinleştirilmesi için gerekli zemini hazırlamaktadır.

Bu bölümün ilk kısmında Türkiye ile ABD arasında XX. yüzyıl boyunca gelişen askeri işbirliği incelenecek ve Türk dış politikasının ABD hegemonyasını destekleyen faktörleri belirlenecektir. Sonraki kısımda, Türkiye'nin NATO kapsamında ABD'nin hegemonyasına nasıl onay verdiği incelenecektir. Bölümün üçüncü kısmında, ABD'nin Afganistan Harekâtına Türkiye'nin katkısından bahsedilecek ve bu katkının ABD hegemonyasını nasıl etkilediği değerlendirilecektir. Son olarak, iki ülke arasında karşılıklı söyleme bakılarak dile getirilen ifadelerin kamuoyuna ve ikili ilişkilere nasıl etki ettiğine değinilecektir. Bununla beraber anketlerin sonuçları irdelenecek ve Türk kamuoyunda anti-Amerikanizm eğiliminin hegemonya karşıtı bir söylem oluşturup oluşturamayacağı değerlendirilecektir.

1. ABD ve Türkiye: Tarihsel Müttefikler

Gramsci'nin dediği gibi “siyaset sanatında, geçmiş tarihin yeniden yapılandırılması değil, şimdiki ve gelecek tarihin yapılandırılması söz konusu olmaktadır”¹. ABD ile Türkiye'nin ortak bir tarihi yaratmaya çalıştığını söylemek yanlış olmaz. İki asırdır devam eden iki ülke arasındaki askeri, ekonomik, siyasi ve kültürel işbirliği halen çok kapsamlı bir ortaklığın iyi bir örneğidir. Özellikle NATO'nun kuruluşundan beri iki devlet arasında yakın bir işbirliği bulunmaktadır. Ancak NATO konusuna sonraki bölüme değinilecektir; izleyen kısımda İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana iki ülke arasındaki işbirliğinin kısa bir özeti verilecektir.

Türk-Amerikan diplomatik ilişkileri XIX. yüzyılın başında gelişmeye başlamıştır. ABD, o yıllardan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nu “doğunun anahtarı” olarak saymış ve ticari ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır². ABD Birinci Dünya Savaşı'na girdiği zaman karşı tarafta savaşan Osmanlı İmparatorluğu ile tüm ilişkilerini koparmış ve bu ilişkiler savaş sonrası düzeni belirleyen Lozan Antlaşması ABD Kongresi tarafından 1930 yılına kadar onaylanmadığı için fiilen bu yıla dek yeni Türkiye Cumhuriyeti ile tamamen yeniden kurulmamıştır³. İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye tarafsızlık ilan ettiği için ABD ile ilişkilerde büyük bir değişiklik olmamıştır. Ama Savaş'tan hemen sonra ABD siyasetçileri, Türkiye'nin hayati öneme sahip rolünü farketmiş ve Türkiye ile daha yakın ilişkiler kurmuştur. Türk siyasetçilerin gözünde ise Türkiye, ABD ile ittifak kurmanın da yardım edeceği Batıyla özdeşleşme yoluyla ekonomik, siyasi ve kültürel açıdan gelişebilmiştir⁴. Türkiye'nin Batı'ya yönelik laik bir devlet yapılanma isteği ve 1940'lı yıllarda başlayan demokratikleşme süreci, iki ülke arasında ilişkilerin temeline verilen değerleri oluşturmuştur⁵.

¹ Hoare, s. 401.

² Beriş, Yakup, Gürkan Aslı, *Türk-Amerikan İlişkilerine Genel Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler. TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu*, New York, 2002, s. 5.

³ Lesser, Ian, *Bridge or a Barrier? Turkey and the West after the Cold War*, Santa Monica: RAND, 1992, s. 32.

⁴ Uslu, Nasuh, *Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000, s. 90.

⁵ Kirisci, Kemal, “Turkey and the United States: Ambivalent Allies”, *Global Research in International Affairs*, <http://www.gloria-center.org/1998/11/kirisci-1998-11-03/>, (12 Ocak 2014).

Türkiye'nin üç ana nedenle ABD ile ittifak kurmaya karar verdiği söylenebilir: güvenliğini korumak, askeri ve ekonomik yardım almak ve Batı tipi devlet yapısını pekiştirmektir⁶. Bunların dışında Türk yöneticilerin Türkiye'yi Batılılaştırma, uluslararası toplumun bir üyesi olarak görme ve dünyanın en güçlü ve nüfuzlu devletinin yanında olma istekleri, onları ABD ile işbirliğine itmiştir. Amerikalı yöneticiler Türkiye ile ittifak kurmaya iten temel sebepler ise, Ortadoğu'daki ABD'nin çıkarları ile SSCB'yi çevreleme politikası açısından Türkiye'nin taşıdığı jeostratejik önemdi⁷. Aynı zamanda ABD, Türkiye'yi kendi nüfuz alanına alıp onu kendine bağlamak ve Türkiye üzerinden kendi değerlerini ve gücünü Ortadoğu'ya yaymak niyetindeydi.

Dönemin en büyük ABD savaş gemisinin "Missouri"nin İstanbul'a ziyaretinden sonra 7 Mayıs 1946 imzalanan antlaşma uyarınca ABD, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası" yoluyla aldığı borçlarını silmiştir⁸. Bu olay Türk-Amerikan ilişkilerinin daha da sıcak bir döneme girmesini sağlamıştır⁹. ABD, tıpkı benzer anlaşmalar yaptığı Avrupa'daki müttefiklerine yaptığı gibi, savaş sonrasında ekonomik bir darboğazdan geçmekte olan Türkiye'nin sırtından da ağır bir yük kaldırmıştır. Bundan dolayı ABD politikasına karşı minnet duygusu daha da güçlendirilmiş ve Türk kamuoyunun ABD'ye karşı olumlu görüşü pekiştirilmiştir. Bu da Türkiye'de ABD nüfuzunun artmasına ve gelecekte Türk kamuoyunun ABD'nin liderliğine onay vermesini kolaylaştırmıştır.

SSCB'nin baskısı ve komünizm tehdidi, Türkiye'nin dış politikasında Batı'ya ve özellikle ABD'ye daha hızlı yaklaşma sürecinin başlamasına neden olmuştur. Aslında ABD, SSCB'yi tehdit olarak algılamaya başladıkça Türkiye'nin jeostratejik konumunu değerlendirerek ve ABD dış politikası için onun çok değerli olduğunu kabul etmiştir¹⁰. Türkiye ise, SSCB'ye karşı güvenliğini korumak ve bu yıllarda iyice bozulan ekonomisini düzeltebilmek için ABD'nin ekonomik ve askeri desteğini doğrudan

⁶ Uslu, s. 17.

⁷ İbid.

⁸ "Missouri" gemisinin ziyareti hakkında bkz. Akalın, Cüneyt, "Missouri Ziyaretinin Tarihsel Anlamı", *İstanbul Üniversitesi Atatürk İkeileri ve İnkılâp Enstitüsü*, <http://ataturkilkeleri.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/03/ydta-03-akalin.pdf>, (2 Kasım 2013).

⁹ Ertem, Barış, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Cilt 12, Sayı 21, Haziran 2009), s. 384.

¹⁰ Rubin, Barry, Keaney, Thomas, *US Allies in a Changing World*, London: Routledge, 2000, s. 118.

sağlayabilme amacını taşıyan diplomatik faaliyetlerini yoğunlaştırmıştır. Bu çerçevede ABD ile Türkiye arasındaki yakın işbirliği İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 12 Temmuz 1947 yılında ilan edilmiş Truman Doktrini¹¹ çerçevesinde başlamıştır. Bu doktrin kapsamında Savaş'tan sonra Avrupalı devletlerinin yeniden yapılandırılması sürecine yardım etmek amacıyla ileri sürülen Marshall Planı'nı 11 Eylül 1947'de ABD Kongresi tarafından onaylanmıştır. ABD'nin Türkiye'yi Marshall Planı'na dahil etme kararından sonra, Türkiye söz konusu yardımdan yararlanabilmek için 4 Temmuz 1948 tarihinde ABD ile Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalamıştır¹². ABD Türkiye'yi Marshall Planı'na dâhil ettiği zaman 16 Nisan 1948 yılında Mecliste konuşan Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, Türkiye'nin acil ekonomik ihtiyaçlarını görerek dostluk hislerinin bir göstergesi olarak bu kararı alan ABD'ye minnettar olduklarını ifade etmiştir¹³. Bununla beraber Marshall Planı'na Türkiye'nin dâhil edilmesi, fiilen Türkiye'nin Avrupa'ya katılmasını ifade ediyordu. Dolayısıyla ABD, Türkiye'nin artık Avrupalı bir ülke olduğunun altını çiziyordu.

1947–1949 döneminde, Truman Doktrini'nde yer alan askeri malzeme yardımı da dahil olmak üzere, Türkiye'ye verilen Amerikan yardımının tutarı 152.5 milyon dolar olmuştur. Bu rakamdan 147.5 milyon dolar hava, kara ve deniz kuvvetlerinin modernizasyonu için kullanılırken, 5 milyon dolar yol yapım çalışmaları için ayrılmıştır. 1947–1951 yılları arasında ise Türkiye'ye yapılan ABD askeri yardımının miktarı toplam 400 milyon dolara ulaşmıştır¹⁴. Marshall Planı çerçevesinde ABD, Türkiye'ye 225 milyon ekonomik ve 553 milyon dolarlık askeri yardım sağlamıştır. Marshall Planı uyarınca mali yardımın %60'ı askeri ihtiyaçları, %40'ı ise sivil ihtiyaçları karşılamak için kullanılmıştır¹⁵. Harry Truman'ın ifadesiyle verilen mali yardım, “iç bütünlüğü korumak ve Ortadoğu'da güvenlik sağlamak için askeri

¹¹ Truman Doktrini, 1947 yılında ABD Başkanı Harry Truman tarafından Sovyet tehdidine karşı hazırlanmış bir plandır. Truman Doktrini, ABD'nin dış politikasının değiştiğini ve Sovyet karşıtlığının bu yeni politikada temel esas olduğunu ilan etmiştir. Bu doktrin ile ABD “komünizm tehdidi” altındaki devletlere mali ve askeri yardım yapacağını açıklamıştır.

¹² Ertem, s. 392.

¹³ Uslu, s. 89.

¹⁴ Ertem, s. 390.

¹⁵ Kosikov, A., *Военно-технический потенциал Турции, (Türkiye'nin Askeri-Teknik Potansiyeli)*, Moskova, 2001, s. 56.

modernizasyona yönelikti”¹⁶. Marshall Planı kapsamında verilen Amerikan mali yardımları sayesinde Türkiye İkinci Dünya Savaş sonrası ABD tarafında yer almış ve bu yardımların karşılığında ABD’nin liderliğini onaylamıştır.

Truman Doktrini ve Marshall Planı ile yaşanan sürecin kültürel açıdan Türkiye’nin toplumsal yaşamında da büyük etkileri olmuştur. ABD’nin Türk kamuoyundaki olumlu imajı güçlenmiştir. Amerikan mallarını kullanmak bir prestij haline gelmiştir. Amerikan çizgi romanlarının ve Hollywood filmlerin gelmesiyle çocuklar Amerikan kahramanlarını benimsemiş, yetişkinler ise Amerikan yaşam tarzıyla ilk defa tanışmıştır. Bu süreçte, Türk kamuoyunda ABD kültürüne ve değerlerine karşı büyük bir ilgi ve hayranlık başlamıştır¹⁷.

ABD İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Avrupa’nın yeniden yapılandırılmasını, dünya ekonomisinin gelişmesi, SSCB’nin çevrelenmesi kapsamında yapılan faaliyetleri salt kendi çıkarları için değil, uluslararası toplumun ortak çıkarları için yaptığını vurgulamıştır. Bu koşullarda Türk elitlerine göre ABD ile ittifak sadece Türkiye’nin ulusal çıkarlarına hizmet ettiği için değil, daha önemlisi aynı ideolojiye ve ahlaki değerlere sahip iki ülke arasındaki bir ittifak olduğu için sürdürülmeliydi¹⁸.

Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD, özellikle NATO aracılığıyla SSCB’ye karşı çevreleme politikası izlemiştir. Bu politika çerçevesinde Türkiye NATO’da bir kanat ülkesi olarak algılanmıştır. Sovyetlerin Batı’ya yayılmasını önlemek amacıyla ABD, Türk toprağında savunma ile ilgili 30 tesis kurmuştur¹⁹. Askeri personelin sayısı 5.000’den 1960’lı yıllarda 25.000’e yükselmiştir. 1959 yılında ABD, Türkiye’de 15 tane Jüpiter nükleer balistik füze konuşlandırmıştır. Bu füzeler 1962 yılında Küba Füze Krizi’ni²⁰ bitiren ABD-SSCB antlaşması gereği kaldırılmıştır.

Amerika’nın 1961 tarihli Dış Yardım Yasası (*Foreign Assistance Act*) kapsamında hibeleri içeren “Askeri Yardım Programı” (*Military Assistance Program*) ve Türk subay ve personelinin eğitim için yararlandığı “Uluslararası Askeri Eğitim Programı”

¹⁶ “President’s Harry Truman’s Address Before a Joint Session of Congress, March 12, 1947”, *The Avalon Project*, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/trudoc.asp, (10 Kasım 2013).

¹⁷ Ertem, s. 395.

¹⁸ Uslu, s. 26.

¹⁹ Türk toprağında bulunan Amerikan askeri üsleri tezin ilerleyen kısmında tartışılacaktır.

²⁰ Küba Füze Krizi, ABD’nin Türkiye’ye, SSCB’nin de Küba’ya nükleer başlıklı füze yerleşmesi ile başlayan, Ekim 1962’de dönemin iki devletin karşı karşıya getiren ve dünyayı nükleer savaş tehdidiyle karşı karşıya bırakan bir krizdir.

(*International Military Education Training – IMET*) uygulanmaya başlanmıştır²¹. Bu program çerçevesinde Türk askeri personeli, ABD askeri tesislerinde eğitim görme imkanı sağlanmıştır. Söz konusu programlar, iki ülke arasındaki askeri elitlerin kaynaşmasını, Türk askeri personelinin Amerikan değerlerini benimsemesini ve askeri elitler arasında ortak bir ideolojinin oluşturulmasına yardımcı olmuştur.

Türkiye'nin askeri ve ekonomik yardıma ihtiyaç duyması ve ABD'nin bu ihtiyacı karşılamaya istekli olması iki ülke arasındaki ilişkilerin İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki yıllarda sorunsuz olarak devam etmesini sağlamıştır. Fakat 1960–1970'li yıllar arasında Türk-Amerikan ilişkilerinde gerileme yaşanmıştır. Bunun en parlak örneği, 1963–1964 yıllarında Kıbrıs'ta yaşanan şiddet olaylarıdır. 1960 yılının Ağustos ayında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından adada toplumlar arası şiddet giderek tırmanmış ve 1964 yılına gelindiğinde Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'la birlikte 1960'ta imzaladığı “Garanti Anlaşması” maddeleri uyarınca adaya müdahale etmeye karar vermiştir. Türkiye'nin bu kararına cevaben, 5 Haziran 1964'te ABD Başkanı Johnson'un Türkiye Başbakanı İnönü'ye gönderdiği mektup iki ülke arasında çok büyük bir diplomatik krize sebep olmuştur. Mektupta Başkan Johnson Türkiye'ye Amerikan askeri malzemelerini bu amaçla kullanmasını yasaklamış ve eğer adaya müdahale edilirse herhangi bir Sovyet saldırısında NATO'nun Türkiye'yi savunmayacağını sert bir dille ilan etmiştir²². Bu olay verilen yardımlara rağmen ABD'nin Türkiye'yi sıkı kontrol altında tuttuğunu açıkça göstermiştir. Bu da, doğal olarak Türk kamuoyunda sert bir tepki yaratmış ve Amerika'ya ilişkin olumsuz görüşlerin ortaya çıkmasına ve güçlenmesine neden olmuştur. Mektup Türk basınında bomba etkisi yaratmıştır. Çünkü Türkiye Kore Savaşı sırasında gönüllü olarak Amerika'ya yardım etmek için birlik göndermesine rağmen şimdi Amerika'nın Türkiye'yi Sovyetlerle tehdit etmesi Türkiye'de büyük bir ihanete uğramışlık hissinin

²¹ Oran, Basın (ed.); *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne. Olgular, Belgeler, Yorumlar. Cilt II: 1980–2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 53.

²² “Correspondence between President Johnson and Prime Minister İnönü, June 1964, as released by the White House, January 15, 1966”, *Middle East Journal*, (Cilt 20, Sayı 3, Yaz 1966), ss. 386–393.

doğmasına neden olmuştur²³. Türkiye’de anti-Amerikanizmin ilk tohumları o zaman ekilmiştir.

Kıbrıs Krizi’nden sonra ilişkileri rayına yeniden oturtmaya çalışan Türkiye ve ABD, iki ülke arasında daha önce yapılan anlaşmaları yeniden gözden geçirerek bir çatı altında toplayan “Ortak Savunma İşbirliği Anlaşması”nı (OSİA) 3 Temmuz 1969’da gizli olarak imzalamıştır²⁴. 1974 yılında patlak veren Kıbrıs Barış Harekâtı²⁵ sırasında, Türk-Amerikan ilişkileri tekrar gerilemiştir. 1975 yılında ABD Kongresi, Türkiye’ye gönderilen ve NATO tarafından belirlenen amaçlara aykırı olarak kullanılan silaha ambargo koymuştur. Karşılık olarak, Türkiye kendi toprağında bulunan ABD üslerinin faaliyetini askıya almıştır. ABD stratejik çıkarlarına uygun olmayan ve Türkiye’nin Kıbrıs üzerinde yürüttüğü politikasını hiçbir şekilde etkilemeyen silah ambargosu 1978 yılında kaldırılmıştır²⁶.

27 Aralık 1979’da SSCB’nin Afganistan’a girmesinden sonra ABD Türkiye’ye stratejik olarak daha fazla önem atfetmeye başlamıştır. Bu gelişmelerin ardından yapılan değerlendirmelerde Türkiye, ABD için krizli bir bölgede güvenilir bir müttefik olarak tanımlanmıştır²⁷. 1980 yılında patlak veren ve 8 yıl süren İran-İrak Savaşı sırasında Ankara tarafsız kalmayı başarmıştır. Bu koşullarda ABD, bölgedeki askeri kapasitesini arttırmak amacı ile 29 Mart 1980 tarihinde “Türkiye ile Savunma ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması”nı (SEİA) imzalamıştır. Söz konusu Anlaşma’nın 5 yıl süreyle devamlı uzatılması öngörülmüştür. SEİA Türkiye-ABD karşılıklı yardım ilişkilerinin hukuki çerçevesini çizmekteydi ve uzatılması 1980’lerde ve 1990’larda ciddi sorunlara ve pazarlıklara yol açmıştır. Bu yıllar boyunca uzatma işlemi otomatikleşmiştir; taraflar talepte bulunmadığı için anlaşmanın 7. maddesi uyarınca her yıl uzatılmaya devam etmiştir²⁸.

²³ Çandar, Cengiz, “Türklerin Amerika’ya Bakışından Örnekler ve Amerika’nın Türkiye Politikası”, ss. 169–219, içinde Abramowitz, Morton, (ed.), *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Çev: Faruk Çakır, Nasuh Uslu, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s. 183.

²⁴ Bölme, s. 63.

²⁵ Kıbrıs (Barış) Harekâtı, 20 Temmuz 1974’te Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Kıbrıs’ta başlattığı ve 14 Ağustos’ta Türk Birlikleri’nin başkent Lefkoşa’ya girmesiyle sonuçlan

²⁶ Bilge Criss, Nur, “A Short History of Anti-Americanism and Terrorism: The Turkish Case”, *The Journal of American History*, (Cilt 89, Sayı 2, Eylül 2002), ss. 476.

²⁷ Beriş, s. 7.

²⁸ Oran, Cilt II, s. 256.

1948 ile 1975 yılları arasında Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için ABD, 4.5. milyar dolarlık yardımda bulunmuştur²⁹. 1981 yılında iktidara gelen Reagan yönetimi, Carter döneminde Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Zbigniew Brzezinski'nin "bölgesel etkileyiciler" (*regional influentials*) olarak tanımladığı – Türkiye ve Pakistan'a – yeni yardım paketleri geliştirmiştir. O yıllarda ABD'nin Türkiye'ye sağladığı savunma yardımının iki katına çıkartılması, Amerikan siyasetçilerinin Türkiye ile savunma ilişkilerine verilen önemin açık bir göstergesiydi³⁰. Bunun dışında yapısal uyum ve istikrar programları, fiilen ABD çatısı altında işleyen IMF ve Dünya Bankası'ndan büyük destek almıştır. Türkiye 1980 ile 1984 yılları arasında Dünya Bankası'ndan arka arkaya beş kez Yapısal Uyum Kredileri almıştır. 1980'lerin ortalarına kadar Türkiye bir başarı örneği ve yapısal düzenleme açısından bir model kabul edilmiştir³¹. Soğuk Savaş döneminde ABD, Türkiye'ye toplamda 12.5 milyar dolarlık ekonomik ve 14 milyar dolarlık askeri yardım paketleri sağlamıştır³². Buna karşılık olarak Jaccoby'nin ifadesiyle Türkiye'ye "Batı'nın güney kanadını koruma sorumluluğu verilmiştir"³³.

Reagan yönetiminin iktidarda olduğu döneme denk düşen Turgut Özal'ın başbakanlık döneminde (1983–1989), Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler çok yakınlaşmış ve altın yıllarını yaşamıştır. Bu da Özal'ın kişisel algısıyla ve bakış açısıyla ilgiliydi. Turgut Özal gençliğinden beri Amerika'dan etkilenmiş ve düşüncelerinin Amerika'dan esinlendiğini sıkça dile getirmiştir³⁴. Bununla beraber gerek Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler, gerekse Türkiye'nin geçirdiği ekonomik dönüşüm, her iki tarafın da birbirine olan ihtiyacını arttırmıştır³⁵.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte ABD'nin yeni küresel stratejisinde ve liderliğinde Türkiye'nin yeri ve önemi giderek artış göstermiştir. ABD Avrasya'da

²⁹ Zanutti, Jim, "Turkey-U.S. Defense Cooperation: Prospects and Challenges", *Federation of American Scientists*, <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R41761.pdf>, (24 Ekim 2013), s. 38.

³⁰ Uslu, ss. 262–263.

³¹ Öniş, Ziya, "Yeni Yüzyılın Başında Türkiye Ekonomisi. Eleştirel ve Karşılaştırılmalı Yaklaşımlar", ss. 137–168. içinde Abramowitz, Morton, (ed.), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Çev: Faruk Çakır, Nasuh Uslu, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s. 138.

³² "Turkey", *United States European Command*, <http://www.eucom.mil/mission/the-region/turkey>, (10 Ocak 2014).

³³ Jacoby, Tim, "Political Violence, the 'War on Terror' and the Turkish State", *Critical Studies on Terrorism*, (Cilt 3, Sayı 3, Nisan 2010), s. 100.

³⁴ Çandar, içinde Abramowitz, s. 173.

³⁵ Oran, Cilt II, s. 50.

etkinliğini artırmak için Türkiye'nin işbirliğine ihtiyaç duymuştur³⁶. ABD ahlaki liderliğini önce Doğu Blok üyeleri olan devletlere yayma niyetindeydi. Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'da yeni doğan Cumhuriyetler ile tarihsel ve kültürel bağları güçlü olmasından dolayı bu girişimde ABD'ye yardımcı olabilecekti. Fakat 1990'lı yıllarda ABD hegemonyasının askeri ve zor boyutu ön plana çıkmaya başladığı için Türkiye, ABD'nin askeri girişimlerine sürüklenmiştir. Soğuk Savaş sonrası yıllarda Türkiye-ABD ilişkilerinde 1990'ların en önemli sayılabilecek olayı, Irak'a karşı girişilen "Çöl Fırtınası"³⁷ harekâtında yapılan işbirliğidir. 1990 yılının Ağustos ayında Irak'ın Kuveyt'e müdahalesinden sonra ortaya çıkan savaş, uluslararası bir boyut kazanmış ve Türkiye'yi çok etkilemiştir. Türkiye, bu olayda, ABD ve müttefiklerinin yanında gönüllü olarak yer almış, savaşa doğrudan katılmamakla birlikte topraklarındaki üslerin kullanılmasına izin vermiş; Irak'a karşı uygulanan ekonomik yaptırımlara da katılmıştır. ABD'nin Türk hava üslerini kullanarak Irak'ı bombalamasına Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın kararıyla izin verilmiştir. Aslında bu karar, kamuoyunun duyarlılığına ve Türkiye'nin Ortadoğu'daki herhangi bir soruna müdahil olmaması gerektiğini öngören Türk dış politikası geleneğine aykırıydı³⁸. Fakat Batı yanlısı imajını korumak isteyen Türkiye, kendi ilkelerinden uzaklaşıp uluslararası normların geliştirilmesine ve barışın korunmasına öncelik vermiştir. Bu harekât sırasında ABD uluslararası topluma seslenirken barış ve güvenliğe odaklı söylem kullanmış ve harekâtı kendi çıkarı için değil, tüm bölgenin ve dünyanın çıkarı uğruna yürüttüğünü savunmuştur. Bu koşullarda Türkiye ABD'ye tam destek vermiştir.

Soğuk Savaşın bitişi ve Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile birlikte ABD Kongresi Türkiye'ye verdiği askeri yardımları sona erdirmeye karar vermiştir. Ancak Kongre'nin bu kararından sonra ortaya çıkan Körfez Savaşı'nın ardından Türkiye'ye

³⁶ Ibid., s. 251.

³⁷ (Birinci) Körfez Savaşı veya kod adıyla Çöl Fırtınası Harekâtı (17 Ocak 1991–28 Şubat 1991), 2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan krizin sonucunda, ABD liderliğinde 34 ülkenin dâhil olduğu koalisyon gücünün Irak'a karşı düzenlediği askeri harekattır.

³⁸ Makovsky, Alan, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Türkiye Politikası. Gelişme ve Sonuçlar", ss. 323–396, içinde Abramowitz, Morton, (ed.), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Çev: Faruk Çakır, Nasuh Uslu, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s. 325.

yapılan askeri yardımın miktarında artış görülmüştür³⁹. Bu durum, ABD'nin Türkiye'yi gelecekte yanında görmek istediğini ve yanında olduğu zaman Türkiye'nin ne kadar avantajlı olabileceğini göstermiştir.

1990'lı yıllarda ABD, Türkiye'nin PKK⁴⁰ ile mücadelesine destek veriyordu. Bu davranış Türk yöneticileri ve kamuoyunu tarafından sıcak karşılanmıştır. Örneğin PKK isyanının güç kazanmasıyla birlikte Mart 1992'de, Türkiye'nin güneydoğusunda siyasi bir karakter taşıyan Kürt bayramı Nevruz günü başkaldırı patlak vermiştir. Türk güvenlik güçleri sert bir biçimde karşılık vermiş ve uluslararası medya Türklerin isyanı bastırma yöntemi ile ilgili sert eleştirel röportajlar yapmıştır. Batı Avrupa ülkeleri Türkiye'yi sert bir şekilde eleştirirken sadece ABD Türkiye'yi anladığını, yani terörizm karşısında anayasal düzeni ve toprak bütünlüğünü korumaya yönelik makul ve anlaşılabilir bir karşılık olarak gördüğünü ifade etmiştir⁴¹. ABD'nin Kürt sorunundaki yaklaşımını açığa çıkaran olay, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Kenya'da yakalandığı sırada oynadığı roldü. Bu olay da ABD, Öcalan'ın yakalanışının diplomatik, siyasi ve teknik açıdan büyük rol oynadığını ve Kürt Sorunu konusunda Türkiye'ye tam destek verdiğini göstermiştir⁴².

Genel olarak Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile ABD arasında ilişkiler daha çok stratejik ve askeri nitelik taşıyordu. Bununla beraber Türkiye'nin ABD hegemonyasına verdiği onay, ABD'nin ekonomik yardımları ve Türk elitinin Türkiye'yi Batı'nın bir parçası görmeye devam etmek isteği ile sağlanmış oluyordu. 1990'larda özellikle Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da gündeme gelen değişimlerle birlikte Türkiye yalnızca coğrafi açıdan değil, siyasi yapısı, kimliği, tarihi ve kültürü ile ABD için önem kazanmaya başlamıştır. Bunların yanısıra ABD'nin dünyada tek süpergüç olması, iki ülke arasındaki ilişkilerdeki stratejik boyutun derinleşmesi, Türkiye'nin yeni ve eski komşularıyla sorunlar yaşaması, Avrupa'dan siyasi olarak uzaklaşması, içte yaşadığı

³⁹ Parris, Mark, "Starting Over: U.S.-Turkish Relations in the Post-Iraq War Era", *Washington Institute for Near East Policy*, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/starting-over-u.s.-turkish-relations-in-the-postiraq-war-era>, (14 Kasım 2013).

⁴⁰ Kürdistan İşçi Partisi (Kürtçe adının kısaltmasıyla PKK), Türkiye'nin doğu ve güneydoğusu kapsayan bölgede Türk hükümetine karşı savaştan silahlı örgüttür.

⁴¹ Makovsky, Alan, içinde Abramowitz, 2001, ss. 325–326.

⁴² Oran, Cilt II, s. 295.

ekonomik sorunlar ve 110 milyar doları aşan dış borcu Türkiye'yi ABD'ye çok bağımlı bir hale getirmiştir⁴³.

1990'lı yılların sonlarında ikili ilişkiler öyle ilerlemiştir ki, Kasım 1999'da Başkan Clinton'ın ülkeyi ziyareti ile zirveye ulaşmıştır. Bu ziyaret çok başarılı geçmiştir. ABD, Türkiye'nin AB üyeliğini hararetle desteklemiş ve üyelik sürecini her zaman teşvik ettiğini dile getirmiştir⁴⁴. Bunun yanında ABD, Türkiye'nin durumunu kuvvetlendirmiş ve ülkedeki ABD etkisini arttırmıştır⁴⁵. Clinton'ın TBMM'nde yaptığı konuşma, Amerika yanlısı olmayan 550 kişilik Mecliste 11 defa alkışlarla kesilmiş ve konuşma bittiği zaman ayakta alkışlanmıştır⁴⁶. Bunun dışında ABD, Ekim 1999'da 20 büyük ekonomiye sahip olan ülkenin katılımıyla kurulan G-20'ye Türkiye'nin de katılmasına destek vermiştir⁴⁷. Bu olay, 50 yıl önce ABD'nin Marshall Planı'na Türkiye'yi dâhil etmesi gibi Türk siyasetçileri arasında ABD'ye karşı minnet duygusu yaratmış ve gelecekte Türkiye'nin ABD'ye verebileceği desteğin olasılığını arttırmıştır.

Çağlar Kayder, 1990'lı yıllarda Türkiye'nin ekonomik durumunu tanımlarken, 1994, 1999 ve 2001 yıllarında arka arkaya gelen finansal krizlerle birlikte yolsuzluk, borç ve enflasyonun gibi temel sorunları olduğunu ve bu olumsuzluklarla mücadele etmek amacıyla Türk hükümetlerinin IMF'den devamlı mali yardım ricalarında bulunduğunu söylemiştir⁴⁸. İşte bu koşullarda istediği politikayı izleyebilmek ve kendi hegemonyasını Ortadoğu bölgesinde sürdürebilmek için ABD askeri ve mali yardımları karşılığında Türkiye'nin rızasını almak istediğiydi.

ABD XX. yüzyıl boyunca Türkiye'ye sürekli askeri, mali ve siyasi yardımlarda bulunmuştur. Morton Abramowitz, Amerika'nın Türkiye'ye sağladığı sürekli diplomatik desteğin mali yardımdan daha önemli olduğunu düşünmektedir. Bunun nedeni, Türkiye'nin dünyada çok az dostu sahip olduğudur ve komşularının dostluktan uzak olduğudur. Yine Abramowitz'a göre, NATO ülkeleri de Türkiye'ye çok sempati duymamaktadır. Dünyanın en güçlü ülkesini en iyi ve bazen görünürde tek dost olarak

⁴³ Ibid., s. 324.

⁴⁴ Öniş, içinde Abramowitz, 2001, s. 165.

⁴⁵ Abramowitz, Morton, (ed.), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Çev: Faruk Çakır, Nasuh Uslu, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s. 3.

⁴⁶ Çandar, içinde Abramowitz, 2001, s. 211.

⁴⁷ Oran, Cilt II, s. 290.

⁴⁸ Kayder, Çağlar, içinde Tuğal, Cihan, "NATO's Islamists. Hegemony and Americanization in Turkey", *New Left Review*, (Cilt 44, Mart-Nisan 2007), s. 13.

yanında bulmak, Türk hükümetlerine ülke dışında ve içinde çok büyük bir destek olmuştur⁴⁹.

Türk yöneticilerinin Batı ile özdeşleşme ve dünyanın en güçlü devletinin yanında olma istekleri, Amerikan değerlerinin, kültürün ve söyleminin Türkiye’de yayılmasını ve güçlenmesini kolaylaştırmıştır. Dankwart Rustow, Türk yönetici sınıfının ABD’ye karşı hoşgörüsünden emindi: “*Son dönemin başbakanlarından Süleyman Demirel ABD’de Eisenhower burslusu olarak okumuş; Robert Koleji mezunu olan Bülent Ecevit Türkiye’nin Londra Basın Ataşeliğinde çalışmış ve Harvard’da lisansüstü araştırmalar yapmış; amiral Bülend Ulusu NATO’nun Akdeniz gücünde görev yapmış; Turgut Özal Washington’da Dünya Bankası’nda bir yıl çalışmıştır*”⁵⁰.

Yukarıda tartışılan unsurlar, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD hegemonyasının kurulması çerçevesinde Türkiye’nin onayı alma sürecini kolaylaştırmışlardır. Kıbrıs sorunu gibi bazı konularda anlaşmazlıklar yaşanmasına rağmen genel olarak XX. yüzyıl boyunca iki ülke arasındaki ilişkiler geliştirmeye devam etmiştir. İki ülkenin ilişkilerinin gidişatını özetleyerek karşılıklı anlaşmalara, ortak çıkarlara, ekonomik yardımlara ve kültürel değerlere bakıldığında Türkiye’nin ABD hegemonyasına nasıl bir katkı sağladığını anlamak mümkündür. Bir sonraki kısımda ABD hegemonyasının kuruluşunda ve işleyişinde NATO’nun rolü ve güvenlik söylemi incelenecektir.

⁴⁹ Abramowitz, Morton, “Amerika’nın Türkiye Politikasının Belirlenmesi Sürecinde Karşılaşılan Güçlükler”, ss. 221–268, içinde Abramowitz, Morton, (ed.), *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Çev: Faruk Çakır, Nasuh Uslu, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, s. 263.

⁵⁰ Rustow, Dankwart, içinde Çandar, Cengiz, “Türklerin Amerika’ya Bakışından Örnekler ve Amerika’nın Türkiye Politikası”, ss. 169–219, içinde Abramowitz, Morton, (ed.), *Türkiye’nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Çev: Faruk Çakır, Nasuh Uslu, Ankara: Liberte Yayınları, 2001, ss. 202–203.

2. ABD Hegemonyasında NATO ve Türkiye

2.1. ABD Hegemonyasının Kurumsal Bir İfadesi Olarak NATO

Tezin birinci bölümünde belirtildiği gibi uluslararası örgütler, hegemon devletin ideolojisinin gelişmesini sağlayan ve küresel normları aktaran bir araç görevi üstlenmektedir⁵¹. Robert Cox'un düşündüğü gibi kurumsallaşma ile hegemonya yakın bir etkileşimde bulunmaktadır. Hegemonyanın dünya ölçeğinde genişlemesi uluslararası örgütler ile desteklenmektedir⁵². Güçlü devletler kendi çıkarlarını evrensel çıkarları olarak pazarlarken diğer devletlerin rızasını alıp liderliklerini sürdürebilmektedir. Bunun dışında Fontana'nın ifade ettiği gibi hegemon önderliğinde olan siyasi ve askeri ittifaklar, gönüllü ve serbest üyeliğe dayanmaktadır⁵³. Uluslararası varlığa dönüşebilecek ittifak, genel olarak hegemonik bir söylem kullanılarak hegemon devlet tarafından başlatılmaktadır. İzleyen kısımda bu olgunun en iyi örneği olan NATO tartışılacaktır.

ABD eski Başkanlarından Franklin Roosevelt, dünya güvenliğini, uluslararası kurumlar aracılığıyla sağlayan ABD'nin güce dayanmama gerektiğini düşünüyordu⁵⁴. Dünya işlerinde, kilit rolü BM'nin üstlenmesi gerekiyordu. Fakat İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde bu rolü, NATO üstlenmiştir. NATO'nun kurulmasında ABD öncü bir rol oynamış ve güvenliğe odaklı bir söylem kullanmıştır. ABD önderliğinde kurucu ülkelerin, NATO ile sadece askeri bir ittifak değil, Atlantik "topluluğunu" kurmak istedikleri söylenebilir⁵⁵. "Topluluk" kelimesi, ahlaki ve kültürel bir bağ içerdiği için ve uluslararası topluluğa atıfta bulunduğu için ittifak kelimesinden daha olumlu bir şekilde algılanmakta ve "topluluğun" küresel çıkarlar adına yürüttüğü faaliyetler daha az sorgulanmaktadır.

⁵¹ Cox, 1983, ss. 162–175.

⁵² Cox, içinde Keohane, 1986, s. 219.

⁵³ Fontana, bunun ilk örneği, eski Yunan Devleti hatırlatmaktadır. Bkz. Fontana, s. 81.

⁵⁴ Roosevelt, Franklin, içinde Arrighi, 2007, s. 251.

⁵⁵ Sjurssen, Helene, "On the Identity of NATO", *International Affairs*, (Cilt 80, Sayı 4, Temmuz 2004), s. 690.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Sovyet Birliği'nden kaynaklanan ve Avrupa'ya yayılabilecek komünizm tehdidine karşı Batı Avrupa ülkelerini kendi himayesi altına almıştır. Avrupa ülkeleri savaş sonrası fiilen tahrip olmuş, ABD'nin mali, siyasi ve askeri desteğe ihtiyaçları vardı. Amerika'nın istediği an bu koruma kalkanını kaldırma ihtimali korkusu, Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin ABD'nin taleplerine onay vermesini sağlamıştır. NATO'nun oluşumunda işte bu güvenlik kaygıları ön plana çıkmıştır. Ortak güvenliği arttırmak ve iki kıtanın askeri güçlerini sıkı bir biçimde birbirine bağlamak amacıyla 4 Nisan 1949 yılında 12 ülke tarafından Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü (*North Atlantic Treaty Organization – NATO*) kurulmuştur. Bu tarihten itibaren geçirdiği altı genişleme süreci sonucunda bugün 28 üyeli bir örgüte dönüşmüştür. Bu durum, İttifak'ın genişlemesinin dinamik ve devam eden bir süreç olduğunu göstermektedir.

NATO, tarihin en güçlü ve başarılı ittifaklarından bir tanesidir. NATO, üyelerin dış ve iç güvenlik politikalarını yöneten ve ittifak içinde istişareler için oturum sağlayan siyasi-askeri bir ittifak olarak tanımlanabilmektedir⁵⁶. Bunun yanında, üye devletlerin birbirleriyle askeri işbirliğinde bulunabilmesinde ve kendi yeteneklerini geliştirebilme fırsatı sağlayan NATO, işlevsel bir nitelik taşımaktadır⁵⁷. NATO askeri ittifaktan ziyade siyasi-askeri-ideolojik bir örgüttür. Genelde aynı veya benzer ideolojiye ve kültürel değerlere sahip olan devletlerin kurdukları ittifakların daha etkili ve sürdürülebilir olmalarının yanısıra daha elverişli bir işbirliği ortamı yaratmaktadırlar. Nitekim ABD, kendi ideolojisini, fikirlerini ve değerlerini NATO aracılığıyla diğer üye devletlere aktarmayı ve benimsetmeyi başarmış ve "İttifakı" güçlendirmiştir. Bununla beraber NATO üyeleri, ya kapitalist ya da kapitalist olmak isteyen ülkelerdi. Dünya kapitalist ekonomisinin sürekli işleyebilmesi NATO sayesinde mümkün olmuştur; piyasalar korunabilmiş, gerekli kaynaklara erişim sağlanabilmiş, ticaret geliştirebilmiş, özellikle yeniden yapılandırma operasyonlarının yapıldığı ülkeler serbest piyasa ile tanıştırılmıştır. Dolayısıyla NATO, kapitalist dünya ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunan bir örgüt haline gelmiştir.

⁵⁶ De Nevers, Renee, "NATO's International Security Role in the Terrorist Era", *International Security*, (Cilt 31, Sayı 4, İlkbahar 2007), s. 36.

⁵⁷ İbid.

Soğuk Savaş'ın bitişi ve SSCB'nin dağılması ile NATO'nun geleceğine dair tartışmaları başlatmıştır⁵⁸. Bu tartışmalar, NATO'nun misyonunun bitip bitmediğine ve ittifakın varlığına son verip vermeyeceğine odaklanmıştır. Bazı akademisyenlere göre SSCB'nin dağılması, hayatta kalmasının temel sebebinden NATO'yu yoksun bırakmıştır⁵⁹. Ahmet Davutoğlu'nun ifadesiyle NATO kendi başarısının kurbanı olmuştur⁶⁰. Tüm olumsuz tahminlere rağmen Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO parçalanmak yerine ulusötesi ve entegre edilmiş bir yapıya, kalıcı bürokrasiye, düzenli toplantılara ve konferanslara ve diğer unsurlara sahip olan dünyanın en güçlü ve sürekli bir örgütüne dönüşmüştür. Başka bir deyişle ABD önderliğinde ve ortak bir tehdide karşı oluşturulan kapitalist devletlerin ittifakı olmaktan çıkıp dünyanın karşılaştığı ortak tehditlerle⁶¹ mücadele eden, küresel güvenliğe ve evrensel çıkarlara vurgu yapan bir kuruma dönüşmüştür.

NATO'nun sürdürülebilirliğini açıklamak için ortak tarih bilinci ve kimlik olgusunu göz önünde bulundurmamak gerekmektedir. NATO üyeleri olan Avrupa ülkeleri, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası ve Soğuk Savaş dönemlerde sağladığı yardımlar ve kurduğu düzen sayesinde Amerika'ya karşı büyük "borçluluk" hissi içindeydiler. Dahası ABD'nin kurtarıcı rolü Avrupa'nın NATO'ya kurum olarak bağlılık duygusunu da pekiştirmiştir. Bundan dolayı İttifak üyeleri, kendilerini bir değerler sistemin ile bütünleşmiş olarak algılamaya başlamışlardır⁶².

1990'lı yıllardan bugüne kadar İttifak'ın etki alanı önce Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleriyle sonrasında Doğu Akdeniz ve Ortadoğu bölgeleri olarak genişlemiştir. Geline nokta NATO, geleneksel Kuzey Atlantik alanının dışında hareket edebilen bir siyasi-askeri örgüte dönüşmüştür. 11 Eylül saldırılarını takiben başlayan ABD'nin

⁵⁸ NATO'nun geleceğine dair tartışmalar aslında daha 1980'li yıllarda ortaya çıkmıştır. Örneğin Wallerstein NATO'nun dağılması öngörmüştür, Stephen Krasner ise Soğuk Savaş sonrası dünyanın, anarşik olan "normal" uluslararası sisteme dönüştüğünü düşünmüştür⁵⁸. Gördüğümüz gibi bu tahminler gerçekleşmemiştir. Bkz. Strange, Susan, "The Persistent Myth of Lost Hegemony", *International Organization*, (Cilt. 41, Sayı 4, Sonbahar 1987), s. 558.

⁵⁹ Webber, Mark, James Sperling, "NATO: from Kosovo to Kabul", *International Affairs*, (Cilt 5, Sayı 3, 2009), s. 492.

⁶⁰ Davutoğlu, Ahmet, "Transformation of NATO and Turkey's Position", *Perceptions*, (Cilt 17, Sayı 1, İlkbahar 2012), s. 8.

⁶¹ Örneğin terörizm, bölgesel istikrarsızlıklar, kitle imha silahları ve bunları fırlatma vasıtalarının yayılması, aşırı dinci akımlar, örgütlü suç, uyuşturucu ve insan ticareti gibi tehditler küresel tehditler olarak algılanmaktadır.

⁶² Sjursen, s. 703.

Afganistan'a müdahalesi, NATO'nun tarihinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Türkiye başta olmak üzere tüm İttifak üyelerinin rolünde büyük değişiklikler yaşanmıştır. 11 Eylül sonrası dönemde terörizm uluslararası toplum ve İttifak'ın güvenliği için en ciddi tehditlerden birini teşkil etmeye başlamıştır⁶³. 11 Eylül saldırılarının hemen sonrasında NATO "tek bir ülkeye yapılan saldırı bütün NATO ülkelerine yapılmış sayılır" anlamına gelen 5. maddeyi 52 seneden sonra ilk kez uygulamaya koymuştur⁶⁴. ABD topraklarına gerçekleştirilen saldırılar NATO'nun tek bir bütün olduğunu ispatlama fırsatı sağlamış ve ABD, bu fırsatı kaçırmamıştır.

XXI. yüzyılda ABD hegemonyasında yaşanan zora kayış ve Amerikalı yetkililerin şiddete vurgu yapması, NATO'ya da yansımıştır. 11 Eylül terör saldırıları, NATO faaliyetlerinde militarizmin ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bunun yanısıra yeni tehditlere sert bir cevap vermeyi mümkün kılan "Terör ile Savaş" söylemi, güvenlik odaklı olup NATO'nun belirli koşullarda müdahalede bulunmasını dünya barışı için ahlaki ve gerekli kabul edilmiştir. Bu bağlamda Afganistan'a yapılan askeri müdahale ilk örnek olmuştur. Afganistan operasyonunun en önemli özelliği, NATO'nun ilk defa hem alan hem de kıta dışı bir bölgeye gitmesi ve kara savaşına girmesidir⁶⁵. "Kalıcı Özgürlük" harekâtına başlatmadan önce ABD, NATO çerçevesinde üyelerin yardımını ve desteğini sağlamış, Afganistan'a barış ve güvenlik getireceğini taahhüt ederek uluslararası takdiri kazanmıştır. NATO'nun 19 üyesinden 14 ülke Afganistan Harekâtına fiilen katılmıştır⁶⁶. Afganistan müdahalesi ve müdahale sonrası dönem bu bölümün ilerleyen kısmında daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

11 Eylül sonrasında ABD'nin NATO'ya verdiği önemini kendi belgelerde altı çizilmiştir. ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinin 8. bölümünde, NATO'nun nasıl olması gerektiğinden bahsedilmektedir. "Başlangıçta transatlantik Avrupa için güvenlik

⁶³ XXI. yüzyılda NATO'nun terörizm ile mücadelede oynadığı rolü hakkında bkz. De Nevers, Renee, "NATO's International Security Role in the Terrorist Era", *International Security*, (Cilt 31, Sayı 4, İlkbahar 2007), ss. 34–66.

⁶⁴ "The North Atlantic Treaty", *North Atlantic Treaty Organization*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm, (24 Kasım 2013).

⁶⁵ Eski Türkiye Dışişler Bakanı Hikmet Çetin'in konuşması, içinde Eker, Mücahit, "Afganistan Müdahalesi ve NATO'nun Rolü: 11 Eylül Sonrası Uluslararası Barış ve İstikrar Operasyonları", *Bilim ve Sanat Vakfı*, http://www.bisav.org.tr/yayinlar.aspx?module=makale&yayinid=183&menuID=3_3&yayintipid=3&makaleid=1082, (11 Aralık 2013).

⁶⁶ Gorka, Sebastian, "Invocation in Context", *NATO Review*, <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art1.html>, (22 Ocak 2014).

çekirdeği olan” NATO nezdindeki ortak faaliyetlere ABD’nin büyük önem vereceği beyan edilir⁶⁷. NATO’nun genişlemesine ve çevredeki ülkelerle askeri, kültürel ve ekonomik bağlar kurmasına ve geliştirmesine verdiği ABD desteğinin arkasında, aslında kendi hegemonyasını Avrupa kıtasına ve ötesine yayma isteği bulunmaktadır. Fakat bu örnekte güvenlik söylemi kullanılırken Avrupa için NATO’nun önemi vurgulanmaktadır. Bu söylem, Avrupa için NATO’yu fiilen yeri doldurulamaz bir parça haline getirirken aslında Avrupalıların desteğini almaya yöneliktir.

NATO’nun girişimlerine ilişkin kamuoyunun görüşlerine bakmak faydalı gözükmektedir. 2010 yılı *Transatlantik Eğilimler* araştırmasına göre uluslararası kamuoyu Afganistan’daki savaştan çoktan bıkmış olmasına rağmen araştırmanın yapıldığı ülkelerde çoğunluğun hala NATO’nun Avrupa dışında eyleme geçmeye hazırlıklı olmasını desteklediğini göstermiştir. Aslında, AB’de (%62) ve ABD’de (%77) büyük çoğunluk NATO üyelerine yönelik bir güvenlik tehdidi olduğunda Avrupa dışında eyleme geçmeye hazır olmasını desteklemektedir. Çoğunluğun dışında çoğu kişinin bunu desteklediği ülkeler arasında Türkiye (%48), Bulgaristan (%45) ve Romanya (%42) bulunur⁶⁸. Bu anlamda kamuoyu için bir çatışmada veya harekâta çok taraflı katılma şartı da önemlidir. Mesela bir ankete göre, askeri çatışmada ABD yanında NATO kuvvetleri varken, bu harekâta kamuoyu tarafından verilen destek %10 daha fazladır. Bunun yanısıra bir çatışmaya “uluslararası koalisyon” müdahale ettiği zaman halk desteği de artmaktadır⁶⁹. Dolayısıyla uluslararası örgüt olan NATO, uluslararası toplumu temsil etmekte, uluslararası çıkar adına harekete geçmekte ve uluslararası hegemonik söylemini kullanarak uluslararası kamuoyunun onayını almaktadır.

NATO’nun şimdiki durumunu özetlemek gerekirse, birkaç rakam vermek yeterlidir. Halen 28 üyesi olan örgütün toplam asker sayısı 3,5 milyonu bulmaktadır. NATO içinde en büyük ordu, 1 milyon 427 bin askerle ABD’ye aittir⁷⁰. NATO içinde en

⁶⁷ *The National Security Strategy of the United States of America*, 2002, s. 25.

⁶⁸ *Transatlantik Eğilimler 2010*, <http://trends.gmfus.org/archives/transatlantic-trends/transatlantic-trends-2010/>, (14 Ekim 2013), s. 17.

⁶⁹ Eichenberg, Richard, “Victory Has Many Friends: U.S. Public Opinion and the Use of Military Force, 1981–2005”, *International Security*, (Cilt 30, Sayı 1, Yaz, 2005), s. 160.

⁷⁰ “Türkiye NATO’nun 2. Ordusu”, *Sabah*, (16 Nisan 2012), <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/04/16/turkiye-natonun-2-ordusu>, (21 Ekim 2013).

çok harcama yapan ülke ABD'dir. Diğer 27 İttifak üyesinin askeri harcamalarının toplamı ABD'ninkinin yarısına bile ulaşmamaktadır⁷¹. Bu nedenle niceliksel liderlik tamamen ABD'nindir.

Gramsci hegemon devleti, ittifaklar ister büyük ister küçük olsun diğer antlaşmalar sisteminin şefi ve rehberi olarak tanımlamıştır⁷². İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD liderliği NATO'nun işleme ile yakından ilgiliydi. ABD, NATO'nun temeline kendi düşüncelerini, değerlerini ve fikirlerini yerleştirerek bu örgütün lideri haline gelmiştir. Diğer devletlerin NATO'ya katılmasını öncelikli nedeni, güvenlik ile ilgili kaygılar olmuştur. ABD, evrensel normlara ve ortak çıkarlara vurgu yapan uluslararası güvenlik odaklı bir söylem temelinde karşılıklı antlaşmaya ve rızaya dayanan uluslararası bir örgüt yaratmayı başarmıştır. İzleyen kısımda NATO'da Türkiye'nin rolüne değinilecektir.

2.2. ABD Hegemonyasında NATO Üyesi Olarak Türkiye'nin Yeri

Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni Türkiye'yi uluslararası toplumun bir üyesi yapmak istiyordu: *"en uzakta saydığımız bir olayın, bize bir gün dokunmayacağını bilemeyiz. Bunun için insanlığın hepsini bir vücut ve bir milleti bunun organı saymak gerekir. Bir vücudun parmağının ucundaki acıdan bütün organlar etkilenir. Dünyanın bir yerinde bir rahatsızlık varsa banane dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlıkla tıpkı kendimize olmuş gibi ilgilenmeliyiz"*⁷³. Bu sözlerin bir gereği olarak Türkiye özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası topluluğa entegre olmaya başlamış ve Soğuk Savaş döneminde Batı Blok'unun tarafında yer almıştır. Yukarıda belirtildiği gibi Türk yöneticileri dış politikada ABD ile ilişkilerin geliştirilmesine karar vermiştir.

⁷¹ İbid.

⁷² Gramsci, Quaderni 13, s. 1597, içinde Fusaro, Lorenzo, "Gramsci's concept of Hegemony at the National and International Level", *International Initiative for Promoting Political Economy*, http://www.iippe.org/wiki/images/0/09/CONF_IPE_Fusaro.pdf, (03 Ekim 2013).

⁷³ "İnsanlık ve İnsan Sevgisi", T.C: Milli Eğitim Bakanlığı, <http://www.meb.gov.tr/belirliGunler/10kasim/ilkeleri/insanlik.htm>, (20 Ekim 2013).

Amerikan siyasetçileri de Soğuk Savaş'ta, Türkiye'nin coğrafi ve strateji açıdan uzun vadede önemli bir rol oynayacağını farkına varmıştır.

1948 yılında Türkiye ile NATO üyeliği konusunda görüşmelere başlamıştır. SSCB'nin, Batı Blok'una saldırı tehditleri o dönemde ABD ve Avrupa için o kadar hayali görünmemiştir. Bu anlamda Karadeniz, Kafkasya ve Ortadoğu bölgelerine komşu olan Türkiye hem avantajlı hem de çok hassas bir konuma sahipti. NATO'ya Türkiye'nin dâhil edilmesi, sırf askeri ve stratejik kaygılarla sınırlanmamakla beraber kültürel boyutu da içermiştir. Türkiye Müslüman bir devlet olduğu için NATO'nun "Hıristiyan bir topluluk" algısını silebilmiş ve örgütün daha evrensel boyut kazanmasına katkı sağlayabilmiştir. Bu çerçevede 20 Eylül 1951 tarihinde Ottawa'da yapılan NATO konferansına Türkiye'nin davet edilmesi kararlaştırılmıştır. ABD, bu önerinin sahibi olmuştur⁷⁴. Dolayısıyla ABD tarafından Türkiye'nin üyeliğinin gerekliliğine vurgu yapılması, Türkiye'de memnuniyetle karşılanmış ve ABD hakkında olumlu bir imaj yaratılmıştır. 18 Şubat 1952 yılında Türkiye, NATO'nun tam üyeliğini kazanmış ve NATO'nun dünya barışını destekleme çabalarına katılmıştır. Nitekim Türkiye, İttifakın, "hayati öneme sahip Doğu demiri" haline gelmiştir⁷⁵.

Uluslararası alanda yalnız kalmak istemeyen Türkiye, hem ABD'ye ve NATO'ya kendi askeri yeteneklerini göstermek hem de dünya kamuoyuna kendini kabul ettirmek amacıyla Kore Savaşı'na⁷⁶ katılmıştır. Dolayısıyla Kore Savaşı'nın patlak vermesinden üç yıl sonra Türkiye, 1953 yılında ABD komutasında Kore'ye beş bin kişilik bir tugay göndermiştir. Bu girişimin neticesinde Türkiye 741 askerini kaybetmiştir⁷⁷. Bu olay Türk kamuoyunda sert bir tepki yaratmıştır. Buna karşı savaşa katılma kararı, ABD, NATO ve tüm uluslararası toplum nezdinde Türkiye'nin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmaya yönelik iyi niyet ve çabalarını açıkça göstermiştir. Geleceğe umut vaat eden Türkiye, NATO uğruna kendini feda etmiştir.

⁷⁴ Aynı gün NATO'ya Yunanistan da dâhil edilmiştir. İlk önce Türkiye ve Yunanistan'ı NATO'nun tek bir üyesi yapılması fikri ileri sürülmüştür. Bkz. "Making 60 Years of Membership", *North Atlantic Treaty Organization*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_84445.htm?selectedLocale=en, (11 Şubat 2013).

⁷⁵ "NATO Support to Turkey: Background and Timeline", *North Atlantic Treaty Organization*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_92555.htm?, (13 Ocak 2014).

⁷⁶ Kore Savaşı, 1950–1953 yılları arasında süren Kuzey Kore ile Güney Kore arasındaki savaştır. Soğuk Savaş'ın ilk sıcak çatışmasıdır.

⁷⁷ "Kore Savaşı Unutulmasın", *Radikal*, (19 Aralık 2013), <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=92558>, (19 Aralık 2013).

NATO üyeliği ile Türkiye uluslararası arenada yalnız kalmaktan kurtarmış ve ABD ile ilişkilerini de sağlamlaştırmıştır⁷⁸. Türkiye'nin NATO üyeliği, Batı demokratik kulübüne katılımın bir sembolü haline gelmiştir. Soğuk Savaş yıllarında Türkiye, Yunanistan'la birlikte NATO'nun Güneydoğu kanadının güvenliğinin sağlanmasında hayati bir rol oynamıştır⁷⁹. Türkiye NATO'yu Doğu Akdeniz bölgesinde güçlü bir konuma getirmek, NATO'ya bölge üzerinde denetim kurmak, Sovyet gücü karşısında üstünlük elde etmek imkânını sunmuştur. Türkiye'nin üyeliği NATO'ya duyulan sempati ve ilgiyi pekiştirmiş, Müslüman değerleri ile Batı değerlerinin kaynaşmasını ve NATO'nun Ortadoğu'ya geçişini sağlamıştır.

SSCB'nin dağılmasıyla beraber NATO'da yaygın yer tutan ve Türkiye'de de benimsenen bir söylemle Türkiye artık bir "cephe ülkesi" (*front state*) olarak görülmeye başlanmıştır. O dönemde NATO'nun belirlediği 16 çatışma bölgesinin 13'ünün Türkiye'ye yakın bölgelerde bulunduğu ülke içinde ve uluslararası platformlarda dile getirilmiştir⁸⁰. Soğuk Savaşın bitmesiyle Türkiye, NATO'nun Ortadoğu ve Akdeniz bölgeleriyle ilişkisinin şekillenmesinde ve bu yönde politikalar oluşturulup uygulanmasında önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Fakat bu konuda farklı görüşler de mevcuttur. Örneğin Mustafa Kibaroglu'na göre Soğuk Savaşın bitişiyle Türkiye'nin rolü azalmıştır. Türkiye SSCB ile sınır komşusu olan bir ülkeden Ortadoğu bölgesi ile sınır komşusu olan bir ülkeye dönüşmüştür⁸¹. Bu da ABD ve NATO için yeni ufukların açılabileceği demektir.

Zamanın NATO Genel Sekreteri Javier Solana, yeni dünya düzenine geçilen bir ortamda Müslüman ve laik bir demokrasi olan Türkiye'nin, NATO'nun sadık bir müttefiki olarak dünyanın geleceği için önem taşıyan ama istikrarsızlığın hâkim olduğu bir bölge ile Batı arasında bir köprü görevi görme konusunda büyük bir fırsat ele geçirmiş olduğunu dile getirmiştir⁸². Bu ifadeler, Türkiye'nin sadece NATO ve ABD için değil, tüm dünya barışı ve güvenliği için önemli olduğunu işaret etmiştir. Ortak

⁷⁸ Uslu, ss. 311–312.

⁷⁹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Karaosmanoğlu, Ali, "Turkey and the Southern Flank: Domestic and External Contexts", içinde Chipman, John (der.), *NATO's Southern Allies Internal and External Challenges*, London: Routledge, 1988, ss. 85–118.

⁸⁰ Oran, Cilt II, s. 315.

⁸¹ İçinde Aydınlı, Ersen, "Roudtable Discussion: The Middle East", *Foreign Policy*, <http://www.foreignpolicy.org.tr/documents/periodicals/vol30.pdf>, (10 Ekim 2013).

⁸² Uslu, s. 339.

çıklarına hizmet eden Türkiye, uluslararası kamuoyunda edindiği itibarı kaybetmek istemediği için XXI. yüzyılda da göreceğimiz gibi NATO'nun faaliyetlerine önem ve katkı vermeye devam etmiştir.

11 Eylül sonrası dönemde Türkiye'nin NATO'ya katkısı yeni seviyeye ulaşmıştır. Daha önce belirtildiği gibi bir NATO ülkesi olan Türkiye, 11 Eylül 2001 tarihindeki ABD'ye yönelik terör saldırılarından hemen sonra, NATO anlaşmasının 5. Maddesinin işleme konulması neticesinde, bu saldırının tüm NATO ülkelerine yapıldığını kabul edilmiştir. Türkiye, “Kalıcı Özgürlük” harekâtına doğrudan katılmamakla birlikte harekattan sonra Afganistan'da kurulan Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti'ne (*International Security Assistance Force – ISAF*) 2002 yılında asker personelini göndermiştir. 11 Ağustos 2003 yılında 21 ülkeden oluşan yaklaşık beş bin kişilik ISAF komutanlığını NATO devralmıştır⁸³. Türkiye bugüne kadar çok uluslu güç içindeki varlığını sürdürmektedir. Türkiye'nin Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasına katkılarının önemini sonraki kısımda inceleyeceğiz.

Buna ek olarak 2003 yılının Kasım ayından Ağustos 2006'ya kadar Afganistan'da NATO'nun en üst düzey sivil temsilciliği görevi eski Türkiye Dışişleri Bakanı ve Meclis Başkanı Hikmet Çetin'e verilmiştir. Görev süresi 2004 ve 2005 yıllarında uzatılan Çetin'e, 2005 yılında NATO üstün hizmet madalyası verilmiştir⁸⁴. Afganistan'da NATO'nun en üst düzey sivil temsilcilik görevini bir Türk'e verilmesi, NATO'nun Türkiye'ye ne kadar önem verdiğini ve saygı duyduğunu gösteriyordu. Ayrıca Türkiye için bu olay çok teşvik ediciydi: yıllardır NATO'ya verdiği desteğinin karşılıksız kalmadığını göstermiştir. NATO'nun Türkiye'nin katkısını ve önemini kabul etmesi, Türkiye'nin NATO imajını olumlu yönde daha da güçlendirmiş ve NATO'nun izlediği politikaları desteklemeye ikna etmiştir.

Ancak, Türkiye, bir NATO ülkesi olmasına rağmen diğer NATO ülkelerinden PKK terörü konusunda beklediği desteği görmemiştir. PKK terör örgütü yüzünden yaklaşık 30 yıldır insanlarını kaybeden ve bu nedenle de büyük ekonomik kayıplara uğrayan Türkiye, ABD için çalıştırılan 5. Madde kapsamında NATO'dan herhangi bir

⁸³ “About ISAF”, *Afghanistan International Security Assistance Force*, <http://www.isaf.nato.int/history.html>, (23 Ocak 2014).

⁸⁴ “Hikmet Çetin'in NATO Görevi Sona Erdi”, *Hürriyet*, (24 Ağustos 2006), <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=4973225&tarih=2006-08-24>, (23 Kasım 2013).

destekleme kararı almamıştır. NATO, askeri kuvvet ile olmasa da, politik ve psikolojik açıdan etkili ve kararlı bir destek sağlamamıştır⁸⁵. Bu da NATO ile Türkiye arasında fiilen tek sorunlu alan olarak kalmaya devam etmektedir. Bununla beraber PKK konusunda ABD tarafından verilen destek kısmen Türkiye'nin kaygılarını azalmıştır.

Türkiye NATO çerçevesinde her zaman ABD ile ilişkilere öncelik vermiştir. 60 yıldır iki yakın NATO müttefiki olan Türkiye ve ABD, ikili ilişkilerin temelinde yatan demokrasi, özgürlükler, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerler, ortak normlar ve çıkarlarla hareket etmektedir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın ifadesiyle XXI. yüzyılda Türkiye'nin NATO üyeliği, ülkenin uluslararası kimliğinin bir parçasıdır⁸⁶. Türkiye, ABD tarafından yaratılan NATO'nun barışçıl, topluma seslenen ve güvenliğe odaklı bir söyleminin Ortadoğu dahil olmak üzere tüm dünya toplumuna aktarılmasına katkıda bulunmaktadır.

Üst düzey yetkililerin Türkiye'nin NATO'da mevcut pozisyonuna dair söylemi, Türkiye'yi NATO'ya daha yakınlaştırmakta ve ortak değerleri hissettirebilmektedir. NATO yetkilileri Türkiye'nin önemini sıkça dile getirmektedir. Örneğin 2012 yılın Şubat ayında NATO karargâhında konuşan NATO genel sekreteri Anders Fogh Rasmussen, Türkiye'nin kritik önem taşıyan sadık bir müttefik olduğunu ve NATO'nun Türkiye'nin sesine ihtiyaç duyduğunu söylemiştir⁸⁷. Türkiye'nin NATO Daimi Temsilcisi Haydar Berk NATO'nun Türk savunmasının ve dış politikasının temel boyutlarından biri olduğunu vurgulamış, Türkiye'nin 60 yıldır ittifakın önemli bir üyesi ve güvenilir bir müttefik olduğunu dile getirmiştir⁸⁸. Dolayısıyla karşılıklı söylemlerde dile getirilen işbirliğine dair yüceltici kelimeler, karşılıklı olumlu algılamaları yaratmakta ve işbirliğinin derinleştirilmesi için gerekli seviyeyi hazırlamaktadır. Bunun yanısıra ortak dünya güvenliği ve barışı ile ilgili bu olumlu ifadeler hem Amerikan halkı

⁸⁵ Akagündüz, Osman, "NATO ve ABD'nin Afganistan Stratejisi, Yeni Stratejinin Türkiye ile İlişkileri", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (Cilt 1, Sayı 4, 2009), s. 152.

⁸⁶ "NATO ve Türkiye'nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri", *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/i-nato-ve-turkiye-nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa>, (4 Ekim 2013).

⁸⁷ "Rasmussen: NATO'da Türkiye'nin Sesine İhtiyacımız Var", *Zaman*, (9 Şubat 2012), <http://www.zaman.com.tr/dunya-rasmussen-natoda-turkiyenin-sesine-ihtiyacimiz-var-1242879.html>, (21 Aralık 2013).

⁸⁸ "Türkiye-NATO Yıldönümü", *North Atlantic Treaty Organization*, <http://www.nato.int/cps/en/natolive/80056.htm?selectedLocale=tr>, (14 Ocak 2014).

hem de uluslararası kamuoyunu etkilemekte ve bu söyleme karşı çıkabilecek eğilimleri bastırmaktadır.

Diğer taraftan kamuoyu yoklamaları incelendiğinde farklı bir durum söz konusudur. Türk kamuoyunun ülkenin dış politikasıyla ilgili tutumları ABD ve Avrupa Birliği ülkelerine göre farklılık göstermektedir. Bu farklılık, Türklerin hala kendi güvenlikleri için Batı ittifakının en simgesel kuruluşu olan NATO'yu gerekli görüp görmediğini gündeme getirmektedir. Bu anlamda *Transatlantik Eğilimler* araştırmasının ilk kez yapılmasından beri Türkiye'nin NATO'ya yönelik desteğinde farkedilebilir bir düşüş olmuştur. 2004 yılında Türklerin %53'ü NATO'yu gerekli bulurken, 2010'da bu destek azalmış ve oran %30'a kadar gerilemiştir⁸⁹. Bu durum Türkiye ile NATO arasındaki ilişkiler çok etkilememekle beraber gelecek ile ilgili tahminlerde Türkiye'nin NATO faaliyetlerine destek vermesini engelleyebilecektir.

Türkiye ile NATO arasındaki ilişkilerde insani faktör merkezi rol oynamaktadır. Türk ordusu, NATO'nun ikinci büyük ordusudur. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 720 bin civarında olan personel toplamının 495.000'i NATO kapsamında sayılmaktadır⁹⁰. Bunun dışında NATO karargâhlarında Türkiye'ye tahsis edilen kadrolar kapsamında Ağustos 2013 itibariyle yurtdışı sürekli görevlerinde 360 personel bulunmaktadır⁹¹. NATO'nun içerisinde sosyalleşme ve kültürel kaynaşmaya büyük önem verilmektedir. NATO karargâhlarında ve ofislerinde çalışanlar tüm NATO üye ülkelerinden seçilmektedir. NATO personeli, İttifak'ın bünyesinde kalırken hem onun (fiilen Amerikan) değerleri, düşünceleri ve kimliğini benimsemekte hem de kendine özgü düşünceler, inançlar ve değerler geliştirmektedir. Bunun sonucunda ortaya çıkan ortak kimlik, tüm üyeler birbirlerine bağlamakta ve örgütü güçlendirmektedir. Bunun yanısıra Türkiye'nin ve diğer üye devletlerin genç mezunları, NATO'nun Brüksel karargâhında 6 aylık maaşlı staj imkânına sahiptir⁹². Bu sosyalleşme süreci, NATO'nun ve ABD

⁸⁹ *Transatlantik Eğilimler 2010*, <http://trends.gmfus.org/archives/transatlantic-trends/transatlantic-trends-2010/>, (14 Ekim 2013), s. 25.

⁹⁰ "Türkiye NATO'nun 2. Ordusu", *Sabah*, (16 Nisan 2012), <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/04/16/turkiye-natonun-2-ordusu>, (21 Ekim 2013).

⁹¹ "TSK'nın Üç Binden Fazla Personeli Yurtdışında Görevli", *Bianet*, (6 Ağustos 2013), <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/149015-tsk-nin-uc-binden-fazla-personeli-yurtdisinda-gorevli>, (12 Aralık 2014).

⁹² 2004 yılında NATO Staj Programı başvurulara açılmıştır. Bu programın amacı, İttifak'a dahil olan ülkelerin öğrencilerine Brüksel'de bulunan NATO karargahına staj yapıp örgütün nasıl işlediğini

hegemonyasının düzenin içinde bulunan diğer devletlerin hegemonun inançları, değerleri ve fikirlerine inanmasına ve onlara destek vermesine yardımcı olmaktadır. Sosyal medyanın gelişmesiyle NATO çerçevesinde halk ile ilişkilere de büyük önem verilmeye başlanmış ve bunun bir ifadesi olarak NATO'nun resmi sayfası Türkçeye çevrilmiş ve sürekli olarak güncellenmektedir. Bunun dışında NATO "Facebook" sayfası 487 bin kişi tarafından takip edilmektedir⁹³.

Bugün Türkiye, NATO bünyesinde işlevini yerine getirmeyi, kendisi ve uluslararası güvenlik için kilit öge olarak görmektedir. Bu nedenle Türk Silahlı Kuvvetleri NATO Barış Koruma Operasyonlarına ve diğer İttifak'ın üyeleriyle yapılan ortak askeri tatbikatlara aktif bir şekilde katılmaktadır⁹⁴. Bu konuda Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan TBMM'de yaptığı konuşmada, Afganistan'da NATO içi ve NATO dışı 50 ülkenin 130 bin askerinin bulunduğunu söylemiş ve Türkiye'nin önemini vurgulamıştır. Türkiye'nin uluslararası arenada katıldığı harekâtları değerlendirirken, *"Allah aşkına Afganistan'da, Bosna Hersek'te, Lübnan'da, Somali'de, Kosova'da barış, güvenlik, istikrar ve huzur için Türk askeri görev yapmayacak da kim yapacak, soruyorum sizlere"* ifadeler kullanmıştır⁹⁵. Nitekim Türkiye, uluslararası güvenliğin, barışın ve istikrarın sağlanmasında tüm NATO'nun girişimlerine katılmaya çalışmakta ve katıldığı zaman çatışmaya girmeden insani ve mali yardımlarda bulunmaktadır. Bu durum ABD liderliğinin altında bulunan NATO'nun askeri yani zor unsurunu tam olarak azaltmasa da arka plana itmekte ve ABD hegemonyasının kültürel ve ahlaki boyutunu geliştirmektedir.

Ortadoğu bölgesi dünyanın en tehlikeli ve çatışmalara yatkın bölgesinden biridir. Bu nedenle Ortadoğu'ya komşu olan Türkiye için NATO'ya katılması büyük önem arz etmektedir. Türkiye'nin NATO kapsamında yürütülen faaliyetlere katılması ve askerlerinin göndermesi, mütakabiliyet esasına dayanmaktadır. Çünkü Türkiye, ihtiyaç

görmektir. 6 ay süren staj boyunca öğrencilerin tüm masrafları NATO tarafından karşılanmaktadır. Bkz. "NATO Internship Programme", *North Atlantic Treaty Organization*, <http://www.nato.int/cps/en/natolive/71157.htm>, (10 Mart 2014).

⁹³ Sayfanın linki: <https://www.facebook.com/NATO?fref=ts>.

⁹⁴ NATO Ortaklıkları ve Türkiye üzerinde yapılan değerlendirme için bkz. Oğuzlu, Tarık, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye. Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyaloğu*, İstanbul İşbirliği Girişimi, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

⁹⁵ "AK Parti TBMM Grup Toplantısı", *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, (21 Mart 2012), http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=121055, (15 Ocak 2014).

duyduğu zaman İttifak'ın ona yardım edeceğinin ve NATO'dan güvenlik ve barış ile ilgili talepte bulunabileceğinin farkındadır. En son Suriye krizinde⁹⁶ görüldüğü gibi, Suriye'nin yarattığı tehdit nedeniyle Türkiye, topraklarını ve vatandaşlarını korumak amacıyla NATO'dan kendi sınır bölgesine hava savunma silah sistemlerinin yerleştirilmesini talep etmiştir⁹⁷. 4 Aralık 2012'de Brüksel'de gerçekleştirilen NATO Dışişleri Bakanları toplantısında Türkiye'nin “Patriot” füzeleri talebi kabul edilmiştir⁹⁸. 15 Şubat 2013'te Gaziantep'te 6 tane “Patriot” füzeleri NATO'nun kontrolü ve komutanlığı altına alınmış ve faal bir hale getirilmiştir⁹⁹. Bu olay, Türkiye'nin güvenliğinin NATO'ya bağlı olduğunu göstermiştir. Bununla beraber Türkiye, kendi halkını korumaya yönelik bir söylem kullanarak füzelerin yerleştirilmesi için kendi toplumunun onayını almayı başarmıştır.

Soğuk Savaş zamanında NATO'nun kanadını oluşturan Türkiye, XXI. yüzyılda dış politikada “merkezi ülke” söyleminin ortaya çıkmasıyla beraber NATO bünyesinde merkezi bir devlete dönüştürmüştür. Özellikle Afganistan'a NATO'nun asker göndermesinden sonra Türkiye, ABD ve İttifak'ın Avrupa ve Ortadoğu dâhil olmak üzere iki farklı bölgede tek müttefiki haline geçmiştir. Şüphesiz ki Lesser'in dediği gibi, ABD hem ikili ilişkiler hem de NATO üzerinden Türkiye'nin güvenliğinin baş garantörü olacaktır¹⁰⁰. Bunun yanısıra Türkiye, güvenlik, ortak çıkar, barış gibi ABD ve NATO'nun söylemlerini oluşturan ve yalnızca ABD'ye ait olmayan uluslararası değerlerin daha etkili yayılmasını sağlamaktadır. Bunu yaparken Türkiye, oluşturulabilecek NATO karşıtı bir söylemi (fiilen ABD hegemonyası karşıt olan) bastırmakta ve ABD hegemonyasının sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. İzleyen

⁹⁶ Suriye krizi veya Suriye iç savaşı, iktidarda olan Baas Partisi'nin müttefikler ve bu partiyi iktidardan indirmek isteyen muhalifler arasında silahlı mücadeledir. Protestolar 15 Mart 2011'de başlamış ve Nisan 2011 tarihinde ülke çapına yayılarak askeri çatışmaya dönüştürmüştür ve halen devam etmektedir. Farklı kaynaklara göre ölü sayısı Eylül 2013 tarihi itibarıyla 150,000 ile 220,000 arasındadır ve bu sayının üçte biri siviller oluşturmaktadır. Bkz. “Death Toll in Syria's Civil War above 150,000: Monitor”, *Reuters*, (1 Nisan 2014), <http://www.reuters.com/article/2014/04/01/us-syria-crisis-toll-idUSBREA300YX20140401>, (13 Nisan 2014).

⁹⁷ Bunun temel nedenleri, 2012 yılının Haziran ayında Suriye kuvvetleri tarafından Türk uçağını silahla vurup düşürülmesi (2 ölü) ve Ekim ayında Suriye toprağından gelen topçu atışıdır (5 ölü).

⁹⁸ “NATO'dan Patriotlar için Onay”, *Sabah*, (5 Aralık 2012), <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/12/05/natodan-patriotlar-icin-onay>, (20 Ocak 2014). Toplam 3 bin 189 Türk askeri personeli yurt dışında bulunmaktadır.

⁹⁹ “NATO Support to Turkey: Background and Timeline”, *North Atlantic Treaty Organization*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_92555.htm?, (13 Ocak 2014).

¹⁰⁰ Lesser, s. 40.

kısımda iki ülke arasındaki karşılıklı anlaşmanın ve ABD hegemonyasının bir sembolü olan askeri üslere değinilecektir.

2.3. ABD ve NATO Askeri Üsleri

2.3.1. ABD Askeri Gücünün Küresel Boyutunu Oluşturan Askeri Üsler

Askeri alanda kendi hegemonyasını sürdürmesinde ABD, salt yeni silahların üretimine veya savunma bütçesinin arttırılmasına değil, hızlı konuşlanma ve diğer devletlerin iç işlerine müdahale etme hakkı sağlayan dünya çapında askeri varlık kurmaya daha fazla önem vermektedir. ABD askerlerinin yurt dışında konumlandırılması, “ABD’nin kendi dostlarına ve müttefiklerine verdiği ayrıcalıkların büyük bir sembolüdür”¹⁰¹. Bu kısımda askeri üslerin konusu kısaca ele alınacaktır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, sömürsüzleşme sürecine tanık olmuştur. Buna paralel olarak “dünya tarihinde eşi olmayan Batı Gücü’nün en geniş ve yıkıcı aygıtı”¹⁰² olan ABD askeri üslerinin oluşturulması başlamıştır. XX. yüzyılın ikinci yarısında NATO’nun kuruluşu ABD’ye, Doğu ve Güney Avrupa’da bulunan üslere gerekli erişimi sağlamıştır. Bu üsler ABD’ye, Barry Posen’in ifadesiyle dünya üzerinde önemli “atlama taşı”¹⁰³ sağlamıştır¹⁰³. Bununla beraber askeri üslere, güvenlik, barış ve istikrar söylemi çerçevesinde bakmak mümkündür. Askeri üsler sadece askeri ve savaş amaçlı kullanılmaktan ziyade buldukları ülkelere ve genelde tüm uluslararası topluma güvenlik sağlama ve barış getirmek amacıyla kullanıldığı vurgulandığı zaman, hem kamuoyu bu tesislerin kurulmasına karşı çıkma ihtimali azalmakta hem de askeri üsleri kuran devletin hegemonyası meşrulaştırılmaktadır. Bugün dünyanın her kıtasında ABD askeri üslerinin bulunması¹⁰⁴, bu tesislerin kurulmasına onay verilmesi ve

¹⁰¹ *The National Security Strategy of the United States of America*, s. 29. .

¹⁰² Arrighi, 2007, s. 5.

¹⁰³ Posen, s. 17.

¹⁰⁴ Soğuk Savaş döneminde dünyada Amerikan Askeri Konuşlanmanın haritaları, önceki büyük güç olan İngiltere’nin deniz üsleri ve garnizonları olduğu yerleri gösteren haritaları birbirlerine çok benzemektedirler. Bkz. Kennedy, 1988, s. 519.

meşruiyet kazanılmasında Amerikalı siyasetçilerin gerek tek başına gerekse NATO çerçevesinde söylemlerini ne kadar ustaca kullanabildiğini göstermektedir.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle ABD, Asya'da bulunan anahtar bölgelerine askeri girişi kuvvetlendirmeye çalışmıştır. İlk Körfez Savaşı'nı izleyen yıllarda ABD, Basra Körfezi etrafından hava ve deniz üslerinin ağını geliştirmiştir. XXI. yüzyıla gelindiğinde Ortadoğu'da çatışmaların tırmanması nedeniyle bu bölgenin stratejik önemi arttırılmış ve ABD, bu bölgede yeni askeri üsler kurmaya ve müttefiklerin topraklarında bulunan eski üsleri kullanmaya yönelmiştir.

ABD üslerine ve askerlerinin sayısına dair veriler, kaynaklara göre değişme eğilimini göstermektedir. Hugh d'Andrade ve Bob Wing'in 2002 yılındaki haritası, Amerikan askeri personelinin 156 ülkede bulunduğunu göstermiştir¹⁰⁵. Niall Ferguson'a göre Irak'a yapılan müdahaleden önce ABD, 130 ülkede 752 askeri merkeze sahipti¹⁰⁶. 2013 yılı itibariyle dünyanın 63 ülkesinde ABD askeri üslerinin bulunduğu belirtilmiştir¹⁰⁷. Pentagon verileri incelendiğinde ise, ABD'nin yurt dışında bulunan 737 tane üsse sahip olduğu düşünülmektedir¹⁰⁸. Nitekim dünyada 700'ü aşkın ABD askeri üssü bulunmaktadır ve diğer herhangi bir devlet o kadar geliştirilmiş askeri aygıtı sahip değildir.

2012 yıl itibariyle 196.248 ABD askeri personeli yurt dışına yerleştirilmiştir¹⁰⁹. Bununla birlikte askeri üslerin ülke içi ve ülke dışı toplam arazi yüzölçümü o kadar büyüktür ki Pentagon, dünyanın en büyük toprak sahibi unvanını taşımaktadır. Dahası 11 uçak gemisi, su üzerinde askeri üslere benzemekte ve çok hızlı şekilde dünyanın her noktasında görevlendirilmektedir. Dolayısıyla bu genişletilmiş askeri üslerin ağı tüm dünyayı kapsamaktadır ve ABD, bu ağın altında olan devletlerin hükümetleri ve insanlarını etkileyebilmektedir. ABD hegemonyasının şiddet tarafını ifade etmesine

¹⁰⁵ İçinde Dufour, Jules, "The Worldwide Network of US Military Bases. The Global Deployment of US Military Personnel", *Global Research*, (17 Şubat 2013), <http://www.globalresearch.ca/the-worldwide-network-of-us-military-bases/5564>, (31 Mayıs 2013).

¹⁰⁶ Ferguson, s. 16.

¹⁰⁷ Dufour, Jules, "The Worldwide Network of US Military Bases. The Global Deployment of US Military Personnel", *Global Research*, (17 Şubat 2013), <http://www.globalresearch.ca/the-worldwide-network-of-us-military-bases/5564>, (31 Mayıs 2013).

¹⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁹ Toplam Amerikan silahlı kuvvetlerin sayısı 1,414,149 kişidir. Bkz. Rogers, Simon, "US Military Deployments Overseas Mapped: How Have They Changed Under Obama?", *The Guardian*, (23 Ekim 2012), <http://www.theguardian.com/news/datablog/interactive/2012/oct/23/us-military-deployments-overseas>, (13 Şubat 2014).

rağmen ABD'nin yurtdışındaki askeri tesisleri, hem yerli personel çalıştırmakta hem de bulunduğu ülkelerin askerleriyle daha yakın bir işbirliğini sağlamaktadır. Bunun sonucunda Amerikan düşünceleri ve değerleri, diğer ülkelerin vatandaşlarının kafalarında daha kolay yerleşme fırsatı bulmakta ve ortak bir kimliğin oluşumuna katkıda bulunmaktadır.

ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesinin sonucunda Ortadoğu'da ABD askeri üslerinin sayısı artmıştır. İlk önce ABD, Afganistan'da mümkün olduğu kadar kendi askeri varlığını yeni üslerin inşasıyla pekiştirmiş ve Afganistan Harekâtına yardım sağlamak amacıyla etrafında bulunan ülkelere de yeni üsler kurmuştur. Mart 2014 itibariyle Afganistan'da 6 ABD askeri üssü bulunmaktadır¹¹⁰. Bu üsler, askeri harekâttan sonra kurulduğu için Afganistan'da yeniden yapılandırma sürecinde yerli halka güvenlik ve istikrar sağlanmasına yönelik faaliyetlere katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle hem yerel halk hem de uluslararası kamuoyu Afganistan toprağındaki ABD askeri üslerin bulunmasına onay vermektedir.

ABD, kendi topraklarında üslerin yerleştirilmesine izin veren ülkelere karşılıklı şekilde çeşitli yardımlarda bulunmaktadır. Örneğin, "Terör ile Savaş" girişimine katılmış Özbekistan, Afganistan Harekâtı sırasında Hanabad Hava Üssü'nde ABD birliklerinin konuşlanmasına müsaade etmiştir. Karşılığında da, ABD Özbekistan'a 2002 yılında 160 milyon dolar yardım paketi vermiştir¹¹¹. Dolayısıyla ülkelerin siyasetçilerinin ve kamuoylarının kendi topraklarında üslerin kurulmasına ve işletilmesine verecekleri onay, mali yardımlarla sağlanmıştır.

Askeri üslerin rolü hem ABD hem de onun müttefiklerinin rolü şöyle özetlenebilmektedir. Çatışmaların olduğu bölgedeki devletler, kendi toprağında barındırdığı ABD üslerini düşmanlara karşı bir savunma garantisi olarak görmektedir. Bunun yanı sıra ABD askeri üslerinin var olması, terör faaliyetlerinin yarattığı tehlikeyi azaltmaktadır. Bu da uluslararası toplum gözünde ABD nüfuzunu artırmakta ve üslerin bulunmasına belli bir meşruiyet seviyesi kazandırmaktadır. Buna ek olarak ABD, askeri üsler ve askeri personel aracılığıyla bölgede kendi değerleri yerli halka

¹¹⁰ "Military Bases in Afghanistan", *Military Bases*, <http://militarybases.com/overseas/afghanistan/>, (03 Mart 2014).

¹¹¹ Aras, 2006, s. 167.

aktarabilmektedir. Sonraki kısımda askeri üsler konusunda Türkiye'nin durumu ele alınacaktır.

2.3.2. Türkiye ile ABD Arasındaki Yakın İlişkilerin Bir Sembolü Olarak Askeri Üsler

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin en önemli ayaklarından biri, askeri üsler oluşturmaktadır. Bu konu XX. yüzyıl boyunca Türk toplumunda çok tartışılmıştır. Özellikle Kurtuluş Savaşı'nda¹¹² yaşanan olaylar nedeniyle Türk kamuoyu bir daha başka devletin askerlerinin kendi topraklarında bulunmasına boyun eğmek istememiştir. Bununla beraber Soğuk Savaş sırasında karşılık olarak aldığı güvenlik güvencesi ve askeri ile mali yardımlar sayesinde ABD, Türk yöneticilerin ve halkının sözsüz desteğini almıştır. Bu kısımda NATO kapsamında Türkiye ile ABD arasındaki yakın ilişkilerin bir sembolü olan askeri üslere bakılacaktır.

Türkiye'nin NATO'ya üye olma sürecindeki görüşmeler, büyük ölçüde kurulacak üslerin statüsüne dair pazarlıklarla ilgiliydi. Bu çerçevede Türkiye'nin üslerin kullanım hakkını NATO üyesi olmadan vermeme konusundaki ısrarı, sonunda ittifakın kapısının açılmasını sağlayan önemli bir etken olmuştur¹¹³. Türkiye, NATO anlaşmasını imzaladıktan bir süre sonra, bütün üyeler tarafından imzalanmış olan NATO "Kuvvetler Statüsü Sözleşmesi"ni (*Status of Forces Agreement-SOFA*) 25 Ağustos 1952'de imzalamıştır. Bu antlaşma uyarınca ABD'nin Türkiye'de askeri üsler ve tesisleri kurması ve askeri personel bulundurması hem kabul edilmiş hem de bunların tabi olacakları kurallar belirlenmiştir¹¹⁴.

NATO çerçevesinde Türkiye'de kurulan ABD üsleri ve tesisleri, hem SSCB'yi çevreleme politikası hem de kendi liderliğini pekiştirme açısından ABD için büyük önem taşıyordu. 1950'ler boyunca ABD, Türkiye'de hava ve stratejik füze üsleri ile

¹¹² Kurtuluş Savaşı (1919–1922), veya Milli Mücadele olarak adlandırılan, Birinci Dünya Savaşı sonrasında çıkan Osmanlı İmparatorluğu'nun Britanya, Fransa, İtalya ve Yunanistan tarafından işgali sonucunda siyasi ve askeri çözülmüştür. 11 Ekim 1922'de imzalanan Mudanya Mütarekesi ile fiilen 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşması ile resmen sona ermiştir.

¹¹³ Bölme, s. 58.

¹¹⁴ İbid., s. 59.

elektronik gözetleme ve haberleşme tesisleri kurmuştur. Bu tesisler ABD tarafından Ortadoğu bölgesinde çatışma olduğu zaman lojistik destek sağlamak amacıyla ve SSCB'nin askeri tesisleri ve faaliyetleri hakkında istihbarat toplamak amacıyla kullanılabilmiştir. Bununla birlikte Türkiye, ABD'ye erken uyarı radar tesisleri, mühimmat depoları, liman hizmetleri gibi tesisleri sağlamıştır¹¹⁵.

Soğuk Savaş boyunca ABD, Ortadoğu bölgesine kendi hegemonyasını yaymak ve pekiştirmek amacıyla büyük miktarda ekonomik ve askeri yardım karşılığında Türkiye'yi askeri bir üs haline getirmiştir. ABD ve Türkiye arasında 1954 yılında imzalanan "Askeri Tesis Anlaşması", Türkiye'de resmi olarak ABD üslerinin açılmasını sağlamıştır¹¹⁶. 1969'da Türkiye ile ABD üsler statüsüne dair yeni bir uzlaşmaya varmıştır. Üsler, bundan böyle "ABD üsleri" olan genel halk algısına karşı "ortak üsler" olarak adlandırılmaya başlanmıştır¹¹⁷. Nitekim "ortak" kelimesinin ortaya atılması, halkın hoşnutsuzluğu ve olumsuz görüşünü tam susturmasa da önemli ölçüde Amerika'ya yönelik eleştirileri azaltmıştır.

1970'li ve 1980'li yıllarda Türkiye'de bulunan üslerin ABD tarafından NATO dışındaki amaçlar için kullanılması Türk-Amerikan askeri ilişkilerinde tartışılan bir konu olmaya devam etmiştir. 1973'te patlak veren Arap-İsrail Savaşı¹¹⁸ sırasında Türkiye, İncirlik hava alanının NATO amaçları dışında kullanılmasının söz konusu olmadığını beyan etmiştir. 1979 İran Devrimi sırasında Türkiye üslerin İran'daki Amerikan vatandaşlarının taşınması için kullanılmasına izin vermesiyle beraber 1980'de ise, İran'daki ABD rehinelere kurtarılması operasyonuna hiç bir şekilde destek vermemiştir¹¹⁹. Dolayısıyla Türkiye mümkün olduğu kadar uluslararası güvenlik adına harekete geçmeye çalışmış ve salt ABD istekleri yerine uluslararası toplumun ortak çıkarlarına uygun bir biçimde askeri üslerinin kullanılmasına izin vermeye çalışmıştır.

¹¹⁵ Uslu, s. 88.

¹¹⁶ Duke, Simon, *United States Military Forces and Installations in Europe*, New York: Oxford University Press, 1989, s. 275.

¹¹⁷ Eralp, Yalım, "An Insider's View of Turkey's Foreign Policy and Its American Connection", ss. 109–143, içinde Abramowitz, Morton, (ed.), *The United States and Turkey. Allies in Need*, New York: The Century Foundation Press, 2003, s. 111.

¹¹⁸ 1973 Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı), 6–26 Ekim 1973'te süren Mısır ve Suriye önderliğinde Arap devletleri ile İsrail arasında bir savaştır.

¹¹⁹ Uslu, s. 202.

ABD ile Türkiye arasında ortak faaliyetin en iyi örneği, Birinci Körfez Savaşı olmuştur. Bu çatışma boyunca Türkiye, ABD'ye kendi üslerini kullanma izni vermiştir. Türkiye ABD'nin uçaklarına kendi toprağında bulunan NATO üslerini açarken, ABD için harekâtın yürütülmesini oldukça kolaylaştırmıştır. Bununla ilgili 126 sayılı kararı 17 Ocak 1991'de TBMM'den çıkartılmış ve sonraki gün ABD savaş uçakları İncirlik'e inerek bombardımana başlamıştır¹²⁰.

11 Eylül sonrası dönem, Türk–Amerikan ilişkilerinde askeri üsler konusunu yeniden gündeme getirmiştir. “Terör ile Savaş” çerçevesinde başlatılan ABD Afganistan'a askeri müdahalesi sırasında Türkiye, kendi hava sahasını hemen Amerikan uçaklarına açmış, Afganistan'a insani yardım ve lojistik desteğin İncirlik üssü üzerinden gönderilmesine izin vermiştir. Buna ek olarak sonrasında Afganistan'da yakalanan El Kaide ve Taliban üyelerinin Guantanamo'ya¹²¹ gönderilmesinde Türk hava sahasının kullanılmasına ve İncirlik'e inilmesine izin verilmiştir¹²². Bu nedenle Türkiye, askeri üslerinin kullanılmasına izin verirken “Terör ile Savaş” söylemini desteklemiş ve küresel bir tehdit olarak algılanan uluslararası terörizme karşı tedbirlerin alınmasına katkıda bulunmuştur.

Bugün Türk toprağında NATO'nun birçok tesisi vardır. 2011'de yayınlanmış İran-Balkan Haber Ajansı raporuna göre, Türkiye'de 24 NATO üssü bulunmaktadır¹²³. NATO'nun en büyük ve önemli askeri tesis olan İzmir'deki Buca ilçesi Şirinyer semtinde bulunan NATO İzmir Müttefik Hava Komutanlığı, 1 Aralık 2012 yılında NATO İzmir Müttefik Kara Komutanlığı'na dönüştürülmüştür. NATO Kara Komutanlığı, doğrudan Belçika'daki Müttefik Harekât Komutanlığı'na bağlı üç ana karargâhtan biri ve NATO'daki tek Kara Komutanlığıdır. Bu Komutanlık'ta şu anda 50

¹²⁰ Oran, Cilt II, s. 256. Bu karar, Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın ABD'ye duyduğu sempati sayesinde alınmış ve Türkiye'de görüş farklılığını yaratmıştır. Bu çerçevede muhalif lideri Süleyman Demirel, Özal'ı Türkiye'yi “Amerikan uçak gemisi”ne dönüştürdüğü yönünde eleştirmiş ve onun politikasını kınamıştır

¹²¹ Guantanamo Üssü, Küba'da bulunan Amerikan üssüdür. 2002 yılından beri askeri hapisane olarak kullanılmaktadır. Burada, başta Afganistan olmak üzere çeşitli ülkelerde ele geçirilen, El-Kaide ve Taliban ile ilgisi olduğundan şüphelenen kişiler tutulmaktadır.

¹²² Oran, Cilt III, ss.144, 259.

¹²³ “NATO's Eastern Anchor. 24 NATO bases in Turkey”, *GlobalResearch*, (14 Şubat 2014), <http://www.globalresearch.ca/nato-s-eastern-anchor-24-nato-bases-in-turkey/23205>, (21 Ocak 2014).

personel görev yapmaktadır. Fakat planlama uyarınca personelin sayısı gelecekte 350'e çıkacaktır¹²⁴.

NATO Kara Komutanlığı'nın İzmir'de bulunması stratejik anlamdan ziyade daha çok kültürel ve tarihsel anlam taşımaktadır. Türkiye NATO'nun tek Müslüman ülkesi olduğu, Avrupa ve fiilen tüm dünya için Ortadoğu bölgesinde güvenlik ve istikrar sağladığı, iki kıtanın birleştiği noktada bulunduğu için, hem stratejik hem simgesel açıdan bu tesisin kurulmasında ideal bir konuma sahiptir. Kara Komutanlığı'nın açılış törenin konuşmasını yapan NATO Avrupa Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanı Oramiral James Stavridis, NATO ile Türkiye arasındaki ilişkileri değerlendirerek, "*NATO tarihi boyunca nerede görev yaptıysa orada Türkiye'nin katkıları çok önemli olmuştur. NATO her zaman Türkiye'ye güvenmiş. Türkiye de NATO'ya rahatlıkla güvenebilir*" söylemiştir¹²⁵. Bu olumlu ifadeler sayesinde NATO Komutanlığı'nın Türk toprağında uygun ve gerekli bulunduğunu kamuoyuna bildirirken, insanlar bu haberi daha sıcak karşılamışlardır. Türk halkı, kendi ülkesinin, Avrupa'da ve Ortadoğu bölgesinde güvenliğin sağlanmasında önemli bir rol oynadığını algılamış ve NATO'ya olan desteğini arttırmıştır. İzmir'in seçilmesi sembolik gözükmektedir, çünkü İzmir tarih boyunca kültürlerin kesişme noktası olmuştur. NATO yönetimi askeri mantığı ele almakla beraber kültürel ve tarihsel bağlantıları göz önünde bulundurmakta ve Türkiye'de yaşayan insanlar kendi ülkelerini NATO'nun vazgeçilmez bir parçası olarak görmektedirler.

Türk topraklarında NATO bünyesine ait fakat ABD tarafından "Amerikan" olarak sayılan iki askeri üs bulunmaktadır: İncirlik Hava Üssü ve İzmir Hava Üssü'dür¹²⁶. ABD'nin en büyük askeri tesisi, Türkiye'nin Güneyinde Adana ilinde bulunan İncirlik Hava Üssüdür. Bu üste 1.500 Amerikan personeli ve 3.500 Türk personeli görev yapmaktadır. İncirlik Hava Üssü 1955 yılında inşa edilmiş, çok geçmeden Türkiye ile ABD arasında bu hava üssünün ortak kullanımına dair bir sözleşme imzalanmıştır.

¹²⁴ "Dikkatler Türkiye'ye Çevrildi!", *Milliyet*, (26 Ağustos 2013), <http://dunya.milliyet.com.tr/dikkatler-turkiye-ye-cevrildi-/dunya/detay/1754782/default.htm>, (21 Ocak 2014).

¹²⁵ "İzmir Artık NATO'nun Yeni Üssü", *Hürriyet*, (1 Aralık 2012), <http://www.hurriyet.com.tr/eg/22047784.asp>, (20 Ocak 2014).

¹²⁶ "Military Bases Overseas", *Military Bases*, <http://militarybases.com/overseas/>, (03 Mart 2014).

İncirlik, NATO'nun (ve ABD'nin) Avrupa'da bulunan en Doğulu hava üssüdür¹²⁷. NATO savunması kapsamında kullanılması gereken İncirlik Hava Üssü, NATO Anlaşması'na aykırı olmasına rağmen, 1958'de Lübnan Krizi'ne¹²⁸ ABD'nin müdahalesi sırasında ilk defa bir harekât çerçevesinde kullanılmıştır¹²⁹. Soğuk Savaş sonrası dönemde bu üs, Bosna-Hersek, Kosova, Afganistan ve Irak'a gerçekleştirilen ABD'nin ve NATO'nun harekâtlarını desteklemek amacıyla kullanılmıştır. Türkiye'nin Güneydoğusunda yaşayan Türk halkı İncirlik Hava Üssü'nü bir güvenlik güvencesi olarak algıladığı için kamuoyunun Türk topraklarında ABD üslerinin bulunmasına onay verdiği söylenebilmektedir.

Türk-Amerikan Savunma ve Ekonomi İşbirliği Antlaşması uyarınca ABD, Türk toprağında bulunan askeri üsleri olağanüstü takdirde kullanabilmektedir. Fakat Türkiye, üç gün önceden haber vererek ABD'nin İncirlik Hava Üssüne erişimini iptal edebilme hakkına sahiptir¹³⁰. 2010 Üs Yapısı Raporu'na göre İncirlik Hava Üssü ve İzmir Hava Üssü dışında ABD kuvvetlerinin görev yaptığı Türkiye'deki üsler ve tesisler; Ankara Yönetim Ofisi, Batman Hava Üssü, Çiğli Hava Üssü, İzmir Hava İstasyonu, İzmir Depo, Muş Hava Üssü, Yumurtalık Yakıt Deposu ve 9 tane daha askeri tesisten oluşmaktadır¹³¹. ABD Savunma Koordinasyonu Ofisi (*Office of Defense Coordination-Ankara*), 30'u Amerikan vatandaşı olmak üzere toplam 100 personel ile Ankara'da bulunmaktadır. Bunun dışında Barış İçin İşbirliği Eğitim Merkezi (*Partnership for Peace Training Centre*) ve Terörizme Karşı Savunma Merkezi (*Centre of Excellence Defence Against Terrorism*) dâhil olmak üzere Ankara'da NATO'nun iki eğitim merkezi mevcuttur. Buna ek olarak 17 ABD personeli İstanbul'da bulunan taktik yönetim ofisi ve iki hava bölüğü nezdinde görev yapmaktadır. Ayrıca altı NATO Hızlı Çatışmaya Hazır Birliklerinden (*Rapid Deployable Corps*) biri İstanbul'da bulunmaktadır¹³². ABD askeri personelinin Türkiye'de bulunması tarihsel açıdan değişmeyen bir gerçektir ve Türkiye'nin ne kadar Batı yanlısı olduğunu göstermektedir.

¹²⁷ "NATO's Eastern Anchor. 24 NATO bases in Turkey", *GlobalResearch*, (14 Şubat 2014), <http://www.globalresearch.ca/nato-s-eastern-anchor-24-nato-bases-in-turkey/23205>, (21 Ocak 2014).

¹²⁸ Etnik gerilimlerden dolayı 1958 yılında yaşanan "Lübnan Krizi" sırasında ABD'nin askeri müdahalesi ile iç savaş önlenmiş ve milli birlik hükümeti kurulmuştur.

¹²⁹ Bölme, s. 61.

¹³⁰ Zanotti, s. 22.

¹³¹ Bölme, s. 65.

¹³² Zanotti, ss. 22–23.

Bunun yanısıra ABD ve NATO'nun askerlerinin Türkiye'ye yerleştirilmesi, Türkiye ile mümkün olduğu kadar yakın bir işbirliğinde bulunma isteğini yansıtmaktadır ve hem Türkiye'nin hem de dünyanın güvenliğinin bir güvencesi olarak algılanabilmektedir.

Sonuç itibariyle ABD, elindeki tüm güce karşın NATO'nun bünyesinde kendini eşit bir ortak olarak konumlandırmıştır. Bu yaklaşım, ABD'nin kurduğu sisteme diğer devletlerin onayını sağlamıştır. Demokrasi, güvenlik ve barış söylemine dayanan değerler, açık pazar anlayışı ve Amerikan kültürünün bir araya gelmesi ile güçlü bir ideolojik taban inşa edilmiş ve bunun bir parçası olarak tasarlanan askeri üsler, NATO yardımıyla Türkiye'ye yerleştirilmiştir. Türk toprağında NATO ve ABD'nin askeri tesislerinin bulunması, Türkiye'nin Batılı hegemonik bir bloğun parçası olduğunu ifade etmektedir.

NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD önderliğinde barış ve güvenlik getiren güçlü bir ittifak olarak varlığını sürdürmesi konusunda Türkiye, ABD ile hemfikirdir. NATO çerçevesinde 60 yıldır süren iki ülke arasındaki işbirliği, ortak çalışma deneyimini sağlamaktadır. NATO üyeliği, Türk güvenliğinin ve dış politikasının vazgeçilmez bir temelini oluşturmaktadır. Türkiye'nin güvenliğini sağlama konusunda var olan alternatifler arasında en iyi seçenek, NATO aktif bir üyesi olmaya devam etmektir. Türkiye'nin Afganistan İSAF güçlerine katılması bunun en parlak örneğidir. Bu konu ilerleyen kısımda tartışılacaktır.

3. Karşılıklı Söylemde ABD-Türkiye İlişkilerinin Öneminin Vurgulanması

Yukarıda belirtildiği gibi Gramscian ve neo-Gramscian yaklaşımlar başta olmak üzere hegemonyanın kurulmasında söyleme büyük önem vermektedir. Gramsci'ye göre dünya düzeninin yeniden üretimine yardımcı olan hegemonik ideoloji, evrensel bir dil (söylem, değerler ve fikirler) yaratarak, "toplumsal rıza üretme" işlevini görmektedir. Dil, hegemonya için kurucu ve merkezi bir unsurdur. Türk ve Amerikan siyasetçilerin dile getirilen ifadeler, karşılıklı ilişkileri belirlemekte ve kamuoyunun düşüncelerini

etkileyerek insanların desteğini sağlayabilmektedir. Bu çerçevede Amerikan ve Türk yöneticilerin konuşmalarına bakmak faydalı olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana iki ülke arasındaki ilişkileri adlandırmak için özellikle Amerikalı siyasetçiler tarafından birçok isim üretilmiştir. ABD–Türkiye ilişkileri, 1947 yılından beri “stratejik ittifak” olarak değerlendirilmiş ve hala “strateji” ve “ittifak” kavramları geçerliliğini korumaya devam etmiştir¹³³. Türkiye Başbakanı Süleyman Demirel'in Şubat 1992'de Washington'a yaptığı ziyarette iki devlet arasında ilişkilerin tanımladığında “geliştirilmiş ortaklık” (*enhanced partnership*) terimini teklif etmiştir. Amerikalı yöneticiler ise, Türkiye'yi hem “ortak”, hem de bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan Kafkasya ve Orta Asya ülkeleri için “örnek” bir ülke olarak gördüklerini açıklamıştır¹³⁴. Eylül 1999'da iki ülke arasındaki ilişkiler “stratejik ortaklık” olarak tanımlanmıştır¹³⁵. Türkiye, ABD için büyük önem taşıyan bölgelerde onun müttefikiydi. ABD ise Türkiye için askeri, ekonomik yardımları veren ve ülkenin güvenliğinin güvencesi olan dünyanın en güçlü devleti anlamına geliyordu. Özellikle Clinton yönetimi, Türkiye'ye karşı politikasını övücü söylemlerle doldurmuştur. Bill Clinton, Türkiye'nin hem bölgesel hem de küresel bir lider olduğunu dile getirerek Türk hükümetinin desteğini ve takdirini almıştır¹³⁶. Bununla beraber Clinton Türkiye'nin tarihi, XX. yüzyılı anlamak için bir anahtar olduğunu; XXI. yüzyılın şekillendirilmesi açısından Türkiye'nin çok önemli olduğuna inandığını dile getirmiştir¹³⁷. Türkiye'nin gururunu okşayan bu sözler, ABD'ye karşı olumlu tepki yaratmış ve Türkiye'ye verilen ABD'nin desteği halk tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Üst düzey yetkililerin dile getirdiği sözler, güçlü, dost ve yakın işbirliğinin içerisinde cereyan eden ikili ilişkilerin imajını kurmakta ve kamuoyunun algılamalarını etkilemektedirler.

11 Eylül'den sonra Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin ABD'nin “Terör ile Savaş” girişimine istenilen desteği vermesiyle “geliştirilmiş ortaklık”

¹³³ Aslan, Ali, “The Foreign Policy – Hegemony Nexus: Turkey's Search for a “New” Subjectivity in World Politics and Its Implications for US-Turkish Relations”, *Perceptions*, (Cilt 17, Sayı 4, Kış 2012), s. 166.

¹³⁴ Oran, Cilt II, s. 253.

¹³⁵ İbid.

¹³⁶ “Clinton: Türkiye Bölgesel ve Küresel Bir Lider”, *Haberler*, (16 Temmuz 2011), <http://www.haberler.com/clinton-turkiye-bolgesel-ve-kuresel-bir-lider-2873685-haberi/>, (23 Ocak 2014).

¹³⁷ “William J. Clinton. Remarks by the President in Address to the Turkish Grand National Assembly”, *The American Presidency Project*, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=56935>, (7 Kasım 2013).

seviyesinden “stratejik ortaklık” seviyesine yükselmiştir¹³⁸. “Terör ile Savaş” söylemini ileri süren ABD hükümeti, Türkiye’nin önemini farkederek onu bu söyleme dahil etmek istemiştir. ABD Başkanı George W. Bush’un söyleyişi bunu yansıtmıştır: “Asya, Avrupa ve Ortadoğu kesişme noktasında bulunan Türkiye, coğrafi açıdan her dönemlerde çok önemliydi. Ülkeniz, 150 yıl süren toplumsal ve demokratik reformlarla diğerler için bir model ve Avrupa için daha geniş dünyaya giden bir köprü olarak tanımlanabilmektedir. Başarınız, Avrupa ve Orta Doğu’da barış ve ilerlemenin geleceği için çok önemlidir. Türkiye Cumhuriyeti, ABD’nin desteği ve dostluğa dayanabilmektedir”¹³⁹. Bush, ABD hegemonyasının sürdürülmesi konusunda Türkiye’nin avantajlı konumunun farkındaydı ve Türkiye’ye tam destek vererek Türk halkının ABD’ye karşı algılarını olumlu bir şekilde etkilemiştir.

2009 yılında iktidara gelen ABD’nin ilk siyahî başkanı Barack Obama, 5 Nisan 2009’da ilk resmi dış ziyaretini Türkiye’ye gerçekleştirmiştir. Obama, ziyareti sırasında iki ülke arasındaki ilişkileri "Model Ortaklık" olarak nitelemiştir. "Model Ortaklık" kavramı, Türkiye–ABD ilişkilerinin ulaştığı ileri noktayı, ilişkilerin özgün karakterini ve kapsamlı niteliğini yansıtmaktadır¹⁴⁰. Türkiye’nin son derece önemli müttefik ve Avrupa’nın önemli bir parçası olduğunu dile getiren Obama, zamanın zorluklarını aşabilmek için ABD ve Türkiye el ele olması ve çalışması gerektiğini vurgulamıştır¹⁴¹.

XXI. yüzyıl boyunca iki devletin siyasetçileri her konuşmalarında Türkiye’nin önemine vurgu yapmaktadırlar. Birkaç örnek vermek gerekirse ABD Dış İşleri Bakanı Hillary Clinton Mart 2009’da Türkiye’ye geldiğinde, iki ülke arasındaki ilişkilerin müttefiklik, ortaklık ve dostluk ilişkisi olduğunu dile getirmiştir¹⁴². Bunun yanı sıra Clinton, iki devletin ortak zorluklar karşısında birlikte hareket edeceklerini de vurgulamıştır¹⁴³. Türk Dışişleri Bakanı Ali Babacan, iki ülke arasında ortak bir

¹³⁸ Çandar, içinde Abramowitz, 2003, s. 163.

¹³⁹ “Transcript: Bush Urges Mideast to Embrace Democracy”, *The Washington Post*, http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A14293-2004Jun29_2.html, (20 Ekim 2013).

¹⁴⁰ “Türkiye - Amerika Birleşik Devletleri Siyasi İlişkileri”, *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (05 Ekim 2013).

¹⁴¹ “Obama Says Turkey Is a Critical Ally; Declares Not at War with Islam”, *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/english/domestic/11376078.asp>, (09 Aralık 2013).

¹⁴² “A.B.D. Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ve Türkiye Dışişleri Bakanı Ali Babacan ile Yapılan Basın Toplantısı”, *A.B.D. Diplomatik Temsilcilikler. Türkiye*, (7 Mart 2009), http://turkish.turkey.usembassy.gov/pr_030709tr.html, (11 Ocak 2014).

¹⁴³ İbid.

vizyonun paylaşıldığını, bu anlamda da ortak hedeflerin var olduğunu işaret etmiştir. Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler tanımlandığında, “dostluk” ve “ortaklık” kavramlarının kullanılmasına dikkat çekmiştir¹⁴⁴. “Dostluk”, “ortaklık”, “ortak değerler” gibi kavramların karşılıklı söylemlerde kullanılması, olumlu algılamalara yol açmakta ve kamuoyunun iki ülke arasındaki ilişkilerin iyi olduğuna dair algısını yükseltmektedir.

Sonuç olarak ABD üst düzey yetkilileri, Türkiye’yi Ortadoğu bölgesinde önemli rol oynayacağını düşünmektedirler. Bugün Türkiye ve ABD, ortak değerlere, çıkarlara ve iki ülkedeki insanların arasında bağlara dayanan dostluk ve işbirliği içinde bulunmaktadır. Beyaz Saray’ın ifadesiyle Türkiye, ABD’nin stratejik ortağı, NATO müttefiki ve değerli dostudur¹⁴⁵. Ortadoğu bölgesinde iki ülke ortak faaliyetlerde bulunduğu için birbirlerini iyi tanımakta ve ABD–Türkiye ittifakının temelinde, güçlü kültürel bağlar ve ortak çıkarlar yatmaktadır. Bununla birlikte Amerikan siyasetçileri olumlu bir atmosferi tercih etmekte ve Türk siyasetçileri ile bir araya geldikleri zaman yüceltici beyanlarda bulunmaktadır. Söyleme dâhil olan değerler, inançlar ve fikirler etrafında dış politikanın yürütülmesi, ABD hegemonyasında zora değil karşılıklı anlaşmaya ve etik liderliğe dayalı dönüş anlamına gelmektedir.

Fakat karşılıklı söylemlerde iki devletin birbirlerini övmesi, madalyanın sadece bir yüzüdür. 11 Eylül sonrası dönemde var olan ABD hegemonyasında rızadan ve kültürel liderlikten zora ve şiddet kullanımına kayış, ABD’nin çabalarına rağmen zamanla Türkiye dâhil olmak üzere tüm dünyada ABD’ye karşı tepki yaratmıştır. Bu bölümün son kısmında 11 Eylül sonrasında kamuoyunun yoklamaları incelenerek Türkiye’deki anti-Amerikanizme bakılacaktır.

¹⁴⁴ İbid.

¹⁴⁵ “Fact Sheet: U.S.-Turkey Partnership”, *The White House*, (16 Mayıs 2013), <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/05/16/fact-sheet-us-turkey-partnership>, (11 Ocak 2014).

4. Türkiye'nin Afganistan'ın Yeniden İnşasına ve ABD Hegemonyasına Katkısı

4.1. Türkiye Açısından “Terör ile Savaş”

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler, 2001 yılından bu yana “Terör ile Savaş” ekseninde yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. New York ve Washington’da düzenlenen 11 Eylül 2001 terör saldırıları, bu açıdan dönüm noktası olmuştur. Türkiye, diğer devletler gibi bu terör eylemlerini kınamış ve ABD’ye yönelik büyük bir sempati içinde bulunmuştur. Terör saldırılarından hemen sonra, dönemin Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem’in ABD’ye resmi ziyareti hazırlanmaya başlamış ve 27 Eylül 2001 yılında bu ziyaret gerçekleştirilmiştir. Cem, Türkiye’nin ABD’ye tam destek vereceğini söylemiş ve Türkiye’nin, terörle mücadelede ABD’nin yanında olduğunu dile getirmiştir¹⁴⁶. Türkiye o zamanlarda, kendi topraklarında son 20 yıl boyunca PKK örgütünün saldırılarından acı çektiği için ABD’nin hissettiklerini çok iyi anlıyordu. Bundan dolayı iki ülke için tehdit oluşturan terör eylemleri Türkiye’nin, “Terör ile Savaş”ında ABD ile daha yakın ilişkiler geliştirmesine sebep olmuştur¹⁴⁷.

Yukarıda belirtildiği gibi ABD önderliğindeki koalisyon kuvvetleri, Taliban ve El Kaide’nin Afganistan’daki varlığını sona erdirmek için “Kalıcı Özgürlük” harekâtına başlatmıştır. Bu harekât, ABD hegemonyasında rızadan ve kültürel liderlikten zora ve güce gidildiğini göstermiştir. Ancak ABD, askeri harekâtın adında geçen “özgürlük” kelimesinde görüldüğü gibi dünyanın ortak bir çıkarı adına hareket ediyormuş gibi güvenlik ve barış odaklı söylemi kullanıp, terörizm tehlikesini sıkça dile getirmiştir. ABD, Afganistan’a yapılacak askeri müdahaleden tüm dünyanın faydalanabileceğinden bahsederken, Türkiye dâhil olmak üzere birçok devleti harekâtını desteklemeye ikna etmiş ve askeri eylemlerini meşrulaştırmıştır. Bu harekât sırasında Türkiye asker göndermediği halde hava sahasını bölgeye mühimmat götüren ve yakıt ikmali yapmak

¹⁴⁶ “İsmail Cem, ABD Yolcusu”, *Radikal*, (25. Eylül 2001), <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=15572>, (11 Aralık 2013).

¹⁴⁷ PKK tarafından gerçekleştirilen saldırılar nedeniyle 1980’lilerden beri 40.000’e aşkın kişi hayati kaybetmiştir. Bkz. Loğoğlu, Faruk, “Turkey, A Partner In The War On Terror”, *Middle East Forum*, (31 May 2002), <http://www.meforum.org/299/turkey-a-partner-in-the-war-on-terror>, (15 Kasım 2013).

isteyen uçaklara açmıştır¹⁴⁸. Bu bağlamda Amerikan uçakları başta İncirlik olmak üzere Yenişehir ve Afyon üslerini kullanmışlardır. Türkiye ABD'ye, Havadan Erken Uyarı ve Kontrol (*Airborne Warning and Control System – AWACS*) uçakları ve kargo uçaklarının konuşlanması için Konya Hava Üssünü de ABD'ye teslim etmiştir¹⁴⁹. Buna ek olarak Türkiye, koalisyon ülkelerine istihbarat desteği için liman ve karayollarının da kullanılmasına da izin vermiştir. Afganistan'da yakalanan El Kaide ve Taliban üyelerinin Guantanamo Üssüne gönderilmesinde Türk hava sahasının kullanılmasına ve İncirlik'e inilmesine izin verilmiştir¹⁵⁰. Nitekim Türkiye hegemon gücün yanında yer almıştır. Eklemek gerekir ki 2001 ekonomik krizini yeni yaşamış bir ülke, askeri-siyasi alanın yanı sıra ekonomik alanda İMF ve ABD'ye bu kadar bağımlı bir durumdayken hegemon gücün üs ve lojistik destek talebini reddedemezdi¹⁵¹. Bununla beraber Türkiye'nin küresel ve ortak tehdide karşı yürütülen girişimde uluslararası koalisyonun yanında olması, ABD hegemonik söylemine katkıda bulunmuştur.

“Terör ile Savaş” çerçevesinde ABD hükümeti, kendi eylemleri için diğer devletlerin onayını almak amacıyla Soğuk Savaş dönemindeki gibi müttefiklere mali yardımları teklif etmeye başlamıştır. Türkiye, ABD'ye verilen desteğin karşılığında ABD'den 2002 yılında 200 milyon dolarlık mali yardım paketi almıştır¹⁵². Doğrudan askeri yardımları da bu dönemde artış göstermiştir. ABD'den en çok mali yardımı alan İsrail'e (2 milyar dolar) ve Mısır'a (1.3 milyar dolar) kıyasla Türkiye sadece 48 milyon dolar almıştır¹⁵³. Bu rakam çok büyük olmamasına rağmen Türkiye için yararlı olmuştur. Dolayısıyla Türkiye, ABD'yi desteklediğinde kazanan bir taraf olacağını yeniden kavramış ve bu algı, Türk siyasetçilerin ABD ile işbirliği yapma isteğini kuvvetlendirmiştir.

Fakat Afganistan konusunda uluslararası kamuoyu, ABD'ye verilecek desteğin gerekliliğini kabul etse de aynı kamuoyu, 2 yıl sonra Irak'a yapılacak olan askeri müdahaleye hoşgörülü bakmamıştır. ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemde en tartışmalı

¹⁴⁸ Bal, İdris (ed.), *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, Brown Walker Press, 2004, s. 439.

¹⁴⁹ Zanotti, s. 18.

¹⁵⁰ Oran, Cilt III, ss. 144, 259.

¹⁵¹ İbid., s. 144.

¹⁵² Stewart, Dona, “The Greater Middle East and Reform in the Bush Administration's Ideological Imagination”, *Geographical Review*, (Cilt 95, Sayı 3, Temmuz 2005), s. 407.

¹⁵³ İbid.

girişimi olan Irak'a müdahalesi üzerine XXI. yüzyılın başında birçok araştırma yapılmıştır. Irak'ın Kuzey'inde büyük bir Kürt nüfusu bulunduğu için Irak harekâtı Türkiye'yi doğrudan etkilemiştir¹⁵⁴. Burada kısa bir yorum yapmak gerekirse planlanan ABD'nin Irak'a müdahalesinde ABD, Türkiye'nin rolünü vurgulayarak bu müdahaleye Türkiye'nin katılımını çok istemiştir. Fakat Türk kamuoyu, Türkiye'nin Irak savaşına katılmasına karşıydı¹⁵⁵. 25 Şubat 2003'te hükümet tarafından TBMM'ye sunulan ve kamuoyunda "1 Mart Tezkeresi" olarak bilinen tezkeresi, mecliste salt çoğunluğa ulaşamadığı için kabul edilmemiştir¹⁵⁶. Bu kararlar TBMM, ABD kuvvetlerinin Türkiye üzerinden Irak kuzeyine girerek ikinci bir cephe açmasını ve Türkiye'nin savaşa girişini engellemiştir¹⁵⁷. Bu nedenle Türk-Amerikan ilişkileri bu dönemde büyük bir gerileme yaşamış ve ABD liderliğinin o kadar ikna edici ve ahlaki olmadığı kanıtlanmıştır.

11 Eylül olaylarının trajik boyutundan sıyrıldığında, bu olayların, bölgesel konumu açısından Türkiye'ye elverişli bir ortam hazırladığını belirtmek mümkündür¹⁵⁸. Türkiye'nin ABD'nin terörle mücadelesine verdiği hızlı ve somut destek, bu mücadelenin İslam dünyası ile olmadığına dair taşıdığı sembolik önemi de göz önüne alınarak ABD tarafından son derece olumlu karşılanmıştır. Bu anlamda Afganistan'a yapılan askeri müdahale sonrasında Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit Türkiye'nin Afganistan dâhil olmak üzere diğer devletler için bir model olduğunu dile getirmeye başlamıştır¹⁵⁹. ABD hegemonyası açıdan Türkiye'nin modelinin diğer Müslüman ülkelerce benimsenmesi, daha çok devletin Batı'ya ve fiilen ABD'ye yaklaşabileceğini ve dolayısıyla Batı söylemine ve yaptıklarına rıza gösterebileceğini anlamına gelmiştir. Fakat zamanla bu model söylemi, Müslüman dünyada etkili

¹⁵⁴ ABD'nin Irak'a müdahalesi ve Kuzey Irak Sorunu hakkında ayrıntılı değerlendirme için bkz. "Post-Iraq Conditions of the International Community", *Foreign Policy*, <http://www.foreignpolicy.org.tr/documents/periodicals/vol30.pdf>, (10 Ekim 2013).

¹⁵⁵ Kamuoyu yoklamalarına göre Türklerin %83'ü Türkiye'nin savaşa katılıma karşıydı. Bkz. Salmoni, Barak, "Strategic Partners or Estranged Allies Turkey, the United States, and Operation Iraqi Freedom", *Strategic Insights*, (Cilt 2, Sayı 7, Temmuz 2003).

¹⁵⁶ Tezkeresi 264 "evet" oyu alırken 250 vekil "hayır" oyu vermiş ve 19 kişi tarafsız kalmıştır. Fakat tezkeresinin kabulü için salt çoğunluk oyunu gerektirmiştir

¹⁵⁷ ABD, 60.000 asker, 225 uçak ve 65 helikopter Türk toprağında yerleştirmeyi talep etmiştir. Buna karşılık olarak Türkiye'ye çok milyarlar yardım paketi ve bağımsız Kürt devletinin kurulması önlemek için Kuzey Irak'a askerinin gönderilmesine izin verilecekti.

¹⁵⁸ Beriş, s. 44.

¹⁵⁹ Eralp, içinde Abramowitz, 2003, s. 128.

olmamasına rağmen 11 Eylül sonrası dönemde Türkiye'nin terörizmle mücadeleye katkıda bulunması sayesinde İslam devletlerinin politikaları kendi halkı tarafından sorgulanmasına yol açmıştır.

“Terör ile Savaş” girişimi, Türkiye için olumsuz etki de yaratmıştır. Türkiye kendi topraklarında güvensizliğin arttığını görmüştür. Bunun en korkutucu örneği, Türkiye’de bombalı terörist saldırılarının gerçekleştirilmesidir. Teröristler, Amerika’nın müttefikleri ve genel olarak Batı’nın temsilcilerini hasara uğratmak için 15 Kasım 2003’te sabah saatlerinde İstanbul’da arka arkaya iki intihar saldırısı gerçekleştirmiştir. Patlamaların sonucunda çoğunluğu o anda sokakta bulunan 27 kişi yaşamını kaybetmiş, 669 kişi yaralanmıştır¹⁶⁰. 20 Kasım 2003’de İstanbul, iki ayrı intihar saldırısı ile tekrar sarsılmıştır. Levent semtinde bulunan HSBC Bankasının Türkiye Genel Merkezi ve Beyoğlu semtinde bulunan İngiliz Konsolosluğuna düzenlenen bombalı intihar saldırılarında 31 kişi ölmüş, 400’den fazla kişi yaralanmıştır¹⁶¹. Bu olaylardan sonra Türk kamuoyu, Türkiye’nin ABD’nin yanında olduğunu sorgulamaya başlamış ve ABD’ye karşı olumsuz görüşler, Türk toplumuna yaymıştır. Anti-Amerikanizm ile ilgili kamuoyunun görüşlerine bu bölümün son kısmında bakılacaktır.

Diğer yandan bu terör saldırıları, New York’ta, Madrid’te¹⁶² ve sonra Londra’da¹⁶³ yapılan terör eylemleri ile beraber Türkiye’yi, Batı ile daha da yakınlaştırmış ve kendi güvenliğini sağlamak amacıyla “Terör ile Savaş” konusunda daha çok çaba göstermek ve ABD ile daha güçlü işbirliği yapmak zorunda bırakmıştır. Dolayısıyla bir taraftan Türkiye’nin ABD ve NATO’ya verdiği destekten kaynaklanan endişe ve tehlike artarken diğer taraftan ise ülkenin hassas bir pozisyonu yeniden gündeme getirilmiştir. Türk kamuoyunun, kendi toprağında güvenliğin sağlanmasında ABD ve NATO’nun desteğine ihtiyaç duyduğunu yeniden fark ederek, barış ve güvenliğe odaklı söylemini

¹⁶⁰ El Kaide örgütü, sinagog saldırılarından iki gün sonra Londra’da yayımlanan bir Arap gazetesine gönderdiği e-mail ile saldırıları üstlendi ve başka saldırıların yapılacağını ima etmiştir.

¹⁶¹ Olaylar sonrası dönemde yapılan araştırma ve soruşturmalarda Türkiye’deki El Kaide örgütlenmesinin 11 Eylül öncesinde Afganistan kamplarında eğitim gören ve sonrasında ABD’nin muhtemel harekâtı nedeniyle Türkiye’ye dönerek yeni eylem ve örgüte militan kazandırma arayışlarına girenlerden oluştuğu tespit edilmiştir. Bkz. “2003/15–20 Kasım İstanbul Saldırıları”, *Terör Takvimi*, (15 Kasım), <http://terortakvimi.wordpress.com/2003/11/15/200315-20-kasim-istanbul-saldirilari/>, (07 Eylül 2013).

¹⁶² 11 Nisan 2004 yılında Madrid’te dört trende patlatılan zaman ayarlı bombalar, 192 kişinin ölümüne ve 2.000’e yakın kişinin yaralanmasına sebep olmuştur. Saldırın önce Bask terör örgütü olan ETA tarafından yapıldığı iddia edilmiş, ama sonra sorumluların El Kaide ile ilintili örgütler olduğu tezi ön plana çıkmıştır.

¹⁶³ 7 Temmuz 2005 tarihinde Londra’da üç metro istasyonu ile bir otobüste arka arkaya intihar saldırıları gerçekleştirilmiştir. Terör saldırısında 52 kişi yaşamını yitiren, 700’e aşkın kişi yaralanmıştır.

kullanan ABD'ye onay vermeye devam etmiştir. Bugün Türk halkının düşüncesine göre uluslararası toplum, “Terör ile Savaş” girişimine öncelik vermelidir¹⁶⁴.

Sonuç itibarıyla 11 Eylül sonrası dönemde Türkiye, El Kaide, Taliban gibi örgütlerden de kendini soyutlayarak uluslararası terörizme ve teröristlere destek veren rejimlere karşı eleştirel bir tutum izlemiş ve ABD'nin hegemonik söyleminin yayılmasına katkıda bulunmuştur. Bunun çerçevesinde Türkiye, dünya güvenliğinin sağlanmasını kendisi için öncülük haline getirmiştir. Bununla beraber Türkiye, teröristler için bir hedef ülkesi haline gelmekle beraber terör saldırılarından acı çektiği için ABD'nin desteğine daha çok ihtiyaç duymaya başlamış ve ABD hegemonyasına verilen destek devam ettirilmiştir. Afganistan'ın yeniden yapılandırılması sırasında ABD'nin tarafında yer alan Türkiye, ABD hegemonyasının şiddete başvurmasına rağmen onun varlığını meşrulaştırmasına katkıda bulunmuştur. Tezin ilerleyen kısımlarında bunu nasıl gerçekleştirdiğine dair inceleme yapılacaktır.

4.2. Afganistan'ın Yeniden İnşası: ISAF Kuvvetlerinin Oluşumu

ABD önderliğinde gerçekleştirilen Afganistan'a askeri müdahale sonrası dönemde Afganistan'a istikrar getirme ve tüm ülkenin yeniden yapılandırma süreci başlamıştır. Askeri güç kullanıldığından dolayı Afganistan'ın büyük şehirlerine ve köylerine ciddi zararlar verilmiştir. Müdahale sonrası zarar verici devlet tarafından başlayan barış destekleme harekâtı, bu yıkılmanın sonuçlarını düzeltmeye yönelikti. Buna rağmen ABD'nin uluslararası güvenliğin sağlanmasına ve insan haklarının korunmasına odaklı ileri sürdüğü ve tüm dünyaya yayılan söylem yardımıyla uluslararası toplum, bu harekâtı gerekli ve uygun bulmuştur. 2002'de kabul edilen ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde, ABD'nin teröristlere sığınak vermeyeceği, kendi nüfusa kötü davranmayacağı, komşularını tehdit etmeyeceği ve yeni Afganistan'a huzur, istikrar,

¹⁶⁴ Türk halkına Amerikan Başkanı ve Avrupalı liderler için önceliğin ne olması gerektiği sorulduğunda çoğunluk için (%38) uluslararası terörizmle mücadele, ekonomiye kıyasla (%21) öncelikli olmuştur. Bkz. *Transatlantik Eğilimler 2010*, <http://trends.gmfus.org/archives/transatlantic-trends/transatlantic-trends-2010/>, (14 Ekim 2013). s. 25.

insani ve ekonomik yardım sağlamak için uluslararası örgütler ve diğer ülkeler ile beraber faaliyette bulunacağı belirlenmiştir¹⁶⁵. Afganistan'ın yeniden yapılandırılması, ABD'nin ahlaki önceliği olmuştur.

Güvenlik alanında Afganistan Geçici Yönetimi'ne destek sağlamak amacıyla, 5 Aralık 2001 tarihli Bonn Anlaşması ve BM Güvenlik Konseyi'nin 20 Aralık 2001 tarihli 1386 numaralı kararıyla Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (*International Security Assistance Force – ISAF*) kurulmuştur¹⁶⁶. ISAF kuvvetinin, Afganistan Geçici Yönetimi'ni desteklemek, ülkeye hâkim Taliban rejimini devirerek El Kaide terör örgütünü ortadan kaldırmak ve Afganistan'da istikrarı ve barış sağlamak amacıyla başlangıçta Kabil ve çevresinin emniyetini sağlamak üzere konuşlanmasına karar verilmiştir. 21 ülkeden oluşan 5000 kişilik ISAF kuvvetinin Aralık 2001 ayından itibaren konuşlanması başlamıştır¹⁶⁷. ISAF'ın ilk komutanlığını 16 Ocak 2002 tarihinde İngiltere üstlenmiştir. 11 Ağustos 2003 yılında ISAF komutayı NATO'ya devretmiştir¹⁶⁸. NATO, ISAF faaliyetini koordine etme, emretme ve planlamadan sorumlu olmuştur. Tahrip edilmiş Afganistan'ın yeniden yapılandırılması ve ülkede istikrarın sağlanması, NATO misyonunun ana hedefleriydi. NATO'nun liderliğini yapan ABD, Afganistan misyonunu uluslararası toplum arasında paylaşılmasını başarmış ve harekâtın amacı konusunda görüş birliğine varılmasını sağlamıştır. Afganistan'a barış getirme ve ülkede güvenlik sağlama girişiminde ahlaki rolü üstlenen NATO'nun söylemine karşı çıkmak çok zordu. Çünkü Afganistan'a ve Afgan halkına verilen istikrardan tüm dünya faydalanacaktır. Uluslararası kamuoyunun da operasyona onay vermekten başka bir alternatifi yoktu.

ISAF'ın sorumluluk alanı, başlangıçta sadece Afganistan'ın başkenti Kabil ve çevresi ile sınırlıyken, BM Güvenlik Konseyi'nin 18 Ekim 2003 tarihli ve 1510 sayılı kararı ile tüm Afganistan'ı kapsayacak şekilde genişletilmiştir¹⁶⁹. Bugün Afganistan'ın tamamında ISAF faaliyeti kapsamında altı bölge komutanlığı bulunmaktadır. 15 Ocak

¹⁶⁵ *The National Security Strategy of the United States of America*, 2002, s. 7.

¹⁶⁶ “Resolution 1386”, *United Nations*, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/708/55/PDF/N0170855.pdf?OpenElement>, (11 Eylül 2013).

¹⁶⁷ “UN Security Council Resolution 1378”, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/638/57/PDF/N0163857.pdf?OpenElement>, (25 Kasım 2013).

¹⁶⁸ “About ISAF”, *Afghanistan International Security Assistance Force*, <http://www.isaf.nato.int/history.html>, (23 Ocak 2014).

¹⁶⁹ İbid.

2014 itibariyle ISAF gücü, 49 ülkeden gelen 57.004 kişi oluşmaktadır¹⁷⁰. Halkla ilişkiler geliştirmek için ISAF'ın "Twitter" ve "Facebook" sayfaları kurulmuş ve internet sitesinde operasyon ile ilgili haberler sürekli güncellenmektedir. "ISAF: NATO Forces in Afghanistan" adlı Facebook sayfası, 28 Şubat 2014 itibariyle 146.822 kişi tarafından beğenilmektedir¹⁷¹.

4.3. Türkiye'nin ISAF Güçlerine Katılımı

ABD ile Türkiye arasındaki işbirliği, 11 Eylül terör saldırıları sonrası dönemde güçlendirilmiş ve bu çerçevede yeni ufuklar açılmıştır. Daha önce belirtildiği gibi Türkiye, ABD'nin Afganistan'a müdahalesini desteklemiş ve uygun bulmuştur. Türkiye Afganistan ile çok güçlü tarihsel kültürel bağlara sahipti. İki ülke arasında siyasi, ekonomik, askeri ilişkiler yüksek seviyede idi. Afgan gönüllü askerleri, Türk Kuruluş Savaşı sırasında Türklerin yanında yer almış ve bu durum iki ülke arasında dostluk ve kardeşlik duygularını o zamanda güçlendirmiştir. Bundan sonra resmi seviyede ilişkileri geliştirmeye devam etmiştir¹⁷². Afganistan, SSCB'den sonra Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıyan ikinci devlet olmuştur¹⁷³.

Bir NATO ülkesi olan Türkiye, 11 Eylül saldırılarını müteakip, NATO anlaşmasının 5. maddesinin işleme konulması sonucunda, ABD'ye yapılan saldırının tüm NATO ülkelerine yapıldığını kabul etmiştir. Bunun BM tarafından da kabul edilmesi ve desteklenmesi ile başlayan NATO ve BM gibi uluslararası kuruluşların faaliyetlerine "Barışı Destekleme Harekâtı" kapsamında içinde destek vermiştir. Türkiye, TBMM'de 5 Ekim 2001 tarihinde alınan kararla, BM ve NATO'da alınan tüm bu kararları onayladığını açıklamış, 10 Ekim 2001 tarihinde ise yine TBMM'de alınan 722 sayılı kararla, hükümete "Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve

¹⁷⁰ "Troop Numbers and Contributions", *Afghanistan International Security Assistance Force*, (15 Ocak 2014), <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/index.php>, (25 Ocak 2014).

¹⁷¹ Sayfanın linki: <https://www.facebook.com/ISAF>.

¹⁷² Bal, İhsan, "Why is Turkey in Afghanistan?", *The Journal of Turkish Weekly*, (2 Mayıs 2012), <http://www.turkishweekly.net/columnist/3616/why-is-turkey-in-afghanistan.html>, (15 Ocak 2014).

¹⁷³ Doğan, Salih, "Turkey's Presence and Importance in Afghanistan", *USAK Yearbook*, (Cilt 4, 2011), s. 367.

yabancı silahlı kuvvetlerinin Türkiye’de bulundurulması konusunda sınırsız ve süresiz yetki” verilmiştir¹⁷⁴.

Türkiye, Afganistan’ın rejim değiştirmesine katkıda bulunmuştur. Türkiye Müslüman ülke olmasına rağmen Müslüman olan Taliban rejimine destek vermesinden ziyade ABD’nin önerdiği Müslüman fakat Batılı yanlısı Hamid Karzai’in Cumhurbaşkanı adaylığını tamamen desteklemiştir. Türkiye kurulacak yeni rejim daha barışçıl, güvenlik getirebilen, Afgan halkının refahını geliştirebilen bir rejim olarak algılamış ve buna vurgu yaparak Müslüman toplumundaki Karzai hükümetinin Batılı olmasına ilişkin var olan kaygılarını azaltmıştır.

Şunu belirtmek gerekir ki NATO’dan yeterli destek alamayarak olası başarısızlıktan ve dolayısıyla TSK’nin hem yurtiçinde hem de yurtdışında prestijini kaybetmekten korkan Türk hükümeti, Afganistan’a barışı destekleme harekâtına katılma konusunda ilk olarak kararsızdı. Türkiye’nin desteğini almak için ABD, 280 milyon dolarlık yardım paketi Türkiye’ye vaat etmiştir¹⁷⁵. Bu teklif Türkiye’yi operasyona katılmaya ikna etmiştir. Daha önce belirtildiği gibi ABD, istenilen sonuçlara ulaşmak için mali yardımları sıkça kullanmış ve özellikle güçlü ekonomik duruma sahip olmayan Türkiye’nin desteğini almak gerektiğinde bu yöntem çok etkili olmuştur.

Türkiye’nin, İngiltere liderliğindeki ilk dönem ISAF yapısına, 267 kişilik bir askeri birliği katılmıştır. Bu kuvvet ile Türkiye daha çok Kabil merkezindeki eğitim ve karargâh faaliyetlerinde görev almıştır. 20 Haziran 2002’de başlayan ikinci dönem, ISAF liderliğini Türkiye üstlenmiş ve bu dönemde Türkiye, Kabil havaalanı sorumluluğunu da almıştır¹⁷⁶. Dolayısıyla ISAF bünyesinde Türkiye, başlangıçtan beri ISAF Harekâtına aktif katkıda bulunan ülkelerden biri idi. Türkiye’nin NATO’nun tek Müslüman ülkesi olduğu ve Afganistan ile kültürel ve tarihsel bağlara sahip olduğu için ABD, Afganistan’ın yeniden inşasında çok zor ve önemli başlangıç döneminde

¹⁷⁴ Akagündüz, Osman, “NATO ve ABD’nin Afganistan Stratejisi, Yeni Stratejinin Türkiye ile İlişkileri”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (Cilt 1, Sayı 4, 2009), s. 144–145.

¹⁷⁵ Barkey, Henry, “The Endless Pursuit. Improving U.S. – Turkish Relations”, ss. 207–249, içinde Abramowitz, 2003, s. 233.

¹⁷⁶ Akagündüz, s. 145. .

Türkiye'nin ISAF liderliğini üstlenmesi gerektiğini tamamen desteklemiştir¹⁷⁷. ABD, Türkiye'nin ISAF misyonuna kattığı meşruiyeti kavramıştır. Bu nedenle Müslüman Afganistan'ın yeniden inşası kapsamında yürütülen faaliyetlerin başında Müslüman Türkiye'nin bulunması, ABD hegemonyasının sürdürülmesine katkı sağlamıştır.

Türkiye'nin ISAF içerisinde faaliyetleri şöyle özetlenebilmektedir: Türkiye, Haziran 2002 ile Şubat 2003 yılları arasında 1300 personel ile ISAF-II dönemini kumanda etmiştir. ISAF-VII döneminde 3. Kolordu Komutanlığı ile Şubat ile Ağustos 2005 tarihleri arasında 30 ülkeden oluşan 1450'si Türk olan 8000 personele komuta etmiştir. Bu dönemde NATO komuta kontrol yapısı içinde yer alan Kabil Uluslararası Havaalanı da Türkiye tarafından işletilmiştir¹⁷⁸. ISAF Harekatının altı bölge komutanlığından biri olan Kabil Bölge Komutanlığının lider ülke sorumluluğu Türkiye tarafından 1 Kasım 2009'da devralınmıştır. Birer yıllık sürelerle uzatılan bu görevi Türkiye başarıyla yürüttüğü için, Türkiye'nin Kabil Bölge Komutanlığı lider ülke görevini 1 Kasım 2013 tarihine kadar uzatılmıştır¹⁷⁹. Genel olarak en çok Türk askeri personeli – 1900 kişi – 2012 yılında Afganistan'da görev yapmıştır¹⁸⁰. 15 Ocak 2014 itibariyle Türkiye 458 asker personeli ile ISAF güçlerine katkıda bulunmaktadır. Bu küçük rakam, 2014 yılında planlanan NATO askerlerin çekilmesiyle ilgilidir. Bunun yanı sıra Türk Tuğgeneral Erhan Uzun, ISAF Bölgesel Başkent Komutanlığını yönetmektedir¹⁸¹. Özetlemek gerekirse, ABD'nin Afganistan'a müdahalesi sonrası dönemde ülkenin yeniden inşası çerçevesinde 10 yılı aşkın süren ISAF misyonu bünyesinde üstlendiği görevler sayesinde Türkiye, bu dönem boyunca öncü pozisyona sahip olmuştur.

¹⁷⁷ Svistunova, I, “Об отношениях НАТО и Турции” (“NATO ile Türkiye Arasındaki İlişkileri Hakkında”), *Ortadoğu ve İsrail Araştırmaları Enstitüsü*, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/02-09-09a.htm>, (10 Aralık 2013).

¹⁷⁸ “Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları”, *Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı*, http://www.tsk.tr/4_uluslararasi_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahl%C4%B1_kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm, (11 Aralık 2013).

¹⁷⁹ “Türkiye'nin Kabil Bölge Komutanlığı Görevi 1 Yıl Uzatıldı”, *Hürriyet*, (21 Eylül 2012), <http://www.hurriyet.com.tr/planet/21516561.asp>, (20 Aralık 2013).

¹⁸⁰ “Afganistan'da 1900 Askeri Personel Görev Yapıyor”, *Zaman*, (17 Mart 2012), <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/03/17/afganistanda-1900-askeri-personel-gorev-yapiyor>, (09 Ocak 2013).

¹⁸¹ “Troop Numbers and Contributions”, *Afghanistan International Security Assistance Force*, (15 Ocak 2014), <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/index.php>, (25 Ocak 2014).

Türkiye, Afganistan'ın polisine ve yerli kuvvetlerine eğitim vermeye, Afgan halkının güvenlik, istikrar ve yaşam koşullarının gelişmesine yönelik projelerine katkı yapmaktadır. Bununla beraber Afganistan'da bulunan Türk askeri personeli doğrudan çatışmaya girmemekte ve sadece barışçıl faaliyetlere odaklanmaktadır. Bu davranış, ABD'nin barışa ve güvenliğe odaklı söyleminin ana dayanağını oluşturmaktadır. Türkiye'nin Afganistan'daki faaliyetleri, ABD hegemonyasında nasıl bir rol oynadığı izleyen kısımda irdelenecektir.

4.4. Afganistan'ın Yeniden İnşası Çerçevesindeki Türkiye'nin Faaliyetleri

Herhangi bir işgalin veya yeni rejimin kurulabilmesinin kuralı, yerli halkın dışarıdan gelen yeni normları ve kuralları benimsemesini engellemek, onların ne istediklerini sorup, isteklerini gerçeğe dönüştürmeye çalışmaktır. Barnett Rubin'in ifadesiyle, eğer Afgan hükümeti, kendi topraklarında istikrar sağlamak için gerekli yardımı almazsa uluslararası kuvvetlerin Afganistan'da bulunması bir işgale benzeyecek ve Afgan halkı bu işgale karşı ayağa kalkacaktır¹⁸². Bu çerçevede Afganistan'da istikrarın sağlanmasına askeri katkıdan ziyade Türkiye'nin toplumsal ve kültürel katkısı daha önemlidir.

Afganistan'ın yeniden inşası çerçevesinde ABD ve NATO tarafından birçok proje gerçekleştirilmiştir. Afganistan'da yürütülen projelerin en önemlisini ise, Birleşmiş Milletler koordinasyonunda ABD başta olmak üzere, diğer ülkelerin de katılımıyla yürütülen Bölgesel İmar Ekibi (*Provincial Reconstruction Team*) projesi oluşturmaktadır. Türkiye'nin 2006 yılında bu projeye katılması ile Afganistan topraklarında faaliyet gösteren bu ekiplerin sayısı 27, görev alan ülke sayısı ise 29

¹⁸² Rubin, Barnett, "Saving Afghanistan", *Foreign Affairs*, <http://www.foreignaffairs.com/articles/62270/barnett-r-rubin/saving-afghanistan>, (14 Aralık 2013).

olmuştur¹⁸³. Bugün Türkiye'nin Afganistan'da, 9 Kasım 2006 yılında Vardak ilinde ve 2010 yılında Cevizcan ilinde kurulan iki BİE'si vardır.

Bölgesel İmar Ekiplerinin (BİE) faaliyetleri kapsamında bölge polisinin eğitilmesi ile diğer teçhizat ihtiyaçlarının karşılanması, imkân ve kabiliyetlerinin artırılması, altyapı, sosyal alanlarda halkın yaşam koşullarının artmasına yönelik faaliyetler gerçekleştirilmektedir. 130 kişiden oluşan Vardak BİE, 4 yıl içerisinde yaklaşık 200 projeyi tamamlamıştır¹⁸⁴. Bu sivil projeler, insanların refah seviyesinin artırılmasına ve yaşam koşullarının iyileştirilmesine yöneliktir. Bu nedenle onlar, Afgan halkının desteğini almasını sağlamakta ve dolayısıyla tüm ISAF operasyonunun meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda uluslararası toplum gözünde bu faaliyetler ve onların başarıları, ABD ve NATO'nun liderliğini sürdürmesini gerekli ve anlamlı kılarak ABD hegemonyasının ahlaki unsurunu ön plana çıkarmaktadır.

Türkiye'nin BİE, sivil diplomatlar tarafından yönetilen tek ekiplerdir. Dolayısıyla yerel yetkililer ile irtibata geçme sürecini kolaylaştırmaktadır. Çünkü askeri formu giymeyen ve asker olmayan Türk personeli, yerli halk tarafından daha olumlu bir şekilde karşılanmaktadır. Bununla beraber ekonomik ve altyapı desteğine ilişkin projelerinin yanında halka okuma yazma eğitimi ile bulunduğu yerdeki polis teşkilatına hem okuma yazma hem de temel polislik eğitimleri veren tek ülke Türkiye'dir¹⁸⁵.

Türkiye'nin Afganistan'a verdiği mali yardımlar, Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasının diğer bir boyut oluşturmaktadır. Türkiye, Afganistan'a Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı (TİKA) tarafından yürütülen projelerle 307 milyon dolar, Vardak BİE tarafından yürütülen projelerle 37 milyon dolar ve TSK tarafından yapılan yardımlarla 75 milyon dolar olmak üzere toplam 419 milyon dolar mali yardımda bulunmuştur. Buna ek olarak Cevizcan BİE tarafından 24.8 milyon dolar değerinde 54 faaliyet ve proje planlanmış ve bunun 21'i tamamlanmıştır¹⁸⁶. Tarım koleji, okullar, ziraat merkezi, Vardak Merkez Camisi'nin genişletilmesi bölgede yürütülen

¹⁸³ Çiftçi, İrfan, "Bölgesel İmar Ekibi Faaliyetleri Kapsamında Afganistan Polisinin İncelenmesi: Vardak Vilayeti Örneği", *Polis Bilimleri Dergisi*, (Cilt 10, Sayı 4, 2008), s. 49.

¹⁸⁴ Doğan, ss. 368–369..

¹⁸⁵ İbid., s. 67.

¹⁸⁶ "Türk Askerinin Afganistan Misyonu", *NTVMSNBC*, (16 Mart 2012), <http://www.ntvmsnbc.com/id/25331104/>, (19 Aralık 2013).

projelerinden birkaçıdır. TSK, 10 yılı aşkın süredir görev yaptığı Afganistan'da bugüne kadar sadece 14 kişi kaybetmiştir¹⁸⁷. Bu da Türk halkı için övünülecek bir şey olarak görülmüştür.

Türkiye Afganistan'a sağlık, eğitim ve tarım gibi yeniden yapılandırma alanlarında katkı sağlamaya devam etmektedir. Bugüne kadar 65.000 Afgan öğrencisine yarar sağlayan 68 okul kurulmuş ya da restore edilmiştir. Yaklaşık 1 milyon Afgana hizmet eden 17 hastahane ve poliklinik inşa edilmiştir¹⁸⁸. 2004 ile 2011 yılları arasında Türkiye, Afganistan'a mali karşılığı 643 milyon dolarlık yardımda bulunmuştur¹⁸⁹. Bu yardımın yaklaşık 82 milyon doları TSK yapmıştır¹⁹⁰. Buna ek olarak, 2002'den beri Türk işadamları Afganistan'da yürütülen farklı projelere 2 milyar doları aşkın yatırım yapmıştır¹⁹¹. Bunun yanısıra Türkiye, Afgan halkıyla din ile ilgili bağlantı kurmayı unutmamaktadır. Bunun bir örneği, her yıl TSK tarafından Kurban Bayramı süresince yapılan yerli halka gıda dağıtılmasıdır¹⁹².

Afganistan yeniden yapılandırma çerçevesinde projelerin yürütülmesi ve mali yardımların verilmesi, ABD ve Afgan Hükümetine karşı halkın desteğinin alınmasını sağlamıştır. Özellikle harekâtın ilk yıllarında bu destek oldukça yüksek seviyede idi. Örneğin 2004'te yapılmış kamuoyu araştırmasına göre, Afgan halkının %65'i ABD hükümetine ve %67'i Amerikan silahlı kuvvetlerine karşı olumlu görüşler izlemiştir. 2005'te sorulanların %70'i, ABD'nin Afganistan'daki faaliyetlerinin "iyi" veya "mükemmel" olarak nitelemiştir. 2006 yılında ise neredeyse %80'i Amerikan askeri kuvvetlerini destekliyordu¹⁹³. Şüphesiz ki Türkiye'nin katkısı bu sonuçları çok

¹⁸⁷ "Coalition Military Fatalities By Year", *iCasualties*, <http://icasualties.org/oef/>, (12 Ocak 2014).

¹⁸⁸ Doğan, s. 369.

¹⁸⁹ Oran, Cilt III, s. 205.

¹⁹⁰ "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları", *Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı*, http://www.tsk.tr/4_uluslararasi_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahl%C4%B1_kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm, (11 Aralık 2013).

¹⁹¹ Kaya, Karen, "Turkey's Role in Afghanistan and Afghan Stabilization", *Military Review*, (Temmuz – Ağustos 2012), s. 24.

¹⁹² Örneğin 2013 yılında Kabil Bölge Komutanlığına 1940 Afgan aileye 5'er kilo kurban eti, 247 Afgan aileye 12 kilogramlık gıda paketi dağıtımı yapılmıştır. Bkz. "TSK, Yurtdışında Kurban Eti Dağıttı", *Bianet*, (21 Ekim 2013), http://www.zaman.com.tr/gundem_tsk-yurtdisinda-kurban-eti-dagitti_2154678.html, (12 Aralık 2014).

¹⁹³ Jones, s. 108.

etkilemiştir. Türkiye sayesinde ABD şemsiyesi altında yürütülen NATO faaliyetleri, Afgan halkı arasında meşru bir hareket olarak görülmüştür.

Türkiye, çatışmaya katılmadan salt sivil projelerle ilgilendiği için Afgan halkının güvenini, saygısını ve desteğini kazanmıştır. Türkiye'nin projeleri ve yardımları Afgan halkının kalplerini kazanmasında büyük rol oynamıştır. Türkiye'ye duyulan saygı ve gösterilen olumlu tepki, NATO ve ABD tarafından da farkedilmektedir. Bunun en parlak bir örneği, NATO kuvvetlerinin operasyonlarına çıkarken ve dönerken yasak olmasına rağmen saldırıya uğramamak için konvoylarına Türk bayrağı çekmektedirler. Bu durum TSK'nın Afganistan halkı içindeki saygınlığını ve kendilerine verilen önemi açıkça göstermektedir¹⁹⁴.

Başlangıçta Afganistan halkının geniş kesiminin desteğini alan ISAF kuvvetleri, daha sonraki yıllarda uygulanan sert ve ölçüsüz güç kullanımı ve özellikle hava taarruzları ve insansız hava araçları kullanımları nedeniyle, sivil halk ile terörist ayırımını yapmadan, sivil ve masum halkın ağır kayıplar vermesine neden olmuştur. Bunun sonucunda hem Afgan halkı hem de dünya kamuoyu, ISAF kuvvetlerine karşı inancını yitirmeye başlamıştır. Kurtarıcı olarak nitelendirilen operasyon sırasında binlerce sivilin hayatını kaybetmesi, halk desteğini bütünüyle kaybetme tehlikesini gündeme getirmektedir. Bu anlamda Türkiye, insan refahı ve güvenliğine odaklanan projeler ile uğraşırken çatışmalara direkt katılmamakla beraber Afganistan'da ISAF, NATO ve genel olarak ABD'nin imajının düzeltilmesine katkı sağlamaktadır.

Türk üst düzey yetkilileri Afganistan ile var olan tarihsel, kültürel, etnik bağlara ve uluslararası toplumun güvenliğine vurgu yaparken ülkeye barış ve istikrar getirme çabalarının önemini sıkça dile getirmektedirler. Bunun en son örneğini Afganistan'dan çekilen ABD askerleri oluşturmaktadır. ABD Cumhurbaşkanı Barack Obama 22 Haziran 2011 tarihli verdiği söyleyişte, ABD kuvvetlerinin Afganistan'dan çekilmesi, 2014 yılına kadar gerçekleşmiş olacağını ilan etmiştir¹⁹⁵. ABD askerlerinin çekilmesiyle beraber NATO kuvvetleri de çekilecektir. Bu çerçevede Türkiye Milli Savunma Bakanı

¹⁹⁴ Ekşi, Muharrem, "Turkey's Increasing Role in Afghanistan". *Journal of Global Analysis*; (Cilt 1, Sayı 2, 2010), s. 146.

¹⁹⁵ "Full Speech: Obama on Afghanistan Troop Withdrawal (Transcript)", *abcNEWS*, (22 Haziran 2011), <http://abcnews.go.com/Politics/transcript-obama-afghanistan-troop-withdrawal-full-speech/story?id=13906420>, (20 Aralık 2013).

İsmet Yılmaz, Afganistan'da bulunan Türk askerlerinin 2014'ten sonra da kalmaya devam edeceklerini söylemiştir. Yılmaz, *"Biz sadece NATO olduğu için Afganistan'da değiliz. Biz 1921'de de buradaydık, 1923'te ve 1928'de de buradaydık. Ortak kültüre, ortak inanca ve ortak tarihe sahibiz. İki millet birbirine ihtiyacı olduğu anda dostunu yanında görmek ister. İşte Afganlılar bu dönemde Türkiye'yi yanında görmek istiyor"* gibi ifadeleri dile getirmiştir¹⁹⁶. Türk askerlerinin Afganistan'da kalması sayesinde, tüm dünyanın terörün azalmasından kazanacağını söylemek yanlış olmaz. Bunun yanısıra Afganistan'da NATO kuvvetlerinden tek Türkiye kalsa bile, NATO üyesi olduğundan dolayı ABD, Türkiye'nin başarılı faaliyetlerinden faydalanacak ve bu olası başarılar NATO ile bağdaştırılabilecektir.

Bunun dışında Türkiye Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Afganistan'da barış olmadığı zaman Asya'da kalıcı bir barışın olmadığını ve Asya'da barış olmadığı zamanda uluslararası sistemde barıştan söz edilemeyeceğini söylemiştir¹⁹⁷. Türk siyasetçilerinin dile getirdiği sözler de, Türkiye için Afganistan'ın gerçekten önemli ve kardeş bir ülke olduğunu ve Türkiye'nin Afganistan'ın yeniden inşası sürecinde kendi çıkarları için değil, Afgan halkının ve tüm dünya toplumun çıkarları için bulunduğunu vurgulamaktadır.

Türkiye'nin güvenlik, emniyet ve sivil-asker işbirliği konusunda sağladığı katkısı yabancı uzmanlar tarafından da sıkça dile getirilmektedir. 2010'da İstanbul'da konuşan NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen, Türkiye'nin Afganistan'da hayati önemini söylediğini söylemiştir¹⁹⁸. 2 yıl sonra Ankara'ya gelen Rasmussen, ISAF operasyonlarına verdiği destek için Türkiye'ye teşekkür etmiştir: *"Bizim kararlarımızda her zaman Türkiye'nin sesi, sözü hissediliyor"* diyen Rasmussen, NATO'nun ortak çabalarının dünya güvenliği açısından en iyi sigorta poliçesi olduğunu söylemiştir¹⁹⁹. ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Philip Crowley, Afganistan'da Türkiye'nin çabasını

¹⁹⁶ "Türk askeri 2014'ten Sonra da Afganistan'da Kalacak", *Zaman*, (3 Haziran 2013), http://www.zaman.com.tr/dunya_turk-askeri-2014ten-sonra-da-afganistanda-kalacak_2073736.html, (15 Ocak 2014).

¹⁹⁷ "No Peace in Asia Possible Until Peace Gets Established in Afghanistan", *Anadolu Agency*, (19 Ekim 2012), <http://www.aa.com.tr/en/headline/92294--no-peace-in-asia-possible-until-peace-gets-established-in-afghanistan-says-turkish-fm>, (03 Mart 2014).

¹⁹⁸ "Türkiye Afganistan'da Hayati Rol Oynuyor", *NTVMSNBC*, (4 Şubat 2010), <http://www.ntvmsnbc.com/id/25053338/>, (20 Aralık 2013).

¹⁹⁹ "Türkiye'nin Liderliği Önem Kazanacak", *Haber Türk*, (17 Şubat 2012), <http://www.haberturk.com/dunya/haber/716796-turkiyenin-liderligi-onem-kazanacak>, (20 Aralık 2013).

değerlendirirken, Türkiye'nin NATO ve ISAF üyeliği bakımından eşsiz bir rol oynadığını dile getirmiştir²⁰⁰. NATO Sözcüsü James Appathurai, “Afganistan’da Türkiye’nin dışında başka hiç bir devlet bu rolü oynayamaz” söylemiştir²⁰¹. ABD Özel Temsilcisi Richard Holbrooke, “Benim düşünceme göre ISAF ittifakı içerisinde hiç bir ülke yoktur ki Türkiye’nin Afganistan’daki askeri operasyonlar içerisinde oynadığı rolden daha önemli bir role sahip olsun” diyerek Türkiye’nin önemini bir kez daha vurgulamıştır²⁰².

ABD hegemonyasında zora kayışını arz eden Afganistan’a yapılan askeri müdahale, ilk önce dünya kamuoyu tarafından çok sıcak karşılanmamıştır. Fakat ABD, “Terör ile Savaş” söylemini ustaca kullanarak uluslararası toplumu bu girişimin yapılması gerektiğine inandırmıştır. Ancak zamanla belli olmayan bir süre için uzatılan bu harekât, kamuoyu tarafından daha çok sorgulanmaya başlanmıştır. Genel olarak kamuoyunu etkileyen faktörlerin arasında, askeri operasyonun başarılı olacağına beklentisini bulunmaktadır. Halk bir operasyonunun başarısızlığı algılamaya başlayınca askeri eylemlere destek düşmektedir²⁰³. Burada kamuoyunun Afganistan’da var olan girişimleri nasıl algılandığını görmek faydalıdır. 2007 yılında yapılmış *Pew* anket soruşturmasına göre Türkiye’nin ISAF kapsamında yürütülen ve oldukça başarılı olan projelere rağmen Türk nüfusunun %74’ü, Afganistan’da NATO’nun ve ABD’nin askerlerinin bulunmasına karşıydı²⁰⁴. 2008’de yapılmış yoklamaya göre daha önceki yıllarda olduğu gibi ABD, küçük bir çoğunlukla (%51) yanıt verenlerin Afganistan’da istikrarın sağlanması konusunda iyimser olduğu tek ülke olmuştur. Türkiye’de soruların sadece dördte biri (%25) aynı iyimserliği paylaşmıştır²⁰⁵. Bu sonuçlar, ABD’nin uzun zamandır Afganistan’da bulunmasına rağmen ülkede hala güvenliğin sağlanmamasından ve barışçıl bir ortam olmamasından kaynaklanmaktadır. Türk

²⁰⁰ Doğan, s. 370.

²⁰¹ “NATO’dan Türkiye İtirafı!”, *hakaynasi*, (26 Ocak 2014), http://www.hakaynasi.com/2582/40.dunya/2324.natodan_turkiye_itirafi/hakaynasi.aspx, (21 Kasım 2013).

²⁰² Doğan, s. 370.

²⁰³ Amerikan silah gücün kullanımına ile kamuoyu tarafından gösterilen tepki ve verilen desteği arasında ilişki hakkında bkz. Eichenberg, Richard, “Victory Has Many Friends: U.S. Public Opinion and the Use of Military Force, 1981-2005”, *International Security*, (Cilt 30, Sayı 1, Yaz, 2005), ss. 140-177.

²⁰⁴ “Global Unease with Major World Powers”, *Pew Research Center*, (27 Haziran 2007), <http://www.pewglobal.org/2007/06/27/global-unease-with-major-world-powers/>, (21 Ekim 2013).

²⁰⁵ *Transatlantik Eğilimler 2010*, <http://trends.gmfus.org/archives/transatlantic-trends/transatlantic-trends-2010/>, (14 Ekim 2013), s. 15.

kamuoyu, Afganistan’da gerçekleştirilen Türk projelerinin başarılarına rağmen ülkede istikrar sağlanmadığını fark etmekte ve bu görüşler, gelecekte ortaya çıkabilecek Türkiye’nin Afganistan’da bulunması karşısı bir söylemlerin temelini oluşturabilmektedir.

Afganistan’ın yeniden yapılandırılması çerçevesinde Türkiye’nin yürüttüğü başarılı projeler sayesinde NATO’ya (ve fiilen ABD’ye) karşı yerli halkın desteğinin artması ile Afganistan’da Türkiye’nin faaliyetleri, ABD ve NATO tarafından değer kazanmaktadır. BİE çerçevesinde halk refahının artırılmasına yönelik yürütülen projeler ve mali yardımlar sayesinde hem Afgan halkı hem de uluslararası toplum Türkiye’nin eylemlerine onay vermektedir. Bunun yanısıra ABD önderliğinde ISAF çerçevesinde bu projeleri gerçekleştiren Batı yanlısı ve NATO üyesi olan Türkiye’nin aldığı destek ve onay, ABD’nin faaliyetleriyle ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla Türkiye, Afganistan’da ve Ortadoğu bölgesinde ABD hegemonyasının sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Sonraki kısımda Türkiye’nin Afganistan’daki faaliyetlerinden biri olan Afganistan askeri personelinin eğitimine değinilecektir.

4.5. Türkiye’nin Afganistan Silahlı Kuvvetleri’nin Eğitimine Katkısı

Eğitim süreci, okuyanlar ile okutanlar arasında yakın bir bağ oluşturmaktadır. Eğitim veren kişiler, eğitim alanların düşüncelerini etkilemekte ve onların bilincinde yeni bir gerçeklik yaratmaktadırlar. Eğitim verenlere karşı duyulan saygı, sempati ve minnet, onların söylediklerine karşı inancın ve rızanın oluşumunu sağlamaktadır. Batı yanlısı olan Türkiye, ABD’nin dile getirdiği ve dünya tarafından benimsenen Afganistan’a güvenliğin sağlanmasının önemini vurgulayan söylem kapsamında, Afganistan silahlı kuvvetlerine ve polisine eğitim vermektedir.

Afganistan ile Türkiye arasında tarihsel ve kültürel bağlar güçlü olduğundan dolayı ABD, Afganistan’a askeri müdahalesinin ilk günlerinden beri Türkiye’nin Afganistan’ın istikrarına katkısı konusunda büyük beklenti içinde bulunmaktadır. Afganistan ile Türkiye arasında askeri eğitim konusu ilk defa 1 Mart 1921’de imzalanan

Moskova Antlaşması'nda kaleme alınmıştır. Antlaşma uyarınca kültürel bağları güçlendirmek için Türkiye'den Afganistan'a öğretmen ve subay gönderileceği belirtilmiştir²⁰⁶. 1926 yılında Afganistan Krallığı, kanlı ve şiddetli bir savaştan sonra İngiltere'den bağımsızlığını kazanmayı başarmıştır. Bunun sonucunda Afgan silahlı kuvvetlerinin modernleşme ve yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Türkiye, askeri müşavirleri göndererek bu girişime katkıda bulunmuştur²⁰⁷. Benzer bir şekilde, ABD'nin Afganistan'a müdahalesi gerçekleşikten sonra, Afgan kuvvetleri ve polisi tüm ülke gibi perişan durumdaydı. Yeni Afgan silahlı kuvvetlerinin yeniden yapılanması görevi, Türkiye dâhil olmak üzere ISAF misyonu üstlenmiştir.

Afgan polisinin ve silahlı kuvvetlerinin eğitimi, NATO'nun Afganistan'da en önemli önceliklerinden biridir. 1 Nisan 2004 tarihli Berlin Antlaşması uyarınca NATO kuvvetleri, yerel Afgan polisi ve güvenlik güçleri “yeterince oluşturulmuş ve işlevsel” kapasiteye ulaşana kadar Afganistan'da kalacağı belirlenmiştir²⁰⁸. Bu çerçevede Türkiye'ye özel bir yer verilmektedir ve Türkiye buna saygınlık duymaktadır. Bu saygınlık, Milli Mücadele yıllarından ve Atatürk'ün Afganistan'a özel önem atfetmesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye buna öncelik vererek Ağustos 2003'ten beri NATO'nun öncülüğünde ISAF bünyesinde Afganistan Milli Silahlı Kuvvetlere eğitim vermektedir.

Bugün iki ülke arasında askeri eğitim işbirliği çerçevesinde Türkiye, Afganistan Komuta Kurmay Koleji'ne, Afganistan Milli Savunma Üniversitesi'ne, Afganistan Kara Harp Okulu'na, Kabil Askeri Lisesi'ne ve Afganistan Yabancı Diller Okulu'na danışman desteği sağlamaktadır²⁰⁹. TSK'nin Afganistan'da üstlendiği birçok görevden birisi de Afgan Milli Güvenlik Kuvvetleri'nin Afganistan'ın güvenliğini tek başına sağlayabilecek yeterliliğe ulaştırılmasıdır. Bu amaçla 2 Şubat 2010'da Kabil'de TSK tarafından Gazi Askeri Eğitim Merkezi açılmıştır. Bu eğitim merkezi, 2010 yılın

²⁰⁶ “Afganistan Antlaşması (1 Mart 1921)”, *Atatürk İnkılapları*, <http://www.ataturkinkilaplari.com/avea/79/afganistan-antlasmasi-1-mart-1921.html>, (12 Ekim 2013).

²⁰⁷ Şahinler, Menter, *Кемализм: Зарождение, Влияние, Актуальность*, (*Atatürkçülüğün Kökeni, Etkisi ve Güncelliği*), Moskova: Moskovsky Pisatel', 1998, s. 290.

²⁰⁸ “Berlin Declaration”, *Ministry of Foreign Affairs Islamic Republic of Afghanistan*, mfa.gov.af/Content/files/berlindeclaration.pdf, (28 Ocak 2014).

²⁰⁹ “Türk Silahlı Kuvvetlerinde Eğitim Görmüş ve Halen Eğitim ve Öğrenimleri Devam Eden Misafir Askeri Personel Bilgileri”, *Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı*, <http://www.tsk.tr/4-uluslararasi-iliskiler/4-2-tsk-askeri-egitim-ve-isbirligi-faaliyetleri/konular/misafir-askeri-personel-bilgileri.htm>, (10 Aralık 2013).

Haziran ayından itibaren astsubay temel eğitim merkezine dönüştürülmüş ve Aralık 2013 yılı itibariyle 4.223 astsubay adayı bu tesiste eğitim almıştır²¹⁰. Batı yanlısı olan Türkiye tarafından gelecekte Afganistan silahlı kuvvetlerin elitini oluşturabilecek astsubayların yetiştirilmesi, onlara Batılı normlar, değerler, inançlar benimseme imkânı vermektedir. Ortak bir ideolojik tabanın kurulması, gelecekte çıkabilecek sorunlarda Afgan Silahlı Kuvvetleri'nin NATO'ya destek vermesinin olasılığını arttırmaktadır.

TSK'nin danışmanları, Kara Harp Okulu, Komuta Kurmay Koleji'nde ve diğer Afgan askeri eğitim merkezlerinde görev yapmaktadırlar. Türkiye, Afganistan Askeri Lisesi'nin sponsorluğunu sürdürmektedir. 4 Eylül 2011'de Kabil'de imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Afganistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Afganistan Kara Harp Okulu Öğrencilerine Türkiye'de Verilecek Yaz Kampı Eğitimine İlişkin Mutabakat Muhtırası" Bakanlar Kurulu kararınca onaylanmıştır²¹¹. Buna ek olarak, Afganistan Milli Akademisi'nden mezun 300 Astsubaya Eylül 2011 yılında İzmir'de 1 aylık eğitim kursu verilmiştir²¹². Bunun yanısıra BMGK'nın 28 Mart 2002 tarihli 1401 sayılı kararı ile BM'de kurulan. Afganistan Yardım Misyonu (*UN Assistance Mission in Afghanistan-UNAMA*) çerçevesinde Kabil'deki ana karargâhta askeri danışman kadrosunda 2012'den beri Türk askeri personeli bulunmaktadır²¹³.

Genel olarak ISAF misyonu çerçevesinde Türk personeli, bugüne dek 18.000'i aşkın Afgan personele Afganistan'da görev yapan tarafından eğitim vermiştir²¹⁴. Bununla birlikte 2001'den beri 2300 Afgan askeri personeli TSK eğitim kurumlarında eğitim görmüştür²¹⁵. Bu durum Türkiye'nin Afganistan Silahlı Kuvvetlerinin eğitimine ne kadar önem verdiğini açıkça göstermektedir. Eğitimin başarılı olduğunu da halk düşünceleri yansıtmaktadır. 2013'te Afganistan'da yapılmış anket sonuçlarına göre, yerli halkın %88'i Afgan Ulusal Ordusu'na ve %72'si Afganistan Ulusal Polisi'ne

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ "Türkiye ile 4 Farklı Ülke Arasında Antlaşma", *Milliyet*, (20 Ocak 2012), <http://siyaset.milliyet.com.tr/turkiye-ile-4-farkli-ulke-arasinda-antlasma/siyaset/siyasetdetay/20.01.2012/1491462/default.htm>, (16 Ocak 2014).

²¹² Kaya, s. 27.

²¹³ "Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barışı Destekleme Harekâtına Katkıları", *Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı*, <http://www.tsk.tr/4-uluslararasi-iliskiler/4-1-turkiyenin-barisi-destekleme-harekatina-katkilari/konular/turk-silahl%C4%B1-kuvvetlerinin-barisi-destekleme-harekatina-katkilari.htm>, (11 Aralık 2013).

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ Ibid.

güven duyduğunu belirtmiştir²¹⁶. Bu tutumlar Afganistan harekâtının olumlu görüşlerine katkı yapmakta, Türkiye üzerinden NATO'nun ve ABD'nin ahlaki liderliğini pekiştirmekte ve onların Afganistan'da bulunmasını meşrulaştırmaktadır.

Toparlamak gerekirse Türkiye'nin Afgan Ulusal Ordusu ve Afgan Ulusal Polisi'nin eğitimini, Afgan kadroları batılılaştırmakta ve sosyalleştirmektedir. Okuyanlar ile okutanlar arasında da kültürel kaynaşma söz konusudur. Bunun yardımıyla eğitim sürecinde Afgan personeli ortak vizyon, fikirler ve inançlar benimsemektedir. Afgan silahlı kuvvetleri, vatanın güvenliğinin onlara bağlı olduğuna inanmakta ve kendi toprakları ve halkını korumak istemektedir. Bu nedenle Afgan askerleri, Türkiye başta olmak üzere, onlara yardım eden Batılı ülkelere karşı duydukları minnetten dolayı gelecekte ABD ve NATO'ya destek vermeye ve işbirliğinde bulunmaya daha sıcak bakacaklardır.

Sonuç itibariyle ISAF'ın iki kez komutanlığını üstlenen, Afgan polisinin ve ordusunun eğitiminin sorumluluğunu alan, Afganistan'da okullar açan ve ülkeye yatırımlar yapan Türkiye, askeri kuvvetleriyle birlikte bu ülkede varlığını sürdürmektedir. Türkiye'nin Afganistan'da ISAF çerçevesinde katkıları sadece Afganistan kamuoyunu açısından değil, ABD ve NATO tarafından da takdirle karşılanmaktadır. Türkiye, NATO üyesi ve ABD'nin yakın müttefiki olduğundan NATO bünyesinde ortak değerler, ortak kimlik, güvenlik, barış, demokrasi gibi evrensel çıkarılara vurgu yapan ABD söylemini desteklerken, ABD hegemonyasının sürdürmesine katkıda bulunmaktadır.

Ortadoğu'da ABD büyük askeri varlığı, Stephen Walt'ın düşüncesiyle ABD'ye karşı muhalefeti meydana getirebilmekte ve bu nedenle terörizm ile ilgili sorunlar ortadan kaldırılabilecektir²¹⁷. Türkiye aracılığıyla bu olumsuz tepki azaltılabilmektedir. Fakat buna ulaşmak için salt askeri güce ve şiddete başvurmadan ziyade, kültürel ve söylemsel boyut kullanılabilir. Bu anlamda ABD'nin öne sürdüğü ve uluslararası güvenlik için Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasının gerektiğini vurgulayan “Terör ile Savaş” söylemi, Afganistan'a yapılan müdahale

²¹⁶ Shawe, Keith, *Afghanistan in 2013. A Survey of the Afghan People*, San Francisco: The Asia Foundation, 2013, s. 36.

²¹⁷ Walt, Stephen, “A New Grand Strategy for the War on Terrorism”, *Hotel Terminus*, <http://eindpunt.blogspot.com/2011/07/new-grand-strategy-for-war-on-terrorism.html>, (17 Ekim 2013).

sonrası dönemde ABD'nin bu ülkede bulunmasını meşrulaştırmıştır. Türkiye Afganistan'ın yeniden inşası sürecine katılarak kendi çıkarları için değil, Afganistan ve daha geniş bir anlamda uluslararası toplumun çıkarı adına hareket etmektedir. ABD, Türkiye Müslüman bir ülke olduğu için diğer Batılı ülkelere kıyasla Afganistan halkının ona daha büyük saygı duyacağını ve onun faaliyetlerini daha olumlu karşılayacağını düşünmüştür. ABD, Afganistan'da güvenliğin ve barışın sağlanması, ülkenin yaşam koşullarının artırılması gerektiğini vurgulayan söylemle Türkiye'nin desteğini kullanarak, Afganistan'a yapılan müdahale sonrası dönemde dünyada ahlaki ve gerekli bir liderlik imajını korumayı başarmıştır.

5. ABD Hegemonyasına Söylemsel Bir Muhalefet: Türkiye'de Anti-Amerikanizm

Bu kısımda 11 Eylül sonrası dönemde yapılan kamuoyu anketlerine bakılarak ABD'ye karşı halk görüşleri incelenecektir. Kamuoyundan destek alamayan siyasi liderler zorla hareket edebilmekte ve kendi liderliğinin kabul ettirmesinde zorluklar çekmektedirler. Uluslararası kamuoyunun ABD'ye verdiği destek sabit bir gerçeklik değildir. Hegemonya gibi bu maddi olmayan unsur toplumda sürekli değişmektedir. Hegemonya karşıtı bir söylemin ortaya çıkışının olup olmayacağını öngörmek için kamuoyu anketlerine bakılıp halkın fikirleri bilinmelidir. Bu yüzden Türklerin, ABD'nin uluslararası alandaki etkisine ve hegemonyasına dair görüşlerinin değerlendirilmesini faydalı olacaktır.

Aslında anti-Amerikanizm Türkiye için yeni bir gerçek değildir. 1950'lerden sonra sürekli gelişen ve yönetici seçkinlerin davranışları etkileyen Türkiye'de popüler bir anti-Amerikanizm söz konusuydu. 1970'lerin ikinci yarısında, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi üzerine başlayan silah ambargosu sonrasında, anti-Amerikanizm önemli ölçüde kuvvetlenmiştir. Buna rağmen XXI. yüzyılda var olan ABD'nin yaptıklarına ve varlığına karşı Türk halkının direnişi, tarihte eş olmayan bir seviyeye ulaşmıştır.

Afganistan'a yapılan askeri müdahale sırasında 1 Kasım ile 30 Kasım 2001 tarihleri arasında Türkiye'ye karşı diğer devletlerin davranışlarını ölçmek için anket araştırması yapılmıştır. 0 ile 10 arası "dost ölçeği" kullanılarak kamuoyundan sıralanması rica edilmiştir. En yüksek puanı Azerbaycan almıştır (6.6); ABD ise 4.6 puanla beşinci olmuştur. Bunun yanısıra "Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde en iyi dostu kimdir?" sorusuna ankete katılanların %34'ü "hiç kimse" cevabı vermiş, soruların %27'si ise ABD'yi seçmiştir. Bununla beraber "Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde 1. numaralı düşmanı kimdir?" sorusuna soruların %21'i, ABD'nin Türkiye'nin düşmanı olduğunu belirtmiştir²¹⁸. Dolayısıyla ABD'nin Afganistan'a askeri müdahalesi sırasında Türkiye ABD'ye destek vermesine rağmen kamuoyu yoklamaları bunu yansıtmamaktadırlar.

Anti-Amerikanizmin yükselişi, 2003'te yapılan Irak'a müdahale sonrası dönemde başlamıştır. Türklerin %83'ü, ABD'nin Irak'a askeri müdahalesine karşıydı²¹⁹. Türkiye bu harekâta katılmadığı için ABD'ye istenilen desteği vermemiştir. Bu nedenler iki ülke arasındaki ilişkilerde büyük düşüş yaşanmıştır. Ersin Onulduran'ın ifadesiyle Amerikalılar Türkiye'ye, "50 yıl önce Kore Savaşı'nda müttefiklerimize yardım eden bir ülke" yerine "bizi yüzüstü bırakan bir ülke" algısıyla bakmaya başlamıştır²²⁰. Türkiye ise ABD'yi, kendi çıkarları adına hareket eden ve görüşlerini zorla kabul ettirmek isteyen bir devlet olarak algılamaya başlamıştır. Türkiye'nin Irak Harekâtı'na katılmaması üzerine ABD askerleri, 4 Temmuz 2003 tarihinde Kuzey Irak'ın Süleymaniye kentinde karargâh kurmuş 11 Türk Özel Kuvvetler Birliği mensuplarının başlarına çuval geçirerek tutuklama yapmıştır. Türk medyasında "Çuval olayı" olarak adlandırılan bu hadise, Türkiye'de çok sert tepkiyle karşılanmış ve ABD karşıtlığı en yüksek noktaya ulaşmıştır²²¹. Bu olumsuz tepki, ABD kültürel ve ahlaki liderliğini ciddi bir şekilde sorgulamıştır. Bunun yanısıra bir Amerikan dergisinde yayınlanmış Ortadoğu haritalarında, Türkiye'nin güneydoğu kısmı Kürtlerin lehine bir devletmiş

²¹⁸ Çandar, içinde Abramowitz, 2003, ss. 153–154.

²¹⁹ Salmoni, Barak, "Strategic Partners or Estranged Allies Turkey, the United States, and Operation Iraqi Freedom", *Strategic Insights*, (Cilt 2, Sayı 7, Temmuz 2003).

²²⁰ İçinde Aydın, Ersen, "Roundtable Discussion: The Middle East", *Foreign Policy*, <http://www.foreignpolicy.org.tr/documents/periodicals/vol30.pdf>, (10 Ekim 2013).

²²¹ "PKK Terörü Kapsamında 2003'te ABD'nin Irak'a Müdahalesi Sonrasında PKK ve Türkiye", *TÜRK SAM – Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi*, (6 Eylül 2010), <http://www.turksam.org/gencbakis/a2238.html>, (10 Ekim 2013).

gibi çizildiği için Türkiye’de yine de sert bir tepki yaratmıştır²²². Irak’a yapılan müdahaleyi izleyen dönemde Türk popüler kültüründe Amerikan askerlerinin gaddar, ahlaksız ve ikiyüzlü olarak gösterilmesi, Türk halkının algılarının değiştiğinin işaretidir²²³. Soğuk Savaş döneminin popüler kültüründe iyi, adil ve kötülük ile mücadele eden Amerikalıların imajını tamamen unutulmuştur²²⁴. Dolayısıyla Türklerin ABD’ye karşı olumsuz algıları ve düşünceleri, Amerikan hegemonyasında şiddete başvurma ve etik boyutun arka plana atılması ile doğrudan ilgili olmuştur.

Genel olarak anti-Amerikanizmin yükselişi, salt Türkiye’de değil, tüm dünyada olmuştur. 2005 yılın Ocak ayında yapılmış *BBC Worldnews* anketine göre 21 ülkeden sadece Hindistan, Filipinler, Polonya, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Güney Kore nüfusunun çoğunluğu Amerika’ya karşı olumlu tutumları izlemiştir. Diğer ülkelerin ve özellikle Rusya, İngiltere, Brezilya, Avustralya’nın nüfusunun büyük çoğunluğu Amerika’ya karşı olumsuz görüşlere sahipti²²⁵. Amerika karşıtı söylemin bir özelliği, ABD’nin en yakın müttefikleri olan Müslüman ülkelerinde anti-Amerikanizm görüşlerinin daha yaygın olmasıydı.

2006’da Türkiye’de yapılmış ankete göre, Türklerin %69’u dünyadaki ABD etkisine karşı olumsuz görüşleri izlemiştir. Bu rakam 2005 yılına kıyasla %20 artmıştır²²⁶. Bu çerçevede literatürde, ABD–Türkiye ilişkilerin ciddi bir şekilde gerilemesi vurgulanmıştır. Örneğin 2007’de yayınlanmış monografide, Menon ve Wimbush ABD’nin Türkiye’yi kaybettiğini iddia etmişlerdir²²⁷. *Transatlantik Eğilimler 2006* adlı yapılan anket sonuçlarına göre, iki ülke arasındaki ilişkilerde olumsuz

²²² Bu olay, Amerika karşıtı bir söylemle beraber birçok komplo teorisini de doğurmuştur. Bkz. Taşkaya, Özgür, “Anti-Americanism in Turkey since 9/11”, *e-International Relations*, (30 Ağustos 2009), <http://www.e-ir.info/2009/08/30/anti-americanism-in-turkey-since-911/>, (23 Ekim 2013).

²²³ Mesela, “Kurtlar Vadisi: Irak” adlı popüler bir Türk filminde ve “Metal Fırtına” adlı çok satan kitabında Amerikalılara kötü taraftan bakılmakta ve ABD’nin sadece kendi çıkarları savunduğunu betimlenmektedir.

²²⁴ İki ülke arasındaki algıların değişmesine ilişkin araştırma için bkz. Farber, David, “What They Think of US: International Perceptions of the United States since 9/11”, *Tokio University Library*, http://repository.dl.itc.u-tokyo.ac.jp/dspace/bitstream/2261/23619/1/pas8_75-86.pdf, (05 Eylül 2013).

²²⁵ İçinde Walt, Stephen, “A New Grand Strategy for the War on Terrorism”, *Hotel Terminus*, <http://eindpunt.blogspot.com/2011/07/new-grand-strategy-for-war-on-terrorism.html>, (17 Ekim 2013).

²²⁶ Taşkaya, Özgür, “Anti-Americanism in Turkey since 9/11”, *e-International Relations*, (30 Ağustos 2009), <http://www.e-ir.info/2009/08/30/anti-americanism-in-turkey-since-911/>, (23 Ekim 2013).

²²⁷ Menon, Rajan, Enders Wimbush, “Is the United States Losing Turkey?”, *The Washington Post*, (24 Nisan 2007), <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/04/23/AR2007042301459.html>, (13 Ekim 2013).

eğilimin olduğunu ve Türk nüfusunun İran'ı ABD'den daha sıcak ve dostça algıladığı belirlenmiştir²²⁸. Diğer bir ankete göre tüm sorunların %66'sı, George W. Bush'un Ortadoğu'daki politikasının uluslararası terörizminin tırmanmasının en büyük nedeni olduğunu düşünmüştür²²⁹. Bundan dolayı ABD'nin uluslararası güvenliğin sağlanması, barışın getirilmesi, terörün yok edilmesi odaklı söylemine rağmen pratikte bu hedeflere ulaşamadığı için kamuoyunun ABD'ye yönelik hoşnutsuzluğu daha da artmıştır.

2001 yılından beri Amerika'nın imajı dünya ülkelerin çoğunda azalma eğilimi göstermiştir. 2007 *PEW Research* halk yoklamasına bakıldığında, dünya çapında ABD fikirlerine ve değerlerine karşı olumsuz bir görüş oluşturulmuştur. *Pew* raporun sonuçlarına göre anket yapılan 46 ülkeden 44 ülkenin halkı Amerikan fikirlerine karşıydı. Ancak ABD'nin kültür ihracatı ve teknolojik üstünlüğü, dünya kamuoyunda hala takdirle karşılanmaktadır²³⁰. Bununla beraber Ortadoğu ülkelerinde ABD'ye duyulan sempati çok düşüktü. ABD'nin tek taraflılığa vurgu yapması ve demokratikleşme sürecinde insan hakları değil, kendi çıkarlarının ön planda olması Amerika'nın olumsuz imajına neden olan faktörlerdi²³¹. Dolayısıyla kültürel boyut, ABD hegemonyasının en güçlü koz olarak sayılabilirse de, aşırı derecede zora vurgu yaptığı zaman dünya üzerinde ahlaki liderliğini arka plana itebilmektedir. Bu eğilim, ABD'nin ahlaki üstünlüğünü vurgulayan uluslararası güvenlik, barış ve demokrasi etrafında yaratılan “Terör ile Savaş” söyleminin etkisinin azalmasında kendini göstermiştir.

Söz konusu anket sonuçlarının açıklanmasından sonra, Türkiye'nin dünyanın en “anti-Amerikan” ülkesi olduğunu belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Türklerin sadece %9'u Amerika'yı olumlu görüşe sahip olmuş ve Türk nüfusunun %83'ü Amerika'yı olumsuz bir biçimde değerlendirmiştir. ABD'nin imajını etkileyen en önemli faktör, Türklerin %81'inin, ABD'nin demokrasi ile ilgili ideallerini izlemediğini düşünmesiydi. Türk nüfusun Amerikan fikirlerinin yayılışının %4'ü, Amerikan

²²⁸ Transatlantic Trends 2006, içinde Barrihna, Andre, Barrihna, Andre, *The Copenhagen School in US-Turkey Relations The 'War on Terror' in Northern Iraq*, Coimbra: Oficina do CES, 2008, s. 2.

²²⁹ Aras, Bülent, Şule Toktaş “Al-Qaida, 'War on Terror' and Turkey”, *Third World Quarterly*, (Cilt 28, Sayı 5, 2007), s. 1041.

²³⁰ “Global Unease with Major World Powers”, *Pew Research Center*, (27 Haziran 2007), <http://www.pewglobal.org/2007/06/27/global-unease-with-major-world-powers/>, (21 Ekim 2013).

²³¹ İbid.

filmlerinin ve müziğinin yayılışının %22'si, ABD bilim ve teknolojinin dünyaya yayılışının %37'si uygun bulmuştur²³². Bunun yanısıra Aralık 2010'da "Metropoll" araştırma merkezinin yaptığı ankete göre, Türklerin %43'ü, ABD'yi en büyük tehdit olarak görmüştür²³³. "Metropoll" başkanı Özer Sencay'a göre, bu şimdiye kadar yapılan anketlerdeki en yüksek oran olmuştur²³⁴. Nitekim resmi seviyede iki ülke arasındaki ilişkiler olumlu ifadeler ile dolu olsa da siyasetçilere destek veren Türk halkı kamuoyu araştırmalarına göre ABD'ye o kadar sıcak bakmamaktadır.

Barack Obama'nın Başkanlık görevi başladığı zaman, ABD'nin yurtdışındaki imajının geliştirilmesinin kendi yönetimin ana önceliği yapmıştır. Ancak 2013 yılında *BBC'nin* yaptığı ankete göre, ankete katılanların sadece %40'ı ABD etkisinin dünya çapında olumlu olduğunu düşünürken %41'i ise, Amerika'ya karşı olumsuz görüşler izlemiştir²³⁵.

ABD hakkındaki tutumların değişimini birçok siyasetçi açıklamaya çalışmıştır. John McCain'e göre Türkiye, eskiden ABD'den direkt emirleri alırken dış işlerinde ona bağımlıydı. Bu durum, Amerika'ya karşı olumsuz görüşlerin ortaya çıkışının bir nedeni olarak sayılabilir²³⁶. Türkiye'de görev yapmış olan ABD eski konsolos David Arnett, Türk siyasetçilerin uluslararası politikayı ve resmi temasları kişiselleştirmeye eğilimli olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte devletler de kişiselleştirilmekte ve bu nedenle ABD, ya dost ya da güvenilmez bir yabancı olarak algılanmıştır²³⁷. Sadık Giray, 2002–2003 yılları arasında ABD'nin askeri yardımlarının düşüşünü, Türk kamuoyunun ABD'ye duyulan olumlu bakışların yarısındaki düşüşe bağlamıştır. Benzer bir şekilde,

²³² Ibid.

²³³ "Türlere Göre ABD En Büyük Tehdit", *CNN Turk*, (7 Ocak 2011), <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/07/turklere.gore.abd.en.buyuk.tehdit/602421.0/>, (05 Kasım 2013).

²³⁴ Bu araştırma merkezinin başkanına göre bu oranın o kadar büyük olduğunun sebepleri, Irak'a müdahaleden bu yana süren ABD politikasının, Afganistan'daki savaşın, ABD Kongresinde arka arkaya gelen Ermeni tasarılarının, Türk liderlerinin ABD ve İsrail hakkında yaptıkları olumsuz açıklamaları idi.

²³⁵ Kierman, Ryan, "BBC Poll: World's Opinion of U.S. Lowest Since Bush Presidency", *CNSNEWS*, (23 Temmuz 2013), <http://cnsnews.com/news/article/bbc-poll-world-s-opinion-us-lowest-bush-presidency>, (02 Mart 2014).

²³⁶ McCain, John, "Transforming the U.S.-Turkey Alliance", *Turkish Policy Quarterly*, (Cilt 11, Sayı 3, 2012), ss. 46–47.

²³⁷ Arnett, David, "The Heart of the Matter: The Importance of Emotion In Turkish-American Relations", *Hürriyet Daily News*, (17 Mart 2007), <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=the-importance-of-emotion-in-turkish-american-relations-2007-03-17>, (4 Ekim 2013).

2003–2004 döneminde Türklerin ABD hakkındaki görüşler daha olumlu olmuş ve askeri yardımlar da artış göstermiştir²³⁸. Dolayısıyla ABD'nin Türkiye'ye verdiği askeri yardımı ve kamuoyu görüşlerinin birbirlerini etkilediği tezi ileri sürülmüştür.

Sonuç itibariyle “Terör ile Savaş” söyleminin zayıflaması anti-Amerikanizmin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Anti-Amerikanizm, ABD hegemonyasında zora kayışından kaynaklanan kamuoyunun doğal bir tepkisi olarak görülmektedir. Bununla beraber anti-Amerikanizm, hegemonya karşıtı bir söylemin ifadesidir. ABD hegemonyasında rıza ile zor kullanma arasındaki dengenin ve kamuoyunun ABD hakkındaki tutumlarının nasıl değiştiğinin incelenmesi, hegemonyanın sürdürüp sürdürmediğinin ve nasıl işlediğinin açıklanmasına yardımcı olacaktır.

Genel olarak ABD'nin Afganistan'a ve Irak'a askeri müdahaleleri yüzünden ABD hegemonyası askeri anlamda pekişmiş olsa da hâkimiyetin ön plana çıkması, ABD liderliğinin kültürel ve ahlaki unsurunu arka plana itmiştir. Kamuoyu anketleri incelendiğinde bu durum açık bir şekilde görülmektedir. XXI. yüzyılın ilk yıllarında tüm anketlerin sonuçlarına göre Türk kamuoyu, ABD'ye güvensizlikle ve hoşnutsuzlukla bakmaktadır. Bu eğilim sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada kendini göstermiştir. Türk ve ABD üst düzey yetkililerin yüceltici söylemleri ve Türkiye'nin ABD'den ekonomik ve güvenlik ile ilgili bağlı olması, anti-Amerikan söylemini bastırmaktadır. Bundan dolayı anti-Amerikanizm, mevcut Türk-Amerikan ilişkilerini fazla etkilememektedir.

Sonuç itibariyle NATO, dünyayı etkileyen sorunların çözümlenmesine katkıda bulunduğu için ABD hegemonyasının etkisi azalıyormuş gibi görünmektedir. Bu algı aslında ABD hegemonyasını zayıflatmaktan ziyade onun ahlaki ve evrensel yönünü ön plana çıkarmakta ve ABD hegemonyasını güçlendirmektedir. Bunun dışında NATO çerçevesinde yapılan ortak faaliyetler ve operasyonlara uluslararası kamuoyunun verdiği destek, ABD'nin tek başına harekete geçmesine kıyasla daha büyüktür. Bundan dolayı NATO faaliyetleri, ABD için kamuoyundan destek alma sürecini kolaylaştırmaktadır.

ABD'nin NATO'daki önder konumu diğer NATO üyeleri tarafından sorgulanmamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'yı yeniden ayaklandıran

²³⁸ Giray, Sadık, *American Image in Turkey: U.S. Foreign Policy Dimensions*, Lexington Books, 2009, s. 29. Bu kitapta, Türkiye'nin ABD'yi nasıl algıladığına dair kapsamlı bir değerlendirme sunulmaktadır.

ABD, eski düşmanları bir araya getirmiş, uluslararası normlara ve kültürel liderliğe vurgu yaparak, kendisinin dünyanın vazgeçilmez bir parçası olduğu konusunda diğer devletleri de ikna etmiştir. ABD, NATO kapsamında güvenliğin sağlanması ve barışın getirilmesi odaklı söylem kullanırken, diğer devletlerin bu söyleme karşı çıkmasını önlemiştir. Bu evrensel değerleri tüm dünya desteklediği için hiçbir devlet ABD'nin üstün ve lider konumunu sorgulayamamış ve XX. yüzyılda olduğu gibi XXI. yüzyılın başında da NATO çerçevesinde yürütülen ABD politikasına NATO üyeleri onay vermeye devam etmiştir.

NATO, XX. yüzyılda Avrupa-Atlantik bölgesine olduğu gibi XXI. yüzyılda da ABD'nin Afganistan'a yaptığı askeri müdahalesinden beri Ortadoğu bölgesine barışın getirilmesi ve güvenliğin sağlanmasında öncü bir rol oynamıştır. NATO'ya üye olduğundan beri hem bölgesel hem de uluslararası güvenliğin sağlanmasına katkıda bulunan Türkiye, İttifak'ın en sadakatli üyelerinden biri olmuştur. Kafkasya ve Ortadoğu bölgelerine yakın olan Türkiye, NATO'nun bu bölgelerde daha ileri gitmesini sağlamış ve NATO'nun politikasını daha etkin bir şekilde yerine getirmesini mümkün kılmıştır. Kabul etmek gerekir ki, son 10 yılda uluslararası güvenliğe yönelmiş olan birçok tehdit, Müslümanlardan oluşan Ortadoğu bölgesinden kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda laik ve Müslüman devlet olan Türkiye'nin NATO içindeki varlığı özel bir önem kazanmaktadır. Bu nedenle NATO'nun İslam coğrafyasındaki operasyonlarının ve diğer bölgesel girişimlerinin meşruiyeti açısından Türkiye'nin katkısı çok önemlidir.

11 Eylül terör saldırıları sonrasında ABD'nin ilan ettiği "Terör ile Savaş" söylemi çerçevesinde Türkiye, ABD'nin yanında yer almıştır. ABD, Afganistan'a müdahale sonrası dönemde Afganistan'ın yeniden inşası sürecine Türkiye'nin katılımına büyük önem vermiştir. Amerikalı yöneticiler, Afgan halkının ABD'ye kıyasla Müslüman Türkiye'ye daha büyük saygı duyacağını ve bu durumu daha olumlu algılayacağını düşünmüşlerdir. Ortadoğu bölgesine komşu olan Türkiye, hem Afganistan ile tarihsel ve kültürel bağlara sahip olduğu için hem de terörle mücadele konusunda yıllar boyunca büyük deneyim kazandığı için ABD'nin hegemonyasının sürdürülmesinde ve meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'nin Afganistan'da insan güvenliğinin, refahının ve yaşam koşullarının artmasına yönelik projeler gerçekleştirmesi ve silahlı çatışmaya girmemesi, hem NATO'ya duyulan olumsuz

görüşleri bastırılmış hem de yerli halktan destek almıştır. Türkiye'nin Afganistan'daki yeniden yapılandırılma sürecine katılımı, ABD tarafından ortaya atılan ve sürekli ileri sürülen Afganistan'da güvenliğin ve barışın sağlanması odaklı söylemin yayılmasına yardımcı olmuştur.

Diğer taraftan iki ülkenin üst düzey yetkilileri, Türkiye-ABD ilişkilerinin yorumlanmasında ve karşılıklı görüşmelerde yüceltici ifadeler kullanmalarına rağmen Türk kamuoyu, bu bakış açısına katılmamaktadır. ABD, Türkiye'yi ne kadar sabit bir müttefik ve dost olarak algılasa da Türk halkı ABD'nin politikasını, kültürünü ve dünya üzerindeki etkisini tamamen olumsuz bir şekilde değerlendirmektedir. Bu eğilim gelecekte ABD hegemonyası karşıtı bir söylemin meydana gelmesine ya da ABD hegemonyasının Türkiye'nin desteğinden yoksun kalma ihtimaline yol açabilir. Ancak halen ABD'nin Afganistan'a ve özellikle Irak'a askeri müdahalelerinin sonucunda ortaya çıkan anti-Amerikanizm dalgası, Türk dış politikasını doğrudan etkilememekte ve kişisel görüşlerin dışına çıkmamaktadır.

SONUÇ

Bu tezde ABD hegemonyası Gramscian teorik çerçevede incelenmiştir. Uluslararası İlişkiler literatüründe ABD hegemonyası askeri alanda değerlendirildiğinde, öncelikle silah gücü, askeri kuvvetlerin sayısı ve savunma sanayi gibi olgular akla ilk gelenlerdir. Ancak bir devletin hegemonyasını sadece maddi kaynaklardan ve şiddet kullanma yeteneğinden ibaret olduğunu söylemek yanlıştır. Çünkü bu durum yalnızca hâkimiyeti yansıtmaktadır. Tarihin bize gösterdiği bir devletin diğer devletin hâkimiyetini kabul etmesi güçtür. Birçok çatışma ve savaş bu yüzden meydana gelmekte ve hâkimiyet kısa sürede çökmektedir. Gerçek ve uzun erimli hâkimiyet – yani hegemonya ise — kültürel ve ahlaki liderliği içermektedir.

Bu tezde yararlanılmış olan Gramscian yaklaşım, hegemonyayı askeri ve ekonomik gücü içeren zor ile kültürel, ideolojik ve ahlaki unsurları içeren rızadan oluşan bir bütünlük olarak kabul etmektedir. Bu çalışmada Gramscian teori üzerinden, önce ABD hegemonyasının temel dayanakları, Afganistan’a yapılan askeri müdahale ve müdahale sonrası dönem; ardından Türkiye’nin NATO çerçevesinde Afganistan harekâtına katılarak ABD hegemonyasına nasıl destek verdiği incelenmiştir.

Gramscian yaklaşım daha çok kültürel ve söylemsel boyuta odaklandığı ve devlet içi ilişkileriyle ilgilendiği için askeri alanda bu yaklaşımın uygulanması güçtür. Bununla birlikte askeri güçten bahsederken realizme yönelmek kaçınılmazdı. Ancak ABD hegemonyasını kapsamlı bir şekilde tanımlamak için askeri ve ekonomik alanlara değinilmesi gerekiyordu. Bu da hegemonyanın hâkimiyet yönü olarak analiz edilmiştir.

Bu çalışma, Gramscian teori çerçevesinde askeri alanda ABD hegemonyası konusuna giriş niteliğini taşımakta ve gelecek araştırmalar için olası hareket noktasını oluşturmaktadır. Bu tez, Gramscian yaklaşımın askeri alana nasıl uygulanabileceğine yönelik bir çalışmadır. Bu yüzden kuramın avantajlarını göstermek amacıyla ampirik bölüm genişletilmiş ve birbirlerine bağlı üç konu olan NATO faaliyetleri, ABD’nin Afganistan’a müdahalesi ve bunlarla ilgili söylemler üzerinde tartışılmıştır. Tezin incelediği konular daha ayrıntılı araştırmalara yol açabilmektedir. Gelecekte yapılacak olan araştırmaların, bu çalışmanın yöntemini kullanarak daha spesifik bir konu üzerinde

odaklanması önerilebilmektedir. Bununla beraber Afganistan’da yürütülen projelerin insan refahına nasıl bir katkı yaptığını ve Afgan kuvvetlerinin eğitiminin ne kadar başarılı olduğunu NATO kuvvetlerinin çekilişinden sonraki yıllarda daha iyi bir şekilde değerlendirecektir. Bunun yanısıra ABD’nin Irak’a müdahalesinin Gramscian perspektiften incelenmesi, ABD hegemonyasına farklı bir bakış açısı sağlayacaktır.

Gramscian yaklaşım çerçevesinde ABD askeri hegemonyasının incelenmesinin sonucunda, aşağıda belirtilen tespitler yapılabilmektedir. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünyanın en itibarlı devleti haline gelen ABD, hem güçlü Batılı devletlerin hem de az gelişmiş ülkelerin zihninde minnet duygusu uyandırmış ve lider devlet üstünlüğünü güvence altına almıştır. ABD, genel ilkelere uygun olarak işleyen ve aynı zamanda diğer devletler için de belli bir tatmin sağlayan bir düzen yaratmayı başarmış ve kendi hegemonyasını meşrulaştırmıştır.

11 Eylül 2001 yılın “tarihin başlangıcı”nı ifade eden terör saldırılarına cevap vermek isteyen ABD, kendi hegemonyasında askeri güce ve zorlamaya başvurarak, hegemonyanın asıl kuvveti oluşturan kültürel ve onaya dayalı liderliği arka plana itmiştir. Bu olaylar sonrası dönemde ABD hegemonyasında kültürel ve etik liderlikten, zorlama ve şiddet kullanımına geçiş yaşanmıştır. Fakat bu zorlamanın temelini kültürel boyut ve rıza unsuru konulmuştur. Uluslararası güvenliğe ve barışa tehdit oluşturan terörizmin yok edilmesinin ve Ortadoğu’da barışın sağlanmasının gerekliliği gündeme getirilmiş ve ABD, bu ortak çıkarlar etrafında dünya kamuoyunu birleştirmeye çalışmıştır. Askeri güce başvururken de ABD, ortak yarar ve çıkar için bunu yaptığını ilan ederek uluslararası kamuoyunun desteğini almak istegindeydi. Bu koşullarda 11 Eylül’den hemen sonra ABD, “Terör ile Savaş” hegemonik söylemini ileri sürmüş ve onun yayılması için çaba göstermiştir.

ABD’nin Afganistan’a askeri müdahalesi ile başlatan “Terör ile Savaş” girişimi, ABD dış politikasını askerileştirmiş ve ABD hegemonyasında şiddete ve hâkimiyete doğru dönüşe neden olmuştur. Ancak ABD, ortak değerler olan güvenlik, barış, istikrar gibi kavramlara odaklayarak ve onlara yönelik hareket ettiğini vurgulayarak, uluslararası kamuoyunun onayını almayı başarmıştır. ABD, küresel terör tehdidine karşı tüm dünyayı birleştirerek kendini “Terör ile Savaş” söyleminin merkezinde yerleştirip, kendi hegemonyasındaki ahlaki liderlik unsurunu korumayı başarmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ABD liderliği NATO'nun varlığı ile ilgilidir. ABD güvenlik odaklı söylem üreterek evrensel normlara ve ortak çıkarlara vurgu yaparken karşılıklı antlaşmaya ve onaya dayanan uluslararası alanda işleyen bir örgüt yaratmayı başarmıştır. ABD'nin NATO'da önder konumunun diğer üyeler tarafından sorgulanması güçtür. Uluslararası değerler olan barış, güvenlik, istikrara ABD çatısı altında yapılan vurgu, bu hegemonik söylemin eleştirilmesini ve karşı konulmasını zorlaştırmaktadır. Bu yüzden hiç bir devlet ABD'nin üstün ve lider konumunu sorgulayamamakta ve XX. yüzyılda olduğu gibi XXI. yüzyılın başında da NATO çerçevesinde yapılan eylemlerde NATO üyeleri ABD politikasına onay vermeye devam etmektedirler.

İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ABD ve Türkiye, özellikle NATO çerçevesinde yakın bir işbirliğinde bulunmuştur. Gerek “vazgeçilmez bir ortak” gerekse “stratejik bir müttefik” olan Türkiye, ABD'nin en önemli ve güvenilir uluslararası ortaklarından biri olmuştur. Soğuk Savaş boyunca Türkiye, Sovyet Birliği'ni çevreleme politikası doğrultusunda hareket etmiş ve NATO'nun etkisini Ortadoğu'ya aktararak İttifak'ın mızrağının ucu haline gelmiştir. Doğu Blok'unun dağılmasıyla beraber ise ABD için Türkiye'nin önemi daha da artmıştır.

NATO'nun faaliyetleri Türkiye ile ABD arasındaki işbirliğini güçlendirmiştir. NATO kapsamında 60 yıl boyunca devam eden stratejik işbirliği, iki ülke için ortak çalışma deneyimini, ortak ideolojiden hareket etmesini ve ortak değerlerin benimsenmesini sağlamıştır. Türkiye'nin Afganistan'ın yeniden inşasına sürecine katılması bunun en önemli örneği olmuştur. Türkiye, oluşturulan uluslararası koalisyonun ortağı olarak Afganistan'a yapılan askeri müdahaleye doğrudan katılmamış ve Afganistan'da istikrarın sağlanmasında diplomasiye ve kültürel bağlara vurgu yapmıştır. Afganistan'da yeniden yapılandırma faaliyetlerinde bulunan Türkiye, yürütülen projeleri sayesinde Afgan halkının desteğini kazanmıştır. Türkiye, insan refahı ve güvenlik odaklı projeler ile ilgilendiği için ve çatışmalara katılmadığı için Afganistan'da ISAF'ın, NATO'nun ve genel olarak ABD'nin imajını düzeltmeye ve onların etkisini güçlendirmeye büyük katkı sağlamıştır.

11 Eylül sonrası dönemde Türkiye, El Kaide ve Taliban gibi terör örgütlerinden ve teröristlere destek veren rejimlerden kendini soyutlayarak, güvenlik, ortak çıkar, barış

odaklı ABD ve NATO'nun söylemlerinin yayılışını sağlamaktadır. Bunu yaparken Türkiye, NATO'ya karşı oluşturulabilecek muhalefeti ve ortaya çıkabilecek hegemonya karşısı söylemleri engellemekte ve ABD hegemonyasının sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır. Diğer taraftan Türk kamuoyunun, kendi ülkenin topraklarında güvenliğin sağlanmasında ABD'nin ve NATO'nun desteğine ihtiyacı olduğunu farketmesi, barış ve güvenlik odaklı söylemi kullanan ABD'ye onay vermeye devam etmiştir. NATO üyeliği, Türk dış ve güvenlik politikalarının vazgeçilmez temelini oluşturmaktadır. En son Suriye krizinde görüldüğü gibi, Türkiye'nin NATO'dan kendi sınır bölgesine hava savunma silah sistemlerinin yerleştirme talebi, Türkiye açısından NATO'nun önemini bir kez daha ispatlamıştır.

Batı yanlısı fakat Müslüman bir ülke olan ve hem Batı'ya hem de Doğu'ya yakın olan Türkiye, "Terör ile Savaş" girişimini Müslümanlara karşı değil, küresel terörizme karşı yürütüldüğünü göstermekte ve dolayısıyla ABD hegemonyasının meşrulaştırılmasına katkıda bulunmaktadır. Türkiye, ABD için zorluk teşkil eden Ortadoğu bölgesinde kültürel ve siyasi bağları kuvvetlendirmektedir. Bunun dışında NATO'nun karargâhlarında ve farklı komisyonlarında Türk temsilcileri görev almakta ve NATO'nun değerlerini ve fikirlerini benimsemektedirler.

Genelleştirmek gerekirse Türkiye'nin, Müslüman ile Batı dünyası arasında değerlerin ve kültürlerin kaynaşmasında rol oynaması, Afganistan'ın yeniden yapılandırılmasına katılması ve yürütülen projelerin sayesinde halkın desteğinin alması, ABD önderliğinde işleyen NATO'ya üye olması ABD'nin olumlu imajı güçlendirmekte ve ABD hegemonyasının kültürel boyutunun vurgulanmasına ve dolayısıyla onun meşrulaştırılmasına katkı yapmıştır.

ABD hegemonyasının sürdürülmesinde gördüğümüz gibi söylem büyük önem taşımaktadır. Askeri eylemlerini meşrulaştırmaya çalışan ABD, kendi hegemonyasında yer alan zora kayışına rağmen uluslararası kamuoyunun desteğini almak için etik ve söylemsel boyuta odaklanmıştır. Bu söylem, dünyanın ortak tehdidi oluşturan teröre karşı dünyayı birleştirmeye ve bu bağlamda ABD salt askeri değil, kültürel liderliğini de güçlendirmeye ve bu sayede askeri üstünlüğünü meşrulaştırmaya yardımcı olmuştur. Buna rağmen Türk kamuoyunun Amerika hakkındaki görüşleri güçlü anti-Amerikanizmi yansıtmaktadır ve bu eğilim gelecekte ortaya çıkabilecek hegemonya

karşıtı bir söylemin kaynağını oluşturacaktır. Bununla beraber Batılı üst düzey yetkililerin Türkiye'nin NATO'da önemli pozisyonuna dair dile getirdiklerini, Türkiye'yi NATO'ya daha yakınlaştırmakta ve ortak kimliğin duygusunu güçlendirmektedirler. Karşılıklı söylemlerde kullanılan yüceltici ifadeler, karşılıklı olumlu algıları yaratmakta ve Türkiye ile NATO arasındaki işbirliğin geliştirilmesi için gerekli altyapıyı hazırlamaktadırlar.

11 Eylül terör saldırıları sonrasında dünyadaki ABD askeri hegemonyası pekiştirilmiştir. Bu pekiştirme iki seviyede olmuştur: Birincisi, ABD, yeni silah ve teçhizat üreterek, savunma harcamalarını arttırarak, yurtdışında yeni üsler kurarak kendi askeri gücünü güçlendirmiştir. İkincisi, ABD, tüm dünyanın çıkarı olan güvenliğin sağlanması, barışın getirilmesi, insan refahının iyileştirilmesi odaklı söylem kullanarak uluslararası toplumdan güç kullanmaya onay almayı başarmış ve kendi askeri girişimlerini meşrulaştırmıştır. Bundan dolayı ABD dış politikasında militarizmin ön plana çıkmasına rağmen ortak çıkarlara ve uluslararası değerlere vurgu yapan söylem sayesinde ABD, kendi ahlaki liderliğini korumuştur.

Bununla beraber XXI. yüzyılda ABD, kendi hegemonyasını pekiştirme çabalarından kaynaklanan dünyada olumsuz etki de yaratmıştır. Özellikle Ortadoğu bölgesinde terörün tırmanması ve dünya çapında yayılması, Afganistan'da güvenliğin ve düzenin sağlanamaması, Afgan halkının refah seviyesinin düşük olması gibi sorunlar, "Terör ile Savaş"ın sorgulanmalarına yol açmışlardır. Kamuoyu araştırmaları, ABD hakkındaki olumsuz görüşlerin tüm dünyada var olduğunu göstermektedirler. Dolayısıyla ABD, kendi hegemonyasını kaybetme riski yüksek gözükmektedir.

Fakat bu durum diğer açıdan değerlendirilebilir. Terörün tırmanması ve tüm dünyaya yayılması, güvensizliğin arttırılması, şiddete ve güvenlik odaklı söylemin vurgulanması uluslararası arenada ABD liderliğini zayıflatmıştır. Ancak bu eğilimler dünyadaki liderliğini devam ettirmek için ABD'ye yeni fırsatları sunmaktadırlar. Çünkü Amerikan yöneticileri, hem Ortadoğu bölgesinde hem de tüm dünyada güvenliğin sağlanmayacağına kadar barışın getirilmesine ve terörün yok edilmesi odaklı hegemonik söylem ileri sürecek ve ABD'nin ortak çıkar ve değerler için hareket ettiğini vurgulayacaklardır. ABD hegemonyasını meşrulaştırmaya ve uluslararası kamuoyunun

desteğini kazanmaya yönelik söyleminin dile getirilmesi, hegemonya karşıtı söylemlerin ortaya çıkışını önleyecek ve ABD hegemonyasını devam ettirilecektir.

Türkiye ile ABD arasındaki ilişkiler İkinci Dünya Savaşı'ndan bugüne kadar gelişmeye devam etmiştir. İki ÷lke, örtüşen çıkarlardan hareket edip karşılıklı söylemde ortak değerlere ve kültürel bağlara vurgu yaparak geniş çaplı ve yakın bir işbirliğinde bulunmuştur. ABD, askeri, siyasi, ekonomik alanlarda ve güvenlik konusunda Türkiye'nin baş ortağı olmuştur. Türkiye, dünyanın en itibarlı askeri-siyasi örgütü olan, bölgesel ve küresel güvenliğe büyük katkı sağlayabilen ve ihtiyaç olduğu zaman eşi gör÷lmeyen askeri güce başvurabilen NATO bünyesinde ABD ile işbirliği ve taahhütte bulunmuştur. Türkiye, Amerikan silahlarına ve askeri teçizatlarının sevkıyatına, İMF ve Dünya Bankası kredilerine, Türkiye'nin AB üyeliği konusunda sağlanan ABD siyasi desteğine bağlı olmuştur. Bu nedenle yukarıda sıralanmış konularda gibi ABD'nin Türkiye'ye verdiği yardım, Türk siyasetçilerin ve kamuoyunun ABD hegemonyasının sürdür÷lmesine onay vermesini sağlamıştır.

Bu tezde ele alınmayan birçok konu vardır. 2003 yılındaki ABD'nin Irak'a askeri müdahalesi, Ermeni Sorunu ya da Kürt Meselesi gibi konular, iki ÷lke arasındaki anlaşmazlığa yol açmakta ve Türkiye'nin ABD'nin yanında yer aldığını sorgulamaktadırlar. Gelecekte Amerikalı yöneticiler, Türkiye ile ilişkileri daha da geliştirmek, onun halkı ve siyasetçilerini daha etkilemek ve kendi dış politikasında istenilen sonuçlara ulaşmak için Türkiye'yi en çok endişelendiren hususlarda ona destek verecekse Türk kamuoyu, ABD hegemonyasının sürdür÷lmesine olumlu katkı sağlamaya devam edecektir.

Antonio Gramsci için gerçeklik, şeylerin topluluğuna insan iradesinin uygulanmasının bir ürünüdür²³⁹. Başka bir deyişle hepimiz kendimizin gerçekliğini sözlerimiz ve eylemlerimizle yaratmaktayız ve gerçeklik içinde yaşarken onu değiştirmekteyiz. Bunun dışında toplumsal ve siyasi hayatı, beklentilerimize ve düşüncelerimize göre şekillendirmekteyiz. Uluslararası ilişkiler, devletin gücü ve çıkarları tarafından değil, siyasetçilerin ve kamuoyunun inançları ve düşünceler tarafından belirlenmektedir. Türkiye ile ABD arasındaki ilişkilerin yapılandırılmasında söylemler, değerler, düşünceler ve kamuoyunun her zaman önemli bir rol oynamaya

²³⁹ Hoare, ss. 388–389.

devam edeceklerdir. ABD'nin tüm girişimlerine Türk desteğinin sağlanmasının en iyi güvencesi, ABD ile partnerlik ikliminin, karşılıklı saygının ve ortak değerlerin beslenmesidir.

Bugün askeri alanda ABD dünyanın en güçlü devleti olduğunu söylemek yanlış olmaz. Fakat askeri hâkimiyet, gerçek hegemonyanın sadece bir parçasını oluşturmaktadır. Diğer önemli etken ise, kamuoyunun rızasına dayanan kültürel ve ahlaki liderliktir. Bu iki unsur hegemonya yapısında her zaman mevcuttur ve birbirlerinden ayrılmazdır. Onların karşılıklı ve dengeli bir biçimde birleştirilmesinin sonucunda, bir devletin hegemonyası meydana gelmektedir. Halen dünyada ABD hegemonyası vardır. Bununla beraber ABD, dünyadaki kendi egemen durumunu ne kadar korumaya çalışırsa çalışsın koruyamaz, çünkü tarih herhangi bir topluluğun diğer topluluklar üzerinde kalıcı olarak baskın olmasını engellemektedir. Hegemonyanın doğası gereği sürekli el değiştirme eğilimi vardır ve hegemon devlet kaçınılmaz şekilde düşmanlığı ve direnişi kendine çekmektedir. Ancak şöyle de söylenebilir: eğer dünya ABD'nin hegemonyasına alıştıysa, diğer devletin ortaya çıkacak hegemonyasına sıcak bakmayacak ve bununla ilgili kuşkular, ABD yöneticileri tarafından kendi ülkenin hegemonyasını devam ettirmek için kullanılacaktır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Abramowitz, Morton, *The United States and Turkey. Allies in Need*, New York: The Century Foundation Press, 2003.

Abramowitz, Morton, (ed.), *Türkiye'nin Dönüşümü ve Amerikan Politikası*, Çev: Faruk Çakır, Nasuh Uslu, Ankara: Liberte Yayınları, 2001.

Aras, Bülent, Gökhan Bacık (haz.), *11 Eylül. Öncesi ve Sonrası*, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006.

Arrighi, Giovanni, *Adam Smith in Beijing. Lineages of the Twenty-First Century*, London: Verso, 2007.

Arrighi, Giovanni, *The Long Twentieth Century. Money, Power and the Origins of Our Times*, London: Verso, 1994.

Bal, İdris (ed.), *Turkish Foreign Policy in Post Cold War Era*, Brown Walker Press, 2004.

Barrinha, Andre, *The Copenhagen School in US-Turkey Relations The 'War on Terror' in Northern Iraq*, Coimbra: Oficina do CES, 2008.

Beriş, Yakup, Gürkan Aslı, *Türk-Amerikan İlişkilerine Genel Bakış: Ana Temalar ve Güncel Gelişmeler. TÜSİAD ABD Temsilciliği Değerlendirme Raporu*, New York, 2002.

Bieler, Andreas, Morton, Adam David (ed.), *Social Forces in the Making of the "New Europe": the Restructuring of European Social Relations in the Global Political Economy*, Basingstoke: Palgrave-Macmillan, 2001.

Brzezinsky, Zbigniew, *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, 1st Edition, 1998.

Buzan, Barry, Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

Chipman, John (der.), *NATO's Southern Allies Internal and External Challenges*, London: Routledge, 1988.

Chomsky, Noam, *Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance*, New York: Metropolitan Books, 2003.

Chomsky, Noam, *Making the Future. Occupations, Interventions, Empire and Resistance*, San Francisco: City Lights Books, 2012.

Cox, Robert, *Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History*, New York: Columbia University Press, 1987.

Dağı, İnsan, Atila Eralp, Fuat Keyman vd., *Devlet, Sistem ve Kimlik. Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim, 1996.

Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları, 2010.

Dunne, Tim, Kurki, Milja, Smith, Steve, *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford University Press, 2010.

Ferguson, Niall, *Colossus. The Price of America's Empire*, New York: The Penguin Press, 2004.

Flanagan, Stephen, Samuel Brannen, *Turkey's Shifting Dynamics. Implications for U.S.-Turkey Relations. A Report of the U.S.-Turkey Strategic Initiative*, Center for Strategic and International Studies, 2008.

Fontana, Benedetto, *Hegemony and Power. On the Relations between Gramsci and Machiavelli*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1993.

Giray, Sadık, *American Image in Turkey: U.S. Foreign Policy Dimensions*, Lexington Books, 2009.

Haass, Richard, *The Reluctant Sheriff. The United States After the Cold War*, New York: Council of Foreign Relations Press, 1997.

Hoare, Quentin, Geoffrey Nowell Smith, *Selections From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*, London: Hoare, Quentin, Geoffrey Nowell Smith, *Selections From the Prison Notebooks of Antonio Gramsci*, London: ElecBook, 1999. .

Hobsbawm, Eric, *Age of Extremes. The Short Twentieth Century 1914-1991*, London: Abacus, 1995.

Hobsbawm, Eric, *On Empire: America, War, and Global Supremacy*, New York: Pantheon, 2008.

Ives, Peter, *Gramsci'de Dil ve Hegemonya*, çev. Ekrem Ekici, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011.

- Jones, Seth, *Counterinsurgency in Afghanistan*, RAND Corporation: Santa Monica, 2008.
- Kennedy, Paul, *The Rise and Fall of the Great Powers. Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, London: Unwyn Hyman, 1988.
- Keohane, Robert, *After Hegemony. Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton: Princeton University Press, 1984.
- Keohane, Robert, *Neorealism and Its Critics*, New York: Columbia University Press, 1986.
- Kosikov A.S., *Военно-технический потенциал Турции, (Türkiye'nin Askeri-Teknolojik Potansiyeli)*, Moskova, 2001.
- Lesser, Ian, *Bridge or a Barrier? Turkey and the West after the Cold War*, Santa Monica: RAND, 1992.
- National Security Strategy*, Washington: The White House, 2010.
- Nye, Joseph Jr., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs, 2004.
- Nye, Joseph Jr., *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*, New York: Oxford University Press, 2002.
- O'Brien, Patrick Karl, Armand Clesse (ed.), *Two Hegemonies: Britain 1846–1914 and the United States 1941–2001*, Aldershot: Ashgate Publishing, 2002.
- Oğuzlu, Tarık, *NATO Ortaklıkları ve Türkiye. Barış İçin Ortaklık, Akdeniz Diyalogu, İstanbul İşbirliği Girişimi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Oran, Basım (ed.); *Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne. Olgular, Belgeler, Yorumlar. Cilt II: 1980–2001*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Oran, Basım (ed.); *Türk Dış Politikası. Kurtuluş Savaşından Bugüne. Olgular, Belgeler, Yorumlar. Cilt III: 2001–2012*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Robinson, William, *Promoting Polyarchy – Globalization, US Intervention and Hegemony*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Rubin, Barry, Thomas Keaney, *US Allies in a Changing World*, London: Routledge, 2000.

Rupert, Mark, *Producing Hegemony (Cambridge Studies in International Relations)*, London; Cambridge University Press, 1995.

Shawe, Keith, *Afghanistan in 2013. A Survey of the Afghan People*, San Francisco: The Asia Foundation, 2013.

Şahinler, Menter, *Кемализм: Зарождение, Влияние, Актуальность, (Atatürkçülüğün Kökeni, Etkisi ve Güncelliği)*, Moskova: Moskovsky Pisatel', 1998,

Şimşek, Erdal, *Türkiye'nin Ortadoğu Politikası*, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2005.

Taylor, PJ, *Modernities: A Geohistorical Interpretation*, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1999.

The National Security Strategy of the United States of America, Washington: The White House, 2002.

Trends in World Military Expenditure, Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute, 2013.

Uslu, Nasuh, *Türk-Amerikan İlişkileri*, Ankara: 21. Yüzyıl Yayınları, 2000.

Wallerstein, Immanuel, Terence Hopkins, *The Age of Transition. Trajectory of the World System, 1945–2025*, London: Zed Books, 1996.

Makaleler

Agathangelou, Anna, “Power, Borders, Security, Wealth: Lessons of Violence and Desire from September 11”, *International Studies Quarterly*, (Cilt 48, Sayı 3, Eylül 2004), ss. 517–538.

Akagündüz, Osman, “NATO ve ABD'nin Afganistan Stratejisi, Yeni Stratejinin Türkiye ile İlişkileri”, *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, (Cilt 1, Sayı 4, 2009), ss. 138–154.

Aras, Bülent, “Turkey's rise in the Greater Middle East: Peace-building in the Periphery”, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, (Cilt 11, Sayı 1), ss. 29–41.

Aras, Bülent, Şule Toktaş, “Al-Qaida, 'War on Terror' and Turkey”, *Third World Quarterly*, (Cilt 28, Sayı 5, 2007), ss. 1033–1050.

Aslan, Ali, “The Foreign Policy – Hegemony Nexus: Turkey’s Search for a “New” Subjectivity in World Politics and Its Implications for US-Turkish Relations”, *Perceptions*, (Cilt 17, Sayı 4, Kış 2012), ss. 159–184.

Atmaca, Ayşe Ömür, “Yeni Dünyada Eski Oyun: Eleştirel Perspektiften Türk-Amerikan İlişkileri”, *Ortadoğu Etütleri*, (Cilt 3, Sayı 1, Temmuz 2011), ss. 157–191.

Ayoob, Mohammed, “Challenging Hegemony: Political Islam and the North-South Divide”, *International Studies Review*, (Cilt 9, Sayı 4, Kış 2007), ss. 629–643.

Battır, Orhan, Davut Ateş, “Türkiye Bölgesel Hegemonya Arayışında Mı?”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Sayı 29, 2013), ss. 31–44.

Beeson, Mark, Richard Higgot, “Hegemony, Institutionalism and US Foreign Policy: Theory and Practice in Comparative Historical Perspective”, *Third World Quarterly*, (Cilt 26, Sayı 7, 2005), ss. 1173–1188.

Bilge Criss, Nur, “A Short History of Anti-Americanism and Terrorism: The Turkish Case”, *The Journal of American History*, (Cilt 89, Sayı 2, Eylül 2002), ss. 472–484.

Bölme, Selim, “Soğuk Savaş’ta NATO-ABD-Türkiye Üçgeninde Askeri Üsler: Süreklilik Ve Değişim”, *Uluslararası İlişkiler*, (Cilt 9, Sayı 34, Yaz 2012), ss. 51–71.

Çiftçi, İrfan, “Bölgesel İmar Ekibi Faaliyetleri Kapsamında Afganistan Polisinin İncelenmesi: Vardak Vilayeti Örneği”, *Polis Bilimleri Dergisi*, (Cilt 10, Sayı 4, 2008), ss. 43–70.

“Correspondence between President Johnson and Prime Minister İnönü, June 1964, as released by the White House, January 15, 1966”, *Middle East Journal*, (Cilt 20, Sayı.3, Yaz 1966), ss. 386–393.

Chase-Dunn, Christopher, Peter Taylor, Giovanni Arrighi, Robert Cox, Henk Overbeek, Barry Gills, Andre Gunder Frank, George Modelski and David Wilkinson “Hegemony and Social Change”, *Mershon International Studies Review*, (Cilt 38, Sayı 2, Ekim 1994), ss. 361–376.

Cox, Michael, “American Power before and after 11 September: Dizzy with Success?”, *International Affairs*, (Cilt 78, Sayı 2, Nisan 2002), ss. 261–276.

Cox, Michael, “Empire by Denial: The Strange Case of the United States”, *International Affairs* (Cilt 81, Sayı 1, Ocak 2005), ss. 15–30.

Cox, Robert W., “Gramsci, Hegemony and International Relations: An Essay in Method” *Millennium: Journal of International Studies*, (Cilt 12, Sayı 2, 1983), ss. 162–175.

Davutoğlu, Ahmet, “Transformation of NATO and Turkey's Position”, *Perceptions*, (Cilt 17, Sayı 1, İlkbahar 2012), ss. 7–17.

De Nevers, Renee, “NATO's International Security Role in the Terrorist Era”, *International Security*, (Cilt 31, Sayı 4, İlkbahar 2007), ss. 34–66.

Diriöz, Ali Oğuz, “NATO'nun Ortadoğu'ya Yönelik Politikası ve Kurumsal Programları”, *Ortadoğu Analiz*, (Cilt 4, Sayı 40, Nisan 2012), ss. 49–57.

Dittmer, Jason, “Captain America's Empire: Reflections on Identity, Popular Culture, and Post-9/11 Geopolitics”, *Annals of the Association of American Geographers*, (Cilt 95, Sayı 3, Eylül 2005), ss. 626–643.

Doğan, Salih, “Turkey's Presence and Importance in Afghanistan”, *USAK Yearbook*, (Cilt 4, 2011), ss. 367–370.

Duman, Mehmet, “Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Cilt 4, Sayı 2, 2002), ss. 1–16.

Eichenberg, Richard, “Victory Has Many Friends: U.S. Public Opinion and the Use of Military Force, 1981–2005”, *International Security*, (Cilt 30, Sayı 1, Yaz, 2005), ss. 140–177.

Ekşi, Muharrem, “Turkey's Increasing Role in Afghanistan”. *Journal of Global Analysis*; (Cilt 1, Sayı 2, 2010), ss. 141–151.

Ertem, Barış, “Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Cilt 12, Sayı 21, Haziran 2009), ss. 377–397.

Evered, Karl, “Regionalism in the Middle East and the Case of Turkey“, *Geographical Review*, (Cilt 95, Sayı 3, Temmuz, 2005), ss. 463–477.

Field, Scott, Dariush Zahedi, “The US Security Strategy and the Role of Turkey in the New Middle East”, *Turkish Policy Quarterly*, (Cilt 9, Sayı 3, 2009), ss. 71–82.

Flint, Colin, Ghazi Walid Falah, “How the United States Justified Its War on Terrorism: Prime Morality and the Construction of a 'Just War'”, *Third World Quarterly*, (Cilt 25, Sayı 8, 2004), ss. 1379–1399.

Gilpin, Robert, “Theory of Hegemonic War”, *The Journal of Interdisciplinary History*, (Cilt 18, Sayı 4, Sonbahar 1988), ss. 591–613.

Ignatieff, Michael, “Empire Lite”, *Prospect*, (Sayı 83, Şubat 2003), ss. 36–43.

İnaç, Hüsamettin, Aktan, Fatih, “11 Eylül 2001 Terör Saldırılarının Amerikan Güvenlik Bürokrasisine Etkileri”, *Akademik Bakış Dergisi*, (Sayı 34, Ocak-Şubat 2013), ss. 1–19.

Jacoby, Tim, “Political Violence, the ‘War on Terror’ and the Turkish State”, *Critical Studies on Terrorism*, (Cilt 3, Sayı 3, Nisan 2010), ss. 99–118.

Karacasulu, Nilüfer, “Hegemonik Düzen Tartışmaları ve Eleştirel Görüşler”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Cilt 11, Sayı 4, 2009), ss. 53-71.

Kaya, Karen, “Turkey’s Role in Afghanistan and Afghan Stabilization”, *Military Review*, (Temmuz–Ağustos 2012), ss. 23–30.

Knauff, Bruce, “Provincializing America: Imperialism, Capitalism, and Counterhegemony in the Twenty - first Century”, *Current Anthropology*, (Cilt 48, Sayı 6, Aralık 2007), ss. 781–805.

Kuniholm, Bruce, “9/11, the Great Game, and the Vision Thing: The Need for (And Elements of) a More Comprehensive Bush Doctrine”, *The Journal of American History*, (Cilt. 89, Sayı 2, Eylül 2002), ss. 426–438.

Lacher, Hannes, Julian Germann, “Before Hegemony: Britain, Free Trade, and Nineteenth-Century World Order Revisited”, *International Studies Review*, (Sayı 14, 2012), ss. 99–124.

Maney, Gregory, Lynne Woehle, “Harnessing and Challenging Hegemony: The U.S. Peace Movement after 9/11”, *Sociological Perspectives*, (Cilt 48, Sayı 3, Sonbahar 2005), ss. 357–381.

McCain, John, “Transforming the U.S.-Turkey Alliance”, *Turkish Policy Quarterly*, (Cilt 11, Sayı 3, 2012), ss. 45–51.

McKeown, Timothy, “Hegemonic Stability Theory and 19th Century Tariff Levels in Europe”, *International Organization*, (Cilt 37, Sayı 1, Kış 1983), ss. 73–91.

Martínez, Jorge Hernández, Mariana Ortega Breña, “U.S. Political Culture and Hegemony”, *Latin American Perspectives*, (Cilt 34, Sayı 1, Ocak 2007), ss. 46–52.

Mednicoff, David, “Compromising toward Confusion: The 9/11 Commission Report and American Policy in the Middle East”, *Contemporary Sociology*, (Cilt 34, Sayı 2, Mart 2005), ss. 107–115.

Morera, Esteve, “Gramsci and Democracy”, *Canadian Journal of Political Science*, (Cilt 23, Sayı 1, Mart 1990), ss. 23–37.

Mufti, Malik, A Little America: The Emergence of Turkish Hegemony, *Middle East Brief*, (Sayı 51, Mayıs 2011), ss. 1–8.

Ned Lebow, Richard, Robert Kelly, “Thucydides and Hegemony: Athens and the United States”, *Review of International Studies*, (Cilt 27, Sayı 4, Ekim 2001), ss. 593–609.

Nye, Joseph Jr., “Limits of American Power”, *Political Science Quarterly*, (Cilt 117, Sayı 4, Kış 2002–2003), ss. 545–559.

Owen, John, “Why American Hegemony Is Here to Stay”, *Internationale Politik und Gesellschaft*, (Sayı 1, 2003), ss. 71–86.

Önal, Hilal, “ABD’nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (Cilt 6, Sayı 23, 2010), ss.43–71.

Özçelik, Sezai, “Neorealist and Neo-gramscian Hegemony in International Relations and Conflict Resolution During the 1990’s”, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (Sayı 1, Güz 2005), ss. 88–114.

Patman, Robert, “Globalisation, the New US Exceptionalism and the War on Terror”, *Third World Quarterly*, (Cilt 27, Sayı 6, 2006), ss. 963–986.

Posen, Barry, “Command of the Commons”, *International Security*, (Cilt 28, Sayı 1, Yaz 2003), ss. 5–46.

Prior, Markus, “Political Knowledge after September 11”, *PS: Political Science and Politics*, (Cilt 35, Sayı 3, Eylül 2002), ss. 523–529.

Robins, Phillip, “Confusion at Home, Confusion Abroad: Turkey between Copenhagen and Iraq”, *International Affairs*, (Cilt 79, Sayı 3, Mayıs 2003), ss. 547–566.

Robinson, Wiliam, “Gramsci and Globalization: From Nation-State to Transnational Hegemony”, *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, (Cilt 8, Sayı 4, Aralık 2005), ss. 1–16. .

Salmoni, Barak, “Strategic Partners or Estranged Allies Turkey, the United States, and Operation Iraqi Freedom”, *Strategic Insights*, (Cilt 2, Sayı 7, Temmuz 2003).

Schildkraut, Debora, “The More Things Change... American Identity and Mass and Elite Responses to 9/11”, *Political Psychology*, (Cilt 23, Sayı 3, Eylül 2002), ss. 511-535.

Silver, Beverly, Giovanni Arrighi, “Polanyi’s “Double Movement”: The Belle Époques of British and U.S. Hegemony Compared”, *Politics & Society*, (Cilt 31, Sayı 2, Haziran 2003), ss. 325–355.

Sjursen, Helene, “On the Identity of NATO”, *International Affairs*, (Cilt 80, Sayı 4, Temmuz 2004), ss. 687–703.

Snidal, Duncan, “The Limits of Hegemonic Stability Theory”, *International Organization*, (Cilt 39, Sayı 4, Sonbahar 1985), ss. 608–634.

Steedman, Marek, “State Power, Hegemony and Memory. Lotman and Gramsci”, *POROĀ, An Interdisciplinary Journal*, (Cilt 3, Sayı 1, 2004), ss. 78–102.

Stewart, Dona, “The Greater Middle East and Reform in the Bush Administration's Ideological Imagination”, *Geographical Review*, (Cilt 95, Sayı 3, Temmuz 2005), ss. 400–424.

Strange, Susan, “The Persistent Myth of Lost Hegemony”, *International Organization*, (Cilt. 41, Sayı 4, Sonbahar 1987), ss. 551–574.

Takasc, Stacy, “Monsters, Monsters Everywhere: Spooky TV and the Politics of Fear in Post-9/11 America”, *Science Fiction Studies*, (Cilt 36, Sayı 1, Mart 2009), ss. 1–20.

Tuğal, Cihan, “NATO’s Islamists. Hegemony and Americanization in Turkey”, *New Left Review*, (Cilt 44, Mart–Nisan 2007), ss. 5–34.

Wallerstein, Immanuel, “The Eagle Has Crash Landed”, *Foreign Policy*, (Sayı 131, Temmuz–Ağustos 2002), ss. 60–68.

Wohlforth, William, “The Stability of a Unipolar World”, *International Security*, (Cilt 24, Sayı 1, 1999), ss. 5–41.

Webber, Mark, James Sperling, “NATO: from Kosovo to Kabul”, *International Affairs*, (Cilt 5, Sayı 3, 2009), ss. 491–511.

Wilkinson, David, “Unipolarity without Hegemony”, *International Studies Review*, (Cilt 1, Sayı 2, Yaz 1999), ss. 141–172.

Yılmaz, Sait, “State, Power and Hegemony”, *International Journal of Business and Social Science*, (Cilt 1, Sayı 3, Aralık 2010), ss.192–202.

Elektronik Makaleler

Akalın, Cüneyt, “Missouri Ziyaretinin Tarihsel Anlamı”, *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Enstitüsü*, <http://ataturkilkeleri.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2013/03/ydta-03-akalin.pdf>, (2 Kasım 2013).

Antoniades, Andreas, “From 'Theories of Hegemony' to 'Hegemony Analysis' in International Relations”, *University of Sussex*, <http://sro.sussex.ac.uk/2175/>, (16 Ekim 2013).

Aras, Bülent, “Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy”, *Today's Zaman*, (30 Haziran 2009), <http://www.todayszaman.com/tz-web/news-179504-159-davutoglu-era-in-turkish-foreign-policy.html>, (11 Eylül 2013).

Arnett, David, “The Heart of the Matter: The Importance of Emotion In Turkish-American Relations”, *Hürriyet Daily News*, (17 Mart 2007), <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=the-importance-of-emotion-in-turkish-american-relations-2007-03-17>, (4 Ekim 2013).

Aydınlı, Ersen, “Roudtable Discussion: The Middle East”, *Foreign Policy*, <http://www.foreignpolicy.org.tr/documents/periodicals/vol30.pdf>, (10 Ekim 2013).

Bal, İhsan, “Why is Turkey in Afghanistan?”, *The Journal of Turkish Weekly*, (2 Mayıs 2012), <http://www.turkishweekly.net/columnist/3616/why-is-turkey-in-afghanistan.html>, (15 Ocak 2014).

Bandow, Doug, “China’s Military Rise Means End of US Hegemony?”, *CATO Institute*, (5 Mayıs 2009), <http://www.cato.org/publications/commentary/chinas-military-rise-means-end-us-hegemony>, (28 Mayıs 2013).

Barnett, Thomas, “Great Powers: America and the World after Bush”, *Carnegie Council*, http://www.cceia.org/resources/transcripts/0131.html:/pf_printable?, (03 Eylül 2013).

Beaumont, Peter, Ed Vulliamy, “Armed to the Teeth”, *The Guardian*, (10 Şubat 2002), <http://www.theguardian.com/world/2002/feb/10/usa.terrorism>, (05 Kasım 2013).

Betts, Richard, “The Three Faces of NATO”, *The National Interest*, (10 Nisan 2009), <http://nationalinterest.org/archives/by/1491>, (11 Ekim 2013).

Bieler, Andreas, Adam David Morton, “Theoretical and Methodological Challenges of neo-Gramscian Perspectives in International Political Economy”, *International Gramsci Society Online Article*, http://www.internationalgramscisociety.org/resources/online_articles/articles/bieler_morton.shtml, (02 Ekim 2013).

Bresser-Pereria, Luiz Carlos, “Beyond Conflicting Powers Politics”, *Social Science Research Council*, <http://essays.ssrc.org/sept11/essays/bresser2.htm>, (05 Ekim 2013).

Çakmak, Cenap, “Obama Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri”, *Bilgesam – Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, (7 Nisan 2009), http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=313:obama-donemi-turkiye-abd-iliskileri&catid=98:analizler-abd&Itemid=135, (03 Eylül 2013).

“Casualties of the September 11 Attacks”, *Wikipedia. The Free Encyclopedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Casualties_of_the_September_11_attacks, (18 Kasım 2013).

Chomsky, Noam, America’s Going Rogue, *In These Times*, (9 Kasım 2013), http://inthesetimes.com/article/15842/chomsky_americas_going_rogue, (14 Aralık 2013).

Crowley, Dennis, "The 12-Year War: 73% of U.S. Casualties in Afghanistan on Obama's Watch", *CNS News*, (11 Eylül 2013), <http://cnsnews.com/news/article/dennis-m-crowley/12-year-war-73-us-casualties-afghanistan-obamas-watch>, (02 Aralık 2013).

Davutoğlu, Ahmet, "Türkiye Merkez Ülke Olmalı", *Radikal*, (26 Nisan 2004), <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=107581>, (03 Eylül 2013).

Dufour, Jules, "The Worldwide Network of US Military Bases. The Global Deployment of US Military Personnel", *Global Research*, (17 Şubat 2013), <http://www.globalresearch.ca/the-worldwide-network-of-us-military-bases/5564>, (31 Mayıs 2013).

Eker, Mücahit, "Afganistan Müdahalesi ve NATO'nun Rolü: 11 Eylül Sonrası Uluslararası Barış ve İstikrar Operasyonları", *Bilim ve Sanat Vakfı*, http://www.bisav.org.tr/yayinlar.aspx?module=makale&yayinid=183&menuID=3_3&yayintipid=3&makaleid=1082, (11 Aralık 2013).

Farber, David, "What They Think of US: International Perceptions of the United States since 9/11", *Tokio University Library*, http://repository.dl.itc.u-tokyo.ac.jp/dspace/bitstream/2261/23619/1/pas8_75-86.pdf, (05 Eylül 2013).

Foster, John Bellamy, Hannah Holeman ve Robert McChesney, "The U.S. Imperial Triangle and Military Spending", *Monthly Review*, <http://monthlyreview.org/2008/10/01/the-u-s-imperial-triangle-and-military-spending>, (29 Temmuz 2013).

Freeman, Chas W. Jr., "China's Challenge to American Hegemony", *Middle East Policy Council*, <http://www.mepc.org/articles-commentary/speeches/chinas-challenge-american-hegemony?print>, (1 Haziran 2013).

Friedman, Jonathan, "The US-Turkey Alliance Isn't Going Anywhere", *Forbes*, (12 Mayıs 2013), <http://www.forbes.com/sites/riskmap/2013/12/05/the-us-turkey-alliance-isnt-going-anywhere/>, (27 Ekim 2013).

Fusaro, Lorenzo, "Gramsci's concept of Hegemony at the National and International Level", *International Initiative for Promoting Political Economy*, http://www.iippe.org/wiki/images/0/09/CONF_IPE_Fusaro.pdf, (03 Ekim 2013).

Gamble, Andrew, "Hegemony and Decline: Britain and the United States", *Mount Holyoke*, <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/ipe/gamble.htm>, (1 Haziran 2013).

Gopal, Anand, "Afghanistan's Emerging Antiwar Movement", *The Christian Science Monitor*, (20 Ekim 2008), <http://www.csmonitor.com/layout/set/basic/World/Asia-South-Central/2008/1020/p07s02-wosc.html>, (20 Ekim 2013).

Gorka, Sebastian, "Invocation in Context", *NATO Review*, <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art1.html>, (22 Ocak 2014).

Hauerwas, Stanley, "September 11, 2001: A Pacifist Response", *Duke University*, <http://today.duke.edu/showcase/mmedia/features/911site/hauerwas.html>, (10 Ekim 2013).

Huntington, Samuel, "The Lonely Superpower", *Foreign Affairs*, <http://www.foreignaffairs.com/articles/54797/samuel-p-huntington/the-lonely-superpower>, (03 Kasım 2013).

Ip, Greg, Neil King Jr., "Is China's Rapid Economic Development Good for U.S.?", *The Wall Street Journal*, (27 Haziran 2005), <http://online.wsj.com/article/0,,SB111983980154170153,00-search.html>, (1 Haziran 2013).

Kirisci, Kemal, "Turkey and the United States: Ambivalent Allies", *Global Research in International Affairs*, <http://www.gloria-center.org/1998/11/kirisci-1998-11-03/>, (12 Ocak 2014).

Klare, Michael, "'2025' Report: A World of Resource Strife", *CommonDreams*, (3 Aralık 2008), <https://www.commondreams.org/view/2008/12/03-8>, (05 Eylül 2013).

Kurtbağ, Ömer, "Gramscici Hegemonya Söyleminin Temel Kavramları", *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu*, (29 Temmuz 2010), <http://www.usakgundem.com/ders-notu/23/gramscici-hegemonya-söyleminin-temel-kavramları.html>, (1 Haziran 2013).

Legendijk, Joost, "Turkey and 9/11", *Today's Zaman*, (11 Eylül 2011), http://www.todayszaman.com/columnists/joost-legendijk_256364-turkey-and-911.html, (11 Ekim 2013).

Loğoğlu, Faruk, "Turkey, A Partner in The War on Terror", *Middle East Forum*, (31 Mayıs 2002), <http://www.meforum.org/299/turkey-a-partner-in-the-war-on-terror>, (15 Kasım 2013).

Londono, Ernesto, “Iraq, Afghan Wars Will Cost to \$4 Trillion to \$6 Trillion, Harvard Study Says”, *Washington Post*, (28 Mart 2013), http://articles.washingtonpost.com/2013-03-28/world/38097452_1_iraq-price-tag-first-gulf-war-veterans, (20 Aralık 2013).

Mearsheimer, John, “The Rise of China Will Not Be Peaceful at All”, <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/P0014.pdf>, (29 Mayıs 2013).

Menon, Rajan, Enders Wimbush, “Is the United States Losing Turkey?”, *The Washington Post*, (24 Nisan 2007), <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/04/23/AR2007042301459.html>, (13 Ekim 2013).

Miller, David, “World Opinion Opposes the Attack on Afghanistan”, *Global Issues*, (21 Kasım 2001), <http://www.globalissues.org/article/302/world-opinion-opposes-the-attack-on-afghanistan>, (03 Kasım 2013).

Müftüler-Bac, Meltem, “Turkey’s Foreign Policy Challenges in the New Millennium”, *Turkish Policy Quarterly*, (17 Haziran 2010), <http://www.turkishpolicy.com/article/32/turkeys-foreign-policy-challenges-in-the-new-millennium/>, (21 Eylül 2013).

Oktay, Selçuk, “11 Eylül Sonrası Türkiye”, *Deutsche Welle*, <http://www.dw.de/11-eyl%C3%BC1-sonras%C4%B1-t%C3%BCrkiye/a-15369144>, (27 Eylül 2013).

Parris, Mark, “Starting Over: U.S.-Turkish Relations in the Post-Iraq War Era”, *Washington Institute for Near East Policy*, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/starting-over-u.s.-turkish-relations-in-the-postiraq-war-era>, (14 Kasım 2013).

Petras, James, “The US and China: One Side Is Losing, the Other Is Winning”, *Information Clearing House*, (3 Ocak 2010), www.informationclearinghouse.info/article24310.htm, (23 Eylül 2013).

Phillips, Chris, “US hegemony in Middle East is Ending”, *The Guardian*, (31 Mayıs 2010), <http://www.theguardian.com/commentisfree/2010/may/31/us-hegemony-middle-east-ending>, (04 Ekim 2013).

“Post-Iraq Conditions of the International Community”, *Foreign Policy*, <http://www.foreignpolicy.org.tr/documents/periodicals/vol30.pdf>, (10 Ekim 2013).

Rogers, Simon, “US Military Deployments Overseas Mapped: How Have They Changed Under Obama?”, *The Guardian*, (23 Ekim 2012), <http://www.theguardian.com/news/datablog/interactive/2012/oct/23/us-military-deployments-overseas>, (13 Şubat 2014).

Roy, Arundhati, “The Algebra of Infinite Justice”, *The Guardian*, (29 Eylül 2001), <http://www.theguardian.com/world/2001/sep/29/september11.afghanistan>, (12 Ekim 2013).

Shor, Fran, “Declining U.S. Hegemony + Rising Chinese Power: A Formula for Conflict?”, *State of Nature*, <http://www.stateofnature.org/?p=4541>, (1 Haziran 2013).

Snyder, Quddus, “Systemic Theory in an Era of Declining US Hegemony”, *University of Maryland*, http://www.gvpt.umd.edu/irworkshop/papers_fall09/snyder.pdf, (14 Ekim 2013).

Sussman, Sam, “Left Behind: Re-Evaluating American Hegemony”, *International Policy Digest*, (27 Ağustos 2012), <http://www.internationalpolicydigest.org/2012/08/27/left-behind-re-evaluating-american-hegemony/>, (1 Haziran 2013).

Svistunova, I, “Об отношениях НАТО и Турции” (“NATO ile Türkiye Arasında İlişkileri Hakkında”), *Yakın Doğu ve İsrail Araştırmaları Enstitüsü*, <http://www.iimes.ru/rus/stat/2009/02-09-09a.htm>, (10 Aralık 2013).

Taşkaya, Özgür, “Anti-Americanism in Turkey since 9/11”, *e-International Relations*, (30 Ağustos 2009), <http://www.e-ir.info/2009/08/30/anti-americanism-in-turkey-since-911/>, (23 Ekim 2013).

“The Stakes of American Hegemony”, *International Policy Digest*, (27 Ağustos 2012), <http://www.internationalpolicydigest.org/2012/08/27/left-behind-re-evaluating-american-hegemony/>, (29 Mayıs 2013).

Thompson, Mark, “Taking Stock The U.S. Military a Decade After 9/11”, *Time U.S.*, (7 Eylül 2011), <http://nation.time.com/2011/09/07/taking-stock-the-u-s-military-a-decade-after-911/>, (12 Kasım 2013).

Turan, Aslıhan, “ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Türkiye'ye Olası Etkileri”, *Bilgi Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*, (25 Mayıs 2010), http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=690:abd-

[yeni-ulusal-guevenlik-stratejisi-ve-tuerkiyeye-olas-etkileri&catid=98:analizler-abd&Itemid=135](#), (04 Aralık 2013).

Vedrine, Hubert, “To Paris, U.S. Looks Like a 'Hyperpower'”, *The New York Times*, (5 Şubat 1999), <http://www.nytimes.com/1999/02/05/news/05iht-france.t.0.html>, (10 Mart 2013).

Viviano, Frank, “A Decade After 9/11: Turkey Redefines Political Islam”, *New American Media*, (2 Eylül 2011), <http://newamericamedia.org/2011/09/a-decade-after-911-turkey-redefines-political-islam.php>, (25 Eylül 2013).

Wallace, William, “Living with Hegemon. European Dilemmas”, *Social Science Research Council*, <http://essays.ssrc.org/sept11/essays/wallace.htm>, (12 Ekim 2013).

Wallerstein, Immanuel, “U.S. Weakness and the Struggle for Hegemony”, *Monthly Review*, <http://monthlyreview.org/2003/07/01/u-s-weakness-and-the-struggle-for-hegemony>, (19 Kasım 2013).

Walt, Stephen, “A New Grand Strategy for the War on Terrorism”, *Hotel Terminus*, <http://eindpunt.blogspot.com/2011/07/new-grand-strategy-for-war-on-terrorism.html>, (17 Ekim 2013).

Wolferen, Karel van, “The End of American Hegemony”, *Karel van Wolferen*, <http://www.karelvanwolferen.com/the-end-of-american-hegemony/>, (1 Haziran 2013).

Zanotti, Jim, “Turkey-U.S. Defense Cooperation: Prospects and Challenges”, *Federation of American Scientists*, <https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R41761.pdf>, (24 Ekim 2013).

Zuesse, Eric, “United States Is Now the Most Unequal of All Advanced Economies”, *The Huffington Post*, (12 Ağustos 2013), http://www.huffingtonpost.com/eric-zuesse/us-is-now-the-most-unequa_b_4408647.html, (22 Aralık 2014).

İnternet Kaynakları

“2002 Yılı Seçim Sonuçları”, *Seçim Sonuçları*, <http://www.secim-sonuclari.com/2002>, (10 Aralık 2013).

“2003/15-20 Kasım İstanbul Saldırıları”, *Terör Takvimi*, (15 Kasım), <http://terortakvimi.wordpress.com/2003/11/15/200315-20-kasim-istanbul-saldirilari/>, (07 Eylül 2013).

“About ISAF”, *Afghanistan International Security Assistance Force*, <http://www.isaf.nato.int/history.html>, (23 Ocak 2014).

“A.B.D. Dışişleri Bakanı Hillary Clinton ve Türkiye Dışişleri Bakanı Ali Babacan ile Yapılan Basın Toplantısı”, *A.B.D. Diplomatik Temsilcilikler. Türkiye*, (7 Mart 2009), http://turkish.turkey.usembassy.gov/pr_030709tr.html, (11 Ocak 2014).

“Afganistan Antlaşması (1 Mart 1921)”, *Atatürk İnkılapları*, <http://www.ataturkinkilaplari.com/avea/79/afganistan-antlasmasi-1-mart-1921.html>, (12 Ekim 2013).

“Afganistan'da 1900 Askeri Personel Görev Yapıyor”, *Sabah*, (17 Mart 2012), <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/03/17/afganistanda-1900-askeri-personel-gorev-yapiyor>, (09 Ocak 2013).

“AK Parti TBMM Grup Toplantısı”, *Türkiye Büyük Millet Meclisi*, (21 Mart 2012), http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=121055, (15 Ocak 2014).

“Askeri Eğitim İşbirliği Faaliyet Konuları”, *Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı*, http://www.tsk.tr/4_uluslararasi_iliskiler/4_2_tsk_askeri_egitim_ve_isbirligi_faaliyetler_i/konular/askeri_egitim_isbirligi_faaliyet_konulari.htm, (11 Aralık 2013).

“Backgrounder: The Presidents Words on Islam”, *The White House. President George W. Bush*, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/infocus/ramadan/islam.html>, (14 Eylül 2013).

“Bakan Eroğlu: Türkiye Artık Küresel Güçtür”, *Zaman*, (7 Kasım 2010), http://www.zaman.com.tr/politika_bakan-eroglu-turkiye-artik-kuresel-guctur_1050080.html, (11 Eylül 2013).

Barış için Ortaklık Eğitim Merkezi Komutanlığı, <http://www.bioem.tsk.tr/anasayfa.htm>, (12 Aralık 2014).

“Başbuğ: 'İlimli İslam' Laik Değil”, *Radikal*, (20 Mart 2004), <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=110235>, (29 Kasım 2013).

“BBC World Service Poll 2011”, *Globescan*, http://www.globescan.com/images/images/pressreleases/bbc2011_countries/bbc2011_countries_global_rls.pdf, (18 Aralık 2013).

“Berlin Declaration”, *Ministry of Foreign Affairs Islamic Republic of Afghanistan*, <http://www.mfa.gov.af/Content/files/berlindeclaration.pdf>, (28 Ocak 2014).

“Bush on State of War”, *The Washington Post*, (11 Ekim 2001), http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bush_text101101.html, (13 Ekim 2013).

“Coalition Military Fatalities By Year”, *iCasualties*, <http://icasualties.org/oef/>, (12 Ocak 2014).

“Cost of National Security”, *National Priorities Project*, <http://nationalpriorities.org/cost-of/>, (02 Mart 2014).

“Country Comparison: GDP (purchasing power parity)”, *CIA – The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html?countryName=China&countryCode=ch®ionCode=eas&rank=3#ch>, (30 Mayıs 2013).

“Death Toll in Syria's Civil War above 150,000: Monitor”, *Reuters*, (1 Nisan 2014), <http://www.reuters.com/article/2014/04/01/us-syria-crisis-toll-idUSBREA300YX20140401>, (13 Nisan 2014).

“Dikkatler Türkiye'ye Çevrildi!”, *Milliyet*, (26 Ağustos 2013), <http://dunya.milliyet.com.tr/dikkatler-turkiye-ye-cevrildi-/dunya/detay/1754782/default.htm>, (21 Ocak 2014).

“Effects of U.S. Policy in the Middle East. Noam Chomsky Interviewed by Greg Ruggiero”, *Noam Chomsky*, <http://www.chomsky.info/interviews/20011005.htm>, (02 Eylül 2013).

“Fact Sheet: U.S.-Turkey Partnership”, *The White House*, (16 Mayıs 2013), <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/05/16/fact-sheet-us-turkey-partnership>, (11 Ocak 2014).

“Full Speech: Obama on Afghanistan Troop Withdrawal (Transcript)”, *abcNEWS*, (22 Haziran 2011), <http://abcnews.go.com/Politics/transcript-obama-afghanistan-troop-withdrawal-full-speech/story?id=13906420>, (20 Aralık 2013).

“George W. Bush 9/11 Address to the Nation”, *American Rhetoric*, <http://www.americanrhetoric.com/speeches/gwbush911addresstothetation.htm>, (05 Nisan 2013).

“George W. Bush. State of the Union. Washington, DC. January 29 2002”, *Presidential Rhetoric*, <http://www.presidentialrhetoric.com/speeches/01.29.02.html>, (05 Nisan 2013).

“Global Unease with Major World Powers”, *Pew Research Center*, (27 Haziran 2007), <http://www.pewglobal.org/2007/06/27/global-unease-with-major-world-powers/>, (21 Ekim 2013).

“Governor Romney, Remarks at Presidential Announcement, Dearborn, MI, February 13, 2007”, *Mitt Romney*, http://www.mittromney.com/News/Press-Releases/Presidential_Announcement_Remarks, (20 Nisan 2013).

“Hegemony”, *Encyclopaedia Britannica*, <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1922977/hegemony>, (03 Eylül 2013).

“Hikmet Çetin'in NATO Görevi Sona Erdi”, *Hürriyet*, (24 Ağustos 2006), <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=4973225&tarih=2006-08-24>, (23 Kasım 2013).

“İnsanlık ve İnsan Sevgisi”, *T.C: Milli Eğitim Bakanlığı*, <http://www.meb.gov.tr/belirligunler/10kasim/ilkeleri/insanlik.htm>, (20 Ekim 2013).

“Interview with Eric Hobsbawm”, *X-pressed. An Open Journal*, (10 Ocak 2010), http://www.x-pressed.org/?xpd_article=interview-with-eric-hobsbawm, (1 Haziran 2013).

Interview with Gary Schroen, *Frontline*, <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/darkside/interviews/schroen.html>, (12 Ekim 2013).

“İsmail Cem, ABD Yolcusu”, *Radikal*, (25. Eylül 2001), <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=15572>, (11 Aralık 2013).

“İzmir Artık NATO'nun Yeni Üssü”, *Hürriyet*, (1 Aralık 2012), <http://www.hurriyet.com.tr/ege/22047784.asp>, (20 Ocak 2014).

“Jimmy Carter "State of the Union Address" 1980”, *Jimmy Carter Library*, <http://www.jimmycarterlibrary.gov/documents/speeches/su80jec.phtml>, (03 Mayıs 2013).

“Kore Savaşı Unutulmasın”, *Radikal*, (19 Aralık 2013), <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=92558>, (19 Aralık 2013).

“Making 60 Years of Membership”, *North Atlantic Treaty Organization*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_84445.htm?selectedLocale=en., (11 Şubat 2013).

“Military Bases Overseas”, *Military Bases*, <http://militarybases.com/overseas/>, (03 Mart 2014).

“NATO Support to Turkey: Background and Timeline”, *North Atlantic Treaty Organization*, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_92555.htm?, (13 Ocak 2014).

“Patriotlar 24 Saat Göreve Hazır”, *Zaman*, (6 Eylül 2013), <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2013/09/06/patriotlar-24-saat-goreve-hazir>, (23 Ocak 2014).

“NATO ve Türkiye'nin Güncel NATO Konularına İlişkin Görüşleri”, *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Resmi Sitesidir*. http://www.mfa.gov.tr/ii_-nato-ve-turkiye_nin-guncel-nato-konularina-iliskin-gorusleri.tr.mfa, (4 Ekim 2013).

“NATO'dan Patriotlar için Onay”, *Sabah*, (5 Aralık 2012), <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/12/05/natodan-patriotlar-icin-onay>, (20 Ocak 2014).

NATO's Eastern Anchor. 24 NATO bases in Turkey”, *GlobalResearch*, (14 Şubat 2014), <http://www.globalresearch.ca/nato-s-eastern-anchor-24-nato-bases-in-turkey/23205>, (21 Ocak 2014).

“No Peace in Asia Possible Until Peace Gets Established in Afghanistan”, *Anadolu Agency*, (19 Ekim 2012), <http://www.aa.com.tr/en/headline/92294--no-peace-in-asia-possible-until-peace-gets-established-in-afghanistan-says-turkish-fm>, (03 Mart 2014).

“Obama Says Turkey Is a Critical Ally; Declares Not at War with Islam”, *Hürriyet*, <http://www.hurriyet.com.tr/english/domestic/11376078.asp>, (09 Aralık 2013).

“Presidential Address to the Nation”, *The White House*, (7 Ekim 2001), <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/10/20011007-8.html>,

(08 Ekim 2013).

“Project for the New American Century”, *Right Web*, (21 Mart 2013), http://www.rightweb.irc-online.org/profile/project_for_the_new_american_century, (10

Ekim 2013).

“Putin Expresses Sympathy to George W. Bush for 9/11 Anniversary”, *Radio the Voice of Russia*, (12 Eylül 2011), <http://voiceofrussia.com/2011/09/12/56028154/>, (24

Kasım 2013).

“Rasmussen: NATO'da Türkiye'nin Sesine İhtiyacımız Var”, *Zaman*, (9 Şubat 2012), http://www.zaman.com.tr/dunya_rasmussen-natoda-turkiyenin-sesine-ihhtiyacimiz-var_1242879.html, (21 Aralık 2013).

“Resolution 1386”, *United Nations*, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/708/55/PDF/N0170855.pdf?OpenElement>, (11 Eylül 2013).

“Rumsfeld Finds Responsible for American Failure in Iraq: Turkey”, *The Journal of Turkish Weekly*, (21 Mart 2005), <http://www.turkishweekly.net/op-ed/515/rumsfeld-finds-responsible-for-american-failure-in-iraq-turkey.html>, (11 Ekim 2013).

“September 11 Attacks”, *Wikipedia*, http://en.wikipedia.org/wiki/Casualties_of_the_September_11_attacks#cite_note-Flags-1, (20 Aralık 2013).

“Some Matter More – When 47 Victims Are Worth 43 Words”, *Media Lens*, (22 Temmuz 2008), <http://medialens.org/index.php/alerts/alert-archive/2008/547-some-matter-more-when-47-victims-are-worth-43-words.html>, (09 Eylül 2013).

“The Global War on Terrorism: The First 100 Days”, *U.S. Department of State Archive*, <http://2001-2009.state.gov/s/ct/rls/wh/6947.htm>, (19 Ekim 2013).

“The World Order. The Stakes of American Hegemony”, *The Economist*, (2 Şubat 2012), <http://www.economist.com/blogs/democracyinamerica/2012/02/world-order>, (1 Haziran 2013).

“Transcript of President Bush's Address”, *CNN*, (21 Eylül 2001), <http://edition.cnn.com/2001/US/09/20/gen.bush.transcript/>, (04 Eylül 2013).

“Transcript: Bush Urges Mideast to Embrace Democracy”, *The Washington Post*, http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/articles/A14293-2004Jun29_2.html, (20 Ekim 2013).

“Troop Numbers and Contributions”, *Afghanistan International Security Assistance Force*, (15 Ocak 2014), <http://www.isaf.nato.int/troop-numbers-and-contributions/index.php>, (25 Ocak 2014).

“TSK, Yurtdışında Kurban Eti Dağıttı”, *Bianet*, (21 Ekim 2013), http://www.zaman.com.tr/gundem_tsk-yurtdisinda-kurban-eti-dagitti_2154678.html, (12 Aralık 2014).

“TSK’nın Üç Binden Fazla Personeli Yurtdışında Görevli”, *Bianet*, (6 Ağustos 2013), <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/149015-tsk-nin-uc-binden-fazla-personeli-yurtdisinda-gorevli>, (12 Aralık 2014).

“Türk Askeri 2014'ten sonra da Afganistan'da Kalacak”, *Zaman*, (3 Haziran 2013), http://www.zaman.com.tr/dunya_turk-askeri-2014ten-sonra-da-afganistanda-kalacak_2073736.html, (15 Ocak 2014).

“Türk Askerinin Afganistan Misyonu”, *NTVMSNBC*, (16 Mart 2012), <http://www.ntvmsnbc.com/id/25331104/>, (19 Aralık 2013).

“Türk Silahlı Kuvvetlerinin Barış Destekleme Harekatına Katkıları”, *Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı*, http://www.tsk.tr/4_uluslararasi_iliskiler/4_1_turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm, (11 Aralık 2013).

“Türk Silahlı Kuvvetlerinde Eğitim Görmüş ve Halen Eğitim ve Öğrenimleri Devam Eden Misafir Askeri Personel Bilgileri”, *Türk Silahlı Kuvvetleri Genelkurmay Başkanlığı*, http://www.tsk.tr/4_uluslararasi_iliskiler/4_2_tsk_askeri_egitim_ve_isbirligi_faaliyetleri/konular/misafir_askeri_personel_bilgileri.htm, (10 Aralık 2014).

“Türkiye Afganistan'da Hayati Rol Oynuyor”, *NTVMSNBC*, (4 Şubat 2010), <http://www.ntvmsnbc.com/id/25053338/>, (20 Aralık 2013).

“Türkiye – Amerika Birleşik Devletleri Siyasi İlişkileri”, *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-amerika-birlesik-devletleri-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (05 Ekim 2013).

“Türkiye ile 4 Farklı Ülke Arasında Antlaşma”, *Milliyet*, (20 Ocak 2012), <http://siyaset.milliyet.com.tr/turkiye-ile-4-farkli-ulke-arasinda-antlasma/siyaset/siyasetdetay/20.01.2012/1491462/default.htm>, (16 Ocak 2014).

“Türkiye-NATO Yıldönümü”, *North Atlantic Treaty Organization*, <http://www.nato.int/cps/en/natolive/80056.htm?selectedLocale=tr>, (14 Ocak 2014).

“Türkiye NATO'nun 2. Ordusu”, *Sabah*, (16 Nisan 2012), <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/04/16/turkiye-natonun-2-ordusu>, (21 Ekim 2013).

“Türkiye'nin Kabil Bölge Komutanlığı Görevi 1 yıl Uzatıldı”, *Hürriyet*, (21 Eylül 2012), <http://www.hurriyet.com.tr/planet/21516561.asp>, (20 Aralık 2013).

“Türkiye'nin Liderliği Önem Kazanacak”, *Haber Türk*, (17 Şubat 2012), <http://www.haberturk.com/dunya/haber/716796-turkiyenin-liderligi-onem-kazanacak>, (20 Aralık 2013).

“Türkiye'nin Uluslararası Güvenlik Alanındaki Girişimleri ve Uluslararası (NATO, BM, AB) Barışı Koruma Destekleme Harekatlarına Katkıları”, *Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı*, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-uluslararasi-guvenlik-alanindaki-girisimleri-ve-uluslararasi-nato-bm-ab-barisi-koruma-destekleme-harekatlarina-k.tr.mfa, (12 Ocak 2014).

“Turkey”, *United States European Command*, <http://www.eucom.mil/mission/the-region/turkey>, (10 Ocak 2014).

“Turkish Research Program”, *The Washington Institute*, <http://www.washingtoninstitute.org/about/research-programs/turkish-research-program/>, (04 Aralık 2013).

“Türlere Göre ABD En Büyük Tehdit”, *CNN Turk*, (7 Ocak 2011), <http://www.cnnturk.com/2011/dunya/01/07/turklere.gore.abd.en.buyuk.tehdit/602421.0/>, (05 Kasım 2013).

“UN Security Council Resolution 1368”, *United Nations*, <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/SC7143.doc.htm>, (25 Kasım 2013).

“United States of America Military Strength”, *Global Firepower*, http://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.asp?country_id=united-states-of-america, (03 Mart 2014).

“U.S. Image Up Slightly, But Still Negative”, *PewResearch Global Attitudes Project*, (23 Haziran 2005), <http://www.pewglobal.org/2005/06/23/us-image-up-slightly-but-still-negative/>, (23 Aralık 2013).

“U.S. intervention from Afghanistan to Iraq. David Barsamian Interviews Noam Chomsky”, *International Socialist Review Online Edition*, http://www.isreview.org/issues/25/chomsky_interview.shtml, (03 Aralık 2013).

“U.S.-Turkey Relations. A New Partnership”, *Council on Foreign Relations*, <http://www.cfr.org/turkey/us-turkey-relations/p28139>, (12 Ocak 2014).

“William J. Clinton. Remarks by the President in Address to the Turkish Grand National Assembly”, *The American Presidency Project*, <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=56935>, (7 Kasım 2013).

ÖZGEÇMİŞ

4 Temmuz 1989 yılında Belarus başkentinde Minsk'te doğdum. Ortaöğretimi Minsk 4 numaralı Ortaokulu'nda tamamladıktan sonra lise öğrenimime Minsk 2 numaralı Lisesi'ne devam ettim. 2007 yılında liseden mezun olduktan sonra Belarus Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Fakültesi Ortadoğu Araştırmaları bölümünde lisans eğitimime başladım. Lisans döneminde “Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Askeri Potansiyelini ve Siyasi Rolü (1960-2000'ler)” adlı çalışma, bitirme tezim olmuştur. Lisans eğitimi 2012 yılında bitirdikten sonra Türkiye Bursları çerçevesinde yüksek lisans bursuna başvurduğum ve Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümünde yüksek lisans eğitim görmeye hak kazandım.

ÖZET

Bu tezin amacı, Gramscian yaklaşım üzerinden ABD askeri hegemonyasının nasıl inşa edildiğini, 11 Eylül sonrasında nasıl sürdürüldüğünü göstermek ve ABD hegemonyasında Türkiye'nin yerini ve rolünü değerlendirmektir. Tezin temel varayımı; 11 Eylül'den sonra ABD hegemonyasında rızadan zora kayışı ifade eden askeri gücün ön plana çıkmasına rağmen ABD, ortak çıkarlara, kültüre ve değerlere vurgu yapan bir söylem kullanarak uluslararası kamuoyundan askeri müdahalelerine onay alıp kendi kültürel ve ahlaki liderliğini korumayı başarmış ve Türkiye, ABD hegemonyasının sürdürülmesine katkı yapmıştır. 11 Eylül'den hemen sonra ABD, “Terör ile Savaş” hegemonik söylemini ileri sürmüş ve onun yayılması için çaba göstermiştir. Uluslararası güvenliğe ve barışa tehdit oluşturan terörizmin yok edilmesinin ve Ortadoğu'da istikrarın sağlanmasının gerekliliğini gündeme getiren ABD, bu ortak çıkarlar etrafında dünya kamuoyunu birleştirmeye çalışmıştır. Askeri güce başvururken de ABD, ortak yarar ve çıkar için bunu yaptığını ilan ederek uluslararası kamuoyunun desteğini almayı başarmıştır.

Tezin teorik ve kavramsal çerçevesi ortaya konduktan sonra ABD hegemonyasının askeri, ekonomik ve kültürel unsurlardan oluşan üç ana dayanağı tartışılmış; ardından 11 Eylül olayları sonrasında ABD hegemonyasının nasıl işlediği ve hangi değişikliklere uğradığı incelenmiştir. Bu bağlamda ABD hegemonyasında rızadan zora kayışın örneği olarak ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ve müdahale sonrası gelişmeler ele alınmıştır. Ondan sonra birbirlerine bağlı üç konu olan Türkiye'nin NATO'daki rolü, ABD'nin Afganistan'a müdahalesi sonrasında Afganistan'da yeniden yapılandırma sürecine katkısı ve bunlarla ilgili söylemler üzerinde tartışılmıştır. İncelemenin sonucunda 11 Eylül sonrası dönemde Türkiye, güvenlik, ortak çıkar, barış odaklı ABD ve NATO'nun söylemlerinin yayılışını sağlayarak NATO'ya karşı oluşturulabilecek muhalefeti ve ortaya çıkabilecek hegemonya karşıtı söylemleri engelleyerek ABD hegemonyasının sürdürülmesine katkıda bulunduğunu iddia edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hegemonya, ABD Hegemonyası, Gramsci, Cox, Türkiye, 11 Eylül, Afganistan, NATO, Söylem, “Terör ile Savaş”, Anti-Amerikanizm.

ABSTRACT

This thesis examines US hegemony in military sphere following September 11 terrorist attacks. The aim of this thesis is to explore, using Gramscian approach, how US hegemony was created and how it functioned after September 11 as well as to evaluate the role of Turkey during these processes. The main assumption of this thesis is that in spite of increasing role of military force which characterized the shift from consent to coercion in US hegemony after September 11, the USA was able to gain approval for its military interventions from international community with the help of “War on Terror” political discourse and therefore retain its cultural and moral leadership. By emphasizing the importance of combating terrorism which was considered to be the biggest threat to international security and peace, and the necessity of providing stability to the Middle East region and Afghanistan in particular, the USA was able to unite public opinion around these common interests.

After setting forth the teoretical framework in the First Chapter I will describe economic, military and cultural foundations of US hegemony. Then I will examine, how US hegemony was functioning after September 11. To show the shift from consent to coercion in the structure of US hegemony I will dwell on US military intervention in Afghanistan and Afghanistan’s rebuilding process. Regarding the role of Turkey in supporting US hegemony I will argue about Turkey’s position in NATO, Turkey’s importance for the USA in the rebuilding of Afghanistan, and political discources related to these processes. In the end I will conclude that following September 11 terrorist attacks Turkey contributed to the spreading of the US discourse, focused on security, common interests and peace; prevented the emergence of counter-hegemony and therefore contributed to the prolonging of US hegemony.

Key Words: Hegemony, US Hegemony, Gramsci, Cox, Turkey, September 11, Afghanistan, NATO, Discourse, “War on Terror”, Anti-Americanism.